

NL.Trend- watch

**Gebruikersmarkt uitgaansdrugs
in Nederland**

2006-2007

TOM NABBEN, SANNA KOET + DIRK J. KORF

NL.TRENDWATCH

NL.TRENDWATCH

GEBRUIKERSMARKT UITGAANSDRUGS IN NEDERLAND

2006-2007

Ton Nabben, Sanna Koet & Dirk J. Korf

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie van de Universiteit van Amsterdam, met subsidie van het ministerie van VWS.

Universiteit van Amsterdam
Bonger Instituut voor Criminologie
Postbus 1030
1000 BA Amsterdam
www.bonger.nl
Telefoon 020 525 3918
E-mail bonger-fdr@uva.nl

Uitgave Rozenberg Publishers (www.rozenbergps.com)
Omslagontwerp Caroline Nugteren
Illustraties Gijs Koet

Nabben T, Koet S, Korf DJ (2007) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2006-2007*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 5170 986 5 / NUR 740
Trefwoorden: drugsmarkt, dancecultuur, jongeren, trends.

De afbeeldingen in dit boek zijn voor zover mogelijk opgenomen met toestemming van de rechthebbenden. Bezwaren hieromtrent kunt u richten aan het Bonger Instituut.

© 2007, de auteurs

INHOUD

1	INTRO	9
	Trends in een cultureel maatschappelijke context.....	10
	Trends, geruchten, signalen en hypes.....	12
	De innoverende rol van trendsetters.....	12
	Het omslagpunt.....	13
	Popularisering in subcultureel perspectief.....	14
	Media	15
	Opbouw van het rapport.....	16
2	METHODE	17
	De panelstudie	17
	Kernpanel en regiopanel	19
	Panelleden in vier clusters	20
	Etnografische verdieping: keten en schuren	22
	Data van andere monitorsystemen.....	22
	Trendwatch in vergelijking met andere monitorsystemen	24
	Visualisering van verschillen en trends.....	25
3	UITGAAN IN NEDERLAND	27
	Uitgaanssettings.....	28
	Setkenmerken	36
	Uitgaan in de Randstad en in de regio	38
	(Sub)scenes en muziekgenres	43
	Trends uitgaan in Nederland	53
4	KETEN	55
	Keten in het land	56
	Van keten tot kroegen.....	57
	Kenmerken van keten	59
	Alcohol en drugs.....	64
	Samen ten strijde tegen de keten	68
	Conclusie	69
5	ALCOHOL	71
	Product: smaak, prijs en imago	71
	Gebruik van alcohol	73
	Verspreiding	76
	Trends alcohol	79

6	CANNABIS	81
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago	81
	Gebruik van cannabis	84
	Verspreiding	87
	Trends cannabis	89
7	ECSTASY	91
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago	91
	Gebruik van ecstasy	95
	Verspreiding	99
	Ecstasyachtigen	102
	Trends ecstasy	103
8	COCAÏNE	105
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago	105
	Gebruik van cocaïne	108
	Verspreiding	111
	Basecoke of crack	116
	Trends cocaïne	117
9	AMFETAMINE	119
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago	119
	Gebruik van amfetamine	121
	Verspreiding	124
	Methamfetamine	128
	Trends amfetamine	129
10	NARCOSEMIDDELEN	131
	Product: prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago	132
	Gebruik van GHB en ketamine	134
	Verspreiding	138
	Lachgas	142
	Trends narcosemiddelen	143
11	OVERIGE MIDDELEN	145
	Psychedelica	145
	Resterende middelen	147
	Trends	152
12	COMBIGEBRUIK	153
	Gebruikte combinaties	153
	Verspreiding	156
	Trends in combigebruik	157

13	CONCLUSIES patronen en trends	159
	De invloed van set en setting op het alcohol- en drugsgebruik	159
	Uitgaan en drugs	160
	Trends op de uitgaansmarkt.....	162
	Trends op de alcohol- en drugsmarkt	165
	Horizontale verspreiding over het land.....	168
	Verticale verspreiding over scenes	172
	Conclusie: horizontale en verticale verspreiding	173
	LITERATUUR	175
	BIJLAGE	181

1 INTRO

Jeugd die steeds vroeger aan de alcohol is en zich te buiten gaat aan binge drinken in keten. Nederwiet die verzwaard wordt met discutabele stoffen, cocaïne die versneden is met levensgevaarlijke atropine, meisjes die ongevraagd bedwelmd worden met GHB en daarna aangerand, buitenlandse toeristen die in Amsterdam een fatale sprong van het dak maken na het gebruik van paddo's. Wie alle berichten over alcohol en drugs van de afgelopen jaren tot zich door laat dringen, kan niet anders dan bezorgd reageren. Tegelijkertijd blijkt uit het laatste landelijke onderzoek naar middelengebruik onder de Nederlandse bevolking dat het aantal rokers in de afgelopen jaren fors is gedaald en er steeds minder nieuwe rokers bijkomen. Het alcoholgebruik in het algemeen – en onder jongeren en jongvolwassenen in het bijzonder – is significant afgenomen en het gebruik van cannabis en harddrugs is vrij stabiel.¹ Wat is er aan de hand in Nederland? Zijn de onrustbarende verhalen in de media eigenlijk vooral een uiting van morele paniek? Of maakt de politiek zich terecht bezorgd?

Nuchterheid is niet het eerste woord dat zich opdringt bij alle berichten over problemen met alcohol en drugs onder jongeren. Toch is een kritische blik de enige manier om helder te krijgen wat er werkelijk aan de hand is. Een voorbeeld. In de nazomer van 2007 staat plotsklaps het cocaïnegebruik onder de Volendamse jeugd weer flink in de belangstelling. Een twintigtal jongeren vanaf 15 jaar is aangehouden voor (verdenking van) cocaïnebezit tijdens de jaarlijkse kermis. Volgens de Volendamse Moedige Moeders snuift de plaatselijke jeugd elk weekend tenminste 8 kilo cocaïne weg. Als dat waar zou zijn, dan zouden alle Volendammers tussen de 15 en 35 jaar elk weekend ruim één gram per persoon moeten gebruiken. Zelfs als één op de tien jongeren cocaïne zou gebruiken (wat een extreem groot aandeel zou zijn), dan zouden zij elk weekend zo'n 500 euro per persoon opsnuiven. Dat is volstrekt ongeloofwaardig, ook in een gemeente waar jonge mensen keihard werken en goed verdienen. Hoe overdreven ook, toch illustreert de berichtgeving over cokegebruik in Volendam – en andere (voormalige) vissersdorpen – wel dat drugsgebruik zich niet beperkt tot de grote steden.

Een ander voorbeeld: flippende paddotoeristen die de Amsterdamse binnenstad in het zomerseizoen op stelten zetten, leidden tot vragen van de Tweede Kamer en – met succes – een roep tot onmiddellijk verbod op de verkoop van paddo's. Vlak voor dit besluit zien we een jonge reporter in het BNN programma Spuiten en slikken met een groepje buitenlandse toeristen paddo's nemen op het Leidseplein. "Paddo's zijn gewoon op elke hoek in Amsterdam verkrijgbaar", roept ze quasi verbaasd. De Mexicaanse psychedelische paddenstoeltjes gaan er in als

¹ Rodenburg et al. (2007).

frikadellen. Is dit wat sociologen en criminologen bedoelen met de normalisering van drugsgebruik?² Of is er eerder sprake van een banalisering van een in oorsprong magisch, uitheems ritueel? Een soortgelijke vraag dringt zich op na het bekijken van GHB bedwelmingen op de populaire internetsite YouTube. Gezien het aantal hits zijn we met heel veel anderen getuige van jongeren die scheel kijken van stonedheid, wartaal uitslaan of krampachtig proberen te vechten tegen een opkomende GHB coma. Lachuuuuuhhh!!!! Kickuuuuuhhhhh!!!! Deze moderne freakshows bevatten genoeg munitie voor een sensatiestuk over de ont-aarding en ontsporing van de bedwelmden jeugd. Maar zijn de beelden op YouTube wel indicatief voor de verspreiding van GHB gebruik in Nederland? Zetten dergelijke filmpjes andere jongeren ertoe aan om ook eens GHB te proberen? Of zien veel jongeren dit juist als een bevestiging dat, zoals iemand in een reactie liet weten, 'drugs voor mongolen' is?

Aan het zojuist genoemde soort incidenten in de drugssfeer wordt in dit rapport weinig aandacht besteed. Maar toch: waar rook is, is vuur. Want incidenten zeggen (indirect) mogelijk wel iets over een reeds bestaande of ontluikende nieuwe problematiek. Berichten over een toename in het aantal ongelukken of van inbeslagnames van drugs op feesten duiden mogelijk op veranderende percepties van drugsgebruik of op nieuwe trends op de gebruikersmarkt. Andersom kunnen zulke berichten een rookgordijn opwerpen, waardoor (andere) trends over het hoofd worden gezien. Vanuit dit perspectief bezien voltrekt de afnemende belangstelling voor ecstasy zich haast in stilte, wegens een gebrek aan fatale incidenten. De media doen er, in tegenstelling tot juichende verhalen tijdens de stormachtige opkomst aan het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw,³ nu haast het zwijgen toe. Zo nu en dan sijpelen er berichten door in de media over een verhoogde kans op serotonerge schade na excessief ecstasygebruik of wordt er gewaarschuwd voor pillen met veel MDMA. Maar we horen en zien in de media weinig over de dalende populariteit van ecstasy.

Trends in een cultureel maatschappelijke context

Onder het in de afgelopen decennia toegenomen drugsgebruik ligt een voortschrijdend sociaal-cultureel proces verscholen, waarbij jongeren kennelijk meer risico's durven nemen om met drugs te experimenteren dan vorige generaties. Ze maken een kosten-baten afweging tussen drugs met positieve en negatieve effecten.⁴

In Trendwatch bekijken we de gebruikersmarkt meer vanuit het perspectief van de sociale epidemiologie en de culturele criminologie. Wat is de reikwijdte van een dalende gebruiksfrequentie van ecstasy? Welke verklaringen zijn hiervoor?

² Vergelijk: Korf (2006), Parker (2005).

³ Korf et al. (1991).

⁴ Parker (1998: 151).

Zegt dit ook iets over de nieuwe generatie twintigers die geboren is tijdens de Summer of Love van 1988, zo symbolisch voor de hoogtijdagen van ecstasy? Worden andere middelen (weer) populairder? Zo ja, welke dan? En zo nee, gaat de nieuwe generatie misschien verstandiger om met drugs dan de 'chemische generatie' uit de jaren negentig van de vorige eeuw? Of heeft het misschien ook te maken met specifieke muziekkeuzes die meer of minder drugsgerelateerd zijn?

Dergelijke vragen trachten we te beantwoorden aan de hand van de verhalen van panelleden, die veel weten van drugsgebruik en de leefstijl en gedragingen van drugsgebruikers. We richten ons daarbij voornamelijk op die segmenten binnen het uitgaansleven waar middelengebruik een belangrijke en structurerende functie heeft. Binnen het gevarieerde uitgaansleven beschrijven we uiteenlopende netwerken in de stad en op het platteland, van dance tot urban en wat zich in niches van het uitgaansleven afspeelt. Want naast een toenemende homogeniteit is er evengoed heterogeniteit.

Vanuit een trendperspectief is het interessant om te zien dat aanschaf en consumptie van waren (drugs) leidt tot, of onderdeel is van een bepaalde leefstijl die consumenten van elkaar onderscheidt. In onze hoogindustriële consumptiemaatschappij zijn de smaakculturen zeer gedifferentieerd naar leeftijd, inkomen, opleiding, religie, setting etc.

Als we dus kijken naar de ontwikkeling van het gebruik van genotmiddelen onder scholieren, de algemene bevolking of uitgaande jongeren – in veel trendstudies uitgedrukt in cijfers (prevalentie, incidentie) – dan geeft dergelijk kwantitatief onderzoek het algemene verloop van een ontwikkelingslijn aan die het verleden en het heden verbindt en idealiter zicht geeft op de te verwachten ontwikkeling in de nabije toekomst. De cijfers zeggen wellicht veel over de omvang, maar minder over de aard van het gebruik, laat staan over de betekenis die gebruikers aan middelen toekennen. Juist die betekenis is van belang voor het begrijpen van trends. Daarentegen zijn trends in kwalitatief onderzoek veel minder gemakkelijk in nauwkeurige cijfers uit te drukken. Tegenover dit nadeel staat de aandacht voor de context en betekenis van middelengebruik waarbij het veel meer over sociologische en culturele ontwikkelingen gaat, want ook in culturele trends is reeds een zelfcorrigerend mechanisme aanwezig.

Naast cijfers over de gebruikersmarkt is dus de cultureel-maatschappelijke context van belang. Zo heeft de popularisering van 'dance drugs' als ecstasy er sterk toe bijgedragen dat de jeugdcultuur (internationaal) in de jaren negentig ook deels een drugscultuur is geworden.⁵ Drugtrends zijn mede de resultante van de wisselwerking tussen de consumenten in een bepaalde culturele context waarbinnen het gebruik plaatsvindt.⁶ Er is vaak een duidelijke samenhang tussen muzieksoorten, leefstijlen en de consumptie van genotmiddelen.⁷ Kennis hierover

⁵ Parker (1998: 152).

⁶ McDonald (1994).

⁷ Reynolds (1998), Forsyth et al. (1997), Forsyth (1996), Van Gelder et al. (2003 en 2004).

draagt bij tot het begrijpen en verklaren van trends, alsmede van het vaak achterwege blijven van (een bredere) verspreiding van een middel.⁸

Trends, geruchten, signalen en hypes

Trendwatch is bedoeld om (1) op landelijk niveau systematische informatie te geven over trends in de gebruikersmarkt van uitgaansdrugs en (2) daarbij dient deze informatie bruikbaar te zijn voor beleid en preventie. Deze monitor richt zich primair op groepen waar met de bestaande systemen geen of onvoldoende zicht op bestaat. Een centraal begrip in deze studie is: trend. Dit moet duidelijk onderscheiden worden van drie andere begrippen: signalen, geruchten en hypes.

- **Trends** zijn wanneer we van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen.
- **Signalen** zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik.
- **Geruchten** zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.
- **Hypes** zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat toch doorgaans vooral om anekdotische verhalen die vaak worden opgeklopt in de media.

De innoverende rol van trendsetters

We kunnen de dynamiek en het verloop van trends inzichtelijker maken door de consumenten in te delen in: trendsetters, trendvolgers en mainstream. Wanneer een trend wordt overgenomen door de mainstream, is het voor de trendsetters tijd om weer met iets nieuws te beginnen.

De trendsetters in ons onderzoek zijn niet alleen consumenten van alcohol en drugs, maar ook van muziek, films, kleding en de nieuwste technologische snuffjes. In vergelijking met andere consumenten zijn ze extra gespist op nieuwtjes, gadgets of speciale feesten en premières. Ze kunnen zelfs een rage ontketenen.⁹ In een expanderende markteconomie worden nieuwe innovaties vaak verspreid en gestimuleerd door aanbieders en nichemediën. Maar dat hoeft niet altijd succesvol te zijn. De concurrentie is moordend en elke introductie van een nieuw product moet ook een potentieel hebben om succesvol te worden geadopteerd

⁸ Shapiro (1988).

⁹ Een rage is een kortstondig enthousiasme, dat op zeker ogenblik sterk in de mode is. Het is een vluchtig fenomeen en heeft betrekking op producten en stijlen. Er is sprake van een impulsieve consumptiedrift.

door een avant-garde, die ook wel innovators of early adoptors wordt genoemd.¹⁰

Degenen die willen afwegen welke voordelen en nadelen een nieuwe innovatie met zich meebrengt gaan zich eerst informeren hoe het werkt. De prijs doet er vaak niet toe omdat het een exclusief product betreft. De verspreiding van vernieuwing verloopt in het begin dan ook vaak traag. Maar hoe geringer de onzekerheid, hoe eerder de vernieuwing aanslaat. Mede onder invloed van de early majority zal in deze nieuwe fase de verspreidingsgraad explosief stijgen. De verzadiging van een product op de consumptiemarkt treedt pas in werking wanneer de acceptatiecurve af begint te zwakken. De consumenten die in dit stadium het product aanschaffen ervaren het als nieuw, maar behoren in het tijdsverloop gezien tot de late majority.

Het omslagpunt

Behalve dat het succes van een nieuw product kan worden beïnvloed door een uitgekende marketing en reclame, kent het ook een eigen dynamiek van mond-tot-mond reclame. Wanneer tien mensen ieder steeds weer tien anderen aan weten te steken met een lovend verhaal over een film, boek, gadget, evenement of drug kunnen binnen afzienbare tijd duizenden 'aangestoken' worden. De rol en positie van degene die de boodschap verkondigt moet niet onderschat worden.¹¹ Het is belangrijk hoe de informatie verteld wordt, maar misschien nog wel belangrijker is wie het doet.¹² Met andere woorden: een trendsetter heeft het magische vermogen om een look te creëren die anderen kan infecteren. De look is uniek en eigenzinnig en niet eenvoudig te imiteren omdat er nieuwe stijlelementen in verwerkt zijn die alleen opvallen als je er oog voor hebt en de outfit ook kan duiden. Nabootsen kan, maar er hip uit willen zien is waarlijk een kunst aangezien hip in het moment leeft en dus ook hype gevoelig is. Hip improviseert en staat nauwelijks stil bij het verleden en de toekomst.¹³ Alhoewel hip een feilloze neus heeft voor stijl, imago en mode weet ze als geen ander dat dit slechts een tijdelijke bevlieging is. Ook al is hip individualistisch, ze klontert vaak samen in een scene die dusdanig groot kan worden dat een setting, straat of zelfs een buurt het predikaat hip krijgt. Juist de ongekenke keuzevrijheid dwingt jongeren tot profilering omdat iedereen een eigen gevoel voor smaak ontwikkelt en daar vorm en bestaansrecht aan ontleent.¹⁴ Deze stijlkeuze is slechts tijdelijk en kan

¹⁰ Rogers (1995).

¹¹ Gladwell (2000).

¹² Is deze persoon een expert, met veel credits, die na jarenlange ervaring de hoofd- van de bijzaken weet te onderscheiden en goed aanvoelt wat er gaande is, of is het een naprater, een fantast die nieuwtjes weet van horen zeggen en de informatie niet in de juiste context weet te plaatsen.

¹³ Leland (2004).

¹⁴ Polhemus (1996).

ook weer moeiteloos worden getransformeerd in een hele andere uitingsvorm die beter past bij een andere setting.

Maar op welk moment wordt een fenomeen een trend? Het is juist de explosie van klein naar groot die Gladwell in zijn boek *The tipping point* fascineert.¹⁵ De dynamiek van een trend kan worden beschreven en gevolgd in de tijd door middel van monitoring, maar kan ook herleid worden naar zijn aanvang, het momentum, de geboorte van een nieuwe trend. De tipping point als hét omslagpunt waar je de vinger op kunt leggen, het kookpunt dat kritische massa genereert en aan de wieg staat van popularisering van een fenomeen. Gladwell onderscheidt drie typen trendsetters: de maven ofwel de bolleboos, de connector en de salesman. Deze personen hebben een bijzondere positie en specifieke rol in de verspreiding van een trend.¹⁶ Onze studie in *Trendwatch* (2004-2005) naar de popularisering van de nieuwe drug *Explosion*, laat een vergelijkbaar trendmechanisme zien.¹⁷ Tijdens de introductiefase van *Explosion* toonde het maven type zich het meest ontvankelijk om het middel uit te proberen. De meerderheid was nieuwsgierig, maar wilde eerst meer informatie over de drug. De connector begon zich te roeren. Ondanks dat het middel moeilijk verkrijgbaar was, publiceerde hij de adressen van verkooppunten. De soms jubelende verhalen van de salesman, wisselden elkaar in snel tempo af en vergrootten de nieuwsgierigheid bij de trendvolgers.

Popularisering in subcultureel perspectief

Popularisering kan dus worden opgevat als een proces dat zich voltrekt als er een toename in de populariteit van een fenomeen optreedt.¹⁸ Dat fenomeen kan een (nieuw) middel zijn, dat zich op korte of lange termijn op de drugsmarkt positioneert, maar ook een nieuwe muziekstroming. De omvang (in aantallen liefhebbers) en populariteit van een subcultuur hebben invloed op de ontwikkeling die zij doormaakt. Popularisering manifesteert zich vaak op twee niveaus: het bereiken van de kritische massa (aantal consumenten), omdat er anders sowieso geen sprake kan zijn van een subcultuur, en de inbedding in een groter cultureel geheel dan alleen de subculturele scene. Het verlies van het subversieve, oorspronkelijke karakter van subculturen, wanneer deze exponentieel groeien, kan gezien worden als een proces van commodificatie als gevolg van onder andere berichtgeving door de media. Deze kunnen paniek zaaien door de subcultuur als

¹⁵ Gladwell (2000).

¹⁶ Voor een uitwerking van deze drie typen trendsetters zie: Nabben (2005). Herman Cohen (1975) heeft het salesman type in de drugscene al eens eerder beschreven als een proseliterder. Hij introduceerde in de jaren zestig het begrip proseliteren. Letterlijk betekent dit: bekeerlingen (proselieten) maken. Door verhalen van gebruikers worden potentiële gebruikers voor een nieuw middel geënthousiasmeerd.

¹⁷ Nabben et al. (2005).

¹⁸ Wermuth (2002:25).

een vorm van afwijkend gedrag te beschouwen.¹⁹ De subcultuur wordt vervolgens geneutraliseerd en de uiterlijke stijl commercieel geëxploiteerd. Een dergelijk proces heeft zich voltrokken met de opkomst en teloorgang van de gabbercultuur in de jaren negentig van de vorige eeuw.²⁰ Het beeld van de agressieve, racistische veelslikker krijgt eerst groeiende media-aandacht, waarna de berichtgeving omslaat en gabbers worden gekenschetst als mainstreamjongeren die het primair om een gezellige tijdsbesteding te doen is.²¹ Maar andersom gebeurt ook, wanneer een marginaal muziekgenre rond een artistieke avantgarde, zoals bij (minimal) techno, in korte tijd wordt overtroefd door het grote publiek. Maar ondanks de commercialisering blijven er altijd netwerken en scènes bestaan die hun 'subculturele kapitaal' proberen te behoeden voor mainstreaming.

Media

Media zijn belangrijke nieuwsverspreiders van berichten over het uitgaansleven en drugsgebruik. Hoewel het ondoenlijk is om alles te volgen, hebben we toch geregeld discussies, reportages en nieuwsflitsen gevolgd over (heikele) issues. De media kunnen grofweg worden onderverdeeld in de massa-, niche- en micromedia.²² **Massamedia**, zoals dagbladen, tijdschriften, radio en televisie (inclusief regionaal nieuws en stadskranten), wordt vaak een grote rol toegekend in het creëren van morele paniekverhalen en/of hypes. De populaire stadsbladen richten zich in de breedste zin van het woord op nieuwe trends binnen het segment van uitgaan, horeca, culinair, mode etc. De **nichemedi**a worden opgevat als special interest media. Hieronder valt bijvoorbeeld het ID&T magazine dat op dance is gericht. Ook de talrijke lifestylebladen die geënt zijn op mode, muziek, design en trendy locaties, behoren hiertoe. Verder worden allerlei urban en dancesites, inclusief de fora, tot de nichemedi'a gerekend. Drugs en muziek beslaan hier naar verhouding maar een betrekkelijk klein gebied, gezien het oneindige aantal onderwerpen dat er wordt besproken. Deze nichemedi'a dragen vooral bij aan de verticale popularisering van een (nieuwe) muziekstroming of drug, omdat zij zich richten op een muziekminnend publiek dat groter is dan één specifieke subcultuur. **Micromedia** tenslotte worden gemaakt en gebruikt door deelnemers uit een subcultuur: sms partymailing, flyers, radiopiratenstations, magazines en fanzines. Micromedia dragen vooral bij aan horizontale popularisering van een muziekgenre.

¹⁹ Hebdige (1979:94).

²⁰ Van Veen (2004) schetst een toenemende afkeer van gabbers sinds de commerciële gabberhit van Hakkûhbar 'Gabbertje'. Door de ridiculisering van de leefstijl en het muziekgenre haken de fans massaal af.

²¹ Verhagen (2000).

²² Wermuth (2002), Thornton (1995).

De media spelen vanwege hun vroegtijdige signalering een belangrijke rol in de opkomst van een nieuwe drug.²³ De ultrasnelle opkomst en verspreiding van ecstasy is hier een duidelijk voorbeeld van. De berichtgeving over en beeldvorming van drugs in de media worden in Trendwatch niet stelselmatig op de voet gevolgd. We volgen vooral de specifieke, op het uitgaanscircuit gerichte lifestyle bladen, en richten ons daarbij vooral op de highlights en verhalen over nieuwe fenomenen en (nieuwe) drugs.

Opbouw van het rapport

In Hoofdstuk 2 komen de verschillende methoden van dataverzameling en verwerking aan de orde. De selectie van regio's en steden en de interactie tussen het regio- en kernpanel wordt hier uiteengezet. Door middel van triangulatie wordt gekeken of de uitkomsten van kwantitatief monitoronderzoek ook wordt ondersteund door kwalitatieve informatie die verkregen is uit de eigen en andere (panel)studies en verdiepende veldobservaties. In hoofdstuk 3 komen de set en setting factoren aan bod die een distinctieve rol van betekenis spelen in het pluriforme uitgaanscircuit. Met de setfactoren wordt bedoeld etniciteit, leeftijd, sekse, opleiding en sociaal-economische status. Er wordt vooral gekeken naar de participatie en diversiteit van uitgaansculturen in het Nederlandse uitgaansleven. Hoofdstuk 4 bevat een verkennende etnografische veldstudie naar de functie en betekenis van keten en het gebruik van alcohol en andere genotmiddelen.

In de hoofdstukken 5 en 6 worden alcohol en cannabis behandeld, gevolgd door de hoofdstukken 7, 8 en 9 over de stimulerende middelen: ecstasy, cocaine en amfetamine. In hoofdstuk 10 en 11 worden de narcosemiddelen respectievelijk de overige middelen (o.a. paddo's, poppers etc.) onder de loep genomen. In de (drugs)hoofdstukken worden, tenzij anders vermeld, tevens prevalentiegegevens uit andere bronnen bekeken (met nadruk op de leeftijdsgroep van uitgaanders) en wordt ingegaan op de risico's van gebruik. Ook de regionale, respectievelijk landelijke trends komen per specifiek hoofdstuk en dus drug aan de orde.

In hoofdstuk 12 komt het gecombineerde gebruik aan bod. In hoofdstuk 13 sluiten wij tenslotte af met de conclusies en belangrijkste trends.

²³ Diemel & Blanken (1999).

M THOD

De belangrijkste informatiebron voor Trendwatch is een panel van experts die op basis van hun contacten met jongeren veel weten over leefstijl en middelgebruik. Ze verkrijgen hun kennis in het dagelijks werk of baseren zich op wat ze zien en horen in het uitgaansleven. Deze derde Trendwatch is fors uitgebreid met nieuwe panelleden. Was onze blik in de vorige twee edities (2003 en 2004-2005) sterk gericht op de trendsettende en trendvolgende segmenten van het uitgaansleven, in de grotere steden en op nationaal niveau, deze keer zijn we nog dieper Nederland ingetrokken. We hebben nu ook onze oren te luister gelegd bij experts in middelgrote en kleinere gemeenten. Hierdoor komen we meer te weten over uitgaan en middelengebruik in het hele land.

De informatie uit de panelstudie wordt aangevuld met actuele kwalitatieve en kwantitatieve gegevens uit andere (monitor)studies. Verder hebben we een etnografische veldstudie gedaan naar middelengebruik in keten op het platteland. Door verschillende bronnen met elkaar te combineren (triangulatie) wordt een zo valide mogelijk beeld van patronen en trends in middelengebruik Nederland geschetst, naar regio's en naar scenes.

De panelstudie

Het oorspronkelijke panel heeft vooral, maar niet uitsluitend, zicht op de trendsettende (studenten)steden en grote dance events. Voor deze Trendwatch is dit panel gehandhaafd en indien nodig, aangepast en geactualiseerd (Bijlage I). Dit noemen we voortaan het **kernpanel**. Daarnaast is er een nieuw **regiopanel** gevormd van personen die contact hebben met jongerengroepen in kleinere steden en op het platteland. Alle panelleden uit het kern- en regiopanel zijn geïnterviewd met een semi-gestructureerde vragenlijst. De interviews zijn individueel afgenomen. Het gaat in deze panelstudie dus niet om een panel van personen die samen kennis en ervaringen uitwisselen!

Itgangspunt is de combinatie van **set** (leeftijd, etniciteit, geslacht, opleiding, werk) **setting** (stad vs. platteland en regio vs. nationaal muziekstijlen, netwerken en scenes clubs, party's, straat, keten, etc.) en **drug** (soort, omvang en wijze van gebruik, imago, trends).

Bij de selectie van de panelleden is rekening gehouden met de volgende factoren: (a) geografische spreiding (b) culturele variatie in leefstijl en uitgaan (c) urbanisatiegraad en transregionale dynamiek en (d) positie in het (nationale) uitgaanscircuit.

geografische spreiding

Om de informatie overzichtelijk te houden hebben we Nederland verdeeld in vijf regio's, die grofweg samengaan met provinciegrenzen. Binnen elke regio zijn telkens meer en minder verstedelijkte gebieden vertegenwoordigd.

Noord Provincies Friesland, Groningen en Drenthe. De steden Groningen en Leeuwarden, plus (11) kleinere steden en plattelandsgebieden.

Oost Provincies Overijssel en Gelderland (inclusief panelstudie Tendens). De steden Nijmegen en Arnhem en (2) kleinere steden en plattelandsgebieden.

Midden Provincies Utrecht en Flevoland. De stad Utrecht en (5) kleinere steden en plattelandsgebieden.

Zuid Provincies Brabant, Limburg en Zeeland. De steden Eindhoven, Venlo, Den Bosch en Breda, plus (12) kleinere steden en plattelandsgebieden.

West Provincies Noord- en Zuid-Holland. De steden Rotterdam, Den Haag, Amsterdam (inclusief panelstudie Nette), Zaanstad en (6) kleinere steden en plattelandsgebieden.

Deze regioverdeling waarborgt voldoende variatie plus een brede dekking en biedt bovendien de mogelijkheid om meer zicht te krijgen in de temporele en geografische verspreidingsdynamiek op de drugsmarkt. We nemen de provincie Groningen als voorbeeld. Er zijn kernpanelleden vertegenwoordigd die vanuit verschillende invalshoeken rapporteren over het leven in de provinciehoofdstad. De feesten, de cafés en de publieksgroepen met daarbinnen de subculturen. Deze panelleden vertellen over de aantrekkingskracht en nieuwe ontwikkelingen (feesten, muziek, alcohol, drugs en andere relevante fenomenen) in de stad Groningen, maar ook over de positie van de trendsetters. De leden van het regiopanel daarentegen vertellen over leefstijlen en middelengebruik vanuit het perspectief van plattelandsjongeren in de stadjes en dorpen rond de grote steden. Omdat onze interesse uitgaat naar de trenddynamiek, zijn we nieuwsgierig of bepaalde middelen ook buiten de stad Groningen in omloop zijn en bij welke groepen. Bovendien komen we meer te weten over groepjes jongeren die gaan stappen in de stad Groningen of buiten de regio.

culturele variatie

Steden als Rotterdam, Amsterdam en Den Haag zijn etnisch en cultureel veel gedifferentieerder dan andere Nederlandse steden. Ook Eindhoven, Groningen, Enschede, Arnhem en Utrecht hebben een speciale positie omdat het typische studentensteden zijn, met een relatief grote groep hoogopgeleide studenten in het uitgaanscircuit. Over het algemeen zijn de Randstad en de studentensteden eerder trendsettend te typeren en de andere gebieden overwegend trendvolgend en mainstream. De culturele variatie en verspreiding binnen een regio werpen licht op specifieke fenomenen in het uitgaansleven (plattelandsdisco's, schuurfeesten en keten), die zich niet direct afspelen in de grote stad.

Urbanisatiegraad en trans regionale dynamiek

Deze factor wegen we mee om de eventuele verschillen tussen meer en minder verstedelijkte regio's te schetsen. Actieve (trendsettende) stappers in regio's als Oost (Enschede), Noord (Groningen en Leeuwarden) en Zuid (Heerlen) vertonen de neiging om in het weekend naar de Randstad (Amsterdam en Rotterdam) te gaan vanwege het meer gevarieerde culturele aanbod. Jongeren van het platteland geven eerder de voorkeur aan de grote stad binnen de eigen regio. Het zijn juist deze dynamische stappers die in hun eigen regio vaak aangemerkt kunnen worden als trendsetters.

Positie in het nationale uitgaanscircuit

Naast de talrijke regionale feesten zijn er ook grote regio-overstijgende dance events waar het kernpanel weer meer zicht op heeft. Het aantal georganiseerde feesten in de Randstad is groter dan in andere regio's, waardoor actieve stappers uit de meer rurale regio's verder moeten reizen voor een feest. Overigens is dit transregionale fenomeen een ontwikkeling die gelijk oploopt met de toename van landelijke dance events sinds de jaren negentig.

kernpanel en regiopanel

De keuze om de panelstudie uit te breiden met een regiopanel vloeit voort uit de wens van preventiewerkers om meer aandacht te schenken aan de situatie en ontwikkeling op het 'platteland'. De bovenstaande selectiecriteria zijn goed van pas gekomen bij het zoeken van geschikte leden van het regiopanel, dat bestaat uit personen die contact hebben met jongeren en goed op de hoogte zijn van hun participatie binnen het regionale uitgaanscircuit. Het klinkt simpel en eenvoudig, maar het vergde flink speurwerk om de juiste professionals en uitgaanders te selecteren. Overigens is bij de selectie van panelleden rekening gehouden met de reeds bestaande lokale en regionale panelstudies in Amsterdam (Antenne) en Gelderland (Tendens), die eveneens (deels) worden uitgevoerd in het uitgaanscircuit. De meest actuele en voor Trendwatch relevante gegevens uit die panelstudies worden in dit rapport verwerkt.

Continuïteit is noodzakelijk bij panelstudies – van belang is dus dat de geselecteerde personen niet slechts voor een eenmalige meting beschikbaar zijn. Ook moet het panel vitaal, verfrissend en up-to-date blijven en kunnen inspelen op nieuwe fenomenen. De macro- én microdimensies uit het kern- en regiopanel vullen elkaar goed aan. De beide panels leveren gedetailleerde, vooral kwalitatieve, informatie over scènes en netwerken in de meer rurale gebieden (regiopanel) en meer grove macro-informatie over de grote steden en nationale dance events (kernpanel). Bij elkaar geven ze een vrij compleet beeld van de actuele ontwikkelingen in middelengebruik.

kernpanel

Het kernpanel telt 15 leden waarmee in het voorjaar van 2006 face-to-face interviews zijn gevoerd. Het kernpanel is met grotendeels dezelfde lijst als in de voorgaande jaren geïnterviewd. Zo nodig zijn sommige panelleden vervangen door anderen (zie bijlage I). Ruim een jaar later, in de zomer van 2007, zijn de panelleden gebeld voor een telefonische update. Het centrale thema was of er sinds het vorige interview nieuwe ontwikkelingen werden waargenomen op de uitgaans- en gebruikersmarkt.

regiopanel

In de winter van 2006 zijn er vier regionale bijeenkomsten georganiseerd (in Eindhoven, Hoogeveen, Middelburg en Amersfoort). Het doel was drieledig: kennismaking met elkaar en de onderzoekers, het geven van een korte signaleringscursus én een inschatting van de landelijke dekking. Ongeveer tweederde van de panelleden heeft hieraan deelgenomen. In de bijeenkomsten werd vooral aandacht geschonken aan technieken van signaleren (observeren, turven, veldnotities maken), inclusief instructies voor systematische toepassing daarvan. Ook de conceptvragenlijst, die op een later tijdstip afgenomen zou worden, werd besproken en waar nodig aangepast. De bijgevoegde lijst met signaleringsitems vormde voor de panelleden een handzaam instrument om de vragenlijst goed te kunnen beantwoorden. Met de overige panelleden – die verhinderd, ziek, of nog niet bekend waren – zijn uitgebreide telefonische gesprekken gevoerd over de methodiek en de vragenlijst. In het voorjaar van 2007 zijn 15 leden van het regiopanel grotendeels telefonisch bevraagd over 15 regionale scènes of netwerken.

Panelleden in vier clusters

De panelleden zijn wat betreft hun achtergrond, respectievelijk het segment van het uitgaansleven waar zij zicht op hebben, onder te verdelen in vier clusters. Daarnaast is aan de code K of R af te lezen of betreffend panellid afkomstig is uit het kern- (K) of regiopanel (R).

Uitgaanscircuit of

Dit cluster geeft inzicht in de regionale en landelijke trends van het uitgaanscircuit. Enerzijds kent dit cluster **producerende** panelleden als (party)organisatoren, horecaondernemers en clubuitbaters die evenementen, clubavonden en festivals organiseren. Daarnaast bestaat het cluster uit **participerende** panelleden, zoals stappers (club- en partygangers) en dealers.

Veel panelleden zijn in hun vrije tijd betrokken bij de uitgaanscultuur en hebben daarom een brede kennis over diverse substromingen binnen een muziekgenre alsmede de betekenis van drugsgebruik binnen de uitgaanscontext. Op grond van deze informatie kunnen we het uitgaanspubliek differentiëren in contraste-

rende dan wel vergelijkbare scènes, netwerken en leefstijlen. De opkomst van dance-events sinds de jaren negentig laat immers ook in de minder verstedelijkte gebieden een grote variatie zien aan clubs, discotheken en (dans)cafés. Verder zijn er evenementen in sporthallen, loodsen, filmstudio's, etc. Deze liggen niet zelden in de periferie van de stedelijke bebouwing. Vooral de grootschalige party's trekken publiek uit het hele land. Deze zijn minder plaatsgebonden dan clubs, omdat het vaak incidentele feesten zijn die hooguit één of een paar keer per jaar worden georganiseerd.

politie en beveiligingspersoneel of

Dit cluster bestaat uit **interveni rende** panelleden die toezicht houden op uitgaansgebieden of toegangscontroles verrichten bij grote dance-events.¹ In geval van calamiteiten is de politie vaak als eerste op de hoogte.² Hierdoor kan zij een belangrijke rol spelen in het vroegtijdig signaleren van nieuwe ontwikkelingen op de gebruikersmarkt. De deelnemers hebben vaak beroepsmatig contact met stappers, horecamedewerkers en portiers. Sommigen zijn ook goed op de hoogte van (underground)party's in de regio en zijn tevens bekend met de genotmiddelen die in omloop zijn op de gebruikersmarkt.

de ondheidswerk en

Het preventie- en gezondheidswerk is eveneens **interveni rend** van aard.³ De preventiewerkers in het panel zijn vooral goed op de hoogte van het lokale en soms regionale uitgaanscircuit en bijpassend middelengebruik. Sommigen zijn ook actief met voorlichtingsactiviteiten op grote party's in de eigen regio. De gezondheidswerkers zijn soms actief in clubs, maar meestal op een ambulante eerstehulp post op grote dance events. Deze posten bieden op het uitgaanspubliek afgestemde gezondheidsservice en zorg en trachten de ambulancezorg en ziekenhuisbezoek zo veel mogelijk te beperken.⁴

jongerenwerk en

Door de toevoeging van het regiopanel is ook het (ambulante) jongerenwerk in de regio's in beeld gekomen. Veel geselecteerde jongerenwerkers hebben juist contacten met jongerengroepen op het platteland of in kleine steden. De groepen waar deze panelleden zicht op hebben bestaan enerzijds uit hang- en probleemjongeren en anderzijds uit 'gewone' jongeren. Wij hebben deze groepen vervolgens onderverdeeld in de muziekcategorieën dance, urban of mix.⁵

¹ Het contact op nationaal niveau met een portierscoördinator binnen de dance- en horecatak van WWS (World Wide Security) mocht helaas van hogerhand niet verder worden gecontinueerd in verband met het verstrekken van mogelijk gevoelige informatie.

² Enkele politiemensen maken deel uit van het Nationaal Netwerk Drugexpertise (NND).

³ In de verslaglegging vangen we beide groepen onder de term 'gezondheidswerkers'.

⁴ Pijlman et al. (2003:45).

⁵ Jongeren die naar verschillende soorten muziekstijlen luisteren.

tnografische verdieping keten en schuren

In elke Trendwatch wordt een extra kwalitatieve verdieping gedaan naar een actueel fenomeen. In de editie van 2004-2005 stonden hardcore- en urban feesten centraal. Deze keer gaat onze aandacht uit naar het fenomeen van keten op het platteland. Deze locaties komen vaak negatief in het nieuws, vooral in verband met (vermeend) excessief alcoholgebruik. Daarnaast klagen clubuitbaters uit de buurt over oneigenlijke concurrentie van dergelijke keten, omdat de alcohol veel goedkoper is.

In de zomer van 2007 hebben we in verschillende gemeenten veldonderzoek gedaan op dergelijke locaties. We gingen op bezoek in keten, deden er observaties en voerden gesprekken met jongerenwerkers en de jongeren zelf. We wilden meer inzicht krijgen in de leefwereld, drijfveren en sociaal culturele achtergronden van keetbezoekers, plus uiteraard in hun drank- en drugsgebruik. De bevindingen staan in hoofdstuk 4.

Data van andere monitorsystemen

In de jaren negentig van de vorige eeuw zijn als gevolg van de turbulente ontwikkelingen op de drugsmarkt verschillende kwantitatieve en kwalitatieve monitorsystemen in het leven geroepen om de snel veranderende drugsmarkt binnen het uitgaansleven te volgen. Kwantitatieve data geven grotendeels inzicht in trends aangaande de omvang van het middelengebruik. Voor Trendwatch wordt voornamelijk gekeken naar de prevalentiegegevens (gebruik ooit, laatste jaar en laatste maand) van uitgaande jeugd. Ook zijn we geïnteresseerd in informatie over drugsmarkten. We bespreken in het kort de verschillende instrumenten.

Monitoring van de drugsmarkt geschiedt op drie niveaus: landelijk, regionaal en lokaal. Deze gegevens worden met andere cijfers, o.a. uit de drughulpverlening, jaarlijks samengevat in de Nationale Drug Monitor (NDM). We bespreken in vogelvlucht de belangrijkste landelijke, regionale en lokale gegevensbronnen die (mede) zicht geven op uitgaansdrugs.

andelijke monitoring

Nationale cijfers over middelengebruik onder scholieren (10-18 jaar) worden sinds 1984 met tussenpozen van enkele jaren verzameld door middel van het **Peilstationsonderzoek**. De data leveren gegevens over gebruikerstrends, maar geven geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt. De scholieren zijn over het algemeen ook te jong om deel te (mogen) nemen aan het (trendy) uitgaansleven. Cijfers uit het Peilstationsonderzoek laten we ditmaal buiten beschouwing, omdat de laatste gegevens dateren uit 2003.⁶

⁶ Monshouwer et al. (2004).

Het **Nationaal Prevalentie Onderzoek NPO** behelst een grootschalige enquête te naar middelengebruik onder de bevolking van 12 jaar en ouder. Deze monitor is tot nu toe driemaal uitgevoerd. In 1997 en 2001 onder respondenten van 12 jaar en ouder en in 2005 in de leeftijdsgroep 15-64 jaar.⁷ De data leveren gegevens over gebruikerstrends, maar vooral in grote lijnen en ze geven geen zicht op actuele ontwikkelingen op de gebruikersmarkt en ook niet op de drugsmarkt.

Binnen het Drugs Informatie en Monitoring Systeem (**DIMS**) van het Trimbos-instituut wordt de kwaliteit van drugs gemonitord die consumenten op verschillende locaties in het land laten testen, alsmede de prijs en THC-concentraties van cannabis die verkocht wordt in coffeeshops. De resultaten worden elk jaar gepubliceerd. DIMS gegevens informeren over de drugsmarkt, maar niet over gebruikers.

lokale en regionale monitoring

Lokale en regionale monitoring besteedt aandacht aan zowel prevalentie- als panelonderzoek. Ter vergelijking en aanvulling op de panelstudie van Trendwatch zijn van primair belang de periodieke studies in Amsterdam (Antenne)⁸ en Gelderland (Tendens).⁹ Daarnaast worden er surveys gehouden.¹⁰

In de **Amsterdamse Antenne**, die al sinds 1993 jaarlijks wordt uitgevoerd, is de basis gelegd voor de panelstudie. De panelstudie van 2006 bestaat uit 32 sleutelinformanten die 38, merendeels trendsettende, netwerken in het uitgaansleven vertegenwoordigen. Clubmedewerkers bekleden functies als: glazenophaler, portier, barbediende etc. De club-, café- en partygangers komen in lounges, trendy cafés en clubs alsmede in VIP, urban en homoscenes. De partyscene bestaat voornamelijk uit stappers die grootschalige feesten bezoeken of deel uitmaken van kleine subculturele muziekcenes zoals: goa-trance, hip-hop, urban, tekno, techno en hardcore. Verder zijn er professionals (veldwerkers en jongerenwerkers) die contacten onderhouden met buurtjongeren en probleemjongeren waaronder dak- en thuisloze jongeren en hoerenjongeren.¹¹ In 2005 is een survey uitgevoerd onder probleemjongeren.¹²

Tendens is een jaarlijks terugkerend signaleringsinstrument van IrisZorg (voorheen de Grift) dat inmiddels voor de vierde keer is uitgevoerd in de regio **Gelderland**. De laatste panelstudie van 2007 beslaat een groot gedeelte van de monitoring en bestaat uit 22 deelnemers die 29 netwerken vertegenwoordigen. De panelleden zijn verdeeld in drie clusters: het uitgaanscircuit, de straatjonge-

⁷ Abraham et al. (2002), Rodenburg et al. (2007).

⁸ Nabben et al. (2006), Nabben et al. (2007).

⁹ Roomer & Poelmans (2006), Linck et al. (2007).

¹⁰ De Haagse monitor 'it je dak' in de Haag van Parnassia is sinds de uitgave van de vorige Trendwatch editie niet meer verschenen. Een nieuwe uitgave wordt in 2008 verwacht.

¹¹ Nabben et al. (2007).

¹² Nabben et al. (2006).

ren en de probleemjongeren. De meeste panelleden zijn vertegenwoordigd in het lokale en regionale uitgaanscircuit. In Nijmegen en Arnhem is er zicht op horeca-gelegenheden en trendy clubs in de binnenstad. Daarbuiten op de grote plattelandsdiscotheken. De panelleden zijn enerzijds professional (gastheer, politie, jongerenwerk, portier) of maken zelf deel uit van netwerken en jeugd(sub)culturen als: hardcore, gay, voetbalsupporters, clubtrance, techno, urban en hikers¹³ In 2006 is een survey uitgevoerd onder coffeeshop- en discotheekbezoekers.¹⁴

Trendwatch in vergelijking met andere monitorsystemen

Enerzijds is Trendwatch bedoeld om de reeds bestaande maar summiere kwalitatieve gegevens uit te breiden en in een breder perspectief te plaatsen. Anderzijds kan Trendwatch ook gezien worden als het 'cement tussen de stenen' om relevante kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksgegevens met elkaar te verbinden. Concreet betekent dit dat we vooral aandacht besteden aan sociale processen en weinig statistische gegevens zullen presenteren. Trendwatch is primair een kwalitatieve monitor die trends in drugsgebruik sensibiliseert door deze te plaatsen binnen de context van (ontwikkelingen binnen) het uitgaansleven en de sociaal-culturele achtergronden en beleveniswerelden van druggebruikers in de stad en op het platteland. Dit betekent dat er ook kan worden gekeken naar het (trans)regionale perspectief van stappers, wetende dat er sprake is van een hoge mobiliteit die niet gehinderd wordt door (buitenlandse) grenzen als het om club, disco en partybezoek gaat. Deze ontwikkeling beïnvloedt de ontwikkeling en verspreiding van hypes en trends op de uitgaansmarkt.

Monitorsystemen als NPO, Peilstation en DIMS leveren vooral cijfers op. Bij school- en bevolkingssurveys gaat het meestal om prevalentiecijfers: hoeveel mensen hebben een bepaald middel ooit, het afgelopen jaar of de afgelopen maand gebruikt. Verder komen we te weten wat de gemiddelde leeftijd is waarop men voor het eerst een bepaald middel neemt. Daarnaast leveren cliëntenregistraties (LADIS) vooral cijfers op over waar men primair en secundair aan verslaafd is. Het testen van pillen (DIMS) levert vooral kwantitatieve informatie op over welke middelen er op de markt zijn, niet over wie deze gebruiken. Los van het feit dat de cijfers meestal meer over middelen dan over gebruikers gaan, is een beperking vaak dat de cijfers over afzonderlijke middelen gaan. Dit terwijl in de praktijk vaak sprake is van gecombineerd gebruik waarbij bijvoorbeeld cannabisgebruikers ook alcohol drinken en ecstasygebruikers ook blowen of andere middelen nemen.¹⁵

¹³ Achterhoekse feestgangers die boerenlol trappen.

¹⁴ Linck et al. (2007).

¹⁵ Nabben & Korf (2000), Leccese et al. (2000).

Al deze monitorsystemen dragen ieder voor zich bij aan het inzicht in trends in middelengebruik. Wanneer we echter de systemen naast elkaar leggen, wordt duidelijk dat met name op het terrein van de uitgaansdrugs, een kwalitatieve blinde vlek bestaat en er behoefte is aan meer gegevens die relatief snel beschikbaar en tevens goed onderbouwd zijn. Trendwatch relateert de resultaten aan wat andere systemen over de gebruikersmarkt registreren en plaatst deze in een landelijk kader. In het onderstaande schema staan de belangrijkste bronnen die we hebben gebruikt.

ronnen Trendwatch drugs en gebruikersmarkt	
wantitatieve monitoring	walitatieve monitoring
<p>Drugs en gebruikersmarkt</p> <p>DIMS</p> <ul style="list-style-type: none"> Consumentenmonsters (2005 tot juli 2007) <p>Prevalentie nationaal</p> <ul style="list-style-type: none"> Algemene bevolking (NPO 2005) <p>Prevalentie lokaal, regionaal</p> <ul style="list-style-type: none"> Regionale bevolking (NDM 2006) Cafébezoekers Amsterdam (Antenne 2005) itgaanders (Gelderland 2005-2006) itgaanders (Zaandam 2005) <p>Divers</p> <ul style="list-style-type: none"> Lokale quickscans NVIC (intoxicatie gegevens) LADIS (cliëntenregistratie) NND (prijssindicaties) 	<p>itgaanscircuit (clubs, party's, horeca etc)</p> <p>Trendwatch leden (kern- en regiopanel)</p> <ul style="list-style-type: none"> Politie & beveiligingspersoneel itgaanders & organisatoren Preventie- & gezondheidswerkers Jongerenwerkers <p>update: alle kernpanelleden</p> <p>Panelstudies</p> <ul style="list-style-type: none"> Amsterdam (Antenne 2005 en 2006) Gelderland (Tendens 2005-2006 en 2007) <p>tnografische verdieping</p> <ul style="list-style-type: none"> Keten op het platteland <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> Landelijke, regionale en nichemedi

isualisering van verschillen en trends

In deze Trendwatch hebben we gekozen voor het in kleur visualiseren van patronen en trends in middelengebruik per regio. In de hoofdstukken over afzonderlijke middelen staan twee kaarten van Nederland, namelijk een kaart waarop **per regio** de **mate van regelmatig gebruik** onder uitgaanders wordt aangegeven, plus een kaart waarop per regio de **dynamiek** is ingekleurd (toename, afname, stabiel in het afgelopen jaar). Zodoende zijn de regionale overeenkomsten en verschillen in gebruik en trends gemakkelijker in een landelijk perspectief te plaatsen. Bovendien kunnen mate van gebruik en trends voor de verschillende middelen nu onderling beter worden vergeleken. Voor de goede orde: het betreft

hier geen harde kwantitatieve prevalentiegegevens, maar een weergave van de kwalitatieve informatie uit ons panel.

Daarnaast hebben we in de hoofdstukken over afzonderlijke middelen schematisch de mate van regelmatig gebruik en de dynamiek **per scene** weergegeven. Daarbij hanteren we de volgende indeling: dance, hardstyle/hardcore, mainstream, urban, erotisch, en underground.

ITG N I N N D R N D

itgaan is een begrip met uiteenlopende betekenissen: van af en toe een avondje naar de bioscoop of uit eten tot elk weekend tot in de vroege morgen in de discotheek of club. Fervente partygangers bestempelen een dance event zelfs als 'echt' uitgaan. Zo'n feest wordt vaak al geruime tijd van tevoren met vrienden gepland. Er wordt wekenlang naar toegeleefd. Maar wat voor type feest is het en welke muziek wordt er gedraaid? Is het trance, techno, hardcore, glam, goldiggers, ex-pornstar, kinky of een schelms piratenfeest? Via websites wordt druk gediscussieerd over de dj's, de toegangsprijs en de locatie. Is het indoor of buiten in een recreatiepark? Wordt het tropisch of gaat het regenen en welke kleding trek je dan aan?

Van de kleine 45 uur per week die mensen van 12 jaar en ouder in Nederland gemiddeld aan vrije tijd hebben, besteden zij volgens het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) bijna drie uur aan uitgaan. In vergelijking met 2000 is het accent van de vrijetijdsbesteding in 2005 meer verschoven naar moderne media, sporten en bewegen. Binnen het uitgaansrepertoire blijft alles bij het oude. itgaan in cafés, disco's, etc. is met ruim een uur per week de grootste activiteit.¹ Dit ene uur per week is de gemiddelde tijd voor een heel brede leeftijdsrange – voor jongeren en jongvolwassenen ligt het ongetwijfeld hoger, zonet veel hoger. itgaan blijft een sociaal en leeftijdsgebonden tijdverdrijf, maar de leeftijdsspanne bij de bezoekers van discotheken, clubs en party's is sinds de jaren negentig aanzienlijk verruimd. Een groeiend deel van de stappers, zo is onze sterke indruk, blijft na de magische grens van 30 jaar doorfeesten. Het hebben van een gezin of carrière is geen belemmering en hoeven niet perse te lijden onder een avondje uit. Het komt in de feestpraktijk dus voor dat pappa's en mamma's van het eerste feestuur op dance events tussen de nieuwe feestgeneratie staan.

Nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven hangen vaak samen met trends in alcohol- en drugsgebruik. In dit hoofdstuk ligt de focus op het uitgaan. In latere hoofdstukken bespreken we het middelengebruik en gaan we na in hoeverre, en hoe dit gerelateerd is aan uitgaan. Grofweg maken we een onderscheid tussen uitgaanders in de grote steden, met relatief veel trendsetters, en die op het platteland, met relatief veel mainstreamjongeren. De trendsetters komen het sterkst in beeld via het kernpanel. Zij bestrijken een grote actieradius en signaleren en cultiveren vaak als eerste nieuwe ontwikkelingen en innovaties op het gebied van feesten, muziek, mode en drugs. Dankzij het regiopanel krijgen we meer zicht op

¹ Het SCP onderscheidt verschillende vormen van vrijetijdsbesteding van de bevolking van 12 jaar en ouder: lezen van gedrukte media, gebruik van moderne media, sociale contacten, maatschappelijke participatie, sport en bewegen, uitgaan en andere hobby's (Breedveld et al., 2006).

trendvolgers en mainstream. De panelgegevens zijn onder andere vergeleken met de actuele uitgaanstrends van de andere panelstudies (Hoofdstuk 2). Bij elkaar genereren ze meer kennis over de contrasterende (trendsettende en trendvolgende) segmenten binnen de pluriforme uitgaansmarkt op stedelijk, regionaal en/of nationaal niveau. Dit levert een gevarieerd en omvattend beeld op van nieuwe en persisterende trends in muziekvoorkeur en uitgaansgedrag van jongeren en jongvolwassenen in de stad en op het platteland.

Wij beschrijven de huidige Nederlandse uitgaanscultuur en de nieuwe ontwikkelingen hierin, door eerst de specifieke betekenis van verschillende (1) uitgaanssettings (party's, clubs, disco's, poppodia en cafés) in de grote steden en in de omringende stadjes en dorpen te behandelen. De contrasterende (2) setkenmerken zijn zeer belangrijk in de kleuring van het uitgaansleven. We zoomen daarbij kort in op regionale overeenkomsten en verschillen omtrent de locaties, muziekgenres en scenes per regio en stad. Aansluitend hierop komen de meest dominante (3) muziekstromingen (dance en urban) en aanverwante subgenres aan bod.² Deze lopen als een rode draad door de drugs hoofdstukken, waar de specifieke middelen worden behandeld in relatie tot het gebruik binnen verschillende scenes.

itgaanssettings

andelijke dance events

In het uitgaansleven zijn pret, plezier en spektakel structurerende principes voor jongeren en jongvolwassenen. Een (dance)event is voor veel jongeren een spektakel van de eerste orde. Het is een soort Eftelingbeleving waar je binnen een gecontroleerde en begrensde vrijzone 'uit je dak' mag gaan.

Sociologen en criminologen geven uiteenlopende interpretaties aan de huidige grootschalige feestcultuur en de grote behoefte van jongeren aan een tijdelijke cohesie in een geïndividualiseerde en heterogene samenleving. Bauman spreekt in het verband van deze collectieve feestritualisering afwisselend van 'carnival communities' en 'cloakroom communities', omdat ze 'echte' gemeenschappen van mensen, die een sterke onderlinge emotionele band hebben met elkaar, imiteren en jongeren (tijdelijk) onderdak bieden in hun zoektocht naar zekerheid, bescherming en identiteit.³ Maar bij de carnavaleske transgressie binnen deze quasi-gemeenschappen vindt ook een tijdelijke omkering plaats van de bestaande orde, die geïntensiveerd wordt door o.a. dance party's en drugsgebruik.⁴ Er is

² Ruwweg omschrijven we **dance** als elektronische en primair op 'wit' publiek gerichte muziek, met als belangrijkste subgenres: house, hardcore, techno en trance. En **urban** meer als vocale en primair op een 'zwart' of multi-etnisch gericht publiek, met als belangrijkste subgenres: r&b, dance hall, garage, hiphop en rap.

³ Bauman (2005).

⁴ Presdee (2000).

vrijwel van meet af aan een relatie geweest tussen housemuziek en drugsgebruik, waarbij vooral ecstasy een krachtige bijdrage heeft geleverd aan de maximalisering van genot en plezier in de vrije tijd. Deze collectieve lustbeleving wordt vaak geduid in termen van narcisme, egoïsme, consumen-tisme en verloedering en daarbij niet zelden – met Dalrymple⁵ als belang-rijke exponent hiervan – in een cultuur-

pessimistisch betoog geplaatst. Boutellier daarentegen geeft liever de voorkeur aan het begrip vitalisme, waarbij hij een directe relatie legt tussen de lichamelij-ke beleving en het potentiële elan van de liberale cultuur die voorwaardenschep-pend is en intact blijft.⁶

Vanuit marketingperspectief maakt de dance-industrie een onderscheid tussen liefhebbers die vooral dance-events, disco's en kroegen bezoeken en het alge-mene uitgaanspubliek dat niet primair van dance houdt en liever vaker uit eten, naar een café of bioscoop gaat. Dit onderzoek blijkt dat bij de dancesector de muziekstijl en line up voor bezoekers van dancefeesten van primair belang zijn, gevolgd door een goede sfeer en gezelligheid. Bij het algemene uitgaanspubliek is juist sfeer en gezelligheid van primair belang en de muziek secundair. Motie-ven om niet naar een dancefeest te gaan zouden liggen in de sfeer van massali-teit, kosten, de muziek, de prijs of leeftijd (te jong of gevoelsmatig te oud).⁷ Maar uit hetzelfde onderzoek blijkt dat een belangrijke succesfactor voor dance-feesten juist het tijdelijke ontsnappen is uit de realiteit, door collectief op te gaan in het aangeboden totaalspektakel. Ondanks hun onderlinge verschillen in leef-stijl delen veel danceliefhebbers een gezamenlijke passie voor dezelfde muziek, waardoor ze elkaar tijdens het feest als 'gelijken' zien. Bovendien bieden deze feesten de mogelijkheid tot het leggen van nieuwe sociale contacten. Feestorga-nisaties zijn er vaak bij gebaat dat de sekseverhouding redelijk in evenwicht blijft. Vooral op outdoorfeesten en in het mellow dance en urbangeren is het vrouwelijke publiek doorgaans goed vertegenwoordigd.

Met name in het weekend – en dan vooral in het zomerseizoen – is er sprake van een grote verplaatsingsdrift van groepen jongeren die soms ver buiten de eigen woonplaats en regio events van landelijke allure bezoeken. Typerend voor de party's is de gemeenschappelijke binding en het ervaren groepsgevoel. Verder is bereikbaarheid, voorpret en ook andere mensen leren kennen van belang. De sterke groei van houseparty's heeft ertoe geleid dat dance-organisatoren soms voor meerdere jaren contracten hebben afgesloten met gemeenten en particulie-

⁵ Dalrymple (2006).

⁶ Boutellier (2005 en 2006).

⁷ Den Hertog et al. (2006a).

re uitbaters van (sport)hallen, congrescentra, recreatiegebieden etc. Omdat de dance-agenda overvol is, wordt de meerwaarde van een feest steeds belangrijker om hiermee het verwende publiek te verleiden. Organisatoren gaan niet automatisch meer uit van een uitverkocht feest. De professionalisering van de danceindustrie heeft sinds halverwege de jaren negentig een hoge vlucht genomen, met grootschalige commerciële outdoor en indoor dance-events (Dance Valley, Mysteryland, Sensation, Awakenings, Innercity, etc.). Tienduizenden bezoekers, met een piek in het zomerseizoen, bezoeken elk weekend kleine en grotere party's. Elektronische dansmuziek beslaat een fors deel van de uitgaansmarkt.⁸ Naast de populaire dansstromingen is er op festivals ook vaak secundair vermaak als paaldansen, biechtboxen, theateracts, bungeejumpen etc.

In de dancewereld is het housepubliek, dat zich aanvankelijk wilde onderscheiden van de 'niet housers', in het afgelopen decennium uiteengewaaierd in een palet van populaire en obscure muziekstromingen. De grote mainstream partyorganisatoren programmeren populaire muziekgenres voor een breed publiek. De ene organisatie mikt op hard en ruig, de andere op mellow en roséhouse. En soms kunnen zelfs alle muziekstijlen op één festival worden beluisterd. Internationale en Nederlandse dj's worden het hele jaar door geboekt en onder andere beoordeeld op hun reputatie, techniek, passie en creatieve vermogen om een publiek onder elk denkbare conditie optimaal te kunnen bespelen.⁹

Voor de leek wordt het er in ieder geval niet makkelijker op om de verschillende muziekstromingen en bijbehorende kledingstijlen binnen de dance- en urbanwereld uit elkaar te houden. De muziekminnende jeugd identificeert zich met dance (subgenres: hardcore, techno, trance, etc.) of schaart zich aan gene zijde van het muzikale spectrum achter urban (subgenres: r&b, dance hall, garage, hip hop, rap, etc.). Maar het aandeel van urban is vergeleken met dance veel kleiner. De harde varianten van dance zijn vooral populair op het platteland, terwijl in de grote steden meer naar (minimal) techno en (club)house wordt geluisterd. Volgens danceorganisatoren ID&T en -dance, die het grootste segment van de dance beheersen, is de kerngroep 20-24 jaar (40% van de bezoekers). Minder dan 10% is jonger dan twintig jaar. De leeftijdscategorie 25-29 jaar beslaat een kwart van de bezoekers en ongeveer een kwart is ouder dan 30 jaar. De gemiddelde leeftijd van de bezoekers hangt af van de feestformule en het dancegenre, maar over het algemeen ligt de leeftijd tussen de 18 en 35 jaar. Dancers zijn ook 'veelplegers', want ruim driekwart van de bezoekers bezoekt meerdere events per jaar. De liefhebbers gaan meer dan vier keer per jaar en de echte diehards minimaal 10 keer per jaar.¹⁰ Deze toplaag luistert ook thuis en in de auto naar muziek die op party's wordt gedraaid. Het je dak gaan, een goede sfeer, ontsnappen aan dagelijkse routine, de beleefde saamhorigheid, muziek en spektakel, zijn belangrijke waarden voor danceliefhebbers. Partygangers vertoeven,

⁸ KPMG (2002).

⁹ Jianu (2007).

¹⁰ Den Hertog et al. (2006a).

vergeleken met clubgangers, doorgaans in een grotere vriendengroep omdat een party vaak als 'meer speciaal' of als 'echt' wordt ervaren dan stappen in een club. De kaartjes worden vaak al weken van tevoren geregeld en op populaire sites worden discussies over de dj's, prijzen en feestlocaties.

De populaire events passen naadloos in het concept van de spectaculaire beleveniseconomie waar inmiddels ook grote sponsors en bedrijven hun financiële graantje van mee proberen te pikken. Merken als Redbull, Nokia, Diesel en Replay passen het beste bij het wat hoger opgeleide ID&T publiek. Bij -dance passen Smirnoff, Heineken en -box. Bacardi en Fl gel wordt door jongeren geassocieerd met DC en Nike bij Art of dance.¹¹ Veel bedrijven wensten oorspronkelijk absoluut niet geassocieerd te worden met houseparty's, vanwege het vermeende drugsgebruik. Tegenwoordig is het tegendeel waar, gezien de radicale ommezwaaai van veel fabrikanten. Een sluipend gevaar voor organisatoren is dat een deel van het publiek de toegenomen commercialiteit van dance events als storend ervaart. Want te veel reclame reduceert ook de exclusiviteit en de authenticiteit van een event. Vooral de muzikliefhebbers vrezen dat veel reclame rond events ook een groep trekt die juist minder interesse toont voor de muziek, wat weer ten koste gaat van de sfeer omdat er minder gelijkgestemden zijn.¹² De angst dat vanwege de massaliteit het publiek een ondefinieerbare massa dreigt te worden waar niemand zich meer prettig voelt, wordt het meest geventileerd door de hogeropgeleide ID&T feestgangers. De doorgaans lageropgeleide -dance bezoekers ervaren de massaliteit juist als een onderdeel van de beleving.

Disco's, clubs en poppodia

Het verschil tussen een disco of discotheek en een club, is soms discutabel.¹³ Uit verhalen en observaties van panelleden blijkt meermaals dat bepaalde locaties met eenzelfde functie ook anders benoemd kunnen worden. Maar het lijkt vooral een gevoelskwestie. Bovendien zijn hip, trendy en mainstream ook weer aan heersende modes onderhevig. Over het algemeen wordt een discotheek gezien als een grote uitgaanslocatie met diverse zalen waar verschillende muziekgenres en classics gedraaid worden. De muziek is in de regel laagdrempelig en mainstream. De doorgaans hitgevoelige muziek is vooral populair bij de jongste groep stappers (18 plussers). In de regel wordt gesproken van plattelandsdiscotheeken¹⁴ wanneer ze buiten de bebouwde kom liggen in de meer rurale gebieden.

¹¹ Den Hertog et al. (2006a).

¹² Den Hertog et al. (2006b).

¹³ Het bedrijf Horeca en Catering spreekt officieel van discotheeken. Maar de Koninklijke Horecabond maakt in haar prijzenbeoordeling van de Nightlife Awards 2007 een onderscheid tussen de populairste discotheek, het populairste uitgaanscentrum en de populairste club van Nederland.

¹⁴ Plattelandsdiscotheeken zijn o.a.: Happy Dayzz, de Radstake, Olde Beth en de Dance Factory. De discotheeken: Rumours, Bruins, Energy en Bobs zijn door de Nightlife awards in 2007 gekozen tot beste discotheeken in de regio.

De muziek in clubs¹⁵ daarentegen betreft in eerste instantie (nieuwe) stromingen binnen het spectrum van dance en urban. De clubs zijn meer 'upscale' en het publiek heeft een complexere en meer innoverende muzieksmaak dan het mainstream publiek dat meer vertrouwt op 'playsafe' concepten. Het uitgaanspubliek in clubs wordt door panelleden dan ook heel verschillend getypeerd. Vaak is er sprake van een dichotomie tussen uitersten. Een greep uit de voorbeelden zijn: glam, glossy, bling, sjiek en slick versus alternatief en street hip versus mainstream of 'klootjesvolk'. Soms worden er ook termen gebruikt die sowieso al tegenstrijdig klinken. Voorbeelden hiervan zijn: 'plat of ordi chic' en 'ironisch hip'. Terwijl de (soms heel specifieke) clubprogrammering voor buitenstaanders niet altijd even duidelijk is, weten ingewijde stappers vaak precies op welke avond ze wel of juist niet willen zijn. Sommige clubs en disco's mikken alleen op het dancegenre of op het urbanggenre of bieden een mix van beide muziekstromingen. En het wordt nog gecompliceerder wanneer er ook speciale avonden zijn met Nederlandstalig repertoire, skihutmuziek, goud van oud of de fijnste discokletsers uit de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw. Kortom: de muziekkeuze kan flink variëren en het hele 'witte' en 'zwarte' spectrum beslaan vanaf de jaren tachtig. Dit fenomeen zien we terug in alle grote steden van het land. Nieuwe muziekrends beginnen vaak in de Randstad waarna ze zich verplaatsen naar andere (studenten)steden met een trendsettend potentieel.¹⁶ De kans bestaat dat een trend in de volgende fase wordt overgenomen door trendvolgers en, ten slotte, de mainstream. Nieuwe muziekstijlen als electro(clash) en minimal (techno) hebben dit traject in de afgelopen periode op deze manier afgelegd. De oorspronkelijke poppodia¹⁷, waarvan er veel in de jaren zeventig zijn opgericht, zijn met hun programmering in de jaren negentig meer opgeschoven naar de dance en na het millennium ook naar urbanmuziek. De veranderende tijdsgeest, het ontstaan van nieuwe jeugd(sub)culturen en muziekstromingen worden hier vaak als eerste opgemerkt. Overigens begint het rock- en popgenre zich steeds meer te vermengen met elektronische ritmes. Een groot verschil met clubs en disco's is echter dat de poppodia vaak een structurele subsidie ontvangen van gemeenten.¹⁸ Poppodia in de grote steden worden door stappers als volwaardige concertzalen beschouwd omdat hier vrijwel elk denkbaar muziek-

¹⁵ Trendsettende clubs zijn o.a.: Sugar Factory, Club 11, Jimmy Woo, Matrixx, Bozzini, Noa, Off Corso, Thalia, Lexion, de Puddingfabriek, de Rechter, Winkel van Sinkel en Monza. De Escape in Amsterdam is door een jury van het gezaghebbende Nightlife awards gekozen tot beste club van Nederland in 2007. In het juryrapport: rijwel iedere Nederlander al het merk scape direct koppelen aan de vermaarde Amsterdamse club. Wanneer je o lang in de Nederlandse top meedraait, verdien je zeker het predikaat opulairste club van Nederland. De populaire club concepten van scape hebben navolging gevonden in alle delen van het land.

¹⁶ Jumpstijl heeft zich echter aanvankelijk meer in rurale gebieden ontwikkeld, waarna het pas werd opgepikt in de Randstad.

¹⁷ Poppodia zijn o.a.: Paard van Troje, Paradiso, Simphon, Doornroosje, Tivoli.

¹⁸ Club- en disco-uitbaters kijken weleens met scheve ogen naar de poppodia omdat ze vinden dat de subsidie leidt tot oneerlijke concurrentie.

genre beluisterd kan worden. Vooral de poppodia in de grote steden zijn trendsettend in hun muziekprogrammering. Niet zelden scharen dance- en urbanliefhebbers poppodia gewoon onder clubs.

Sommige clubs en disco's hebben een landelijke aantrekkingskracht, terwijl plattelandsdisco's voornamelijk door de regionale jeugd worden bezocht. Grootstedelijke clubs en discotheken hebben als voordeel dat er ook nog ander uitgaansvervoer is. Het gros van de trendsettende clubs bevindt zich in Rotterdam en Amsterdam. Buiten de Randstad leeft nog weleens het idee dat er (te) veel (media) aandacht wordt gegenereerd in de Randstad. Maar uit cijfers blijkt dat de uitgaanssector in de Randstad echt substantieel groter is. Veel jongeren en jongvolwassenen beschouwen de Randstad vanwege de talrijke clubs en andere uitgaansgelegenheden als het feestelijke epicentrum. Van de bijna drie miljoen Nederlanders in de leeftijd van 15-29 jaar woont ruim een derde in de provincies Noord- en Zuid-Holland.¹⁹ Van alle discotheken is eveneens ongeveer een derde gevestigd in beide provincies.²⁰

Trendsettende clubs en plattelandsdisco's

Stappers die op zoek zijn naar exclusieve hipheid en extravaganza, hebben de meeste keus in Rotterdamse en Amsterdamse clubs. Ook in (studenten)steden als Eindhoven, Utrecht, Groningen en Enschede proberen uitbaters nieuwe trends te vertalen in de programmering. Leeftijdsgenoten van het platteland die op de hoogte willen blijven van nieuwe muziekstijlen gaan sneller naar clubs en disco's in de grote stad en/of buiten de eigen regio. Degenen die dit minder belangrijk vinden zijn eerder geneigd om de grote plattelandsdisco's in de eigen regio te bezoeken.

Veel plattelandsjongeren gaan een paar keer per maand naar een discotheek, maar de meer alternatief georiënteerden gaan zelden of nooit naar een discotheek en lopen ook niet warm voor een hip feest in de grote stad. Een grote meerderheid van de plattelandsjongeren verlaat voor een groot event weleens de eigen regio. Een deel hiervan gaat tenminste elke maand naar een groot event, de rest hooguit een enkele keer per jaar.

Hoewel Nederland veel clubs, discotheken en cafés telt, kan de dichtheid per regio aanzienlijk verschillen. Het uitgaansgebied in de grote steden bevindt zich vaak in het centrum, met een ruime keuze aan uitlopende locaties en stijlen. Wat betreft ligging langs de landsgrens zijn Enschede, Groningen, Venlo en Breda onderling vergelijkbaar veel jongeren bezoeken daarom in weekend ook grote megadisco's in België en Duitsland. Party's van nationale allure vinden vaak in het midden van het land plaats en in Eindhoven en de Randstad. Daar treffen we ook vaak het feestelectorat van het platteland.

Tussen 1995 en 2007 is het aantal discotheken in Nederland afgenomen van 453 naar 326. Gemiddeld is er in Nederland één discotheek op bijna 8.500 jongeren en jongvolwassenen in de leeftijd van 15-29 jaar.²¹ De gestage daling in de 'dis-

¹⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek (www.cbs.nl).

²⁰ Bedrijfschap Horeca en Catering (www.kenniscentrumhoreca.nl).

²¹ We hanteren de categorie 15-29 jaar omdat deze leeftijdsgroep garant staat voor meer dan 90% van de omzet.

cotheekdichtheid' wordt door de discobranche verklaard door de voortschrijdende segmentering en individualisering, waardoor het uitgaanspatroon van jongeren steeds moeilijker te voorspellen. Bovendien moeten discotheken in toenemende mate concurreren met dance-evenementen en (vrije) festivals. Toch gaat het minder slecht dan het op het eerste gezicht lijkt, want de daling van het aantal discotheken loopt parallel met schaalvergroting. De netto oppervlakte van discotheken is in de afgelopen tien jaar juist flink gestegen. Deze ontwikkeling heeft vooral plaatsgevonden bij discotheken in perifere gebieden, dus buiten de stedelijke centra, van 250 m² naar 750m². In de stedelijke centra zijn discotheken met gemiddeld 300 m² relatief klein.²²

itgaanscentra o.a. cafés, bar dancings, lounges

Net als bij clubs en discotheken is ook het onderscheid tussen (dans)cafés, bar dancings en lounges soms diffuus. Een luxe café met relaxte fauteuils heet in Amsterdam en Rotterdam al snel een lounge, terwijl het elders gewoon een sjiek café wordt genoemd. Nederland barst van de uitgaanscentra waarvan de meesten zijn gesitueerd in het centrum van de stad.

Amsterdam heeft met iets meer dan 1000 cafés, bars en lounges het grootste aantal horecavestigingen van alle gemeenten. Rotterdam telt met ruim 500 cafés de helft en Den Haag heeft er ongeveer 350. Afgezien van deze zojuist genoemde steden, waar ook veel studenten wonen, zijn er andere steden als Groningen, Utrecht en Enschede waar relatief gezien veel studenten wonen. In Groningestad bijvoorbeeld is 1 op de 6 'Stadjers' student. En een derde van de 170.000 inwoners is jonger dan 30 jaar. De stad die gedomineerd wordt door studenten barst dan ook van de cafés (450). Ook in Utrecht waar 1 op de 5 inwoners studeert aan de universiteit of hogeschool is het niet verbazingwekkend dat het uitgaansleven hier grotendeels op afgestemd is.

Daarnaast heeft Nederland ook echte cafésteden als bijvoorbeeld Maastricht, dat weer de hoogste dichtheid aan cafés heeft in Nederland. Andere populaire kroegsteden zijn: Venlo, Den Bosch, Breda, Leeuwarden, Arnhem, Haarlem, Nijmegen, Zaandam e.d. Typisch voor deze kroegsteden is dat het uitgaansvertier inclusief restaurants, coffeeshops, clubs en bioscopen vaak rond het marktplein is gevestigd. Vergeleken met de clubs en disco's waar veel dance en urban wordt gedraaid, is er in de cafés voornamelijk sprake van mainstream of 'middle of the road' muziek. Begrijpelijk want de horeca heeft een zeer gedifferentieerd karakter waar publieksgroepen van jong tot oud en van binnen en buiten de regio naar toe gaan. Het 700 meter tellende Stratumseind in Eindhoven is eveneens een grote trekpleister. Bezoekers en stappers die een keuze hebben uit ruim 50 (zeer) laagdrempelige cafés en eetgelegenheden kiezen hun locaties op grond van sfeer, muziek en sociaal vertier.

²² Van Spronsen & Partners (2006).

Het cafébezoek gebeurt bijna alleen in de eigen regio. Ongeveer de helft van de plattelandsjeugd bezoekt wekelijks een café, de rest minder vaak of helemaal niet. Vooral liefhebbers van urban gaan minder vaak naar het café – hun favoriete muziek wordt er niet gedraaid en ze drinken ook minder alcohol. Over het algemeen kunnen we zeggen dat de uitgaanscentra eerder mainstream en trendvolgend zijn. Wat overigens niet wegneemt dat sommige cafés bij hip juist ook als springplank dienen in de aanloop van het nachtelijk clubbezoek.

Afterparty's

Een klein segment van de uitgaansscene vindt dat afterparty's een belangrijk zo niet onmisbaar onderdeel is van het uitgaansritueel. Afterparty's zijn vaak verzamelplaatsen op andere locaties dan waar men zojuist is uitgegaan, met een speciale vergunning of gewoon na afloop bij stappers thuis. Een afterparty is voor sommigen ook een excuus om extra drugs te nemen om het nog langer vol te kunnen houden. Ook sommige events of clubs willen nog weleens een afsluitende afterparty op een locatie elders organiseren. Er zijn organisaties die zich louter en alleen toeleggen op het organiseren van 'afters'. Maar het komt ook voor dat ze spontaan ontstaan en ad hoc plaatsvinden bij degene met de volste koelkast. Een nieuw fenomeen is de bus die door clubs wordt ingehuurd na sluitingstijd. Bezoekers kunnen verder feesten in de bus die rondjes door de stad blijft rijden tot een uur of zeven in de ochtend, waarna het feest in de club om vergunningstechnische redenen weer verder mag. Een segment van de afterparty's dat seksgerelateerd is, vindt plaats in de privé-sfeer.

Toegenomen controle

Het valt op dat organisatoren, politiemensen, gezondheidswerkers en stappers wijzen op een toenemende problematisering van het uitgaansleven, die tot uiting komt in intensivering van handhaving, drugscontroles, het arresteren van kleine dealers en criminalisering van gebruikers. Deze ontwikkeling verwijst naar de spanning tussen vitaliteit en veiligheid die centraal staat binnen de huidige risicosamenleving. De politiek legitimeert dit optreden als reactie op de breed maatschappelijk ervaren onveiligheid. Vanuit deze veiligheidsbehoefte tracht zij de risico's, die juist door outsiders en 'explosieve gemeenschappen' worden getart, zoveel mogelijk te bezweren dan wel te voorkomen in een vroeg stadium. Boutellier typeert deze reflex van de 'preventiestaat' als een veiligheidsutopie omdat deze subjectief wordt beleefd in een verlangen naar het samengaan van vitale vrijheid en veilige condities en tussen expressieve ongeremdheid en paniek als het misgaat.²³ In dit licht bezien kan er ook worden gepleit voor een meer ontspannen en productieve omgang met 'wilde fenomenen'. Pogingen om (nieuwe) fenomenen te marginaliseren of te verbannen werken ineffectief en contraproductief zolang de aard van het betreffende fenomeen wordt miskend.²⁴

²³ Boutellier (2005: 12-13).

²⁴ Van Oenen (2002).

De problematiek doet zich gelden op verschillende niveaus in het uitgaansleven. Het (selectieve) toelatingsbeleid van sommige clubs en discotheken staat vaker ter discussie. Relatief veel allochtone bezoekers klagen dat ze vanwege hun uiterlijk gedupeerd worden door portiers. Dit geldt meer specifiek voor Marokkaanse jongens.

Op de events ligt het zwaartepunt vooral bij de portiers- en politiecontroles. Sommige panelleden, waaronder ook politieagenten, spreken van een 'zero-tolerance' beleid. Tijdens Fast Forward Parade dulde de Rotterdamse politie geen alcohol op straat en mocht er ook niet in het openbaar geblowd worden. In Amsterdam is er, naast de portiers, vooral forse kritiek op de handelswijze van de politie op grote dance-events. Sommige danceorganisatoren hebben publiekelijk hierover hun beklag gedaan. Een reden waarom de Bond van Dance Organisaties (BVD) in 2007 gestart is met de site www.tolerantie.nu om informatie te geven over de rechten en plichten van festivalbezoekers. Tevens wordt de mogelijkheid geboden om een persoonlijke klacht in te dienen. Ook in de noordelijke en oostelijke regio's zijn er klachten van gebruikers en niet-gebruikers over het stringente en soms vernederende politieoptreden tijdens party's. Een politieagent (KP2) verklaart bijvoorbeeld dat vooral de hardcore feesten extra scherp in de gaten worden gehouden. Ook in Amsterdam zijn er scherpere politiecontroles op verschillende dancefeesten. Dergelijke acties leveren altijd tientallen arrestaties per feest op wegens drugsbezit. De eerste hulp op party's (EHBD van Educare) merkt op dat dit mogelijk ook invloed heeft op het aantal gesignaleerde gezondheidsverstoringen tijdens feesten met een streng toelatingsbeleid. Hoewel de gezondheidswerkers nog geen hard verband kunnen leggen, rijst wel het vermoeden bij de medewerkers dat de openheid van partygangers op de EHBD wegebt. Het gebruik van middelen wordt vaker ontkend. Het moment dat de EHBD wordt geconfronteerd met gezondheidsverstoringen is meer verschoven naar een vroeger tijdstip. Dit duidt er mogelijk op dat sommige bezoekers in de problemen komen omdat ze al voor de controle (meer) pillen gaan slikken. Panelleden nemen vooralsnog echter niet waar op grote schaal dat uitgaanders gevaarlijker gaan gebruiken.

Setkenmerken

leeftijd

Setkenmerken als leeftijd, geslacht, etniciteit, opleiding en sociaal economische status kruiden het uitgaanscircuit. Wat betreft leeftijd zijn er soms treffende verschillen tussen de publieksgroepen. Sommige clubs in de grote (studenten)steden trekken vooral jongvolwassen stappers, waarvan een deel behoort tot de trendsetters en/of trendvolgers. Het publiek, gemiddeld rond 25 jaar, is vaak hoger opgeleid en heeft een ruim bestedingspatroon. In Rotterdam en Amsterdam is een aanzienlijk deel van de stappers zelfs ouder. De clubs en disco's met een bredere en meer hitgevoelige muziekprogrammering trekken eerder een jonger publiek, van beneden de 25 jaar. In de grote regionale plattelandsdisco's is de leeftijdsrange nog kleiner omdat veel bezoekers beginnende stappers zijn, vaak niet ouder dan 21 jaar. Cafébezoekers laten een vergelijkbaar beeld zien. De grote uitgaanscentra in het land trekken een publiek dat rijp en groen is. Er zijn caféstraten waar bijna alleen maar jongeren komen, maar ook (grand)cafés

en lounges die een meer exclusieve en sjeke uitstraling hebben en een ouder, meer gefortuneerd publiek trekken.

Sekseverdeling

Een andere belangrijke en tevens sfeerbepalende factor is de sekseverdeling in het uitgaanscircuit. De verhouding jongens/mannen en meisjes/vrouwen in de grote steden is redelijk evenwichtig en daarbuiten vaak iets schever (relatief veel jongens/mannen). Clubs anticiperen hierop door meer vrouwelijke bezoekers toe te laten, een gratis of gereduceerde entree te geven, of een gratis drankje aan te bieden. Doorgewinterde club dj's en uitbaters weten dat vrouwen wegblijven bij een sterke oververtegenwoordiging van mannen en anticiperen hierop met een mellow muziekkeuze van vocale r&b, 'soulvolle' house of clubtrance. Toch kan over het algemeen worden gezegd dat meisjes en jonge vrouwen volop participeren in de mainstream urban- en dancegenres. Subgenres – waaronder (minimal) techno, hiphop en hardcore – trekken relatief gezien de minste vrouwen.

tniciteit

De etnische samenstelling van het uitgaanspubliek is buiten de Randstad meestal dominant wit. Dit geldt vooral voor clubs en disco's die zich puur op dancemuziek richten. De opkomende populariteit van urban avonden heeft vooral bij de grote Amsterdamse en Rotterdamse clubs, disco's en poppodia een grote verschuiving laten zien van wit naar een meer gem leerd en soms ook dominant zwart publiek. In de grote (studenten)steden buiten de Randstad zijn de urbanfeesten minder populair omdat er minder aanwas is van allochtone jongeren. Toch blijkt dat behalve de allochtone plattelandsjeugd, ook veel autochtone jongeren van het urbangenre houden. De etnisch gemixte groepen op het platteland zijn vaker gericht op verschillende muziekgenres in plaats van alleen op dance. De vrije festivals met funk, urban en hiphop gerelateerde muziek zijn populair bij veel jongeren. Maar in het algemeen geldt nog steeds dat snelle muziek een jonger en witter publiek aantrekt. Een uitzondering hierop vormen jungle en drum & bass feesten, waar snelle breakbeats weer erg populair zijn bij zwarte jongeren, die elkaar in battles af proberen te troeven met moeilijke 'spins' en 'moves'.

pleiding en sociaal economische status

Er is een verschil in opleidingsniveau tussen de vaak creatieve en hoogopgeleide stappers in het trendsettend georiënteerde uitgaanscircuit (clubs, disco's en cafés) in grote steden en die van kleine steden en dorpen op het platteland. De club- en cafégängers in de grote stad zijn weliswaar hoger opgeleid, maar naar schatting ook zo'n vijf jaar ouder dan jongeren in cafés en disco's op het platteland. Opleidingsniveau is een belangrijke structurerende factor bij de netwerken op het platteland in het ene netwerk volgt of hebben de meeste VMBO, in het ander bijvoorbeeld MBO of HBO. In een paar groepjes zijn jongeren uit zowel het lage als hoge onderwijs vertegenwoordigd.

Wat betreft sociaal economische status zien we, naast verschillen in opleidingsniveau, dat uitgaansgelegenheden in de ene stad vooral bevolkt worden door studenten in een andere stad vooral door werkende jongeren. De aanwezigheid van studenten in een stad is sterk van invloed op het uitgaansleven.

Jongeren staan aan de beginperiode van hun loopbaan of vervolgopleiding. Ze ontlenen hun identiteit, status en leefstijl vaak nog aan uiterlijke kenmerken als opvallende modestijlen, gadgets of transportmiddelen. Maar ook het claimen van de openbare ruimte of eigen keet is een manier om meer macht of autonomie te verwerven. Het regiopanel laat zien dat vooral de hoger opgeleide jongeren een gevarieerde en ook duurdere kledingkeuze (Bikkemberg, Diesel, Karl Kani, T-Swiss, D&G, Replay, Gsus e.d) hebben. Hip én urban voelen zich verhoudingsgewijs het meest aangetrokken tot de status van merken en logo's. Maar er is ook in deze kringen een tegenbeweging gaande (met name in Amsterdam en Rotterdam) die eerder a-modisch is en waar 'logo's en looks' onbelangrijk zijn. Toch kan worden gezegd dat deze groep een grotere culturele diversiteit en/of materieel kapitaal vertegenwoordigt en er ook meer sprake lijkt te zijn van een individualistische leefstijl. Daartegenover staan weer jongerencliques die meer uniform en casual gekleed zijn. Vriendschappen en kameraadschappelijkheid zijn voor hen belangrijker dan uiterlijk en dure opsmuk. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij groepjes hardcore jongeren die zich vooral profileren rond het muziekgenre en de rituelen die daarbij horen: samen naar party's, samen rondhangen en samen drugs gebruiken. In dit licht bezien is het denkbaar dat ze liever naar een hardcorefeest in het clubhuis gaan dan naar een glossy club.

itgaan in de Randstad en in de regio

In de voorgaande paragrafen zijn we ingegaan op de betekenis en zingeving van het uitgaan en hebben we de verschillende uitgaanssettings geduid. Vervolgens zijn we ingegaan op de setkenmerken die zo bepalend kunnen zijn voor de sfeer in een uitgaansgebied, een club of party. In deze paragraaf komen de set en setting samen. We onderscheiden daarbij twee dimensies: (1) de Randstad en de grote studentensteden en (2) kleine steden en het platteland.

e randstad en grote studentensteden

De heterogene en soms complexe mix van groepen stappers in de grote (studenten) steden is schematisch weergegeven in onderstaande tabel. Het uitgaansleven is onderverdeeld in vijf regio's. De typering van set en setting is gebaseerd op observaties van de 25 kernpanelleden en uit de voortschrijdende panelstudies in Amsterdam en Gelderland. Voor de goede orde: de focus ligt hier op trendsetters en trendvolgers. We vergelijken nieuwe data met de gegevens uit de vorige Trendwatch (2004-2005) en volgen de dynamiek in het uitgaansleven. Een toename of popularisering van een fenomeen, scene, muziekstijl of uitgaan in het

algemeen, wordt gekenmerkt met een (). En als er sprake is van een afname of krimp van een fenomeen, scene, muziekstijl of uitgaan in het algemeen, dan wordt dit gekenmerkt met een (-).

itgaan in de Randstad en grote studenten steden			
Regio	Stad	Typering set setting	itgaan en mu iekscene s
Noord	Groningen	Trendsettend in regio, studenten (1:6 inw.) en caféhoppers, qua stijl verschillende stapscenes, vermengen gemakkelijk, urban potentie, bling scene (), poppodium (), bloeiende en laagdrempelige homoscene.	Veel initiatieven in uitgaansleven (), kleine feesten (), urban festival (), dance populair (), kraakfeesten (-).
	eeuwarden	Trendvolgend.	Veel 'middle of the road' muziek, geen vrije sluitingstijden en afterparty-cultuur meer.
est	msterdam	Trendsettend landelijk, clubs (), creatief, student, alternatief (), multi-etnische stijlen en feesten (), cafés en lounges (), culiclubs (), eclectisch, 'hedonistisch', homo.	Bruisend uitgaansleven (), urban (), minimal techno (), fetisj/kinky (), house, upperground (), afterparty's () A'dam dance event (), grote dance events ().
	Rotterdam	Trendsettend, cafés en lounges (), creatief potentieel (), trendy clubs (-), playsafe clubconcept (-), gesegregeerd multi-etnisch, feestpotentieel komt niet echt uit de verf.	Crisis uitgaansleven (-), dance parade (), festivals (), urban, electro, hardcore (), fetisj/kinky, grote dance events.
	Den Haag	Cafés en lounges (), 'plat sjiek' publiek, trendsetters (-). alternatieve scene ().	itgaansleven te mainstream (-), weinig houseparty's (-), strandfeesten ().
	aanstad	Cafés, landelijke seksfeesten (), clubcircuit (-), 'ordi-sjiek' publiek, veel (allochtone) Amsterdammers.	Dance en urban op retour (-), hardcore (), clubtrance (), urban fetisj en kinky scene ().
Oost	Nijmegen	Nieuwe trends in regio (), bloeiende cafécultuur, alternatief, poppodium ().	Dance en erotische feesten, ook r&b, disco, minimal techno ().
	nschede	Rijk studentenleven, caféstad: jong en oud, niet hip.	Veel mix van r&b, hardcore, rock en skihut, grote concurrentie Duitse disco's ().
	rnhem	Bekendste uitgaanscentrum in regio met veel clubs, cafés, restaurants.	Dance, urban & hardcore populair, grote danceparty's in het Gelredome.

Uitgaan in de Randstad en grote studenten steden			
Regio	Stad	Typering set setting	Uitgaan en muziekscènes
Midden	Trecht	Trendsettend, veel studenten (1:5 inw.) multi-etnisch (), culiclubs en exclusief (), hip sjiek en slick publiek.	Uitgaansleven is populair (), urban (), latin en bossa (), grote dancescene, minimal techno (), house, veel festivals ().
	indhoven	Trendsettend in regio maar beperkt, weinig nieuwe initiatieven (-), divers uitgaansleven (-), studenten, creatief en 'klootjesvolk', hip wordt doorsnee (-), Extrema locaties ().	Trekpleister is Stratumseind, veel laagdrempelige cafés, urban (-), minimal techno (), mainstream annexeert hip (-), underground (), grote danceparty's, multidisciplinair festival ().
Oost	enlo en Roermond	Veel cafés maar weinig clubs en trendsettende scènes (-).	Hardcore (), disco's in Duitsland, mellow dance en urban (-), free funk festival en dancefestivals ().
	Den Bosch en reda	Trendvolgend, echte kroegensteden, culihip ().	Muziek van alternatief tot gezellig en Nederlandstalig.

Uitgaan in kleine steden en het platteland

In de onderstaande tabel is een regio-overzicht samengevat met daarin de gegevens van 31 regiopanelleden (o.a. jongerenwerkers, preventiewerkers, agenten, disco-uitbaters en feestorganisatoren), die samen zicht hebben op 36 jongeren-netwerken.²⁵ In het overzicht wordt er niet gekeken naar het uitgaan in de grote stad, maar naar de favoriete (feest)settings in kleine steden en op het platteland. Deze liggen meestal in de eigen regio als het gaat om cafés, keten en jongerencentra. Maar soms ook daarbuiten, als ze naar speciale clubs, events of festivals gaan. Uit de verhalen van het regiopanel blijkt dat de muzikale voorkeur van jongeren op het platteland zeer gevarieerd kan zijn. Het verschil met de grote stad is dat de onderscheidende muziekscènes op het platteland kleiner zijn dan in de stad en dat het vaak ontbreekt aan een eigen infrastructuur. Bovendien bepaalt de voorkeur voor een muziekgenre de reisdrift van groepen jongeren. Hardcore en urban liefhebbers reizen relatief gezien het meest in én buiten de eigen regio.

²⁵ Enkele panelleden hebben contact met meerdere jongeren-netwerken. Eén panellid (R 6) heeft contact met een netwerk dat voornamelijk communiceert via internet. Deze is niet betrokken in het overzicht.

itgaan in kleine steden en op het platteland

Regio	Typering set setting	itgaan en mu iekscene s
Noord 11	'Hangjeugd', 'straatgroep' of 'randgroepjeugd'. Soms ook 'risicojeugd', 'freakers' of skaters. Meestal autochtone subgoepen, soms Turks, Antilliaans, Marokkaans of Somalisch. Meeste groepen bijna dagelijks op straat, pleintjes, in het park, etc. Allochtonen op 'zwarte pleintjes' (volksmond). Ook in garageboxen, huiskamers of hokken, keten en schuren. Jeugdsoos bij sommige groepen populair. Cafébezoek bij autochtone jeugd of oudere allochtonen.	Vooraf disco's in de omgeving i.p.v. stad Groningen of Leeuwarden, soms in Duitsland. Muziek-smaak varieert. Hardcore en house populairste genres, gevolgd door urban (hiphop, salsa en r&b). rban (allochtonen) reist verder voor specifieke disco's. New Attraction festival (Groningen) populair bij urbanjeugd. Ook naar danceparty's buiten de regio. Overige muziekgenres: jumpstyle, Hollandse top 40, gothic, metal, rock en piraten. Doorsnee plattelandsdisco draait: urban top 40 dance en jumpstyle rock en feestmuziek.
est	Vooraf autochtone hangjeugd, uitgaanders, feestscene, housers, rockers, 'oldstyle ravers' en gemengde jeugdgroepen. Verblijf in dorp op straat, voor supermarkt etc. Sommige groepjes privé thuis of in schuren. Jeugdsoos, voetbalkantine of jongerenontmoetingspunt (JOP). Cafés worden veel bezocht.	Housers en mainstream naar disco's hardcore en oldstyle naar feesten en party's rockers naar cafés. Mainstream naar skihut. Jumpstyle is in. Veel landelijke danceparty's in regio (Indian Summer, Dance Valley, Mysteryland e.d). Ook veel regionale feesten en festivals. Politie soms streng op illegale (schuur)feesten. Jongens die van rap houden gaan soms ook naar housefeesten.
Oost	Nederlandse, Marokkaanse, Turkse, Syrische hanggroepen. Groot deel vrije tijd in woonwijk. Ook jeugdsoos, jongerencentra & voetbalkantine goed bezocht. Jongerencentrum vaak afspiegeling van jeugd(sub)-culturen: 'wannabe gangsta's', skaters, gabbers, alto's, punks, gothics, metalheads en hiphoppers. Autochtonen vaker naar cafés.	Grote plattelandsdisco's o.a. in Rivierenland en de Achterhoek. Ook pop-, piraten-, rock-, metal- en nederhop festivals goed bezocht. Hardcorejeugd bezoekt ook party's buiten de regio. Duitse disco's ook bij allochtonen populair. Marokkanen komen daar makkelijker binnen dan in Nederland. Soms ook naar grote Marokkaanse feesten buiten de regio die 's middags al beginnen.
Midden	(Hang)jeugdgroepen (Nederlands, Marokkaans en/of Antilliaans) vaak op straat of in jeugdsoos. Ook ketenbezoek in Flevoland. Skaters en boarders meest mobiel. Gaan vaker naar cafés, festivals en disco's.	Hardcore mijdt clubs, wel naar party's. Skaters en boarders houden van trance, hardcore, rock. Ook illegale feesten. Marokkanen en Antilianen bezoeken clubs met o.a. r&b en reggaeton. Ook rapbattles zijn populair.

itgaan in kleine steden en op het platteland

Regio	Typering set setting	itgaan en mu iekscene s
uid 1	Groepen veelal gescheiden naar etniciteit, maar bij kleine groepjes mengen allochtonen (Turks, Marokkaans, 'Oostblokkers'). Typering groepen: hangjongeren, boeren, refo's, katholieke plattelandsjeugd (KPJ), Lonsdalers, rappers, skaters, underground of risicojeugd. Treffen elkaar op straat, park, grot, kot of container. Boeren en refo's meer in keten, soos, voetbalkantine of JOP. KPJ heeft eigen feesten. ndergroundfeesten in tunnels en onder bruggen.	Extreme hard- en speedcore zwaar favoriet t.o.v. andere dancegenres. Allochtone jongeren naar urbanfeesten in disco's van grote stad selectiever met clubkeuze, reizen verder, ook naar Belgische disco's. Hardcore heeft landelijke actieradius. Sporadisch illegale trance en schuurfeesten. Ook regionale feesten en natuurlijk Pinkpop. Grote plattelandsdisco's draaien: mainstream top 40 après ski house (soms) en hardcore urban. Rockgenre is op zijn retour.

We hebben de muziekvoorkeur grofweg ingedeeld in drie hoofdgenres: dance, urban en mix. Veel jongerencentra in kleine steden op het platteland laten een palet zien van groepjes punks, alto's, rockers, hiphoppers, metalheads, goths en gabbers die allemaal in dezelfde barruimte hun bier drinken en van dezelfde concertzaal gebruikmaken. Soms zijn de groepjes in een dorp zo klein dat je als jongere vanzelfsprekend bekend raakt met andere muziekstijlen. Ook in etnisch gemixte groepen wordt vaker naar verschillende muziekstijlen geluisterd. Omdat de plattelandsjeugd in de meerderheid Nederlands is, zijn de gemixte etnische netwerken vaak dominant wit. We scharen deze groepjes voor het gemak onder het mixgenre omdat er ook geluisterd wordt naar top 40 muziek, pop en après ski. Tot de mixcategorie behoren bijvoorbeeld ook de 'alternatievelingen' in Hengelo, die luisteren naar punk, gothic en metal. Ze komen ook opdagen als er een hiphop feest is. De gabbers die we weer tot dance rekenen zijn muzikaal veel eenkenniger omdat ze alleen naar hardcore muziek luisteren. De mixcategorie is ook weinig gericht op de grote party-events, hoewel sommigen het weleens leuk vinden om een megaparty mee te maken. De onderstaande beschrijving van Goeree is een exemplarisch voorbeeld van de huidige jeugdculturen op het platteland.

Gothic, Grindcore en Gereformeerd op Goeree

Goeree is een rustig klein eiland, met een mooie natuur en kleinschalig toerisme. Het eiland is twee disco's rijk: een in Idelharnis, dat op het Hemeltje in Olen dam lijkt en waar sinds kort op last van de brandweer nog maar 150 jongeren naar binnen mogen. In een discotheek aan de andere kant van het eiland waar vandaan de laatste bus al om 12 uur gaat. Er zijn geen jongerencentra, maar wel een paar op kerkelijke grondslag geïnspireerde jongerencentra. Ons panellid 7 verdeelt de Goereese jeugd in vier categorieën. Het de eerste twee heeft het intensief contact.

De grootste groep is laag opgeleid en weet dat hun toekomstige voorland de haven of de bouw is. Enkele jongens binnen de groep, waarvan een deel ook weleens als hangjeugd wordt betiteld, houden er een tremistische sympathie op na en identificeren zich sterk met het merk onsdale. Het merendeel van de groep luistert naar mainstream top 40 en r&b muziek. Jumpstijl is sinds kort erg populair. De alternatieve jeugdgroep voelt zich meer verwant met andere gothics, skaters en metal liefhebbers. Omdat de scènes zo klein zijn, gaan ze ook met elkaar om. Hierbinnen bestaan weer subgroepjes die de meer extreme vormen in het metalgenre als grindcore en death core aanhangen. Een derde jongerengroep bestaat uit fanatiek kerkelijke en voornamelijk gereformeerde jeugd. En de sporters ten slotte sluiten zich vooral aan bij voetbalverenigingen en hangen daarna met zijn allen in de kroeg. Hoewel de studenten als eerste vertrekken, behouden zij een sterke binding met het eiland, waarna ze rond hun 30ste weer terug komen om een gezin te stichten. Ondanks het feit dat er naast mainstream ook meer extreme jeugdstijlen zijn vertegenwoordigd, houden de jongeren er volgens de jongerenwerker doorgaans redelijk behoudende denkbeelden op na. 7

Sub scènes en muziekgenres

De informatie uit het kern- en regiopanel laat zien dat de meeste dynamiek in het uitgaansleven wordt gegenereerd door het dance en urbangegenre. Daarnaast zijn er ook (nieuwe) fenomenen als jumpstijl, erotische feesten en underground-party's die de aandacht trekken binnen het pluriforme uitgaansleven. Hieronder passeren achtereenvolgens verschillende subscènes de revue. We beginnen met het dancegenre dat een noemer is voor een omvangrijk geheel van elektronische muziek dat voor een belangrijk deel gericht is op een 'wit' publiek. De belangrijkste subgenres hierbinnen zijn house, hardcore, techno en trance. Hier bespreken we de hardcore en de (minimal) techno variant. Hardcore is vooral favoriet bij de plattelandsjeugd terwijl (minimal) techno de trendsettende clubs in de grote steden heeft veroverd.

Hardstyle / hardcore

Wie denkt dat de hardere stromingen binnen het dancegenre na het gabbertijdperk voorbij zijn, heeft het mis. Er is sprake van een heropleving van de gabbercultuur.²⁶ Ruim tien jaar nadat gabber ter ziele leek te zijn gegaan, is de harde variant weer springlevend in gemuteerde genres als old school, hardstyle en jump. Vooral de aanhang van hardcore, terror en speedcore is relatief groot. Het -Dance imperium blijft toonaangevend en beslaat het muzikale spectrum van hardtrance tot hardcore. Vooral de hardcore zou zich volgens kenners in verschillende regio's verder uitbreiden, wat duidt op een versnelling van het ritme binnen het genre. Elk weekend opnieuw zijn er tientallen kleine en grote hardstyle

²⁶ Van Donselaar (2005).

en hardcore feesten in sport- en veehallen, beursgebouwen, buurthuizen en jongerencentra. Het reguliere clubcircuit is huiverig om hardcore te programmeren. De extreme muziek, het drugsgebruik en de – al dan niet vermeende – ‘Lonsdale’ mentaliteit, maken veel clubuitbaters kopschuw. Overigens is het nog maar de vraag of deze wilde jeugdcultuur ook past binnen een gelikte clubsetting. De verspreiding van het genre is breder buiten de grote steden. Landelijk wordt de aanhang geschat op een paar honderdduizend twintig plussers die, hoewel afkomstig uit alle regio’s, bovengemiddeld zijn vertegenwoordigd in de oostelijke en zuidelijke

regio’s. De spanning tussen allochtone jongeren en Nederlandse jongeren wordt scherp gereflecteerd in de ‘Lonsdaleproblematiek’, die deels te verklaren is doordat allochtonen groepen steeds dichterbij de verstedelijkte plattelandskernen komen wonen.²⁷

Opvallend is dat naast de instroom van jonkies nog veel gabber veteranen rondlopen. Vergeleken met andere dancescenes is dit segment grotendeels wit, laagopgeleid en in meerderheid van het mannelijke geslacht. Het fundament van deze muzikscene wordt gevormd door het harde en snelle muziekritme van de bassdrums die met 200 beats per minute (BPM) in de hoogste categorie zit. Wellicht is dit ook een reden waarom meiden (20-35) fors in de minderheid zijn. Portiers en organisatoren wijzen geregeld op het sterke groepsgevoel tijdens de feesten. De onderlinge verbondenheid wordt esthetisch uitgedrukt door een uniforme dansstijl en het dragen van simpele kleding, korte haardracht en sportschoeisel. Er is dan ook daadwerkelijk sprake van een jeugdcultuur omdat de muzieksmaak, feesten, stijl en kleding, en opvattingen, gemeenschappelijk wordt beleefd.²⁸ Hardcore biedt jongeren een collectieve identiteit, een referentiekader voor de vorming van een persoonlijke identiteit. Toch zijn de stijlkenmerken vergeleken met vroeger minder expliciet. Hoewel er soms nog wordt gerept over rechts-extreme uitingen en artefacten bij plattelandsjongeren, is de algehele te-
neur dat de fixatie op Lonsdale en nazi emblemen is verflauwd. De tijd is voorbij dat portiers bergen witte, blauwe en rode veters en elastiekjes uit sportschoenen en kleding moesten trekken. En hoewel Aussies, Nikes en kale hoofden nog steeds zijn te bewonderen op een Thunderdome feest, is de hardcore meer mainstream geworden en minder eenkennig.²⁹

²⁷ Cadat & Engbersen (2006), Schouten (2007).

²⁸ Ter Bogt & Hibbel (2000).

²⁹ Moors (2007), Homan (2006).

Jumpstyle

In 2005 ontstaat er veel belangstelling voor jumpstyle, muziek die al langere tijd in België populair is. Vooral onder de grote rivieren heeft jumpstyle een grote aanhang bij de vaak jongere feestgeneratie. Deze hype manifesteert zich aanvankelijk in de minder verstedelijkte gebieden en niet zozeer in de Randstad. Later wordt het in het Westen van het land ook door de jongere generaties opgepikt. Jumpstyle verwijst zowel naar de muziek, die enigszins verwant is met hardstyle maar dan minder snel, als naar de typische jumpdans. De snelheid van jumpstyle ligt rond de 140-145 beats per minute (BPM). De verschillende bewegingen met de benen lopen synchroon met de veranderende beats. Zo zijn er inmiddels ski-moves, hardjumps (vooral op de hakken), freestyle jumps (geen regels) en duo-jumps (met twee personen of meer tegelijk). De grote populariteit van YouTube heeft een stroom aan filmpjes opgeleverd uit alle hoeken van Nederland. Vooral het hardcore segment oordeelt denigrerend over jumpstyle. Kort samengevat zou het een 'rare klompdans' voor 'kleuters' zijn. Sommige dancefanaten (vooral hardcore liefhebbers) dragen zelfs anti-jump T-shirts om hun ongenoegen kenbaar te maken. Toch vangen we ook berichten op dat er op festivals jumpstyle met hardcore wordt gemixt. De hardcore kenners zien jumpstyle eerder als een rage dan als een bedreiging. Er is relatief weinig drugsgebruik op jumpstylefeesten omdat het doorsnee publiek nog erg jong is. Sommige discotheken speelden in op de jumpstyle hype maar zijn daar na tegenvallende bezoekersaantallen inmiddels alweer van terugkomen. Toch geloven sommigen dat de jumpstyle rage een relevante groep jongeren heeft aangetrokken die later mogelijk doorstromen naar het partycircuit. Organisatoren van hardcorefeesten vinden dit geen onprettige gedachte, maar de werkelijkheid zegt hun tegelijkertijd dat het huidige volwassen publiek zeer allergisch is voor infantilisering van hun hardcore identiteit. Jumpstyle wordt door de hardcore over het algemeen afgedaan als een mediahype dat het genre, net als happy hardcore destijds, kan schaden. Het vrees voor de eigen achterban proberen grote organisatoren de jumpstyle zoveel mogelijk te negeren.

De neo-gabber is veel diverser dan tien jaar geleden. Stapper (K 2): "Er lopen ook veel gewone jongens en meisjes rond met hippe kleertjes en kapsels." Omdat men op de hoogte wil blijven van roddels, nieuwe muziektracks en feesten worden de partysites op internet zeer frequent bezocht. Ervaringen worden uitgewisseld over de organisatie, drugsgebruik en de media, die in hun ogen vaak negatief over het genre berichtten. Partyflock, inmiddels uitgegroeid tot een van de grootste fora ter wereld, bindt de community. " -dance dat 'leading the business' nastreeft, komt niet om internet heen", aldus danceorganisator (K 3), die zich als geen ander realiseert dat je met hoge ratings op internet meer jongeren bereikt dan op straat. Want wat werkt er meer aanstekelijk dan 'evangelisten' die reclame maken voor -dance feesten?! Dat internet een machtig medium is bewijst Defqon. Dit populaire festival bij Almere, waarvan de verkoop alleen via de internetsite van -dance verliep, was binnen vijf dagen al uitverkocht. Elke dag wordt de site bezocht door 35.000 bezoekers. Opvallend is dat de hardcore aanhang op fora meer bluft en stoerder doet over het aantal bezochte feesten dan de hardstylers kennelijk geeft dit meer 'partycredits'. Marktonderzoek leert dat

het hardcore publiek gemiddeld 10 tot 15 keer per jaar naar een feest van -dance gaat, terwijl het doorsnee dance publiek slechts een paar keer per jaar een ID&T feest bezoekt.³⁰ Ook blijkt dat veel jongeren hardcore als hun identiteit beschouwen. Dit wordt bevestigd door een drugsvoorlichter (KG6) in Venlo, die bij veel opgroeiende jongeren ziet dat hardcore een essentiële waarde vertegenwoordigt in hun zoektocht naar een eigen identiteit. Het credo luidt: "Ik ga naar hardcore feesten, dit is wie ik ben."

Vergeleken met hardcore staat hardstyle meer symbool voor 'nep' en niet-authentiek. -dance, dat beide stijlen programmeert, realiseert zich dan ook goed dat ze met beide stijlgroepen verschillend moet communiceren.

minimal techno scene

Het 'minimal' publiek staat in alle opzichten haaks op het profiel van de hardcore aanhanger. Het begon in de zomer van 2005 met een, volgens technopuristen, legendarisch optreden van de in Berlijn wonende Chileense Dj Ricardo Villalobos, op de Oost-Duitse undergroundboot de Stubnitz in het Amsterdamse havenkwartier. Minimal techno is de nieuwe revelatie binnen dance. Het muziekblad *release* spreekt van de minimale revolutie met een nieuwe scene, eigen feesten, eigen dj's en een onverzadigbare drang om door te gaan. Minimal zou een bijzonder moment markeren in de geschiedenis van de dansmuziek omdat Duitsland sinds het begin van de houserevolutie in 1988 nu voor het eerst het voortouw neemt.³¹ Volgens de jongste dj generatie zou de hele minimal scene een reactie zijn op de almaar harder wordende techno. In een mum van tijd verspreidt deze minimale versie van het klassieke technogenre zich als een olievlek uit over Amsterdam, Rotterdam en vervolgens ook naar (andere) studentensteden. In eerste instantie zijn het vooral undergroundachtige locaties (Stubnitz, kraakpanden en afterparty's) waar de muziek gedraaid wordt. Innoverende clubs en alternatieve poppodia (five days off in Paradiso) programmeerden een nieuwe lichter dj's uit technomekka Berlijn én Amsterdam. Technoliefhebbers uit den lande voelden aan dat er in die zomer van 2005 en de periode erna iets bijzonders gebeurde. Sindsdien wordt dit genre van Groningen tot Eindhoven in trendsettende clubs en op party's gedraaid. Het profiel van deze muzikscene komt in elke stad opmerkelijk genoeg overeen. De minimal scene wordt getypeerd als grootstedelijk, kunstzinnig, hoogopgeleid, a-commercieel, alternatief-trendy, drugsminded, individualistisch en ingetogen en iets ouder dan de doorsnee partyganger. Minimal muziek is intussen zo populair dat fans van het eerste uur al klagen over de mainstreaming van het genre. Voor sommigen is de lol er vanaf nu ze zelf in de rij moeten staan voor feestjes die ze voorheen alleen met een select groepje vrienden koesterden.

³⁰ Den Hertog et al. (2006a).

³¹ Van Veen (2006).

urban

Het urbangenre is breed en loopt van street en rauw (hiphop, rap, gangstarap, reggaeton) tot mellow en melodieus (r&b, dancehall). Net als bij dance worden sommige segmenten binnen het urbangenre ook gerekend tot de top 40 mainstream. Slimme feestorganisatoren in Rotterdam en Amsterdam lanceerden urban een paar jaar geleden als een nieuw concept dat zwarte ritmes als r&b en hiphop met elkaar combineerde en zodoende ook een nieuwe groep zelfbewuste allochtone én autochtone jongeren wist te enthousiasmeren. Urban werd ook buiten de Randstad met succes geprogrammeerd door clubeigenaren die de teruglopende belangstelling van dance met dit nieuwe genre op konden

vangen. Met uitzondering van Rotterdam en Amsterdam, lijkt de onstuimige groei van het urbangenre enigszins getemperd. In Amsterdam is er op de trendsettende urbanfeesten vaker sprake van een multiculturele integratie tussen hoger opgeleide etnische minderheden en autochtone stappers.³² Veel jongeren vertonen ongeacht etnische afkomst, overeenkomsten wat betreft de liefde voor dansen en populaire muzieksoorten binnen het urbangenre.³³ In tegenstelling tot het hardcore electoraat, wonen de aanhangers van urban relatief veel in de dicht verstedelijkte Randstad. Maar het regiopanel laat zien dat er ook op het platteland vriendennetwerken zijn die van urban houden. Veel jongerenwerkers onderhouden zowel op straat als in het buurthuis contacten met zowel allochtone als autochtone jongeren die urban georiënteerd zijn. De groepen variëren in grootte van een handvol tot enkele tientallen aanhangers. Het maakt toch een groot verschil of je hiphopper bent in Rotterdam of Eindhoven, met een eigen infrastructuur van platenwinkels, boekingskantoortjes, rap-fanzines en cafés en coffeshops waar je andere vrienden treft, dan op bijvoorbeeld Goeree. Zo kwam ons ter ore dat een van de vier rappers die Goeree rijk is, een schriftelijke reprimande kreeg van de Burgemeester omdat hij op het podium in het buurthuis in een van zijn raps de naam van God ijdel had gebruikt .

Vergeleken met hardcore en (minimal) techno is de urbanstijl meer gefixeerd op materialisme. Een sprekend voorbeeld hiervan is de 'bling bling'³⁴ terminologie voor het oorspronkelijke 'ghetto gold', dat was geïnspireerd op het nummer Bling Bling uit 1998 van gangsterrapper BG van de Cash Money Millionaires.³⁵ Er is in de muziekindustrie een verschuiving opgetreden doordat er in de raps van nu

³² Nabben et al. (2007).

³³ Van der Wilk (2005).

³⁴ Blingbling: 1) jewelry, 2) material showoff, 3) the glitter of diamonds. it: Westbrook (2002).

³⁵ Ates (2006).

meer de nadruk is komen te liggen op persoonlijke rijkdom en op pooierschap.³⁶ De urban events, die, in tegenstelling tot dance events, voornamelijk in clubs en discotheken worden georganiseerd, spelen hier op in met feesten als: Glamorous, Pure, r&b diamonds, Luxerush en Da hot shit.³⁷ Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat het urbanpubliek vaak gekleed gaat in opvallende sexy en trendy outfits. De gevoeligheid voor (dure) merkenlogo's is belangrijk, evenals het showen van bijbehorende accessoires als: tasjes, juwelen, horloges, etc. De soms afstandelijke en ingetogen sfeer ademt eerder 'coolness' dan verveling uit. Het 'familiegevoel' van een doorsnee danceparty wordt hier anders beleefd. Hoewel de (seksuele) spanning tussen jongens en meiden soms uitdagend en suggestief is, gaat het contact minder vaak gepaard met onderlinge knuffels en zoenen. Net als bij dance is de muziek een belangrijke graadmeter. Ook in de urbanscene wordt rekening gehouden met muziek die vrouwen aanspreekt. Geliefde dj's als Chuckie en Real hebben hiervoor een extra zintuig ontwikkeld. Als geen ander weten ze dat als je de vrouwen aan het dansen krijgt, de mannen vanzelf volgen. De sekseverdeling ligt, net als op doorsnee dancefeesten, rond de 60-40 in het voordeel van mannen, met uitzondering overigens van de trendy feesten waar de verhouding fifty-fifty is. De leeftijd op urbanfeesten ligt tussen de 16 en 30 jaar. De muzikale trend is dat het genre volgens kenners verder opschuift naar een eclectische mix van r&b, popmuziek en house. Maar op straat, in de soos en op het podium is bij Marokkanen, Surinamers en autochtone Nederlanders vooral de aan de hiphop ontleende rapbattle en gangstarap populair. Want ondanks de tegendraadse gangstarap wordt het populaire genre, waar reputatie en street credibility hand in hand gaan, intussen tot de mainstream gerekend.³⁶ Hoewel de promotors urban niet exclusief koppelen aan etniciteit, blijkt in praktijk dat de etnische mix meer gemiddeld is dan op een doorsnee dancefeest. Veel jongeren op deze feesten hebben ook 'gemixt bloed', dus met een kleurtje, aldus stapper (K 11) uit Rotterdam. Binnen het genre zelf is de etnische verdeling ook weer verschillend al naar gelang de muzikale context en setting. Allochtone jongeren zijn op een feest van Partysquad met 'puur zwarte' muziek (dancehall, hiphop, bubbling, r&b etc.) ruim in de meerderheid. En op de Dirty Dutch feesten waar Chucky solo draait is de zwart-wit verdeling weer meer in balans. Latino's daarentegen gaan weer vaker naar speciale salsa feesten.

Terecht of niet, maar opvallend is dat urbanfeesten regelmatig worden overschaduwd door negatieve verhalen. Clubuitbaters in diverse regio's wijten de problemen met urbanfeesten onder andere aan de ruzieachtige sfeer die telkens de kop op steekt in en rond de clubs. Het tonen c.q. afdwingen van respect en status leidde soms tot onderlinge competitie. Er moest meer beveiliging worden ingezet om de hogere agressiefactor het hoofd te kunnen bieden. Verschillende clubs met goedlopende urbanavonden hebben als gevolg van aanhoudende schermut-

³⁶ Van Gemert (2005).

³⁷ Sommige danceorganisaties hebben zich ook toegelegd op het urbangenre.

selingen uiteindelijk besloten om sommige feesten op een lager pitje te zetten dan wel van de agenda te schrappen. Overigens is het niet geheel ondenkbeeldig dat clubuitbaters die overgestapt zijn op het programmeren van urban, zich niet helemaal realiseerden dat ze een nieuwe publieksgroep in huis haalden met andere culturele en seksuele mores. Ook het management en de portiersstaf heeft tijd nodig om creatief in te spelen op de nieuwe omgangsvormen. Op de grote dance-events van ID&T verzorgt 4N, een van de grotere organisatoren in de urbanscene, de boeking van urbanartiesten en dj's. Insiders verwachten dat urban over niet al te lange tijd verder zal gaan onder een andere noemer omdat het concept commercieel is uitgemolken en de aanhang urbanmoe begint te worden.

eel stappers komen uit Amsterdam en omgeving. Tijdens de urbanfeesten is de baromet een stuk lager omdat er minder alcohol wordt gedronken. Het drugsgebruik is nihil. e groep die alcohol drinkt kiest eerder voor dure cognac, whisky etc. of oete drankjes alibu, Safari etc. . e magere baromet wordt echter ruimschoots gecompenseerd door de entreegelden, want de toko it wel altijd vol. Het urbanpubliek komt vaak pas tussen twee en half vier s nachts naar de club. e vinden het een kutfeest als e niet in de rij hebben gestaan. e doen dan ook geen e tra moeite om het publiek sneller door te laten stromen. mdat de sfeer tijdens urban vaker onvoorspelbaar is etten we altijd meer portiers in. lubuitbater, 8

erotische feesten

De belangstelling voor erotisch getinte feesten is na het millennium flink toegenomen. Waren er in 2000 nog zestien erotische feesten in Nederland, in 2004 waren dit er al bijna negentig.³⁸ Het aantal seksfeesten is sindsdien verder gegroeid en komt inmiddels uit boven de honderd. Panelleden spreken het vermoeden uit dat clubuitbaters de erotische feesten deels ook hebben aangegrepen om de teruglopende bezoekerscijfers te compenseren. "Het lijkt nog de enige manier om volle zalen te trekken en geld binnen te halen", aldus een politiemann. (KP1) Ook de landelijke en de niche media hebben zich op het fenomeen gestort. "De disco als sexclub" kopt weekblad ieuwewe evu op haar cover in het voorjaar van 2006. Ondanks de tegenstand van gemeenten zouden de Nederlandse clubs en discotheken overspoeld worden door seksfeesten. De foto's liegen er niet om. Ondeugend kijkende meisjes in kinky laksetjes met voorbinddildo's en afgeplakte tepels, sieren de glossy fotoreportage in het weekblad. Hoe dan ook, het aantal organisaties dat geld wil verdienen met erotische, kinky en fetisjfeesten is exponentieel gegroeid van een handvol naar ongeveer vijfentwintig. Sommige geven eenmaal per jaar een feest, andere organiseren maandelijks of soms zelfs wekelijks een feest. Het aantal bezoekers varieert van 100 tot 3.500. We laten de erotische en private thuisfeesten en swingerclubs hier buiten beschouwing, hoewel sommige feesten ook veel swingers aantrekt. Vooralsnog heeft de danceindustrie

³⁸ Nabben et al. (2005).

geen interesse getoond om de 'erotisering' binnen de eigen formule door te voeren.

Door het hele land zijn er organisaties die zich toeleggen op het erotische segment van de markt. Erotixx in de Matrixx (Nijmegen), Wasteland in de Powerzone (Amsterdam), Little Sins op wisselende locaties in grotten, kerken en kastelen, Club Sensual in de Lexion (Zaandam) en de F.A. party's in club Organza (Breukelen). Wie van seksfeesten houdt of er nieuwsgierig naar is kan elk weekend op verschillende locaties terecht. Sommige mellow feesten zijn voornamelijk op uiterlijk en minder op seks gericht. De sfeer is eerder flirterig, speels en stout met een knipoog. Vooral de grotere clubs houden het voornamelijk bij deze mild erotische variant, waar ook stripacts en paaldansen bijhoren. Deze feesten zijn vooral gericht op een jonger publiek tussen de 20-25 jaar. In deze categorie vallen ook de grote feesten met diverse podia waar optredens en fetisch modeshows plaatsvinden en waar volgens een stapper (K 17) "beperkt wordt gespeeld en iedereen zichzelf en z'n slaafjes showt en je de hele avond je ogen uit kunt kijken naar de prachtig uitgedoste mensen".

In de meer uitgesproken erotische varianten zijn er soms ook darkrooms aanwezig en worden er vrij expliciete acts op het podium getoond. Het publiek is eerder 25 en deels ook bereid om verder te gaan dan flirten, plagen en stoeien. De omgang tussen de seksen is eerder hitsig en geil en er is meer sprake van expliciet seksueel gedrag met partner en/of vreemden. De hardere fetisch feesten behoren tot de derde variant. Hieraan is ook het circuit van kleinschalige SM-feesten gelieerd die vaak in Amsterdam worden georganiseerd en waar niet zelden afsplitsingen zijn tussen 'gematigde' en extreme varianten. Informatie hierover gaat meestal via internet of 'connaisseurs' die de scene goed kennen. Het verschil tussen de darkroom en dansvloer is vervaagd en sm-achtige acts vinden zowel op het podium als temidden van het publiek in de zaal plaats. Op de fetischfeesten geldt een strenge dresscode die alleen lak, rubber, leer, pvc en dergelijke toestaat. De strikte dresscode helpt om 'pottenkijkers' te weren. Deze categorie feesten is volgens een insider (K 17) sterk toegenomen. Hij omschrijft de sfeer als vriendschappelijk, de ongeschreven regels worden over het algemeen heel strikt in acht genomen. Er lopen wel mensen rond die de boel in de gaten houden en vooral letten op veiligheid en ongewenste intimiteiten.

en heel leuk fetischfeest was outdoor 700 bezoekers in de naamzaamheid
aandijk. Het publiek was heel divers gekleed evenals de muziek stijlen
gothic, electro en new wave werd gedraaid. Er liepen zoals vaak het geval niet
alleen mensen in leer rond, maar ook in school uniformpjes, travestieten, en
gothic lolita's. De outfits waren veel fantasierijker. Net als de shows, waar ook
can can achtige elementen, petty coats en pin ups te zien waren. Dat opvalt is
dat er op dit soort feesten meer gespeeld wordt dan op kinky feesten waar meer
seks is. In de fetish underground is dit wel het feest. 17

Gezien de grote belangstelling voor erotische feesten is de oorspronkelijke underground sekscultuur uit de jaren negentig, na het millennium steeds meer in de schijnwerpers komen te staan. De belangstelling voor erotische party's is vooral groot in de leeftijdsgroep van 25-35 jaar. Een deel van de bezoekers zou uitgekeken zijn op de 'saai en voorspelbare' clubfeesten en is op zoek naar meer seksuele spanning. Buitenstaanders gaan er heen uit nieuwsgierigheid. Het publiek heeft een royaal bestedingsbudget en is door de bank genomen goed opgeleid. Hoewel de muziek van minder primair belang is, wordt er toch bij uitstek club, trance en deephouse gedraaid.

Getuige de discussies in de media houdt het fenomeen seksfeesten de gemoederen in de verschillende regio's flink bezig. Er wordt flink gesteggeld over wat toelaatbaar is of niet. Gemeenteraadsleden, clubuitbaters, organisatoren, politie en seksgevers voeren verhitte discussies of een darkroom in een reguliere club toelaatbaar is of dat dit via de APV (algemene plaatselijke verordening) netjes geregeld moet worden. Mogen er expliciete seksuele handelingen worden getoond aan de jeugd op glammy urbanfeesten of wordt dit volgens de organisatoren in de media zwaar overtrokken? We laten hier in het midden wie er gelijk heeft, maar feit is wel dat de mainstreaming van porno zich steeds nadrukkelijker en schaamtelozer in het openbaar manifesteert. De tijd dat dergelijke 'vunzigheid' zich alleen ondergronds, exclusief op besloten feesten of achter het privé-beeldscherm afspeelt, lijkt voorbij. Het commercieel koketteren van 'porno chic' en 'porno ordi' is volgens sommigen het bewijs dat de 'pornificatie' in toenemende mate de beeldcultuur bezoedelt en zich na internet ook verplaatst naar andere maatschappelijke domeinen waaronder het openbare publieke domein.

underground feesten

De status van een illegaal feest is dat er, meestal zonder toestemming en vergunning van de gemeente, buiten het reguliere circuit een feest wordt georganiseerd in een oud leegstaand perceel (loods, bunker, hangar) of buiten op een braakliggend terrein in de natuur of op een industriegebied. Bezoekers van deze feesten voelen zich hier meer thuis dan in het reguliere en commerciële feestcircuit. Elke grote stad heeft een undergroundscene, die wisselt van grootte en meer of minder succesvol is met het claimen van (semi) autonome zones. Sommige succesvolle feesten als Robodock -voortgekomen uit het creatieve kraaksegment- of de Stubnitz-boot in Amsterdam, kunnen ook een authentieke en ruige sfeer genereren die door het publiek algemeen als underground wordt bestempeld. Verder hangt het van de lokale politieradar en het lokale beleid af, in hoeverre de underground met rust wordt gelaten. Terwijl in Rotterdam undergroundfeesten door alert politieoptreden vaak vroegtijdig worden verstoord, kan men bijvoorbeeld in Brabant vaak ongestraft tunnelfeesten geven. Wat niet wegneemt dat het soms weleens mis gaat.

Is organisator moet je goed op blijven letten. Soms weet je dat de politie, hoewel e langskomen, weinig actie ullen ondernemen. Maar het kan ook flink mis gaan, zoals laatst in Helmond toen de binnen kwam sje en omdat een paar olen de politie had geprovoceerd en met stenen bekogeld. e meeste feestgangers wisten helemaal niet wat ich buiten afspeelde en werden opeens van de dansvloer weggeveegd met bruut geweld. verigens ijn de e politieacties vooral tegen het illegale karakter van het feest gericht en niet o eer tegen het drugsgebruik. 12

Ondanks het feit dat de politie soms roet in het eten gooit, floreert de Nederlandse underground naar omstandigheden. Typerend is dat, naast de eigen muziekstijl en karakteristieke sobere, vaak zwarte kleding, sprake is van een verzet tegen de heersende en dominante cultuur, waardoor de teknoscene kan worden gezien als een subcultuur.³⁹ Omdat de feesten een illegaal karakter hebben, houdt men de locatie vaak tot het allerlaatste moment geheim. Het komt ook voor dat een locatie tijdelijk gekraakt wordt, uitsluitend voor het feest. Het kloppende hart is de soundsystem, een geluidsinstallatie die rond kerngroepen is geformeerd met namen als trancemaffia, shut up and dance, AA, Mononom etc. Geschat wordt dat er ongeveer tweehonderd van zulke soundsystems in Nederland opereren. Daartussen zitten hele actieve gezelschappen en groepen die een slapend bestaan leiden. Het aantal soundsystems is netto toegenomen. Volgens insiders heeft dit geleid tot meer verspreiding en onderlinge concurrentie. Lokale undergroundscenes treffen elkaar ook op landelijke feesten en soms is er sprake van een muzikale kruisbestuiving. De leeftijdsspreiding van de scenes is 25-35 jaar en het opleidingsniveau is heel verschillend. De (gratis) feesten trekken tussen de honderd en een paar duizend bezoekers. Over het algemeen worden de psytrance- en teknoscene tot de rafelranden van de dancescene gerekend en daarom als underground geclassificeerd. In elke regio worden dergelijke feesten georganiseerd. De grootste scenes bevinden zich in Groningen, Den Haag, Amsterdam en Eindhoven. Ze trekken ook nieuwe groepen aan uit het reguliere uitgaanscircuit. Vergeleken met de psytrance scene is het tekno publiek jonger, alternatiever en politiek radicaler of gewoon de 'weg kwijt', omdat ze al op vroege leeftijd van huis zijn weggelopen en/of een tehuisverleden hebben. De psytrance scene is gemoedelijker, kleurrijker en extroverter. Het tempo van de tekno muziek ligt hoog, meestal zo rond de 180 BPM. Vergeleken met psytrance is de muziek van het tekno genre eerder industrieel en experimenteel. Er is een tendens dat de actieve soundsystems wat commerciëler opereren door een bescheiden entree te vragen voor de aanloopkosten. Verder wordt er op een lichte transformatie gezien van de underground feesten naar alternatieve locaties in het reguliere uitgaanscircuit. Vooral in Amsterdam is sprake van een forse upperground die zich op diverse locaties in het alternatieve circuit en op afterparty's manifesteert.

³⁹ De Bell (2006).

Trends uitgaan in Nederland

- **Schaalvergroting club en discosector.** Het aantal clubs en discotheken in Nederland blijft dalen. De discothekensector verklaart deze daling als gevolg van voortgaande segmentering, individualisering en de concurrentie van grote dance events. Tegelijkertijd neemt het aantal vierkante meters discovloer toe. Deze voortschrijdende schaalvergroting doet zich voornamelijk voor in de periferie van grote steden en op het platteland.
- **Amsterdam en Rotterdam** blijven de steden waar muzikale en (sub)culturele vernieuwing vaak als eerste plaatsvindt. Het Amsterdamse uitgaansleven heeft het feeststokje van Rotterdam (weer) overgenomen. Succesvolle muziekgenres en clubformules vinden vaak snel hun weg naar de grote studentensteden elders in het land. Maar trendsetters in de grote steden verbazen zich, of klagen, over de snelle mainstreaming van (nieuwe) alternatieve en subculturele concepten.
- **De groei van de danceindustrie.** De markt van dancefeesten en evenementen heeft na een jarenlange groei een verzadigingspunt bereikt. Het aantal grote dancefeesten en bezoekers loopt, mede door een afname van de indoorfeesten verder terug. Toonaangevende, commerciële danceorganisatoren zoeken expansie naar het buitenland. Hoewel het zomerseizoen van 2007 te boek staat als een goed partyjaar, waren niet alle grote dance events uitverkocht. De dance-industrie is 'voorzichtig optimistisch' vanwege de aantrekkende economie. Er wordt gezocht naar nieuwe verrassingselementen om het huidige aantal bezoekers vast te houden. Bezoekers daarentegen wachten vaker tot het laatste moment met het kopen van een kaartje. Overigens is de partyluwe zuidelijke regio enkele grote dance-events rijker. Er lijkt een groeiende behoefte te zijn aan minder grote en commercieel doorspekte feesten. Nieuwe, kleine en minder commerciële festivals worden in de dancescene goed ontvangen.
- **Rijpe festivals.** Een groeiend aantal gemeenten legt zich met succes toe op het aanbieden van vrije festivals. Deze zijn vaker gericht op het urbangenre. De gedachte hierachter is dat er weinig voor de allochtone jeugd, die doorgaans niet van dance houdt, wordt georganiseerd.
- **Stringent politieoptreden** Er is een groeiende onvrede en onbegrip bij partyorganisatoren en uitgaanders over de inzet en optreden van politie op grote feesten. Vooral in de Randstad is er volgens sommigen sprake van een 'zero tolerance' beleid op grote feesten. Vanuit een gezondheidskundig oogpunt wordt er gewaarschuwd voor geforceerd drugsgebruik in verband met de stringente drugscontroles.
- **Populaire muziekgenres** Hardere muziekgenres als hardcore, terror en hardstyle blijven vooral bij jongeren op het platteland populair. Het (minimal) techno genre daarentegen is voornamelijk populair bij de hogeropgeleiden in de grote (studenten) steden. Jumpstyle heeft weliswaar veel landelijke aan-

dacht gekregen, maar naar verwachting blijft het beperkt tot een hype. Het populaire urbangenre staat enigszins onder druk. Sommige clubs hebben als gevolg van enige (orde)problemen het aantal urbanfeesten gereduceerd.

- **De underground sekscultuur** is mede als gevolg van de oprukkende 'pornoficatie' steeds meer in de schijnwerpers komen te staan. De erotische en fetisj feesten die door heel Nederland worden georganiseerd – en door sommige clubuitbaters ook worden geprogrammeerd om de leegloop in de clubs te keren- staan volop in de aandacht bij zowel stappers als politici, die precies willen weten wat er achter het gordijn gebeurt.

T N

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor alcoholgebruik onder jongeren. Daarbij gaat het opvallend vaak over alcoholgebruik op het platteland, in het bijzonder tijdens schuurfeesten en in keten. Keet is een verzamelwoord voor informele, vaak door hen zelf ingerichte, overdekte plekken waar groepen jongeren elkaar treffen in hun vrije tijd. In de vorige Trendwatch editie hebben wij hier al kort aandacht aan besteed.¹ Deze keer gaan we er dieper op in. Niet alleen zijn er de laatste jaren verschillende onderzoeken over verschenen, dankzij het regiopanel hebben we nu ook meer zicht op middelengebruik op het platteland. Daarnaast hebben we zelf veldonderzoek gedaan in keten in een aantal gemeenten.

Typerend voor bestaande onderzoeken naar keten en keetjongeren is dat de focus ligt bij problemen en risico's van middelengebruik, in het bijzonder het excessieve drinken van alcohol.² De sfeer die uit dergelijke onderzoeken naar voren komt, roept associaties op met de bezorgdheid over de jeugd van de jaren zestig van de vorige eeuw. Toen was onder jongeren een nieuw vermaak- en uitgaanspatroon in opkomst en het was met name de zogeheten jeugdsoos waar men zich zorgen over maakte. De politie controleerde streng op leeftijd, aantallen leden en niet-leden in de zaal en de manier waarop hier gedanst werd. Er bestond vooral vrees voor het teloorgaan van de zedelijke moraal onder de jeugd in de slecht verlichte zalen. Dit is een rapport van een politie-inspecteur over een controle in soos Di Rialto: "Afgelopen zondag werd aldaar wederom een controle ingesteld. Daarbij bleek dat bij binnenkomst tot het moment van vertrek (15 min.) in het geheel niet werd gedanst, doch dat de jeugd, vrijwel en masse, elkaar zat te liefkozen."³

De soos werd gezien als een plek waar deze zedeloosheid werd gestimuleerd, niet als een plek die jongeren verkozen om zonder het toezien oog van volwassenen ongedwongen onder elkaar te zijn en een eigen sfeer te creëren. Net als veertig jaar geleden in het geval van de soos, worden keten tegenwoordig gezien als de oorzaak van de problemen en gevaren die jongeren lopen met betrekking tot alcoholgebruik.

¹ Nabben et al. (2005:89).

² Het doel van het enige grootschalige onderzoek naar keten was "meer inzicht krijgen in wat jongeren beweegt samen te komen in een keet en wat de directe gevolgen en risico's zijn van dit regelmatig samenkomen. Denkbaar risico's zijn: overmatig drankgebruik, rijden onder invloed, overlast voor omwonenden, onveilige huisvesting en overtreding van wet- en regelgeving." Mulder (2005:1).

³ Van den Heuvel (1993:145).

eten in het land

Het beeld dat uit verschillende lokale en regionale onderzoeken over keten naar voren komt,⁴ is beduidend negatiever dan wat we te horen krijgen van ons panel. Reden temeer om zelf op onderzoek uit te gaan. Daarbij hebben vooral gekozen voor locaties in regio's die tot nu toe niet of minder in beeld zijn gebracht. De bestaande onderzoeken hebben wij vergeleken en zonodig aangevuld met eigen waarnemingen.

Het veldonderzoek is verricht in een drietal gemeenten, waar bij elkaar tientallen keten zijn gevestigd. De drie gemeenten liggen verspreid over het land. In totaal hebben we onderzoek gedaan in dertien keten. Binnen elke gemeente is gestreefd naar zoveel mogelijk variatie in de bezochte keten. De gemeenten hebben we een fictieve naam gegeven.⁵ De gemeente Zielde ligt in het zuiden van het land en omvat 14 kernen. Hier zijn zes locaties bezocht, in verschillende kernen.⁶ De kernen verschillen onderling sterk. Er zijn zowel vissersdorpen als meer agrarische dorpen. Daarnaast zijn er ook enkele dorpen waar relatief veel forensen wonen. Daarnaast is Bekendam bezocht, een dorp in het westen van het land, in een poldergebied waar vooral tuinders wonen. Hier hebben we drie verschillende locaties bezocht. Tot slot is Molenkamp bezocht, een vissersdorp in het midden van het land, waar wij op vier locaties zijn geweest.

In de drie gemeenten is op verschillende wijze contact gelegd met de keten. In Zielde zijn we met een jongerenwerker uit het regiopanel (RJ9) naar verschillende keten gegaan. In Bekendam hebben we zelfstandig contact gelegd, via een ter plekke aangetroffen 'gatekeeper' en in Molenkamp zijn we door een bij ons bekende keetjongere in zijn eigen en andere keten geïntroduceerd. Daarnaast hebben we in Zielde en Molenkamp aan het eind van de avond een aantal horecagelegenheden bezocht (samen met de keetjongeren).

De keetjongeren reageerden vaak positief, hartelijk en geïnteresseerd. Ze wilden graag hun eigen verhaal vertellen, hoewel waarschijnlijk ook meespeelde dat de vrouwelijke onderzoeker een welkome gast was temidden van een veelal uitsluitend of overwegend mannelijk publiek. Aan de andere kant waren er ook jongeren (en soms ouders) die terughoudend, zometertijd argwanend reageerden. Een aantal van hen had eerdere negatieve ervaringen met, of verhalen gehoord over, journalisten en onderzoekers die negatief hadden bericht over hun dorp of keet. Uiteindelijk bleken de keetjongeren over het algemeen zeer goed benaderbaar.

⁴ Mulder (2005), Waardenburg et al. (2006), Dohmen & Compagne (2007), Van Diepen (2007), Korte (2007).

⁵ Dit vanwege de terughoudende reacties van enkele jongeren en ouders.

⁶ We spreken hier van locaties omdat er een grote diversiteit bestaat van wat er wordt verstaan onder keten door de verschillende instanties, maar ook door jongeren zelf. Niet alle bezochte locaties zullen wij uiteindelijk als keet aanduiden.

an keten tot kroegen

Er bestaan geen exacte cijfers over het aantal keten in Nederland. In 2005 kwam Stichting Alcohol Preventie (STAP) met een schatting van ongeveer 1500.⁷ Een jaar later sprak de brancheorganisatie Koninklijk Horeca Nederland (KHN) van 3000 keten.⁸ Volgens STAP bevinden keten zich vooral in Noord-Nederland, Twente en de Achterhoek. Uit informatie van ons panel blijkt echter dat ook in Oost-Brabant, Limburg, het Westland en Flevoland het keetfenomeen redelijk wijdverbreid is. In de overige regio's zijn ook keten, maar in beperktere mate. In de media wordt eenduidig gesproken van keten, maar in verschillende regio's bestaan er andere aanduidingen voor hetzelfde fenomeen, zoals hok of kot. Panellleden geven verschillende inhoud aan het begrip keet. Zo vertelt een panellid dat "jongeren wel in schuurtjes of op zolders zitten maar keten hebben we hier niet" (R 7). Maar een ander panellid zegt juist dat er in de stad ook keten zijn, waar jongeren samen komen op zolders (RJ18). In de literatuur over keten stuiten we zowel op brede als smalle definities van keten. Daarom proberen wij eerst met een zo duidelijk mogelijk afgebakende definitie te komen van het begrip keet.

De Dikke Van Dale geeft twee betekenissen, die overigens allebei voor een deel van toepassing zijn op wat wij verstaan onder de jongerenketen. Ten eerste betekent het 'een gebouw voor tijdelijk verblijf', ten tweede 'herrie of drukte'. In een onderzoek in Friesland wordt een onderscheid gemaakt tussen informele- en formele jongerenontmoetingsplekken (JOP's).⁹ De formele varianten zijn door bepaalde organisaties of de gemeente erkende jongerenontmoetingsplekken, waar sprake is van (enig) toezicht.¹⁰ Keten vallen in het Friese onderzoek onder informele jongerenontmoetingsplekken en zijn eigenlijk wat formele JOP's niet zijn. Er is dus geen toezicht en ze zijn niet officieel erkent. Maar er zijn meer locaties zo te definiëren zoals de straat, parken, tuinhuisjes, een huis, afgezonderde ruimtes in het huis etc. Deze definitie is dan ook te breed.

Stichting Alcohol Preventie (STAP) onderscheidt drie typen keten: De huiskamerkeet, de buurtkeet en de commerciële keet.¹¹

- **Huiskamerkeet:** niet bedrijfsmatig, er wordt gratis verstrekt of bezoekers nemen hun eigen drankjes mee, is niet voor publiek geopend en heeft geen permanent karakter. Dit is de kleinschalige keet, waar toezicht mogelijk is en veiligheid gewaarborgd kan worden. Strijdigheid met de Drank en Horeca wet (DHW) is niet aan de orde.

⁷ Mulder (2005: 15).

⁸ <http://www.horeca.org/smartsite.dws?id=54204>

⁹ Van Diepen (2007).

¹⁰ Zoals buurtcentra, jongerencentra en jeugdsozen. Maar ook plekken op straat die door de gemeente zijn ingericht maar waar bijna geen toezicht is.

¹¹ Kuunders et al. (2006).

- **uurtkeet:** niet bedrijfsmatig, er wordt wel anders dan om niet geschonken, is soms voor publiek uit de omgeving geopend en heeft soms een naar permanentie neigend karakter. De buurtkeet komt het meeste voor en lijkt een alternatief voor een buurthuis of jeugdhonk.
- **commerciële of luxe keet:** (bijna) bedrijfsmatig van opzet, er wordt anders dan om niet verstrekt, is voor publiek geopend en heeft waarschijnlijk een permanent karakter. De commerciële keet lijkt dan ook het meeste op een illegale kroeg.

Het begrip buurtkeet sluit het meest aan bij wat we zelf in het veld hebben aangetroffen. Van de dertien bezochte locaties zijn er twee aan te duiden als 'huiskamerketen' en één als 'commerciële keet'.

In beide zijn twee huiskamerketen beocht. In de eerste komen jongeren bij een in de woonkeuken of kamer van een van de ouders. De vrouw des huizes zit er altijd bij. Er wordt bier verstrekt voor 0,50. De koffie, fris en bitterballen zijn gratis. De jongeren komen met de auto of op de fiets. In de tweede huiskamerkeet is de toezichthoudende volwassene een geestelijk beperkte jongeman, die in andere dorpen, zo blijkt later, bekend staat als junk. Zijn huiskamer is met zijn geld ingericht om het hanggenot van hem en de jongeren uit het dorp te vergroten. Er staat een grote leren bank over de gehele lengte van de huiskamer. Aan de muur daartegenover hangt een grote flatscreen televisie en staan twee computers en een bank, waar de jongens internetten en spelletjes spelen. De muziekinstallatie is zeer uitgebreid. Daarnaast zijn er discolichten en een stoom- en bellenblaasmachine. Drink en voedsel nemen de jongeren zelf mee.

Enigszins verwarrend aan de driedeling van STAP is dat voor twee van de drie onderscheiden typen eigenlijk al begrippen bestaan, namelijk de huiskamer voor wat nu de 'huiskamerkeet' genoemd wordt en de illegale kroeg voor de 'commerciële of luxe keet'. Door deze beide locaties ook tot de keten te rekenen, wordt het begrip keet wel erg uitvergroet.

Dit neemt niet weg dat sommige huiskamers opvallend veel gelijkennis vertonen met een keet en sommige keten meer de kant op gaan van een illegale kroeg. De grens tussen deze drie typen is vloeïend. Bovendien kunnen de locaties ook door de tijd heen veranderen, waardoor een ander begrip van toepassing wordt. Ons inziens kan het begrip keet, rekening houdend met de diversiteit die wij ook zelf hebben aangetroffen in het veld, het beste als volgt worden omschreven:

"Een (semi-)informele jongerenontmoetingsplek waar vrienden elkaar ontmoeten in een overdekte en afgeschermdde ruimte. Er is weinig of indirect toezicht aanwezig en de plek is dusdanig ingericht, dat deze (vooral) wordt gebruikt ter vermaak van de jongerengroep zelf."

enmerken van keten

De zojuist gepresenteerde definitie van een keet bevat een aantal aspecten. Deze werken we stapsgewijs uit.

en semi informele jongerenontmoetingsplek

In de berichtgeving over keten in de media wordt sterk de indruk gewekt dat jongeren altijd de voorkeur geven aan de informele jongerenontmoetingsplek. Daar kunnen zij doen en laten, wat zij willen en hoeven zij zich niet aan de algemene regels te houden. Het tegendeel blijkt waar. Ten eerste kunnen we maar een deel van de Nederlandse jeugd bestempelen als keetjeugd. Zelfs in gebieden waar keten een wijdverspreid fenomeen zijn, verkiest het merendeel van de jongeren andere plekken om elkaar te ontmoeten. Volgens een onderzoek in de gemeenten Venray en Venlo komt 70% van de ondervraagde scholieren nooit in een keet.¹² In Twente blijkt 30% van de ondervraagde scholieren weleens in een keet te komen.¹³ In een landelijke telefonische enquête onder jongeren van 13 tot en met 17 jaar (in regio's met relatief veel en relatief weinig keten) zei 11% weleens naar een keet (of hok) te gaan (5% van de 13-jarigen, 15% van de 14/15-jarigen en 12% van de 16/17-jarigen).¹⁴

Gaan we af op de informatie van ons regiopanel over de favoriete plek van jongeren om samen te komen dan blijkt dat 30 van de 37 netwerken waar de panelleden zicht op hebben nooit keten bezoeken. Dat is waarschijnlijk wat vertekend doordat de leden van het regiopanel (vaak jongerenwerkers of preventiewerkers, die doorgaans meer tijd besteden aan andere, meer zichtbare jongerenpopulaties) niet allemaal even goed zicht hebben op keetjongeren.

Ten tweede blijken veel keetjongeren bereid te zijn om mee te werken wanneer gemeenten (realistische en redelijke) regels stellen of een actief gedoogbeleid willen voeren. In veel gemeenten bestaat geen behoefte om repressief op te treden tegen de keten door deze te verbieden.¹⁵ Gemeenteraadsleden vinden de sociale functie van de keten vaak te belangrijk en kiezen liever voor een gedoogbeleid. Informele jongerenontmoetingsplekken worden, zoals gezegd, niet (officieel) erkend door instanties of gemeenten. Toch blijkt dat ongeveer een kwart van Nederlandse gemeenten zich bewust is van het bestaan van keten en dat de helft hiervan een actief (gedoog)beleid voert.¹⁶ Sommige keten vallen dan ook onder de noemer semi informele jongerenontmoetingsplek. Naast gemeenten die een passief gedoogbeleid voeren, zijn er met een meer actief gedoogbeleid,

¹² Venlo (2007:12).

¹³ Korte (2007:55).

¹⁴ Bieleman et al. (2006:13).

¹⁵ In de gemeente Westland was de burgemeester zelfs van plan als hokkenmakelaar op te treden. http://www.bem.nu/nieuws/hokfeesten_westland_groot_zuipfe.htm (31 oktober 2007).

¹⁶ Dit is een presentatie van Marian Gacsbaranyi-Smink op 23 maart 2007, getiteld Hokken en keten. De gegevens zijn afkomstig uit de gemeentemonitor, mei 2006, Radar.

waarbij de keetjongeren worden verplicht om bijvoorbeeld op brandveiligheid te laten controleren of worden de beheerders verplicht tot het volgen van een cursus verantwoord alcohol schenken. Jongeren blijken over het algemeen bereid hieraan mee te werken. De gemeente Barneveld heeft als eerste een actief gedoogbeleid op papier gezet. De vraag is wel hoe lang gemeenten de keten mogen gedogen aangezien de Raad van State op 25 juli 2007 heeft besloten dat de gemeente Putten, mits deze aantoonde dat de belangen van de plaatselijke horecaondernemers niet worden aangetast door het gedogen, moet optreden tegen de drankketen.¹⁷ Daarentegen heeft de gemeente Ede besloten om 'commerciële en buurtketen', die niet aan de wettelijke eisen voldoen, te sluiten.¹⁸

rienden

Groepsidentificatie is op het platteland niet zozeer gebaseerd op verschillende culturen en of scenes, als wel "op basis van een reeds bestaande vriendenclub, ontstaan binnen de eigen gemeenschap."¹⁹ De vriendschap ontstaat vaak al op jonge leeftijd wanneer de jongens (of meisjes) samen in een klas zitten, of bijvoorbeeld spelen in hetzelfde voetbalteam. Zo ontstaat door de jaren heen een hechte groep. Hierdoor is de groep op bepaalde punten zeer homogeen (etniciteit, leeftijd, woonplaats) en op andere vlakken juist heterogeen (bv. opleidingsniveau, interesses, muzieksmaak/-stijl). Wat de jongeren bindt als groep is vooral de jarenlange vriendschap. De belangrijkste functie van de keet is dan ook, zo blijkt uit alle onderzoeken, het hebben van een eigen plek, waar de jongeren samen met hun vriendengroep tijd kunnen doorbrengen. De gezelligheid die daarbij hoort roemen zij eigenlijk als eerste. De horecafunctie van de keet wordt nimmer als de meest belangrijke aangeduid.²⁰ Over het algemeen zijn de keten van jongensgroepen,²¹ hoewel er ook enkele keten zijn die aan een meidengroep toebehoren. In de gemeenten die wij hebben bezocht, bestonden echter geen meidenketen. Meisjes komen minder vaak in keten dan de jongens – en dan eigenlijk vooral als (potentieel) vriendinnetje van één van de vaste bezoekers.²² Verschillende organisaties claimen dat de keten een horecavervangende functie hebben en dat dit ook tot uiting komt in het open karakter van de keten. Buitenstaanders kunnen volgens hen net zo goed terecht in de keet. Dit strookt echter niet met onze eigen waarnemingen. Toegang is vooral voorbehouden aan de leden van de groep, of kennissen van de leden. Het is geen zoete inval, waar je

¹⁷ Legaliseren van de keten is niet mogelijk, aangezien er rechtens gezien geen bouwvergunning kan worden verleend. (Raad van State: 200608869/1).

¹⁸ Ede sluit illegale drankketen. De Volkskrant, 7 november 2007.

¹⁹ Van Diepen (2007:51).

²⁰ Mulder (2005:18), Waardenburg et al. (2006:38), Korte (2007:28).

²¹ Mulder (2005:21).

²² Uit de onderzoeken van Korte (2007:31) en Dohmen & Compagne (2007:15) blijkt dat van scholieren die weleens keten bezoeken meer dan de helft van het mannelijke geslacht is. Deze onderzoeken zeggen overigens niets over de frequentie waarmee jongens en meisjes keten bezoeken.

zomaar naar binnen kunt lopen en een drankje kunt bestellen.²³ Hoewel bij speciale gelegenheden de keet wel open is voor een familielid of vriend van buiten, vriendinnetjes, politici en dergelijke, zijn dit uitzonderingen en/of van tevoren geplande gelegenheden. In een keet van oudere jongens in Molenkamp werd bijvoorbeeld zeer geïrriteerd gereageerd toen ook de vrienden van de jongen die ons rondleidde later binnenwandelden. Een van de oudere jongens vertelde dat zelfs hun vriendinnen en verloofdes deze avond niet uitgenodigd waren.

Het merendeel van de keetjongeren is tussen de 16 en 18 jaar, met uitschieters naar boven en beneden.²⁴ Dit is de leeftijd waarop ze de keet serieuzer nemen en frequenter bezoeken – en ook vaker uitjes en vakanties met de hele groep organiseren. Wanneer ze jonger zijn, gaan ze er minder vaak heen, hebben ze minder mogelijkheden om een keet op te bouwen en/of mag het nog niet van hun ouders.²⁵ Naarmate ze ouder worden, gaat de keet een minder belangrijke rol spelen in hun leven, omdat ze vriendinnetjes krijgen en een eigen huis waar ze ook kunnen hangen met hun vrienden.²⁶ Vaak wordt de keet dan doorgegeven aan jongere broertjes of zusjes.

en overdekte en afgeschermdde ruimte

it ander onderzoek en ons eigen veldwerk blijkt dat de ruimtes waarin keten zijn gevestigd heel divers zijn. De meest voorkomende locaties zijn schuren en caravans. Daarnaast zijn er hokken, kassen, loodsen, garages, zolders, tuinhuisjes en containers.²⁷ De voorkeur voor een locatie is afhankelijk van de omgeving, de regio en de mogelijkheden. Zo vinden we in het Westland relatief vaak keten in kassen of schuren. Volgens het onderzoek van Dohmen et al. zijn het in stedelijke gebieden weer vaker garages en slaapkamers.²⁸ In de (kerk)dorpen rondom Venlo en Venray werd er vaker gebruik gemaakt van schuren en caravans. Zelf zijn we vooral containers tegengekomen.

Veel keten staan op particulier terrein, bijvoorbeeld bij bedrijven of boerderijen. Bijna alle locaties die wij hebben bezocht staan aan de rand van het dorp of in meer afgelegen en rustige buurten. Eén keet is in het schuurtje van een rijtjeshuis gevestigd. De ouders en tevens eigenaren wonen echter op de hoek van een doodlopende straat, naast een grasveld en een rijweg.

²³ Zie ook: Van Diepen (2007:4).

²⁴ Dit blijkt uit ons veldwerk, maar tevens uit verschillende regionale onderzoeken: Mulder (2005), Waardenburg et al. (2006), Dohmen & Compagne (2007), Van Diepen (2007), Korte (2007).

²⁵ 79 van de jongeren (gemiddelde leeftijd is 15.8 jaar oud) uit het onderzoek van Korte in Twente, gaat 1 keer per week of minder (!) naar de keet. (Korte, 2007:28).

²⁶ Op alle drie de locaties werd ons dit door meerdere mensen verteld – en zagen we het ook.

²⁷ Deze laatste hebben wij vooral gezien tijdens het veldwerk, maar worden minder frequent genoemd in de verschillende onderzoeken.

²⁸ Van deze locaties vallen ze waarschijnlijk niet allemaal onder onze definitie. Dit kunnen we niet met zekerheid zeggen aangezien de locaties in dit onderzoek niet zijn bezocht.

Bovendien zijn de keten vaak afgeschermd omdat het dichte locaties zijn. Alle keten hebben vier muren en een deur, waardoor de jongeren een warme en (redelijk) behaaglijke plek hebben. Daarin verschillen keten van de meeste hangplekken die door gemeentes worden gecreëerd, want die zijn minder afgeschermd en vaak in de buitenlucht. Keten verschillen van jongerencentra in die zin dat deze vaak gevestigd zijn in gebouwen waar meerdere activiteiten voor verschillende doelgroepen worden georganiseerd. Doordat jongerencentra meer vrijelijk toegankelijk zijn, bieden ze ook minder een eigen ruimte voor de jongeren.

Toe icht

Er is een beperkte mate van toezicht in keten, maar dit houdt niet in dat er in het geheel geen toezicht is, zoals vaak in de media wordt gesuggereerd. Wel is er een verschil met de formele jongerenontmoetingsplekken, want daar is doorgaans continu een volwassene aanwezig, die toezicht houdt en ook activiteiten organiseert met of voor de jongeren en hen begeleidt bij verschillende zaken en hun problemen. Op de formele open hangplekken voor jongeren is er veelvuldig toezicht omdat voorbijgangers zicht hebben op wat er gebeurt en politie of jongerenwerkers er vaak langskomen. Hoewel ouders, politie, brandweer en dergelijke weleens langs komen in de keten, om te controleren of alles goed verloopt, komen ze niet frequent en blijven ze zelden lang.

Volgens STAP is er te weinig toezicht ouders laten zich weinig zien en schuiven de verantwoordelijkheid liever af op de keeteigenaren.²⁹ Dit onderzoek³⁰ en onze eigen bevindingen blijkt dat er bij het merendeel van de keten wel toezicht is. Dat toezicht is weliswaar vooral indirect, maar constant, aangezien keten doorgaans gevestigd zijn op terreinen waar ook mensen wonen. Wanneer het geluid te hard is of er andere dingen gebeuren waarmee zij de aandacht op zich vestigen, dan krijgen de keetjongeren dat te horen. Wanneer we in Molenkamp bij een keet aankomen, zijn de ouders er als de kippen bij. Zij willen precies weten wat we komen doen, aangezien ze eerder al problemen hebben gehad met een journalist. Zij houden alles scherp in de gaten, wat ook mogelijk is omdat de schuur naast het woonhuis staat. Onlangs hebben ze iemand weggestuurd die drugs gebruikte. En wanneer de muziek te hard staat, trekken ze de stekker eruit. Maar in Molenkamp is ook een aantal keten gevestigd op een industrieterrein. Hier is, vergeleken met alle andere bezochte keten, minimaal toezicht. De politie komt wel af en toe langs, maar ouders laten zich er niet vaak zien. Alleen de eigenaren van de verschillende percelen willen nog weleens ingrijpen. Zo moest een keet voor twee maanden dicht nadat een van de jongens een meisje mee naar buiten had genomen en "bepaalde artikelen" achterliet op het terrein.

²⁹ Mulder (2005:28).

³⁰ Waardenburg et al. (2006), Korte (2007).

it onderzoek blijkt dat in 72 van de keten ouders toezicht houden, alsmede de gemeente (11) en de politie (10).³¹ Daarnaast, zo constateren we in ons veldonderzoek, wordt er ook toezicht gehouden door de terreineigenaren, ook als dit niet altijd de ouders zijn. it het zojuist genoemde onderzoek blijkt ook dat jongeren redelijk positief ten opzichte van toezicht van ouders staan. Toezicht van de gemeente of politie komt minder vaak voor en jongeren vinden dit geen bijster goed idee, maar zijn er niet heel negatief over.³¹ Waarschijnlijk zou het geen probleem zijn als de gemeente of de politie maar niet té veel regels oplegt.

n ekendam is de pastor nauw betrokken bij de keten in het dorp. Hoewel de jongeren lang niet allemaal in de kerk komen, heeft de jonge pastor hen toch benaderd en ook alle keten be ocht in het dorp toen er problemen ontstonden tussen de gemeente en de keetjongeren. Hij is nu een soort bemiddelaar tussen de gemeente en de jongeren. aarnaast organiseert hij evenementen voor de jongeren en betreft e bijvoorbeeld bij de schoonmaak van de kerktoren in ruil voor een paar kratjes bier . Tijdens de keetparade mochten de jongeren van n keet, waar alleen jongeren beneden de 16 jaar komen, niet mee doen met de optocht, wel met de viering. o probeert hij ook de gemeente tegemoet te komen. ok heeft hij ervoor ge orgd dat er afspraken ijn gemaakt met ouders en de gemeente. uders moeten nu actiever toe icht houden en bovendien mogen de jongeren nog maar 1 in de week in de keet komen. Hoewel e wel alcohol drinken en ook blowen, gebeurt dit nu minder. e oudere keetjongeren stimuleert hij ook om niet blauw of met de auto door de straten te walken rijden. oor ijn subtiele bemoeienis ijn volgens dorpsbewoners bijna geen problemen met de keetjongeren. e hangjongeren van het dorp ijn daarentegen een heel ander verhaal. Hoewel de gemeente blijft investeren in hangjongeren met uitjes naar de kartbaan , blijft de e groep problematisch.

nrichting toonbeelden van nijverheid

Hoewel jongeren vroeger in kippenhokken zaten met hun vrienden en een bier-tje, kiezen de jongeren van tegenwoordig voor luxe, met als spectaculair hoogtepunt een keet met een jacuzzi.³² Een beetje keet is dusdanig ingericht dat menig café jaloers kan zijn. Over het algemeen is een keet primair of uitsluitend ingericht voor het genot van de vriendengroep en heeft de ruimte daarnaast geen andere functie. Er zijn bijvoorbeeld wel caravans die als hangplek worden gebruikt, terwijl de ouders er ook nog steeds mee op vakantie gaan – en dat betekent een beperking aan wat de jongeren er mee kunnen doen. Maar vaak kopen of organiseren de jongeren zelf een schuur, caravan of container. Alleen de jongeren zelf hebben zeggenschap over de inrichting. Ouders of anderen (zoals het geval is in een huis of slaapkamer bijvoorbeeld) hebben hier weinig invloed op. Niet alle keten worden identiek aan een kroeg ingericht. In sommige keten staan alleen een paar banken, stoelen en een tafeltje. In andere keten wordt echter

³¹ Korte (2007:29).

³² Studenten bouwen keet met bubbelbad. agblad van het oorden, 9 januari 2007.

met groot enthousiasme en toewijding aan de inrichting gewerkt. De jongeren steken hier veel tijd en geld in. De keten die wij zelf hebben bezocht, zijn op één na allemaal professioneel en aan een kroeg gelijkend ingericht. Alle keten hebben (vaak mooi afgewerkte) bars, barkrukken, een zitgedeelte, muziekinstallaties, speciale verlichting, koelkasten, vaak een frituur (met of zonder afzuigkap), soms een echte tap, airconditioning, verwarming, rookafzuigers, etc. Enkele keten hebben zelfs toiletten, maar dit is vaker iets wat gewoon in de blote lucht moet gebeuren (of bij de ouders in huis).

De inrichting van een keet is vaak ook een statuskwestie. Zo zeggen de jongeren in Bekendam dat zij het weekend voor de keetparade nog even snel wat dingetjes hebben opgeknapt. Iedereen komt dan immers langs en voor de mooiste keet bestaat veel waardering onder alle jongeren. Hier is werkelijk op alles gelet. Al het houtwerk is netjes afgewerkt, tot in detail hebben de jongens iedere centimeter van de container ingericht. De professionele inrichting van keten wordt gemakkelijk verward met een commerciële insteek. Dit is niet juist. Ongeveer de helft van de keetjongeren volgt een opleiding op VMBO niveau.³³ Sommigen gaan een dag naar school en werken de rest van de week. Op die manier verdienen de jongens al een aardig zakcentje, terwijl ze vaak nog bij hun ouders wonen. Zij hebben geld om in de keet te kunnen investeren – en dankzij hun beroepsopleiding de kennis en vaardigheden om een keet professioneel in te richten. In de keten die wij bezoeken, worden we vaak voorgesteld aan de timmerman onder hen, die alles heeft gemaakt of de elektricien, die verantwoordelijk is voor de verlichting. Omdat vriendengroepen op het platteland vaak gemengd zijn wat betreft opleidingsniveau, zit er altijd wel iemand tussen die handig is met zijn handen, of juist diplomatiek is. Zo zit er in een keet in Zielde een mondige student die een brief opstelt voor de gemeente, die onlangs heeft besloten dat de keet naar een andere locatie moet. Juist door de variatie in opleiding en belangstelling kunnen keetjongeren veel van elkaar leren. Zeker, ze drinken alcohol, en vaak niet zo'n klein beetje ook. Maar ze leren ook ondernemen, geld op de juiste manier te investeren, hun vaardigheden die zij op school leren in de praktijk te brengen, vrienden aan te spreken op wangedrag wanneer zij er een rotzooi van maken of dingen kapot maken etc. Een keetbezoekster zegt bijvoorbeeld dat het haar opvalt hoe gemakkelijk de jongens altijd alles voor elkaar krijgen en voor een habbekrats weten te regelen.

lcohol en drugs

Verschillende organisaties maken zich zeer ongerust of storen zich aan het (frequente en grote) alcoholgebruik in de keten.³⁴ STAP vooral vanwege de schade-

³³ Zo blijkt uit ons veldwerk, maar ook uit de verschillende onderzoeken: Mulder (2005:21), Korte (2007:30), Dohmen & compagne (2007:14).

³⁴ Daarnaast is de (brand)veiligheid een heikel punt.

lijke gevolgen voor jongeren en Bureau Eerlijke Mededinging (BEM) en Koninklijke Horeca Nederland (KHN) vanwege de illegale drankverstrekking en het inkomstenverlies van lokale horecaondernemers. Onze panelleden maken zich minder ongerust. Zij ontkennen niet dat er een alcoholprobleem is onder jongeren, maar plaatsen het in een breder kader. Het is een landelijk probleem. Keetjongeren zijn niet de enige groep waar dit probleem speelt. Daarnaast is het probleem huns inziens ook niet zo ernstig of nieuw als bijvoorbeeld de media doen voorkomen. Zij vrezen voor stigmatisering en problematisering van groepen jongeren die dit stempel niet verdienen.

rootschalig alcoholgebruik

Het gebruik van alcohol in keten is in allesbehalve een uitzondering. Eigenlijk is alcoholgebruik inherent aan keetbezoek. Dit blijkt ook uit onze eigen observaties. Bier en andere drank zijn (bijna) altijd aanwezig en er wordt ook altijd veel van gedronken. In de ene keet meer dan in de andere, en sommige bezoekers kunnen er beter tegen dan anderen. Zo is er in Bekendam nog geen enkele jongere zichtbaar aangeschoten of dronken als wij om 12 uur 's nachts vertrekken, terwijl in Molenkamp op dit tijdstip iedereen lallend door de straten trekt en sommigen zich zelfs achter schuurtjes moeten terugtrekken om over te geven. Maar tijdens ons veldwerk bezoeken we ook een keet in Zielde waar helemaal geen alcohol wordt gedronken. Nadat de situatie daar een aantal keer uit de hand was gelopen, hebben de jongeren en de eigenaar van het terrein besloten in het geheel geen alcohol meer te schenken. Hoewel een deel van de (oudere) jongeren nu niet meer in de keet komt, wordt deze door een nieuwe generatie nog steeds veelvuldig bezocht. Deze jongeren drinken alleen alcohol in het café of thuis. Toen STAP in 2005 met haar onderzoeksresultaten naar buiten kwam, werd er vooral geschrokken gereageerd op de conclusie dat jongeren in keten op één avond ongeveer een half krat bier drinken per persoon. Dat komt neer op zo'n 15 glazen alcohol. Andere onderzoeken naar het ketenfenomeen borduren vooral voort op dit schrikwekkende alcoholgebruik. Zo drinkt volgens een onderzoek in Twente de jeugd die keten bezoeken twee keer zoveel als jongeren die niet in de keet komen, namelijk gemiddeld 15.2 versus 7.4 glazen per week. De Twentse keetjongeren drinken dus in een hele week wat keetjongeren volgens STAP op één avond drinken! De onderzoekster concludeert verder dat keetbezoekers positiever oordelen over zwaar alcoholgebruik, moeilijker weerstand kunnen bieden en een hogere intentie vertonen om zwaar te drinken, bovendien voelen zij zich minder moreel bezwaard om alcohol te gebruiken.³⁵ Let wel: dit onderzoek schetst een profiel van keetbezoekers en hun alcoholgebruik, maar we komen niet te weten in hoeverre de keetbezoekers de alcohol in de keet drinken.³⁶ Vol-

³⁵ Korte (2007).

³⁶ In het onderzoek van Korte blijkt overigens dat jongeren die vaker in de keet komen ook meer alcohol drinken, maar dit geldt natuurlijk ook voor jongeren die vaker in het café komen of bijvoorbeeld studenten die vaak met hun vrienden afspreken.

gens onderzoek van Bieleman et al. drinkt 60% van de keetbezoekers alcohol in de keet van de 13 jarigen is dit 26% en naarmate de bezoekers ouder zijn, stijgt het aandeel.³⁷ Daarbij komt dat in het Twentse onderzoek blijkt dat leerlingen van het VMBO veel vaker keten bezoeken dan bijvoorbeeld VWO leerlingen. En VMBO-ers – althans de autochtonen onder hen, en daar gaat het Twentse onderzoek vooral over – drinken doorgaans vaker en meer alcohol.³⁸ Kortom: de cruciale vraag blijft in hoeverre keten kunnen worden beschouwd als oorzakelijke factor bij (overmatig) alcoholgebruik.

Keten treffen we vooral, maar niet uitsluitend, aan op het platteland. Uit het nationale prevalentie onderzoek blijkt dat op het platteland meer en vaker veel (meer dan 6 glazen) alcohol wordt gebruikt dan in de stad.³⁹ Zonder nu te willen beweren dat er geen serieuze problemen zijn met alcoholgebruik door keetjongeren, moeten we ons wel afvragen of het overmatige alcoholgebruik niet eerder een algemene plattelandsproblematiek is dan een specifiek en typisch probleem van keten. Zoals te zien valt in onderstaande tabel wordt ook in het reguliere uitgaansleven vaak stevig alcohol gedronken.

okale en regionale onderzoeken naar alcoholgebruik onder uitgaanders		
Plaats	jaar	Alcoholgebruik
Katwijk (Zuid-Holland)	2002	Uitgaanders drinken gemiddeld op één avond 11.7 glazen. ⁴⁰
Noordwijk (Zuid-Holland)	2004	50% van de mannelijke uitgaanders drinkt meer dan 14 glazen op één avond. ⁴¹
Zaandam (Noord-Holland)	2005	Ongeveer 50% van de uitgaanders drinkt meer dan 10 glazen op één avond. Iets meer dan 15% drinkt 21 glazen of meer. ⁴²
Eemsmond (Groningen)	2006	Van de 16-19 jarigen en de 20-23 jarigen drinkt ongeveer 50% meer dan 10 glazen per avond. 22% van de 20-23 jarigen drinkt meer dan 20 glazen. ⁴³
Regio Nijmegen- Kleve (Gelderland)	2006	Ongeveer 29% van de discotheekbezoekers heeft die avond 10 of meer glazen gedronken. ⁴⁴
Bergen (Noord-Holland)	2007	Jongeren geven aan van 8 tot 35 glazen op één avond te drinken. Gemiddeld drinken uitgaanders in de gemeente Bergen ongeveer 15 glazen op één avond. ⁴⁵

³⁷ Bieleman et al. (2006:13).

³⁸ Monshouwer et al. (2004:53).

³⁹ Rodenburg et al. (2007:61).

⁴⁰ Van der Vorm & Tielen (2003:10).

⁴¹ Van Vuuren & Tielen (2005:7).

⁴² Jans (2006:12).

⁴³ Hento & Doff (2006:10).

⁴⁴ Roomer & Poelmans (2006:60).

⁴⁵ Van der Loop et al. (2007:8-10).

Als we de cijfers van deze tabel naast die van onderzoeken naar keten leggen, blijken de overeenkomsten in de aantallen glazen die worden gedronken groter dan de verschillen. Met uitzondering van het onderzoek in de (meer verstedelijkte) regio Nijmegen-Kleve drinkt de helft of meer van de uitgaanders gemiddeld minstens 10 glazen alcohol op een uitgaansavond. Volgens STAP drinken keetjongeren gemiddeld zo'n 15 glazen alcohol op 'n avond, in Venlo spreekt men van 10 tot 20 glazen op 'n avond en in het Twentse onderzoek van 15 glazen in 'n week.⁴⁶

Alcohol beneden de 16 jaar

Een ander punt van kritiek op de keten is dat jongeren beneden de 16 jaar in keten alcohol kunnen drinken omdat daar geen toezicht is. Weliswaar hebben we eerder vastgesteld dat de stelling dat er geen toezicht is, niet helemaal juist is, maar het is inderdaad waar dat in de meeste keten ook aan deze leeftijdsgroep alcohol wordt geschonken. Dit is echter niet voorbehouden aan keten. Volgens een monitoronderzoek naar de verstrekking van alcohol aan jongeren beneden de 16 jaar, dat sinds 1999 regelmatig wordt uitgevoerd (en ook ander onderzoek) hebben deze jongeren een slagingskans van 85% of hoger om aan alcohol te komen.⁴⁷ Zowel in kroegen, slijterijen en supermarkten blijkt het redelijk gemakkelijk te zijn. Hetzelfde constateren we in ons veldwerk. De keren dat we met keetjongeren meegaan naar lokale uitgaansgelegenheden, komen degenen beneden de 16 jaar net zo gemakkelijk de discotheek in en kunnen ze ook alcohol aan de bar bestellen, zelfs sterke drank.

Drugs

Het drugsgebruik onder keetjongeren is over het geheel genomen gering, vaak zelfs geheel afwezig. Dit blijkt uit alle eerder besproken onderzoeken, maar ook uit de informatie van ons panel en uit wat we in de keten zelf zien en horen. Als er toch drugs worden gebruikt, gaat het doorgaans om cannabis. En dat is dan eerder een kwestie van experimenteren dan van regelmatig gebruik. Toch zijn er uitzonderingen en zijn er ook wel keetbezoekers die harddrugs gebruiken. Doorgaans gebeurt dit niet met de gehele groep, maar individueel en meer bij wijze van experiment. Van de bezochte keten springt er eentje uit omdat de bezoekersgroep hier samen harddrugs gebruikt. De jongens zeggen allemaal cocaïne te gebruiken en ook wel andere middelen als ecstasy, speed en GHB te hebben gebruikt of die nog op hun verlanglijstje hebben staan. Dat dit geen grootspraak is, blijkt wel uit sporen van cocaïnepoeder aan de neus en uit het feit dat ze envelopjes cocaïne in hun portemonnee hebben. Opvallend is dat de leeftijd van de jongens, zo tussen 16 en 25 jaar, in deze keet sterker varieert dan in de andere keten. Deze jongens hebben dus duidelijk niet met elkaar in dezelfde klas op

⁴⁶ Mulder (2005:21), Dohmen & compagne (2007:15), Korte (2007:33).

⁴⁷ Bieleman et al. (2006:46), Gosselt (2006:17).

school gezeten. Hoewel dit niet de enige keet in Molenkamp is waar we van een bezoeker horen dat hij weleens cocaïne gebruikt, valt deze keet duidelijk uit de toon. Niet alleen omdat er zichtbaar en gezamenlijk cocaïne gebruikt wordt, er komen ook jongens langs om het spul te kopen – feitelijk hebben we hier te maken met een 'dealkeet'. Het is een trefpunt van harddruggebruikers, waarvan sommigen ook contact hebben met de verslavingszorg.

In het dorp waar we deze keet aantreffen, beperkt het gebruik van cocaïne (en ook wel ecstasy) zich niet tot keetjongeren. Cocaïne vinden ze vooral prettig omdat het een ontnuchterend effect op alcohol heeft (zie ook hoofdstuk 8). Toch kijken veel jongeren en jongvolwassenen in het dorp op van onze ervaringen. Niet dat we ermee te koop lopen, uiteraard niet. Maar de vriendin van onze 'gatekeeper', iemand die zelf de nodige drugservaring heeft en dat niet voor zijn vriendin verborgen heeft gehouden, vertelt het verhaal over de 'dealkeet' in geuren en kleuren aan iedereen die het maar wil horen. Kennelijk hebben we te maken met een uitzonderlijk geval, want verreweg de meesten hebben geen weet van het bestaan van deze 'dealkeet'. Helemaal verwonderlijk is dit overigens niet, want de keet staat op een afgelegen stuk grond.

Samen ten strijde tegen de keten

Stichting Alcohol Preventie (STAP), Koninklijke Horeca Nederland (KHN) en Bureau Eerlijke Mededinging (BEM) lijken elkaar helemaal gevonden te hebben in de strijd tegen keten. Dat is uitzonderlijk, want STAP is nou niet bepaald het beste vriendje van de andere twee organisaties. Toch hebben ze een gemeenschappelijk doel, namelijk het zoveel mogelijk terugdringen van het aantal keten. KHN en BEM zijn bezorgd over het verlies aan inkomsten uit alcohol in de horeca.⁴⁸ STAP wil dat jongeren sowieso geen grote hoeveelheden alcohol drinken. STAP verklaart de populariteit van keten doordat er op het platteland weinig te doen is voor jongeren. We sluiten dit niet uit, maar de keetjongeren zelf horen we er niet echt over klagen. Voor de meeste bezoekers zijn keten niet zozeer een vervanging voor uitgaanslocaties, maar meer een door hen zelf georganiseerde ontmoetingsplek, waar ze met vrienden onder elkaar zijn. Een plek waar ze niet onder toezicht staan van jongerenwerkers, of in de kou in een officieel toegestane 'hangplek' op straat moeten vertoeven.⁴⁹

Jongeren gaan na het bezoek aan een keet vaak nog naar de kroeg omdat daar contacten worden opgedaan buiten de vriendengroep. Omdat keten vaak bedoeld zijn voor hechte vriendengroepen, moeten de jongeren alsnog uitgaan om jonge-

⁴⁸ Niet alle horecaondernemers zijn tegen keten. Sommigen geven aan de keetjongeren helemaal niet in hun kroeg te willen hebben. Dit vaak jonge publiek zou voor meer problemen zorgen en geeft toch niet veel geld uit. Anderen laten zich echter wel negatief over uit over de keten, ook omdat de jongeren vaak al dronken in hun locatie aankomen en dit ook voor problemen zorgt.

⁴⁹ Zie ook: Dohmen & Compagne (2007).

ren van het andere geslacht te ontmoeten. Meestal vervangt het keetbezoek alleen een deel van de uitgaansavond.

Dit alles doet er voor onder andere Koninklijke Horeca Nederland niet toe. Het feit dat er alcohol wordt geschonken, anders dan om niet, maakt de keet hoe dan ook illegaal. Horecagelegenheden moeten voldoen aan allerlei eisen voordat zij een vergunning krijgen, terwijl de keten hiervan verschoond blijven. Daardoor is de prijs van alcohol in cafés zo hoog en kan het goedkoper in keten. De prijs die per consumptie in keten gevraagd wordt, zien de jongeren zelf als bijdrage in de kosten. De bijdrage wordt in de kas gestort waarvan de inkoop wordt betaald en de groep de keet onderhoudt, cadeaus koopt voor de eigenaren van de grond, eventueel stroom betaalt, wc papier en andere kleinigheden. Soms wordt er ook gespaard om bijvoorbeeld samen op vakantie te gaan. Derhalve is het meer een soort contributie, zoals die ook bij lidmaatschap van een verenigingen wordt gevraagd. Het betalen van een klein bedrag per consumptie blijkt voor de meeste jongeren de meest eerlijke en praktische oplossing. Niet iedereen drinkt immers evenveel, waardoor niet van iedereen dezelfde bijdrage kan worden gevraagd.

conclusie

Gemeenten zijn vaak terughoudend, zometer onwillig om op te treden tegen keten. Zij moeten de overlast in het dorp beperkt houden en keetjongeren geven doorgaans weinig overlast. Gemeenten hoeven weinig te investeren in keetjongeren, want de jongeren zijn zelfredzaam en creëren op eigen kosten vermaak voor zichzelf. Daarnaast vinden gemeentebesturen en de plaatselijke bevolking vaak dat de argumenten van de landelijke horecabranche, nog los van de vraag of die ook door de lokale horeca worden gedeeld, niet voldoende opwegen tegen het belang van de sociale functie van de keten. De lokale bevolking beschouwt de keetjongeren over het algemeen niet als typische probleemjongeren. Vaak wordt deze groep juist positief afgezet tegen andere meer problematische jongeren in het dorp. De keetjongeren zijn hierdoor lang een vergeten groep gebleven omdat zij zo weinig problemen veroorzaken heeft de gemeente zich lange tijd niet met deze jongeren bemoeid.

Alcohol is de kurk waar de meeste keten op drijven. Toch valt moeilijk eenduidig vast te stellen in hoeverre hier sprake is van een specifiek voor keten geldend probleem, dan wel een meer algemeen verschijnsel waarbij het drinken van alcohol door jongeren, met name op het platteland, als volkomen normaal wordt beschouwd. Het simpele sluiten van keten zal hier weinig soelaas bieden – niet in het minst omdat de lokale volwassen bevolking er grosso modo weinig been in ziet om de eigen jeugd hun met vlijt ingerichte keten af te laten pakken en de straat op te jagen.

OHO

Alcohol speelt een grote rol in het uitgaansleven. Trends betreffen zowel de omvang van het alcoholgebruik als de populariteit van soorten alcohol en in smaak. De verschillende soorten alcohol zijn opvallend vaak gebonden aan stijlen van uitgaan en muziekvoorkeur. In Trendwatch 2003 gaven panelleden aan dat uitgaanders in voorgaande jaren steeds gevarieerder waren gaan drinken en dat premixen (kant-en-klare mix van alcohol en frisdrank of sap), mixdranken en shooters populairder waren geworden. In 2003 waren zoete (pre)mixdrankjes vooral populair onder het jonge uitgaanspubliek. De oudere netwerken hadden hun interesse hierin toen alweer verloren. In de editie van 2004-2005 bleek dat er meer bier werd gedronken in het uitgaansleven, vooral uit financiële overwegingen. Toch nam ook de populariteit van cocktails, vooral in de oudere en meer trendsettende netwerken, nog steeds toe. Bovendien werd geconstateerd dat het alcoholgebruik onder jongeren aan het stijgen was en dat jongeren op steeds jongere leeftijd (regelmatig) begonnen te drinken. Meisjes leken bezig met een inhaalslag en konden zich vaker meten aan de jongens. Binge drinking (in korte tijd veel alcohol nuttigen) werd populairder en steeds gewoner. Door de hoge prijzen gingen jongere uitgaanders meer, vaker en langer thuis indrinken.

Product smaak, prijs en imago

Smaak

De voorkeur voor een bepaald drankje verschilt al naar gelang netwerk, scene, leeftijd, geslacht of etnische achtergrond. Daarnaast is de voorkeur ook afhankelijk van de tijdsgeest, marketing en zelfs het weer. Bier is echter in bijna alle netwerken het meest populair in het uitgaansleven. In de vorige Trendwatch merkten de panelleden op dat er weer meer bier in het uitgaansleven werd gebruikt en deze trend zet door: volgens onze panelleden weet bier een steeds groter deel van de markt terug te veroveren. In maart 2007 is rosébier op de Nederlandse markt geïntroduceerd. De vraag hiernaar overtrof de verwachtingen van producenten,¹ maar van beide panels horen we hier weinig over.

Naast bier staan premixen en postmixen (ter plekke gemaakte mix van alcohol en frisdrank of sap) in de top drie van adolescenten. Bekende premixen zijn de Breezer, W(ic)K(e)D, Smirnoff ice, Passoa jus, enzovoorts. Premixen hebben sinds 2003 flink aan populariteit ingeboet en worden steeds minder verkocht.² Meisjes drinken nog wel premixen. Jongens vinden deze niet altijd even stoer en

¹ http://www.bierblad.nl/2007/06/verwachte_topper_rosebier.php

² Commissie gedistilleerd: [http://www.pd-cg.nl/downloads/kerncijfers_3-slag_2006-3_\(4\).pdf](http://www.pd-cg.nl/downloads/kerncijfers_3-slag_2006-3_(4).pdf)

geven de voorkeur aan postmixen boven premixen. In de meer rurale gebieden drinken jongeren vaker postmixen met een binnenlands gedistilleerde drank (zoals jenever, vieux of Beerenburg).

De oudere stappers drinken naast bier graag wijn en sterke drank. Vooral in de zomer is

rosé nog steeds erg populair. Oudere stappers drinken zowel binnenlands als buitenlandse gedistilleerd en deze zowel puur als gemixt. In vergelijking met adolescenten drinken de oudere stappers vaker sterke drank puur tijdens het uitgaan. In de urbanscene wordt er opvallend vaak pure sterke drank gedronken in vergelijking met andere scenes. De voorkeur gaat uit naar de duurdere merken whisky of cognac. Bier is in de urban scene veel minder populair. Champagne en prosecco zijn vooral in de meer trendsettende netwerken populair. Prosecco werd gezien als de nieuwe hype voor de zomer van 2007. Door het slechte weer is dit echter niet helemaal van de grond gekomen. Een organisator van party's weet uit eigen waarneming dat de temperatuur zeer bepalend is voor wat er wordt gedronken. Twintig graden is de ideale temperatuur voor bier. Bij een hogere temperatuur wordt er vooral water gedronken en bij kouder weer zijn het vooral mixdranken. (K 3)

nkele postmixen en hun bijnamen	
Naam	at
Baco	Bacardi Cola (Landelijk)
Beco	Beerenburg Cola (Groningen, Friesland)
Japie	Jenever 7up (Groningen)
Jeco	Jenever Cola (Groningen)
Raket	Sinas met Bacardi lemon (trecht) FI gel met Sinas (Zeeland)
Rode Annie	Red Bull Wodka (Noord-Holland)

rijs

De prijs van alcoholische drank is, naast uiteraard de soort alcohol, sterk afhankelijk van waar deze gekocht wordt. Er zijn duidelijke regionale prijsverschillen en prijsverschillen tussen typen locaties. itgaanders in hippe clubs en discotheken in de Randstad betalen voor hetzelfde drankje beduidend meer dan in een plattelandsdiscotheek. Veel panelleden geven aan dat uitgaanders, vooral de jongere generaties, de drank té duur vinden in uitgaanslocaties.

mago

In het algemeen heeft alcohol een zeer positief imago in de Nederlandse samenleving en lijkt het onder autochtonen een algemeen geaccepteerd goed te zijn. Onder allochtone uitgaanders is het imago iets minder positief, waardoor het in sommige netwerken minder openlijk wordt gebruikt. Alcohol wordt geassocieerd met gezelligheid en genieten. De echte levensgenieter houdt wel van een lekkere en dure alcoholische versnapering. Goedkope drank heeft een meer negatief imago. Dit wordt vaak geassocieerd met verslaafden en alternatieve uitgaanders. In de tekno scene wordt van alles gedronken, maar dan wel huismerken.

De verschillende alcoholische drankjes hebben vaak verschillende imago's. Bierreclames lijken vooral gemaakt te zijn om de verkoop aan mannen te stimuleren.

De verschillende biermerken worden aan de man gebracht door te benadrukken dat dit bier is voor 'echte mannen.'³ Hoewel oudere stappers hier minder ontvankelijk voor lijken te zijn, zien we dat jongvolwassenen wel sterk aan dit imago hechten. Verschillende panelleden vertellen dat de jongens zich "meer man en stoer voelen met een biertje in de hand." (RJ3) Wanneer een jongen geen bier drinkt, maar de voorkeur geeft aan zoete mixdranken, krijgt hij hier zeker opmerkingen over van zijn vrienden. De zoete mixdranken zijn voor meisjes. Wijn (vooral rosé en zoete witte wijn) heeft in minder sterke mate ook een meer vrouwelijk imago.

Gebruik van alcohol

Binnen de algemene bevolking zijn er geen wezenlijke verschillen tussen 15-24 jarigen en oudere leeftijdsgroepen in het ooit, recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik van alcohol. In de meest verstedelijkte gebieden liggen de cijfers iets lager dan in de rest van het land.⁴ Volgens gegevens uit Tendens (Gelderland) ligt het alcoholgebruik lager onder coffeeshopbezoekers, vooral als ze wat ouder zijn.⁵

Prevalentie alcohol in Nederland					
Onder oek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64		85.4	77.9
		15-24		85.5	76.2
		25-44		83.9	75.2
		45-65		87.1	81.9
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	100	97.8	96.6
		jonger dan 20	100	92.1	89.5
		20-25	100	98.4	96.7
		25-30	100	98.2	97.4
		30 en ouder	100	98.5	97.7
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	70.0		58.0
		15-40 (gem. 21)	94.2		88.3

³ Een duidelijk voorbeeld hiervan is een reclame van Bavaria, die begint met mannen die suf achter een winkelwagentje lopen, of achter de strijkbout staan. Zij zeggen: ooit was ik een jager, vocht ik en ging ik het avontuur achterna. Vervolgens breken ze los uit hun suffe bestaan en rennen ze als halve holbewoners door de bossen waar uiteindelijk een Bavaria wordt geserveerd. Zie: http://video.vividas.com/CDN1/demo/Vividas/Sniffer/index_2.html.

⁴ Rodenburg et al. (2007).

⁵ In de Tendens blijkt dat de jongere bezoekers van coffeeshops op diezelfde dag vaker alcohol hadden gedronken dan oudere bezoekers. (Roomer & Poelmans, 2006:53).

Alcohol wordt eigenlijk altijd gedronken. Drie panelleden weten echter te vertellen dat jongeren een enkele keer alcohol dampen snuiven, vooral 'voor de lol'.

gebruiksfrequentie en dosering

uit verschillende recente lokale en regionale onderzoeken blijkt dat jongeren gemiddeld ongeveer 14 jaar zijn wanneer zij beginnen met het **regelmatig** drinken van alcohol.⁶ Dit wordt bevestigd door onze panelleden. Jongeren en jongvolwassenen beperken over het algemeen het alcoholgebruik tot het weekend. Oudere stappers drinken daarnaast ook vaker doordeweeks.

Frequentie van alcoholgebruik							
Onderzoek	Jaar	Leeftijd	Dagelijks	Paar keer per week	Ileen in het weekend	Op speciale gelegenheden	Nooit
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	7.1	52.4	18.8	21.6	
Zaandam: uitgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	7	24	39	24	6

uit een onderzoek onder cafébezoekers in Amsterdam uit 2005 blijkt dat er gemiddeld op een uitgaansavond 4.9 drankjes worden gedronken. De helft dronk 3 of 4 glazen op een avond, een klein deel van de cafébezoekers (4.4%) dronk meer dan 10 glazen.⁸ uit de informatie van ons panel en verschillende onderzoeken die elders in Nederland zijn uitgevoerd, komt een ander beeld naar voren.⁹ In de meer rurale gebieden worden vaker grote hoeveelheden alcohol genuttigd dan in de meer verstedelijkte gebieden.¹⁰ Bijna alle leden van het regiopanel zeggen dat veel uitgaanders waar zij naar toe gaan 10 of meer glazen drinken op één uitgaansavond. Voor sommige uitgaanders zijn 20 glazen geen uitzondering. Overigens zijn het vooral autochtone jongens die veel drinken. Meisjes en allochtone jongens drinken minder per gelegenheid. Hoewel volgens onze panelleden beide groepen, met name de meisjes, wel steeds meer gaan drinken. In de verschillende scènes wordt in verschillende mate alcohol genuttigd. In de techno scene wordt bijvoorbeeld erg veel gedronken. In de **mainstream**, **hard core** en **dance** scene worden er misschien iets minder glazen genuttigd dan in

⁶ Boom (2007), Hento & Doff (2006), Smit (2006).

⁷ Er zijn meer lokale en regionale onderzoeken waarin zulke gegevens worden vermeld. Helaas zijn ze onderling moeilijk te vergelijken, omdat ze uiteenlopende onderverdelingen hanteren.

⁸ Nabben et al. (2005:225).

⁹ Zie ook hoofdstuk 4.

¹⁰ Dit blijkt ook uit het Nationaal Prevalentie Onderzoek van 2005 (Rodenburg et al., 2007:61).

de tekno scene, maar nog steeds veel. In de **urban** en **erotische** scene wordt nog het minst gebruikt.

Itgaanders nuttigen vaak voor het uitgaan ook al wat drankjes. Vooral jongere stappers gaan op verschillende locaties **indrinken**, niet alleen in keten maar ook bijvoorbeeld op straat zien panelleden steeds vaker jongeren met alcohol staan. Indrinken is een wijdverspreide en alom gehanteerde tactiek. Sommige panelleden vertellen dat jongeren dusdanig veel indrinken, dat zij in de stad nog maar een paar drankjes nodig hebben voordat ze omvallen.¹¹ Politie mensen geven aan dat dit vaak veel overlast veroorzaakt, omdat deze jongeren soms worden geweerd bij uitgaanslocaties en dan op straat blijven rondhangen. Overigens hebben horecaondernemers uit ons panel de indruk dat oudere stappers de laatste tijd weer iets meer alcohol consumeren in de uitgaanslocaties.

otieven en effecten

De voornaamste reden die wordt genoemd om alcohol te gebruiken is gezelligheid. Gebruikers worden losser, waardoor ze gemakkelijker mensen benaderen en ermee in gesprek gaan. Veel leden van het regiopanel zeggen dat het gebruik van alcohol inherent is aan de lokale/regionale cultuur en mentaliteit. Alcohol is zo gewoon en gangbaar dat jongeren niet anders weten dan dat tijdens het uitgaan een biertje wordt gedronken. Daarnaast vinden velen het vooral lekker. Enkel gebruiken het om de verveling te verjagen of om zichzelf te verdoven. Dit zijn vaak de meer problematische drinkers.

Jongeren vinden het drinken vaak nog stoer en drinken ook wel om het dronken worden. Excessief drankgebruik en ongelukken veroorzaakt door dronkenschap worden niet altijd als negatief ervaren door jongeren, maar vaak zelfs als grappig en cool.¹² Dronkemansverhalen worden achteraf enthousiast verteld. Ook ouders kunnen soms hartelijk lachen, wanneer hun kinderen stomdronken thuiskomen.¹³

e ondheidsrisico s en negatieve bijwerkingen

Over het algemeen maken gezondheids-, preventie- en jongerenwerkers zich, in vergelijking met drugs, vooral bezorgd om het alcoholgebruik van jongeren en jongvolwassenen. Ook omdat er steeds meer bekend is over de gevolgen van alcoholgebruik op de ontwikkeling van een jongere. Panelleden menen dat er teveel en ook op een te jonge leeftijd wordt gedronken. De leeftijd waarop jongeren gaan experimenteren met alcohol wordt volgens hen steeds lager. Aan de andere kant waarschuwen enkele panelleden voor 'morele paniek.' Zij hebben het idee dat het probleem de laatste tijd groter wordt gemaakt dan het daadwerkelijk is. Eén gezondheidswerker zegt dat hoewel er inderdaad door sommige

¹¹ Een van de horecaondernemers uit ons panel probeert het indrinken van de uitgaanders tegen te gaan door avonden te organiseren, waar jongeren die niet hebben gedronken (wat wordt gecontroleerd met een blaastest) gratis naar binnen mogen.

¹² Zie ook: Van den Boom (2007).

¹³ Van den Boom (2007: 10).

jongeren teveel alcohol wordt gebruikt, dit niet iets nieuws is. Wat nieuw is, is dat jongeren op steeds jongere leeftijd gaan experimenteren. Dit plaatst zij echter in een breder plaatje. "Wat mij bijvoorbeeld opvalt, is dat meisjes in groep acht van het basisonderwijs ook met hakken en make-up lopen en dat jongeren eerder bezig zijn met seks. Jongeren willen sowieso sneller volwassenheid uitstralen en handelen daar ook naar, niet alleen met alcohol." (K 2).

Ouders zijn volgens panelleden vaak te weinig, of zelfs niet, bewust van de negatieve gevolgen van alcoholgebruik op de ontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen, en denken vaak te luchtig over de gezondheidsrisico's van (overmatig) alcoholgebruik. Nog steeds denken ouders dat kinderen moeten leren drinken en geven ze vaak zelf het eerste glaasje aan hun kinderen. Daarnaast kunnen ouders laconiek reageren op excessen, vanuit de gedachte dat kinderen fouten moeten maken om het drinken te kunnen leren.

De 'Bob campagne' van de overheid zien de panelleden over het algemeen als een succes. Hun beeld is dat uitgaanders steeds minder vaak met drank op achter het stuur gaan zitten. Toch blijft dit met name in de meer rurale gebieden een probleem.

De negatieve effecten die de gebruikers (kunnen) ervaren verdelen we hieronder in acute, subacute en effecten op de lange termijn.

cuut: Misselijkheid en overgeven, verlies van controle over het lichaam, aantasting van het spraak- en zichtvermogen. Verwonding, agressief gedrag en vandalisme of baldadig gedrag. Andere gebruikers worden juist emotioneel. Riskant seksueel gedrag (onveilige seks). Omstanders ergeren zich aan dronken types vanwege hun lompe gedrag.

Subacuut: Kater, waardoor ze niet meer in staat zijn de volgende dag goed te functioneren. Alcoholvergiftiging. Zich gebeurtenissen tijdens de roes niet kunnen herinneren.

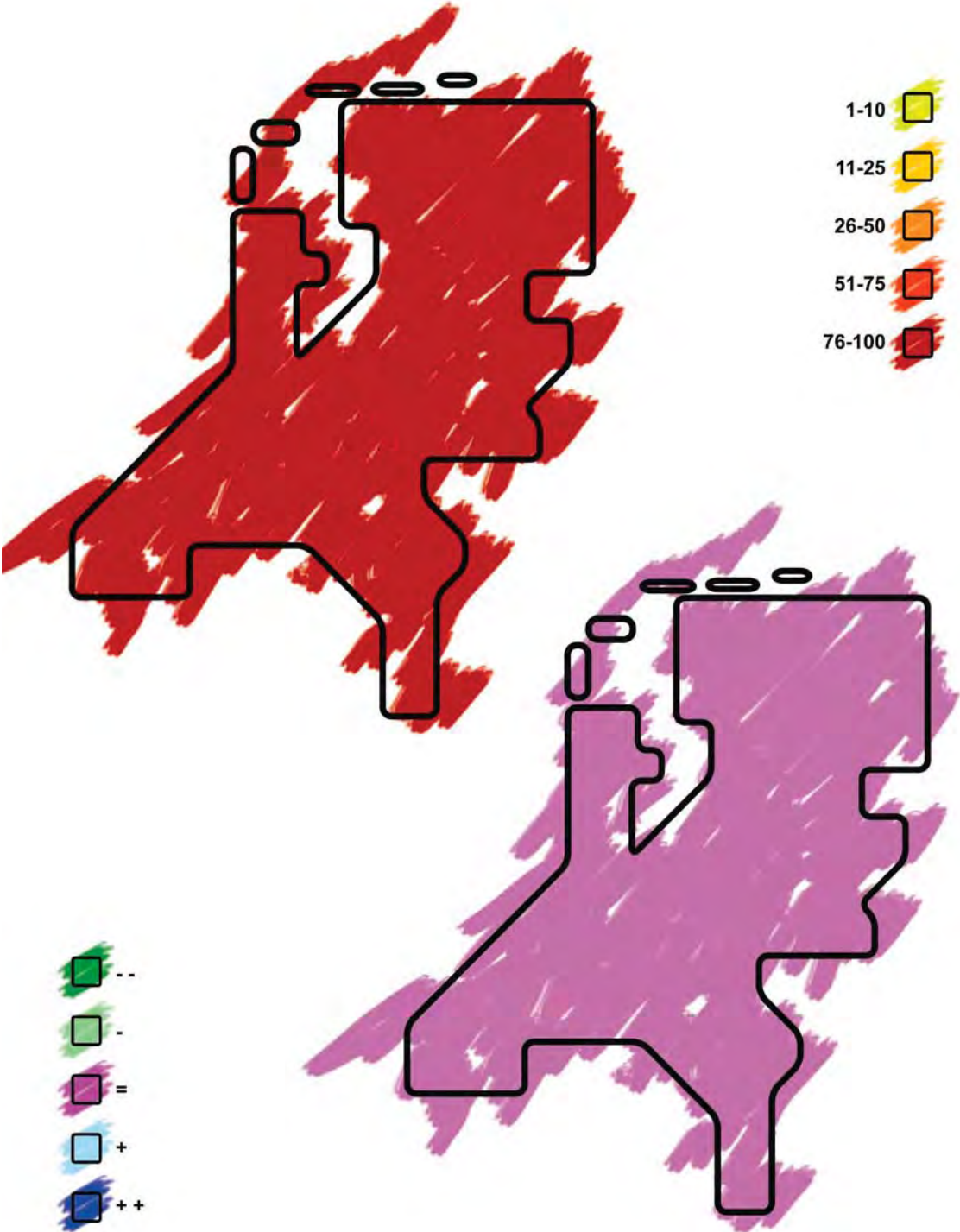
ange termijn: Hersenbeschadiging, het denken wordt vertraagd en het geheugen wordt aangetast. Leveraandoeningen, hart- en vaatziekten en aantasting van het maagslijmvlies. Overigens zijn dit effecten die weliswaar worden genoemd door panelleden, maar zij leven niet echt bij uitgaanders.

erspreiding

erspreiding per regio

Het gebruik van alcohol is hoog in alle Nederlandse regio's en blijft over het algemeen stabiel. In Groningen, west en zuid Nederland hebben enkele preventiewerkers de indruk dat uitgaanders tegenwoordig iets meer alcohol gebruiken. Het aantal drinkers blijft echter redelijk stabiel. Ook al ligt het alcoholgebruik overal in het land hoog, toch is er wel een fors verschil tussen de meer rurale en de meer verstedelijkte gebieden.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) alcohol, naar regio

“In de buitendorpen moet je niet iets organiseren als er geen alcohol geschonken wordt, want dan komt er geen hond op af.” (RJ6) In de meer rurale gebieden wordt er door een groter deel van de (vooral autochtone) uitgaanders alcohol gedronken en speelt het een grotere rol bij het uitgaan.

erspreiding per scene

Zoals gezegd is er een verschil in wat en hoeveel er in bepaalde scenes precies wordt gedronken. De overige verschillen zijn miniem te noemen. In alle scenes

OHO	Gebruik	Dynamiek	Gebruik ¹⁴	Dynamiek ¹⁵
Dance	Dark Red	Purple	1-10	- -
Hardstyle Hardcore	Dark Red	Purple	11-25	-
Mainstream	Red	Light Blue	26-50	
urban	Red	Purple	51-75	
rotisch	Red	Purple	76-100	
nderground	Dark Red	Purple		

wordt door een groot deel van de mensen alcohol actueel gebruikt. In alle scenes schommelt dit zo rond de driekwart. In de **dance, hard core** en **underground** geldt dit voor een iets groter deel dan in de **mainstream, urban** en **erotische** scene. In de **mainstream** lijkt het iets toe te nemen. In de **hardcore** scene lijkt het vooral iets toe te nemen onder de jongere uitgaanders. Studenten worden ook genoemd als enthousiaste en excessieve alcoholgebruikers. Daarnaast

geven panelleden aan dat er op schoolfeesten de laatste tijd ook meer alcohol wordt gebruikt.

Trends alcohol

- Alcohol is veruit de meest gebruikte psychoactieve stof in het uitgaansleven.
- itgaanders drinken vooral bier.
- Jongeren gebruiken daarnaast graag premixen en postmixen.
- Jongvolwassenen gebruiken naast bier vaker wijn en (pure) sterke drank, maar weinig premixen.
- Premixen worden steeds minder populair.
- De prijzen van alcoholische dranken blijven stijgen.
- Alcohol wordt met name voor de gezelligheid gedronken.
- Jongere stappers drinken ook om het dronken worden. Pijnlijke ervaringen (emotioneel of fysiek) worden niet als dusdanig ervaren door jongeren, maar als grappig of sensationeel.

¹⁴ Percentages.

¹⁵ () lichte stijging in enkele netwerken.

- Bier wordt geassocieerd met mannelijkheid, wijn en zoete mixdranken vooral met vrouwelijkheid.
- In de urban scene worden nog steeds vooral chique en dure drankjes gebruikt.
- In de underground, met name in de tekno scene, zijn goedkope huismerken populair. In de tekno scene worden grote hoeveelheden alcohol genuttigd.
- In de meer rurale gebieden komt binge drinken vaker voor dan in de meer verstedelijkte gebieden.
- De populariteit van indrinken lijkt nog steeds te groeien, vooral onder de jongere uitgaanders.

- Jongeren drinken volgens de panelleden op steeds jongere leeftijd alcohol.
- Over het algemeen wordt dit als probleem erkend door de panelleden, maar sommigen vinden wel dat het probleem wordt opgeblazen.
- Hangjongeren gebruiken vaker alcohol op straat.
- Ouders zijn zich vaak onvoldoende bewust van de gezondheidsrisico's.

NN IS

In beide voorgaande Trendwatch edities bleek dat in vrijwel alle netwerken in meer of mindere mate cannabis werd gebruikt. Marihuana (wiet) was over de hele linie populairder dan hasj. Behalve in coffeeshops en thuis werd er – mits toegestaan – ook geblowd in cafés, clubs en op party's. In 2003 werd het gebruik van cannabis, vooral wiet, op chiquere uitgaanslocaties steeds minder getolereerd vanwege de sterke geur. Een trend die in 2004/2005 doorzette. In andere clubs, vooral in de randstad, werd daarentegen toen juist iets meer geblowd. Dit had volgens het panel te maken met de hoge prijzen van alcohol. Als vervanging werd er liever een joint opgestoken. In 2004 en 2005 zorgde het wisselende deurbelied, vooral van clubs, voor veel verwarring omtrent al dan niet toestaan van cannabisgebruik. Na het uitgaan werd er door de afnemende populariteit van afterparty's vaker thuis nagezeten. Cannabis werd steeds vaker als slaapmutsje genomen.

In de Trendwatch editie van 2003 was cannabis het meest populair in de urban en underground scene. Hoewel sommige panelleden in de daarop volgende editie nog steeds vermoedden dat er meer werd geblowd op urban en R&B feesten, bleek uit ons veldwerk dat dit niet het geval was – met uitzondering van gangstarap en de rauwere hiphop.

Product prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

rijs

De prijzen voor de verschillende soorten wiet en hasj variëren in de coffeeshops vooral naar kwaliteit (THC-gehalte). Volgens gegevens van DIMS was in 2005/2006 de gemiddelde prijs van één gram van de meest populaire nederwiet 6,20 en van één gram buitenlandse hasj 7,20. De afgelopen jaren waren deze prijzen redelijk stabiel, maar voor 2006/2007 werd een prijsstijging van ongeveer 1 euro per gram nederwiet geconstateerd, terwijl de gramprijs voor hasj onveranderd bleef.¹ Gezien het beperkte aantal onderzochte monsters is voorzichtigheid geboden bij het doen van finale uitspraken over prijsstijgingen. Los hiervan is het de vraag of een eventuele prijsstijging te maken heeft met de intensievere aanpak van hennepkwekerijen in Nederland, dan wel dat coffeeshops inspelen op de verhalen hierover en vervolgens hun verkoopprijzen verhogen. Illustratief in dit verband is de studie Harde aanpak, hete omer, waarin gerapporteerd wordt over prijsstijging van nederwiet bij de inkoop van coffeeshops in

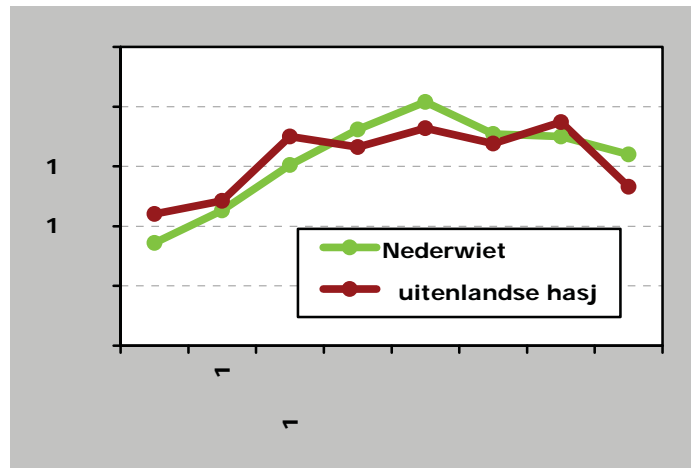
¹ Niesink et al. (2006 en 2007).

de zomer van 2006, van ongeveer 2.500 naar circa 3.000 euro per kilo maar begin 2007 bleek de kiloprijs alweer gedaald te zijn naar het oude niveau.²

waliteit

DIMS volgt sinds 1999 ook de kwaliteit van cannabis. Nederwiet en buitenlandse hasj zijn veruit de meest verkochte soorten. Tussen 1999/2000 en 2003/2004 liep het THC-gehalte van de meeste verkochte soort nederwiet op van gemiddeld 8.6 naar 20.4 , om vervolgens terug te lopen naar 16.0 in 2006/2007. De

kwaliteit van geïmporteerde hasj laat een grilliger patroon zien. Aanvankelijk nam de sterkte toe, van gemiddeld 11.0 THC in 1999/2000 naar een gemiddelde van 17.5 in 2001/2002 daarna schommelde het gemiddelde gehalte tussen 17 en 19 , maar in 2006/2007 was het met 13.3 niet veel sterker dan aan het begin van de 21ste eeuw.³

Over de kwaliteit wordt volgens

het merendeel van de panelleden niet geklaagd, noch bestaat de indruk dat deze slechter of beter wordt. Slechts een enkeling zegt gehoord te hebben, of zelfs waargenomen, dat er met wiet wordt geknoeid door het bijvoorbeeld te verzwaren.⁴ Vaak zijn dit echter niet meer dan geruchten. In het zojuist genoemde onderzoek Harde aanpak, hete zomer blijkt dat over de hele linie geen sprake is van een vaker voorkomende vervuiling van cannabis. DIMS trof in 2006/2007 geen verontreinigingen aan in nederwietmonsters die waren aangeschaft in coffeeshops.

erkrijgbaarheid

Naast de coffeeshop zijn er voor gebruikers mogelijkheden om via niet-gedoogde kanalen cannabis te kopen, namelijk vaste en mobiele verkooppunten. Tot de eerste categorie behoren thuisdealers en onder-de-toonbankdealers. Bij de mobiele verkoop gaat het om 06-dealers en straatdealers. In recent onderzoek in tien Nederlandse gemeenten blijkt dat overal minstens één van deze vormen van niet-gedoogde cannabisverkoop voorkomt, of een gemeente nu wel of niet (een) coffeeshop(s) heeft. De dealers springen in op de leemtes die vallen door de afwezigheid van coffeeshops (meer niet-gedoogde handel in gemeenten zonder coffeeshop), beperkte sluitingstijden, de minimumleeftijd van 18 jaar en de

² Wouters et al. (2007).

³ Niesink et al. (2000 en 2007).

⁴ Ook in de Tendens wordt dit door één panellid genoemd (Linck et al., 2007:24).

spreiding van coffeeshops.⁵ De panelleden bevestigen de bevindingen van dit onderzoek. Bijna allemaal geven zij aan dat minderjarigen toch wel aan cannabis kunnen komen, zowel via de coffeeshop als via illegale verkooppunten, hoewel het soms moeilijker is om hasj op een niet-gedoogd adres te krijgen.

Een aantal panelleden merkt op dat het aantal coffeeshops door een (actief) uitsterf- of ontmoedigingsbeleid in sommige gemeenten is afgenomen. Zij signaleren als gevolg hiervan een toename in de niet-gedoogde verkoop en spreken de vrees uit dat op deze illegale verkooppunten ook eerder andere illegale (hard)drugs worden aangeboden. Uit het zojuist genoemde onderzoek blijkt dat dit vooral het geval is bij straatdealers, maar dat dit zeker niet altijd zo is.

De verschillende soorten cannabis zijn niet overal en altijd verkrijgbaar. DIMS neemt op dit punt twee trends waar. Ten eerste een toename van het aantal coffeeshops dat – gemiddeld veel sterkere – nederhasj aanbiedt. Ten tweede een daling in het aantal coffeeshops dat buitenlandse wiet verkoopt.

In een gemeente die ik bezoeken voor het veldwerk ontmoet ik een jongen van nog geen 16 jaar die trots vertelt de hele zomer lang te hebben gebloed, maar nu zijn gebruik heeft weten te minderen. Hij ging met zijn vrienden altijd bij iemand blowen die cannabisplanten in zijn tuin had staan. De eerste man loopt toevallig net langs en de jongen stelt hem aan mij voor. De man zegt hoe belangrijk het is dat jongeren kunnen experimenteren met cannabis in een veilige en rustige omgeving. De jongens krijgen de wiet overigens niet gratis. veldnotitie Sanna koet

magoo

Het imago van cannabis is in de meeste netwerken 'goed' te noemen. Vaak zeggen panelleden dat het gebruik van cannabis in de Nederlandse samenleving volledig is genormaliseerd. Er is echter ook een fors deel van de Nederlandse bevolking dat nooit cannabis heeft gebruikt en dat ook niet zal of wil gaan doen. Er zijn netwerken, scenes en locaties waar zelfs op cannabisgebruik wordt neergekeken en waar het wordt geassocieerd met 'losers'.

Openlijk gebruik van cannabis wordt weinig geaccepteerd onder groepen studenten. Daarnaast ervaren sommige panelleden afnemende tolerantie in de clubs, waar cannabisgebruikers "als paria weg worden gekeken." (K 9) Verder wijzen leden van het regiopanel erop dat op het platteland minder scherp onderscheid wordt gemaakt tussen soft- en harddrugs: drugs is drugs en dus slecht. Onderling willen sommige jongeren het nog wel van elkaar accepteren, maar in de ogen van ouders, omstanders en anderen is het verwerpelijk: "In de kleine dorpen hangt meestal nog een andere mentaliteit rondom blowen. Vaak geldt dat als je daar open en bloot blowt, je dat baantje bij de bakker wel kan vergeten." (KG5)

⁵ Korf et al. (2005).

Gebruik van cannabis

Van de algemene bevolking heeft de leeftijdsgroep 15-24 jaar het vaakst weleens cannabis gebruikt. Ook het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is het hoogst in deze leeftijdsgroep. In stedelijke gebieden wordt vaker cannabis gebruikt dan op het platteland.⁶ itgaanders gebruiken vaker cannabis dan de algemene bevolking. Afhankelijk van het soort setting waar zij geïnterviewd zijn en leeftijd varieert het huidige gebruik van 12 tot 40 .

Prevalentie cannabis in Nederland					
Onderzoek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	22.6	5.4	3.3
		15-24	28.3	11.4	5.3
		25-44	29.2	6.4	4.8
		45-64	12.3	1.5	0.7
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	72.5	36.3	21.8
		jonger dan 20	76.3	55.3	39.5
		20-25	68.9	41.8	21.3
		25-30	77.2	33.3	19.3
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	90.3		84.0
		15-40 (gem. 21)	43.9		11.7
Zaandam: itgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	57		21.5
		12-17			16.8
		18-24			24.2
		25-44			17.5

gebruiksfrequentie, toediening en dosering

Een groot deel van de cannabisgebruikers geeft expliciet de voorkeur aan wiet, vooral jongere gebruikers gebruiken minder vaak hasj. Met uitzondering van coffeeshops speelt cannabisgebruik in het uitgaansleven over het algemeen geen grote rol. In clubs en kroegen is het gebruik vaak niet toegestaan. Op party's wordt iets vaker geblowd en op buitenfeesten nog wat vaker. Cannabis wordt echter vooral thuis, in de coffeeshop, op straat, hangplekken enzovoorts gebruikt. Enkele panelleden hebben het idee dat er tegenwoordig iets vaker op party's wordt geblowd. Volgens één van hen hangt dit samen met het feit dat er op party's nu ook vaker wordt gesocialiseerd en men niet langer alleen maar op de

⁶ Rodenburg et al. (2007).

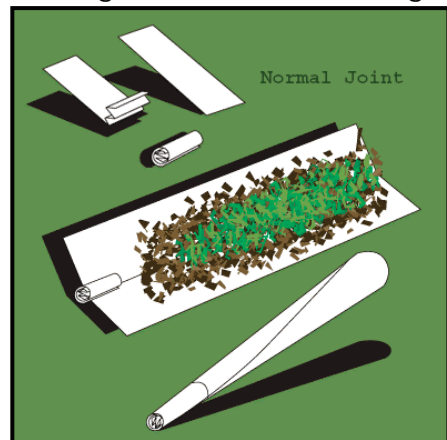
dansvloer staat. Er worden meer rustmomenten op een avond genomen. Panelleden hebben daarentegen het idee dat er minder in clubs wordt geblowd.

Eind 2005 geeft de Amsterdamse gemeenteraad toestemming om in bepaalde gebieden, waar veel overlast is van rondhangende en blowende jongeren, een blowverbod in te stellen. Begin 2006 worden op het Amsterdamse Mercatorplein voor het eerst borden geplaatst. Ze worden in de eerste week meerdere malen ontvreemd. Wanneer de borden ook via internet te koop worden aangeboden en gretig aftrek vinden, blijven ze hangen. Begin 2007 geeft de gemeente aan het verbod voort te willen zetten. Overigens is de werking van het bord omstreden. De resultaten zijn niet overtuigend en tegenstanders menen dat het blowverbod geen oplossing biedt voor het eigenlijke probleem.

Voor zover jongeren en uitgaanders cannabis gebruiken, gebeurt dit over het algemeen af en toe en vooral in het weekend. Maar er zijn wel degelijk ook dagelijkse blowers. Zo blowt bijvoorbeeld één op de tien jongeren in de Amsterdamse jeugdzorg (huidig gebruik).⁷ In het panel van de Amsterdamse Antenne 2006 kwam naar voren dat uitgaanders in navolging van tabak minder leken te blowen, maar dit werd landelijk gezien niet bevestigd.

Cannabis wordt vooral in een joint gebruikt. Over het algemeen wordt deze gedraaid met een grote vloeier, tabak en filtertip (meestal een kartonnetje dat wordt opgerold nadat het ene uiteinde een aantal keer is omgeslagen). Het draaien van de joint wordt door gebruikers vaak ook al als ontspannend ervaren en hoort het echt bij het ritueel. Er bestaan nog andere methoden om cannabis te gebruiken (waterpijp, spacecake), maar het overgrote deel van de uitgaanders en jongeren waarop ons panel zicht heeft rookt alleen maar joints.

Een joint wordt vaak met anderen mensen gedeeld. Gemiddeld, zo blijkt uit de informatie van het regiopanel, roken de cannabis gebruikende uitgaanders en jongeren ongeveer 2 joints per gelegenheid. De panelleden vinden het moeilijk om uitspraken te doen over de hoeveelheden cannabis die mensen in één joint stoppen. In een voorgedraaide joint zit ongeveer 0.1 gram.⁸ In een onderzoek in coffeeshops in verschillende steden zeiden cannabisgebruikers zelf gemiddeld 4 joints uit 1 gram hasj of wiet te halen, maar volgens hun antwoorden aan de

⁷ In de Antenne 2006 blijkt dat 11.2% van de cannabisgebruikers dagelijks gebruikt. (Nabben et al. 2007).

⁸ Korf et al. (2004: 48).

hand van een toonkaart op ware grootte was het gemiddeld 6.25 joints.⁹ Volgens een lokaal onderzoek in Heerlen draaien hangjongeren ongeveer drie joints uit één gram.¹⁰

otieven en effecten

De belangrijkste reden om cannabis te gebruiken is ontspanning. Soms als bijmiddel, om bijvoorbeeld de effecten van andere middelen te neutraliseren of als slaapmutsje na een avondje stappen. Over het algemeen wordt het echter als hoofdmiddel gebruikt. De roes wordt zowel alleen, als in gezelschap opgezocht. In gezelschap werkt het voor sommigen als verbale stimulans en een groot deel van de gebruikers vindt het 'gezellig'. Daarnaast wordt ook wel genoemd dat het de beleving van muziek, film of de omgeving intensiveert. Ook worden er lachkicks en vreetkicks ervaren.

Naarmate cannabisgebruikers jonger zijn speelt volgens veel panelleden groepsdruk (sterker) mee. Daarnaast wordt cannabis gebruikt om de dagelijkse sleur te doorbreken en verveling tegen te gaan. Tot slot menen enkele panelleden dat steeds meer jongeren het gaan gebruiken om zichzelf te verdoven en zodoende de negatieve emoties, of gebeurtenissen in het leven even te vergeten. Twee panelleden spreken over zelfmedicatie. De jongeren hebben bijvoorbeeld ADHD of een milde vorm hiervan en zeggen dat het juist positief is dat ze cannabis gebruiken, omdat ze hier rustiger van worden.

Overigens gebruiken sommigen liever hasj omdat dit meer milde hallucinogene effecten zou hebben anderen liever wiet omdat dit een betere roes zou geven.

e onddheidsrisico s en negatieve bijwerkingen

Bij matig gebruik denken de panelleden dat de risico's beperkt blijven. Lichamelijk gezien wijzen zij vooral op het effect van het roken zelf op de gezondheid. Daarnaast wijzen zij op de geestelijke gezondheidsrisico's voor frequente, intensieve gebruikers. Jongerenwerkers noemen ook het risico van schooluitval, depressies, onverschilligheid, gebrek aan concentratie en de verslechtering van het korte termijn geheugen. De panelleden geven echter aan dat jongeren over het algemeen hun gebruik weten te beperken naarmate ze ouder worden.¹¹

Acute negatieve bijwerkingen die gebruikers zelf ervaren, zijn misselijkheid, rode ogen, droge mond, hoofdpijn en een lamlendig gevoel. Een té stoned gevoel kan ook als vervelend worden ervaren in een nuchter gezelschap. Negatieve lichamelijke bijwerkingen op de lange termijn hebben vooral betrekking op de conditie van de longen. Geestelijk kan paranoia, een psychose of geestelijke afhankelijkheid ontstaan. Gebruikers ervaren dit echter zelden als een reëel risico voor hen-

⁹ Korf et al. (2004: 48-49).

¹⁰ Kramer & Dupont (2006).

¹¹ Uit de LADIS nieuwsflits van april 2007 blijkt dat cannabisverslaving geen specifiek jongerenprobleem is. Wel is het aantal cannabisverslaafden vanaf 2001 continu gegroeid. Uiteindelijk blijkt 2 van de cannabisgebruikers in de verslavingszorg terecht te komen.

zelf. Het is meer iets dat andere, minder evenwichtige gebruikers kan overkomen. Overigens hebben jongeren vaak wel door dat het van invloed is op hun prestatievermogen.

erspreiding

erspreiding per regio

Het gebruik van cannabis onder jongeren en uitgaanders is over het gehele land redelijk evenredig verdeeld. Maar we moeten nogmaals benadrukken dat er wel een verschil is tussen de meer rurale en de meer verstedelijkte gebieden. In plattelandsgebieden rust er op het gebruik van cannabis vaker een taboe, waardoor in bepaalde gemeenten en dorpen het gebruik van cannabis lager ligt onder jongeren en uitgaanders: "Boeren en wiet, dat combineert niet." (RJ4)

erspreiding per scene

Wat betreft de verspreiding van cannabis in de verschillende scenes en netwerken is eigenlijk weinig dynamiek te onderscheiden. Van enkele techno netwerken

NN	IS	Gebruik	Dynamiek
Dance			
Hardstyle Hardcore			
Mainstream			
rban			
rotisch			
nderground			

Gebruik ¹²	
	1-10
	11-25
	26-50
	51-75
	76-100

Dynamiek ¹³	
	--
	-

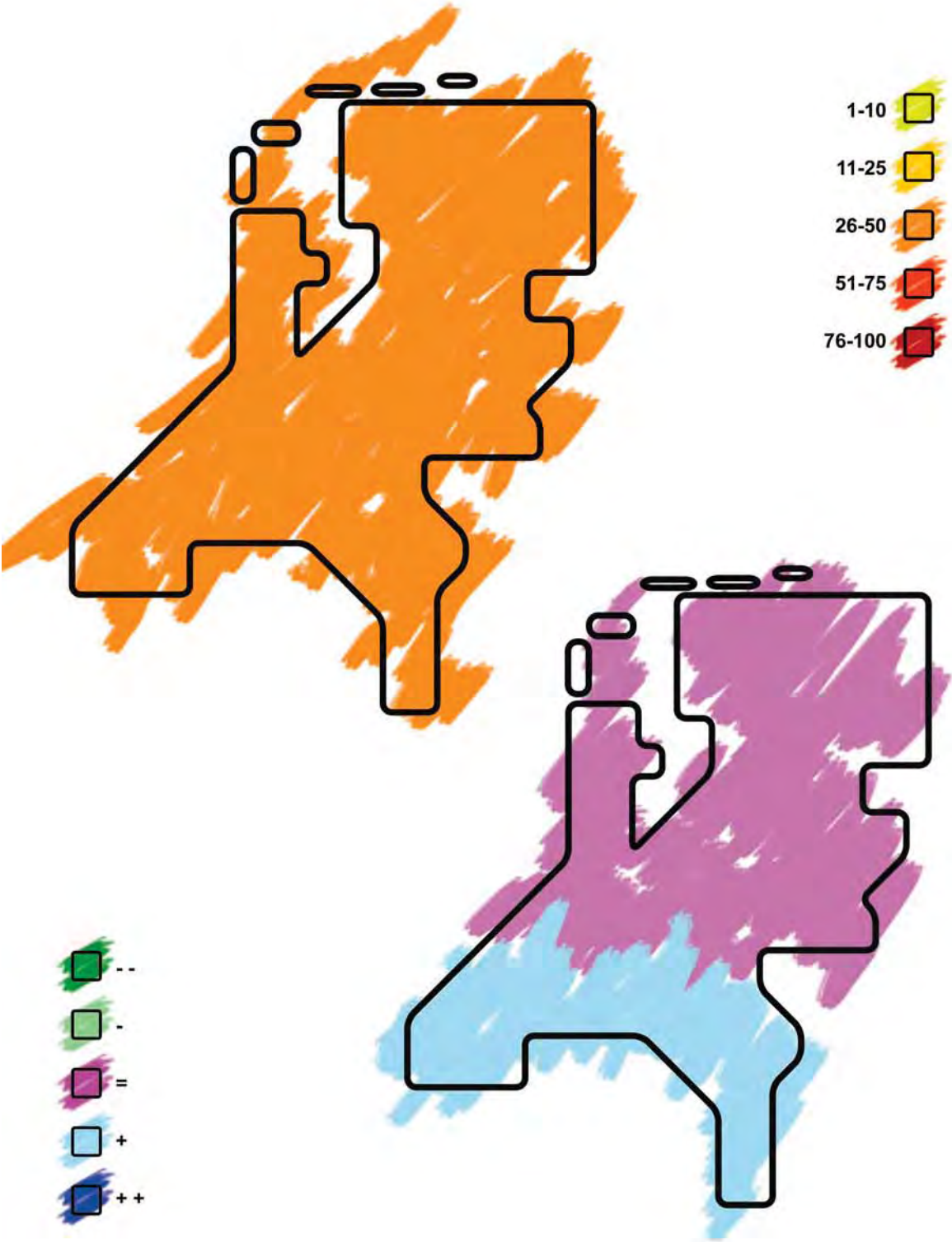
hebben panelleden het idee dat er iets meer cannabis wordt gebruikt. Vooral **underground** netwerken springen eruit. Veel panelleden die hier zicht op hebben geven aan dat hier (bijna) iedereen wel blowt. In de hardere **dance**netwerken wordt er volgens de panelleden ook meer cannabis gebruikt. Dit zou misschien te maken kunnen hebben met het gebruik van stimulantia en de (veronderstelde) neutraliserende werking van cannabis.

Onder hang- en probleemjongeren speelt het cannabisgebruik nog steeds een grotere rol dan onder jongeren over het algemeen, iets dat in voorgaande jaren ook al is geconstateerd.

¹² Percentages.

¹³ () lichte stijging in enkele netwerken.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) cannabis, naar regio

Trends cannabis

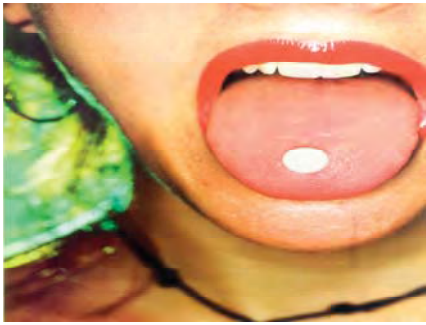
- De prijs van de verschillende cannabisproducten is redelijk stabiel nederwiet is recentelijk wel duurder geworden.
- Er wordt veel meer wiet dan hasj gebruikt, vooral bij jongere gebruikers is hasj weinig populair.
- Overall is cannabis gemakkelijk verkrijgbaar, ook voor minderjarigen.
- Hoewel er veel geruchten over bewerkte en verzwaarde wiet de ronde doen, wordt dit zelden ook daadwerkelijk zelf ervaren of gezien.
- Cannabis wordt vooral gebruikt ter ontspanning.
- Ook wordt het wel gebruikt om de effecten van stimulantia te neutraliseren.

- Naast coffeeshops wordt cannabis vooral in huiselijke sfeer gebruikt, zowel voor als na het uitgaan.
- In het uitgaansleven zelf speelt het een minder grote rol. Op party's wordt meer geblowd dan in clubs.
- In Amsterdam lijkt het gebruik van cannabis in het uitgaansleven af te nemen, landelijk wordt dit (nog) niet waargenomen.

- In de underground en de hardstyle en hardcore scenes wordt er veel geblowd, net als door groepen hangjongeren.
- In de meer rurale gebieden is het cannabisgebruik lager dan in verstedelijkte gebieden. Op het platteland wordt er minder scherp onderscheid gemaakt tussen soft- en harddrugs.

ST S

In de twee voorgaande edities van de Trendwatch (2003 en 2005) was ecstasy de meest populaire stimulant in het Nederlandse partycircuit. Sinds 2003 was er echter ook sprake van een verbreding van het gebruik van ecstasy buiten de traditionele house- en dancescene, een trend die in de volgende jaren doorzette. In 2005 bleek dat het gebruik van ecstasy ook in de thuissetting populairder werd.

	hemische naam
	<u>MDMA of 3,4-methyleendioxy-methamfetamine</u>
	orm
	<u>tablet, poeder, kristal en vloeibaar</u>
	De belangrijkste effecten zijn stimulerend, entactogeen (contactbevorderend) en euforie. Werking vanaf een half uur tot een uur na inname.

In 2003 was het gebruik in trendy clubs gestabiliseerd en in 2004-2005 leek het zelfs licht af te nemen. Onder oudere en meer ervaren gebruikers werd sinds 2003 een duidelijke matiging waargenomen in het gebruik van ecstasy. Ook de nieuwe generaties bleken verstandiger (minder vaak, kleinere doseringen) te slikken. Een trend die doorzette in 2004 en 2005. Volkomen 'wous' door een club zwalken werd steeds minder geaccepteerd.

In 2003 waren MDMA poeder en kristal gewild onder trendsetters. In 2005 was poeder in alle Nederlandse regio's te verkrijgen en werd het door een breder publiek gebruikt. Pillen bleven echter de markt domineren.

Product prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

rijs

Terwijl de prijzen van een ecstasypil twee jaar geleden nog fluctueerden tussen de 3 en 8 euro, ligt de prijs nu over het algemeen tussen de 2 en 5 euro. Er zijn geen aperte regionale verschillen.

Prij en van ecstasy		
ron	Tablet per stuk	Poeder kristal per gram
Regio- en kernpanel	1,50 - 5	20 - 35
Antenne 2006/2007	2 - 10	10 - 50
NND	2,58 (gem.)	45 (gem.)
DIMS	1 - 5	15 - 30

De prijs hangt af van een aantal factoren. Hij wordt lager naarmate het aantal pillen dat de klant afneemt groter is. Om deze reden kopen vriendengroepen vaak met zijn allen een grotere hoeveelheid in, die zij soms dan ook nog voor een gedeelte doorverkopen. "Die mensen hebben dan grote vriendenclubs, en die hebben weer kennissen, en die hebben weer kennissen en voor je het weet zijn die 500 pillen gedistribueerd." (KP6) Veel dealers geven hieraan overigens ook de voorkeur aangezien de winstmarge per pil klein is. Wanneer de dealer meer risico moet lopen (bijvoorbeeld doordat hij ecstasy in een club aanbiedt) wordt de prijs hoger. Maar dit kan ook een kwestie van gemakzucht zijn. "Het is gemakkelijker om een briefje van vijf in ontvangst te nemen dan te klooiën met muntjes." (R 1) Tot slot is de prijs afhankelijk van de kwaliteit van de ecstasy. Een dealer uit Groningen biedt bijvoorbeeld twee verschillende kwaliteiten aan. Hij koopt de hoog gedoseerde ecstasypillen voor een hogere prijs in en verkoopt deze derhalve ook weer voor een hogere prijs.

waliteit

De gemiddelde hoeveelheid MDMA in de pillen die bij het DIMS zijn ingeleverd, is de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven. Het percentage hooggedoseerde pillen (boven de 140 mg) is afgenomen sinds 2004, terwijl het aandeel laaggedoseerde ecstasypillen

waliteit van ecstasy		
DIMS rapportage	ecstasy	MDM poeder
Aantal geteste monsters	2523	428
Aantal met MDMA	89.2	97.2
Gemiddelde hoeveelheid	74.1 mg /tablet	750 mg /gram
Aandeel met geen enkele ecstasy(achtige) stof	10	2.8

steeg. Het percentage pillen met in het geheel geen ecstasyachtige stof (MDMA, MDA en/of MDEA) is de afgelopen twee jaar licht geste-

gen, maar hierin lijkt weer een kentering in te komen.¹ Andere farmacologisch actieve stoffen die regelmatig worden aangetroffen in als ecstasy aangeleverde tabletten zijn mCPP en (meth)amfetaminen.² Sinds 2004 is het percentage mCPP tabletten aanzienlijk gestegen (van 0.6 naar 9 in 2006). Afgezien van het feit dat er vaker mCPP in tabletten wordt aangetroffen lijkt de kwaliteit van de pillen over het algemeen redelijk stabiel te blijven. Toch menen veel gebruikers dat de kwaliteit juist slechter is geworden.

Hoewel het nog steeds in meerderheid om tabletten gaat, wordt ecstasy in toenemende mate in poedervorm aangeleverd bij het DIMS. Enkele panelleden heb-

¹ uit de voorlopige rapportage van het DIMS blijkt dat in het eerste halfjaar van 2007 weer meer hooggedoseerde pillen worden aangetroffen, minder pillen met mCPP en bovendien is het aantal pillen met in het geheel geen ecstasyachtige stof weer gedaald. Het is echter nog te vroeg om definitieve conclusies te trekken.

² mCPP verhoogt net als MDMA de serotine werking in de hersenen. Veel gebruikers ervaren met dit middel echter ook meer vervelende bijwerkingen zoals misselijkheid en hallucinaties. Bovendien heeft mCPP ook geen stimulerende werking.

ben het idee dat MDMA-kristallen of poeder in plaats van ecstasypillen worden gebruikt omdat de gebruikers niet vertrouwen op de kwaliteit van pillen. De kwaliteit van de poeders worden daarentegen (niet helemaal zonder reden) hoog ingeschat door de gebruikers. In Trendwatch 2004-2005 kwam al naar voren dat het idee bestaat dat MDMA-kristallen of poeder en dan met name de eerste, veel zuiverder zou zijn dan een ecstasypil. Ook in 2006 en 2007 krijgen wij dit te horen van onze panelleden. "MDMA kristal is veel puurder en zo voelt het ook aan, ik heb veel minder last van een kater. Het komt toch direct van de eerste productielijn en dat is een stuk betrouwbaarder." (K 6)

verkrijgbaarheid

Ecstasypillen zijn voor gebruikers eigenlijk overal in Nederland gemakkelijk te krijgen, afgezien van enkele kleine gemeenten en soms korte periodes waarin de pillen moeilijk zijn te krijgen in een bepaald gebied of stad. In vergelijking met

pillen is het moeilijker om MDMA kristallen te vinden. In 2006 is het in regio Noord, Oost en Zuid nog iets moeilijker om aan MDMA poeder of kristallen te komen (vooral vergeleken met de Randstad), terwijl de vraag daar wel lijkt toe te nemen. In 2007 horen wij de panelleden niet meer reppen over de slechte verkrijgbaarheid.

Opvallend is dat er in het zuiden en in mindere mate in het oosten van het land in 2006 melding wordt gemaakt van het mid-

del 'Original 69', vloeibare MDMA. Gebruikers uit andere regio's hebben moeite om het middel te vinden, maar in het zuiden van het land bestaat dit probleem kennelijk niet. Op 24 april 2006 wordt de grootste vangst vloeibare MDMA (13.515 flesjes) gemeld door de politie in Zuid-Limburg. In 2007 geven sommige panelleden echter aan dat Original 69 weer is verdwenen. Anderen hebben er zelfs nooit van gehoord. Toch blijven enkele groepen in het zuiden van het land het nog gebruiken en zij klagen niet over de verkrijgbaarheid.

Namen voor ecstasypillen hangen vaak samen met het logo dat erop staat (zoals mitsubishi, lovertje, supermantje) of het effect ('staptegel' voor hooggedoseerde pillen). Andere benamingen: p'tje, ex(s), snoepje, klutser (m.n. kop van Noord-Holland), rondje, smartie, E, schijf (ofwel sjijf in Limburg), knakker, tikkeltje, joep, faxje enzovoorts.

Naam

Original 69 (of Blue 69, Mega 69)

Ingrediënten

MDMA, kleine hoeveelheid amfetaminen en Blue Curaçao

Prijs

5 - 25 (als het middel net op de markt is, worden hogere prijzen gevraagd in Brabant en Limburg zijn de prijzen lager)

Verkrijgbaarheid

De flesjes worden door het hele land aangeboden, maar voornamelijk in het oosten en het zuiden van het land.

De eerste melding van dit middel op het internet dateert van september 2005 (<http://www.drugs-forum.co.uk/forum>). Iemand plaatst een topic met de vraag naar ervaringen met deze drug. Op Partyflock wordt in november dat jaar eenzelfde item geopend. Vanaf dat moment groeit de interesse, vooral nadat op 24 april 2006 in de krant staat dat er in Zuid-Limburg een grote hoeveelheid vloeibare ecstasy in beslag is genomen.

Aanvankelijk is er vooral interesse in dit middel als erotische stimulant. Je zou er de hele nacht op door kunnen gaan. Omdat gebruikers seksueel opgewonden raken en sommige jongens ook een stevige erectie krijgen, zijn zij overtuigd dat er naast MDMA en Blue Cura ook Kamagra, Viagra en/of GHB in moet zitten. Op een gegeven moment plaatst iemand een link op een forum naar een waarschuwing van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid te Brussel, dat informatie heeft doorgekregen van het Early Warning System van de Europese Unie. Gemeld wordt dat er een aantal flesjes vloeistof op de Nederlandse markt is aangetroffen met de namen Ambient Pear, Fruitige Ananas, Caribbean Cocos, Red Passion en Original 69, waarin vloeibare MDMA zit. De eerste vier hebben ongeveer 170 mg MDMA base per vijf ml en de laatste 125 mg MDMA base per 25 ml. Kernpanelleden die actief zijn bij de testservice in het zuiden van het land, bevestigen dit. Een aantal fora bezoekers laat het middel ook testen steeds bevat het vooral MDMA en soms een kleine hoeveelheid amfetamine.

Desondanks blijft er verwarring bestaan omtrent de inhoud van deze flesjes. Mensen blijven er van overtuigd dat het een cocktail is van diverse drugs waarin tenminste ook GHB en/of viagra zit. Ook wordt het verward met andere middelen (bijvoorbeeld Explosion, een middel dat in smartshops te koop was, totdat de overheid het verbood). Op de fora wordt uiteindelijk geconcludeerd dat mensen hun Original 69 zelf moeten laten testen. Sommigen zouden ondertussen in hun eigen keuken aan de slag zijn gegaan met de vermoedelijke bestanddelen (GHB, Viagra, MDMA, Blue Cura ook, etc.).

Hoewel mensen op de fora nog steeds zweren bij de erotiserende effecten, roemen anderen het drankje vooral omdat zij lange tijd niet meer zo 'wous' zijn geworden van de ecstasy. Sommigen vergelijken het zelfs met de eerste keer dat zij ecstasy namen (vaak wordt het eerste gebruik het meest positief ervaren). Velen rapporteren tripachtige effecten, heftig klapperende kaken en een zeer lange werkduur. Bovendien slaat het vaak snel in bij de gebruikers.

Op de fora wordt aangeraden om met een half flesje te beginnen. Niemand zegt meer dan 2 flesjes op één avond te gebruiken.

mago

Het gebruik van ecstasy is ondertussen in vele netwerken geaccepteerd. Het wordt nog steeds beschouwd als dé feestdrug, hoewel in mindere mate dan in de jaren negentig. Veel gebruikers nemen ecstasy vooral op de meer speciale gelegenheden. Jongere uitgaanders gebruiken nog wel eens omdat ze het stoer vinden en scheppen op over hoe 'wous' zij het afgelopen weekend wel niet waren. Daarnaast zijn er overigens groepjes jonge stappers die het juist geen stoere drug vinden. De knuffelige bijwerkingen passen volgens hen niet goed bij hun stoere imago. (RJ17)

Excessief gebruik van ecstasy wordt steeds minder geaccepteerd in het uitgaansleven. Omstanders storen zich niet aan het gebruik van ecstasy door anderen, maar het moet er niet te dik bovenop liggen. "Mensen willen niet meer gezien worden met een pillenkop, je staat gewoon voor lul met zo'n kop. Het zien en gezien worden is toch belangrijker tegenwoordig en mensen willen er goed uit zien." (RG7)

Gebruik van ecstasy

Van de algemene bevolking heeft de leeftijdsgroep 25-44 jaar het vaakst wel eens ecstasy gebruikt. Het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is het hoogst bij jongeren (15-24 jaar). In stedelijke gebieden wordt vaker ecstasy gebruikt dan op het platteland.³ itgaanders gebruiken vaker ecstasy dan de algemene bevolking. Afhankelijk van het soort setting waar zij geïnterviewd zijn en leeftijd varieert het huidige gebruik van 4 tot 13 .

Prevalentie ecstasy in Nederland					
Onder oek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	4.3	1.2	0.4
		15-24	5.1	2.7	0.7
		25-44	7.1	1.5	0.5
		45-64	0.9	0.2	0.1
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	31.9	17.2	7.4
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	40		12.7
		15-40 (gem. 21)	16.5		5.3
Zaandam: itgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	17.3		6.6
		12-17			12.0
		18-24			5.4
		25-44			4.2

gebruiksfrequentie, dosering en toediening

Het gebruik van ecstasy blijft doorgaans beperkt tot het weekend en vindt meestal plaats in het uitgaansleven. De frequentie varieert van (bijna) wekelijks tot hoogstens eens per jaar, afhankelijk van persoon en netwerk. Bezoekers van party's zijn vaker meer frequente gebruikers. Er worden door het panel maar enkele netwerken genoemd die wekelijks ecstasy nemen. Vaak zijn dit netwerken van jongere stappers. Net als in de vorige Trendwatch zien bijna alle panelleden

³ Rodenburg et al. (2007:62).

dat vooral jonge, onervaren uitgaanders vaker en ook meer ecstasy gebruiken. Een aantal panelleden uit het regiopanel ziet dat de interesse voor ecstasy gedaald is in de scene of het netwerk waar zij zicht op hebben. Dit heeft over het algemeen te maken met het ouder worden van de groepsleden, "wat gepaard gaat met meer verantwoordelijkheden, waardoor zij niet meer ieder weekend helemaal 'wous' kunnen rondlopen." (R 1) Steeds vaker wegen zij positieve en negatieve effecten tegen elkaar af, met als resultaat dat de gelegenheden waarop zij gebruiken vaker van tevoren worden gepland (calculerend gebruik). Sommige panelleden zeggen zelfs dat het oudere publiek ecstasymoe is: het gebruik is gematigd, men is er helemaal mee gestopt, of gebruikt liever andere middelen, zoals GHB. Tot op zekere hoogte is het gebruik van ecstasy ook seizoensgebonden: dealers verkopen meer in de zomer dan in de winter. (K 14)

Op één avond/nacht nemen de meeste gebruikers 1 tot 2 pillen. In het oosten van Nederland wordt in Roomer et al. (2006) een hoger gemiddelde gerapporteerd (2-4 pillen). Sommigen gebruiken echter veel meer pillen op één avond. De tabletten worden bij voorkeur op het feest of in een club zelf geslikt, omdat veel gebruikers het belangrijk vinden om eerst de sfeer te proeven. Bovendien is het fijner om de rush die de gebruiker krijgt op het moment dat de ecstasy gaat werken, op het feest zelf te ervaren. Zelden worden alle pillen tegelijkertijd ingenomen. De meeste gebruikers geven er de voorkeur aan om de pillen gedurende de avond te 'stapelen'. Zij beginnen met een halve of zelfs een kwartje en nemen bij als de ecstasy uitgewerkt raakt of het effect niet sterk genoeg is. Omdat het niet altijd duidelijk is voor de gebruiker hoeveel milligram MDMA er eigenlijk in een pil zit, kan op deze manier het effect enigszins onder controle worden gehouden.

Over het gebruik van MDMA poeder of kristallen is nog niet zo heel veel bekend bij ons panel.⁴ Deze varianten van MDMA worden in ieder geval veel minder frequent gebruikt dan ecstasy - en vooralsnog vooral door een ouder publiek. In enkele netwerken wordt wel vaker poeder gebruikt dan pillen. De meesten doen het door hun drankje of dopen hun natte vinger erin (vingeren). Sommigen snuiven het en anderen slikken het in een vloeitje (bommetje). Net als met andere drugs in poedervorm, vinden mensen het een onhandig middel om te gebruiken op een feest zelf. "Een pilletje werk je toch net iets gemakkelijker naar binnen op de dansvloer." (K 6) Bovendien is het moeilijker te doseren. Een uitgaander die het voor het eerst gebruikte, nam de eerste keer meteen één gram in haar drankje. "Dat was veel te veel. Nu neem ik misschien twee likjes op een avond. Laatst zat ik echter bij iemand thuis waar het erg licht was en zag ik dat een likje kleiner klinkt dan het is. Mijn hele vinger zat eigenlijk vol, toen realiseerde ik mij dat ik uiteindelijk toch redelijk wat binnen krijg op een avond." (R 5) Mede hierdoor is het moeilijk in te schatten hoeveel MDMA poeder uitgaanders op een avond gebruiken.

⁴ De panelleden van de Antenne (Amsterdam) spreken hier echter al veelvuldig over sinds 2001.

motieven en effecten

De belangrijkste reden om ecstasy te nemen is dat mensen "uit hun bol willen gaan". (RJ13) Met een pilletje kun je helemaal los en opgaan in de muziek. Het geeft een energieopwekkend effect, waardoor de gebruiker langer door kan gaan. Bovendien reduceert het remmingen naar anderen toe, waardoor er een gezellige en knuffelige sfeer ontstaat. Toch is dit entactogene effect niet iets wat iedereen waardeert of zelfs maar ervaart. Daartegen vinden andere uitgaanders dat de sfeer op party's tegenwoordig slechter is dan enkele jaren geleden, toen iedereen meer contact met elkaar had. In veel mindere mate wordt ecstasy ook wel gebruikt vanwege de geestverruimende inzichten en het tripachtige effect.

Mensen gaan niet altijd voor hetzelfde effect en passen hun gebruik aan de situatie en de omgeving aan, maar ook aan hun eigen stemming. Ecstasy wordt ook wel thuis, in kroegen en op straat gebruikt. Hiervoor gelden (deels) andere motieven. Sommige beginners willen het middel eerst in een bekende en rustige omgeving proberen, anderen zien het als een middel om de verveling te verdrijven. Gebruikers die vooral waarde hechten aan de geestverruimende en bewustzijnsveranderende effecten, kiezen voor een rustige omgeving, thuis of in de natuur. Een enkeling gebruikt het om de seks aangenamer te maken. In bepaalde homocircuits gebeurt dit vaker, maar bijna altijd in combinatie met viagra, omdat het moeilijk is om op ecstasy een erectie te krijgen. Eerst wordt er viagra geslikt en wanneer dit middel begint te werken wordt er ecstasy genomen, waardoor de geile en fysieke gevoelens sterker worden ervaren.

Zoals gezegd wordt MDMA poeder (of kristal) vooral door uitgaanders gebruikt omdat zij het idee hebben dat het zuiverder is dan een pil. Toch ervaren de meesten geen wezenlijk verschil met het effect van een ecstasypil. Sommigen zeggen dat zij minder last hebben van een kater en denken dat MDMA poeder niet schadelijk is voor de hersenen (K 2), hoewel anderen dat weer tegenspreken. "Ze zeggen dat de bijwerking van MDMA minder is, maar ik vind persoonlijk dat je van MDMA net zo goed naar de klote bent." (K 11) Daarnaast roemen sommige gebruikers MDMA poeder om nostalgische redenen. Voor het eerst ervaren zij weer hetzelfde als toen zij voor het eerst een pilletje namen. Het effect van poeder vinden ze heftiger. Daarentegen ervaren anderen juist dat zij veel suffer en slomer worden na het gebruik van MDMA poeder of kristal, waardoor het voor hen geen geschikte partydrug is. Jongere gebruikers vinden het gebruik van MDMA poeder of kristal toch net iets enger dan het innemen een ecstasy pil. Enkele gebruikers vinden MDMA kristallen interessanter omdat het nemen van een likje kristallen chiquer staat dan een pilletje.

de gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

In de vorige Trendwatch (2004/2005) werd geconstateerd dat over de hele linie het riskante gebruik van ecstasy afnam. Deze trend zet door. Over het algemeen wordt ecstasy bewuster en rustiger gedoseerd en gebruikt dan voorheen. Veel gebruikers beginnen met een half pilletje om de kwaliteit te testen en nemen

vervolgens na een uur nog een half pilletje. Sommigen blijven op die manier doorstapelen, maar echte excessen komen minder voor volgens panelleden.

Vanwege de matiging in gebruik denken veel panelleden dat (vooral de oudere) gebruikers weinig gezondheidsrisico's lopen. Verschillende panelleden constateren wel dat bepaalde groepen jongeren op jonge leeftijd met ecstasy beginnen en dat onder deze groep wel excessen voorkomen.

Het valt panelleden op dat jongeren nog steeds niet bewust zijn van het feit dat het logo of de kleur van een pilletje weinig zegt over de kwaliteit van de pil. Wanneer deze wordt geproduceerd kunnen zelfs in één batch pillen kwalitatief gezien onderling verschillen. Wanneer de producent niet zorgvuldig te werk gaat wordt de MDMA immers onevenwichtig verdeeld over de pillen. Pillen van een volgende productielijn kunnen zelfs nog meer verschillen van de eerste productielijn, doordat de producent bijvoorbeeld besluit minder of meer MDMA in de pillen te verwerken. Bovendien kunnen andere ecstasyproducenten een pil met een logo dat goed staat aangeschreven, namaken met een andere dosering. Gebruikers kunnen daarom nooit zeker weten hoeveel milligram MDMA zij precies binnen krijgen per pil. Hierdoor bestaat het risico van 'overdosering'.

Een ander gezondheidsrisico waar een aantal panelleden zich zorgen om begint te maken is dat, hoewel gebruikers over het algemeen minder ecstasy nemen op een avond, zij wel meer zijn gaan combineren met andere middelen. In het regiopanel blijkt inderdaad dat veel groepen ecstasy sowieso combineren met alcohol.

Op 23 december 2006 zit ik rond tien uur 's avonds met mijn zojuist gekregen braadpannetje en sudoku puzzel in een lege trein naar Amsterdam, wanneer op het volgende station een grote groep jongeren instapt. Het zijn vijftien gaan zij naar Pandemonium, een early hardcore feest in Amsterdam. Zij komen naast en om mij heen zitten. De flessen rum en blikken bier worden op het tafeltje gezet. Omdat de rum is vermengd met cola gaat de fles rond en moet er al snel een nieuwe fles gevuld worden. Sommige zijn al redelijk aangeschoten. Na tien minuten besluiten we ook de rest te verdelen, voor het geval er streng gecontroleerd wordt. De voorgedraaide jointjes, tippies, vloeitjes en bakjes wiet worden verdeeld. Een jongen trekt een plastic zak met ongeveer 40 pillen uit zijn binnenzak. De drie oudste jongens besluiten alvast een halve te nemen, de rest wordt ook over de groep verdeeld en zorgvuldig opgeborgen. Eldnotitie Sanna oet

De nadelige bijwerkingen van ecstasygebruik die panelleden waarnemen, worden hieronder onderverdeeld in acute, subacute en de bijwerkingen op lange termijn.

cuut: Knauwende kaken. Hartkloppingen. De rush is te heftig of blijft juist uit. Misselijkheid of hoofdpijn. Sommigen nemen te veel en lopen dan als een verdwaasde zombie rond op een feest.⁵

⁵ Vaak tot vermaak van anderen, zie bijvoorbeeld de filmpjes op www.youtube.nl.

Subacuut: Fysieke uitputting. Mensen voelen zich de dagen erna energieloos en brak, maar kunnen ook kampen met negatieve psychische bijwerkingen. Zij voelen zich bijvoorbeeld (licht) depressief. "Dit weerhoudt mij soms om te gebruiken, anders kan ik op maandag of dinsdag niet meer functioneren en komt er niets uit mijn handen. Dit noem ik echter geen dinsdag dip, die heb je alleen als je echt teveel gebruikt." (R 5)

ange termijn: De overheersende indruk binnen het panel is dat wanneer met mate gebruikt wordt, er eigenlijk weinig negatieve bijwerkingen zijn op de lange termijn. Onderzoekers zijn het hier nog niet over eens, maar zij hebben tot nu toe niet onomstotelijk kunnen vaststellen dat incidenteel gebruik van ecstasy (op de lange termijn) schadelijk is voor de hersenen. Bij (te) hoge doseringen bestaat er echter wel een kans op hersenbeschadiging. Gebruikers klagen wel over tolerantieverhoging en een plafondeffect. Frequent gebruik kan leiden tot verslaving, maar er zijn weinig mensen die zich aanmelden voor een verslaving aan ecstasy als hoofdmiddel.⁶

erspreiding

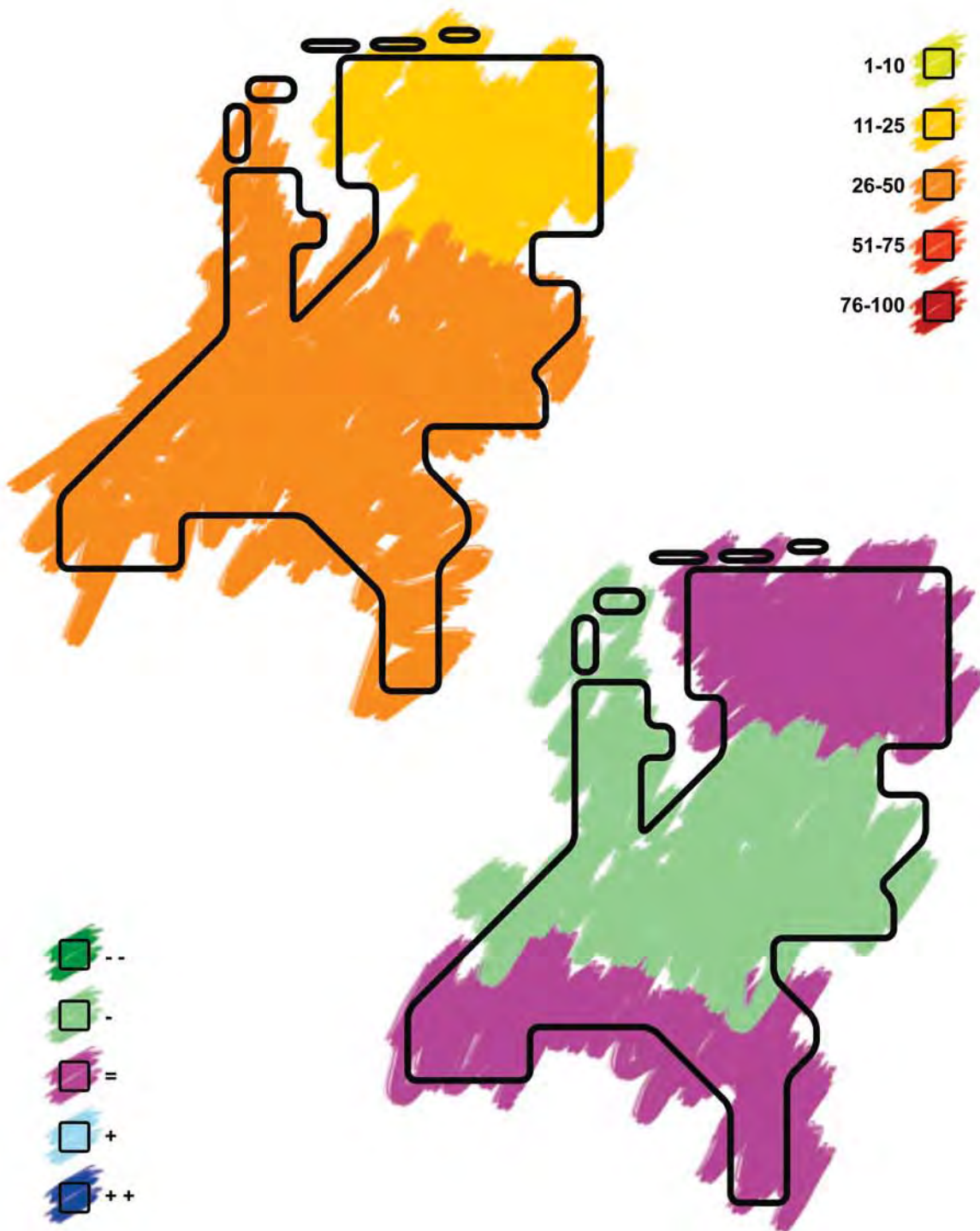
Bij de verspreiding van ecstasygebruik maken we eerst een onderscheid naar regio's en daarna naar scenes.

erspreiding per regio

Het gebruik van ecstasy is tamelijk evenredig verspreid over het hele land, behalve in regio Noord, waar het wat het lager ligt. Daar zien we nog een lichte toename, net als in de regio Zuid. In de meeste regio's is de interesse echter tanende.

⁶ LADIS bulletin mei 2007.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) ecstasy, naar regio

erspreiding per scene

Ecstasy is nog steeds in de meeste scenes de meest populaire harddrug,⁹ hoewel cocaïne en amfetamine in sommige (sub)scenes een geduchte concurrent vormen. Het is een drug die, met reden, vooral wordt geassocieerd met **dancefeesten** en het gebruik heeft zich wijdverspreid over het brede scala van typen dancemuziek. Het aandeel bezoekers dat ecstasy gebruikt is het grootst bij

ST S	Gebruik	Dynamiek
Dance	Orange	Purple
Hardstyle Hardcore	Red	Purple
Mainstream	Yellow	Purple
Urban	Light Green	Purple
Rotisch	Orange	Purple
Underground	Orange	Purple

Gebruik ⁷	
Light Green	1-10
Yellow	11-25
Orange	26-50
Red	51-75
Dark Red	76-100

Dynamiek ⁸	
Dark Green	- -
Light Green	-
Purple	
Light Blue	
Dark Blue	

dancefeesten met zeer snelle muziek (hoog aantal beats per minuut), zoals **hardcore, hardstyle en terror**¹⁰ Bovendien zijn dit meer frequente gebruikers, wat samenhangt met het feit dat hardcore liefhebbers vaker party's bezoeken dan andere uitgaanders. (K 3) Sommige panelleden vermoeden dat met de heropleving van hardcore en hardstyle de populariteit van ecstasy weer iets zou kunnen toenemen. Dit hebben zij echter nog niet daadwerkelijk waargenomen.

Het gebruik van ecstasy blijft niet beperkt tot dance. Ook op **fetish** en bepaalde **homofeesten** is het een zeer gewaardeerd middel. Een bezoeker van fetishfeesten vertelt dat het gebruik van ecstasy (en andere drugs) vooral pragmatisch is. Het draait om seks en erotiek en het knuffelige effect van ecstasy wordt gebruikt om deze twee te faciliteren. (K 17) Wel is het zo dat gebruikers meer geneigd zijn om ecstasy te nemen op de afterparty, waar de bezoekers van de fetishfeesten met een intiemer en kleiner groepje doorgaan.

Volgens een DJ in de **tekno scene** is er steeds minder belangstelling voor "die vage pilletjes, liever gaan ze dan nog voor een likje kristallen." (K 18) In andere scenes gaat het gebruik van MDMA kristallen niet ten koste van het gebruik van pillen. Dit komt er volgens de panelleden, die hier zicht op hebben, gewoon bovenop. Onder **psychonauten** is de belangstelling voor ecstasy ietwat tanende. In de **urban** scene is ecstasy nog steeds summier aanwezig en ziet het regiopanel ook geen toename. Een enkeling gebruikt ecstasy, maar dit is vaak bij wijze van experiment. In de Amsterdamse urbanscene wordt binnen het trendsettende segment wel een toename van de interesse in ecstasy waargenomen. Volgens

⁷ Percentages.

⁸ () lichte stijging in enkele netwerken.

⁹ Van de 37 groepen waarop het regiopanel zicht heeft, wordt door drie groepen totaal **geen** ecstasy gebruikt. Van 21 groepen is meer dan 10 huidige gebruiker van ecstasy.

¹⁰ Eén organisator van terrorfeesten in het westen van het land ziet dat het jonge publiek dat zijn feesten bezoekt geen ecstasy gebruikt, maar alleen alcohol. (R 1)

panelleden van de Amsterdamse Antenne heeft dit te maken met positieve songteksten over 'E' en het feit dat trendsettende urban aanhangers zich op andere gelegenheden vermengen met stappers uit andere clubsegmenten of partygangers en zodoende in aanraking komen met ecstasy. Sommige van onze eigen panelleden geven ook aan dat er meer vermenging plaatsvindt tussen de verschillende muziekstijlen.¹¹ Dit zou leiden tot een toenemend gebruik van ecstasy in de urban scene.

De **jumpstyle** rage die in 2007 van de grond kwam gaat (vooralsnog) niet samen met het gebruik van partydrugs, wat te maken heeft met de veelal zeer jeugdige leeftijd van jumpers.

ecstasyachtigen

Het grootste deel van de ecstasymarkt bestaat uit MDMA pillen en poeders. Daarnaast zijn er verschillende op MDMA gelijkende middelen. Bekende voorbeelden hiervan zijn DOB, 2C-B, 2C-T, 2C-T-7, 2C-I, MDA, mCPP en Methylone (Explosion). Het gebruik van deze middelen is gering tot zeer gering, of zelfs verwaarloosbaar, en beperkt zich doorgaans tot (kleine) niches van het uitgaanscircuit.

it ons eigen panel en dat van de Amsterdamse Antenne (2006) komt naar voren dat er meer interesse is voor , ook wel nexus of fly genoemd. Onder **psychonauten** is dit nu zelfs een zeer gewild middel. (R 6) Een andere uitgaander vertelt over vrienden die ermee experimenteren, hoewel het door hen (nog) niet zozeer tijdens het uitgaan wordt gebruikt. (R 5) Voor 2C-B wordt rond de vijf euro per pil betaald, maar het is ook verkrijgbaar in poedervorm. De verkrijgbaarheid van 2C-B wisselt, soms is het moeilijk, soms vrij gemakkelijk. De drug wordt geslikt of gesnoven, maar dit laatste geeft een vieze, chemische smaak in de keel (ne us burn). Zoals bij alle drugs hangt het effect af van de dosering. Bij ongeveer 8-12 mg lijkt het gevoel op dat van MDMA (euforisch). Na een hogere dosis (12-30 mg) ga je trippen. Het middel wordt in kringen van psychonauten zo positief gewaardeerd, omdat je, mits je niet teveel neemt, geen 'bad trip' kunt krijgen. Naast de geestverruimende effecten wordt het ook gebruikt om de seks interessanter te maken. Ook op feesten is het volgens de ervaren gebruiker een prettige drug: "Je staat op een feest en alles is mooi om je heen, je ziet fractals door de lucht, muren bewegen, de kleuren zijn intens en fel en je geniet en je geniet en je geniet " (R 6)

¹¹ In een Amerikaans onderzoek van Boerie et al. (2004) naar ecstasygebruik buiten de techno scene (verricht in Atlanta) kwam naar voren dat er in Hip Hop clubs ook ecstasy werd gebruikt. Ecstasy werd hier echter niet zozeer genomen voor een betere muziek- en sfeerbeleving, maar meer om de seksuele verlangens en prestatie te vergroten. Het bleek dat de eerste hiphoppers die ecstasy gebruikten, contacten hadden met mensen uit andere scenes waar wel ecstasy werd gebruikt.

In 2006 en minder in 2007 leek er ook iets meer interesse te zijn voor **MD**, het was in ieder geval weer te krijgen. Een Groningse dealer heeft toen bijvoorbeeld hartvormige MDA pillen in zijn assortiment opgenomen. Volgens hem geven deze pilletjes een langere high en is de ervaring ook meer tripachtig dan bij MDMA. "Mensen blijven er voor terugkomen dus het valt in goede smaak." (K 14) In Amsterdam wordt in sommige **homo**, **hardcore** en **psytrance** scenes MDA positiever (want sterker in effect) gewaardeerd dan MDMA. In het zuiden van het land is er ook iets meer vraag gekomen naar MDA en andere ecstasyachtigen die meer hallucinerend werken, zoals **T**.

In de vorige Trendwatch (2004-2005) hebben wij de opkomst en neergang beschreven van **xplosion** (ofwel **methylone**). Binnen korte tijd brak er begin 2005 een hype uit rondom dit middel, dat een MDMA gelijkend effect heeft. Explosion was toen legaal verkrijgbaar in smartshops. Vanaf half april 2005 kwam hier echter een einde aan, nadat het ministerie van VWS had geconcludeerd dat de verkoop van dit niet geregistreerde middel strafbaar is. Tegenwoordig is de interesse aanzienlijk minder. "Het werd over het algemeen, na de aanvankelijke interesse puur omdat het een nieuwtje was, toch niet zo heel positief ervaren. De meeste mensen vonden de werking toch te inconsistent, en niet geschikt als uitgaansdrug." (K 7) Bovendien is het voor veel mensen veel gemakkelijker om aan een ecstasypil te komen. Twee van onze panelleden komen het nog wel eens tegen (K 7 en KG4) en in de Amsterdamse Antenne van 2006 worden ook een paar netwerken genoemd waarbinnen nog wel eens methylone wordt gebruikt.¹² Op de internetfora wordt er nog af en toe melding gemaakt van het gebruik van Explosion of methylone. Er wordt echter vaker gesproken over 'vervangende' middelen als **P**, **lut** of drankjes met fruitige en/of tropische namen die ze bij de smartshop halen.¹³ Maar ook deze hype is alweer een beetje over. Mensen laten zich vooral negatief en teleurgesteld uit over deze middelen en de belangstelling is dan ook aanzienlijk minder dan voor Explosion.

Er is weinig vraag naar **m PP**. Het wordt wel gebruikt, maar over het algemeen onbedoeld. Gebruikers zijn vaak onaangenaam verrast als blijkt dat zij een pil met mCPP te pakken hebben. Het middel geeft ten eerste geen energie en ten tweede ervaren zij vaak een aantal acute negatieve bijwerkingen zoals misselijkheid, overgeven, onrust, hoofdpijn, angsten en hallucinaties.

Trends ecstasy

- Over het geheel genomen is het gebruik van ecstasy aan het stabiliseren, maar op een lager niveau dan enkele jaren geleden.

¹² Nabben et al. (2007:59).

¹³ De website www.blutz.nl is overigens na een korte verdwijning, zoals vermeld in Trendwatch 2004-2005, weer online.

- De prijs van een ecstasypil is verder gedaald en ligt momenteel tussen de 2 en 5 euro.
- De kwaliteit van ecstasypillen is redelijk stabiel gebleven, hoewel er nog steeds meer andere farmacologische actieve stoffen worden aangetroffen in pillen, zoals mCPP of (meth)amfetamine.
- De vraag naar en het gebruik van MDMA kristallen en/of poeder blijft toenemen. In de Randstad is het nu redelijk gemakkelijk te verkrijgen, elders in het land minder.

- De verbreding van ecstasygebruik buiten de dancescene heeft zich bestendig.
- Ecstasy blijft in de dancescene de populairste (hard)drug, maar in sommige (sub)scenes bieden cocaïne en/of speed meer concurrentie.
- Mogelijk leidt de recente opleving van hardcore en hardstyle in die kringen tot toename in ecstasygebruik.
- De populariteit van pillen neemt af in de underground. MDMA poeder en ecstasyachtige middelen worden echter wel positief beoordeeld.
- In de urbanscene wordt ecstasy op kleine schaal gebruikt, maar het zou meer voet aan de grond kunnen krijgen.

- Het gebruik van ecstasy wordt steeds vaker gepland door uitgaanders (calculerend gebruik).
- Vooral bij de wat oudere uitgaanders is er een zekere ecstasymoeheid.
- In bredere zin zet matiging in het gebruik van ecstasy door, zowel in gebruiksfrequentie als in dosering.
- Op excessief gebruik wordt in het uitgaansleven afwijzend gereageerd.
- Er komen dan ook steeds minder mensen bij de EHBD binnen vanwege ecstasy gebruik.
- Beginnende, jonge gebruikers gaan echter nog relatief vaak over de streep.
- Ecstasy lijkt steeds vaker gecombineerd te worden met alcohol.

- In 2006 is er iets meer belangstelling voor ecstasyachtige drugs met een meer hallucinogeen effect. In 2007 is het alweer minder, maar vooral MDA en 2C-B zijn nu wel beter verkrijgbaar. Gebruik van dergelijke middelen is zeer beperkt en concentreert zich voornamelijk binnen kleine niches.

O N

In 2003 namen de panelleden van Trendwatch 'de opmars van cocaïne' waar. In de stedelijke uitgaanscentra en trendsettende clubs, maar ook in dorpen en cafés zagen zij een toenemende populariteit van cocaïne. Ook in thuissettings bleek het gebruik steeds populairder te worden. In 2005 leek de Amsterdamse markt verzadigd, maar elders in het land bleef de populariteit toenemen. In bepaalde subscenes, voornamelijk binnen het a-commerciële of meer alternatieve georiënteerde uitgaanscircuit, bleef cocaïne impopulair (metal, goa-trance, tekno, hardcore etc.). In 2005 spraken panelleden over dorpsjeugd die cocaïne gebruikte, dit waren echter vooral voorbijgaande epidemietjes.

De, al dan niet tijdelijke, toenemende populariteit werd vooral geweten aan de overmatige consumptie van alcohol in het uitgaansleven. Vanwege het ontnuchterende effect van cocaïne kan zonder verlies van decorum een grote hoeveelheid alcohol genuttigd worden. Bovendien bleken de door gebruikers ervaren bijwerkingen minder vervelend dan bij andere partydrugs als ecstasy en speed. Op de meeste grootschalige landelijke party's werd er echter geen toename waargenomen van het gebruik van cocaïne. Cocaïne werd geen geschikte partydrug bevonden. Het was onhandig in gebruik en gaf niet genoeg partygevoel. Op specifieke feesten, waar een ouder en meer gefortuneerd publiek kwam, werd het echter wel (openlijk) gebruikt. De leeftijd van de gemiddelde cocaïnegebruiker werd sowieso hoger ingeschat dan die van de ecstasygebruiker.

Straatnamen

strekje, niffeltje, noezie, sos, nakkie, snuiffie, hakkie, niffie, coca, sosa, wit, dvd'tje, kokkie of peppie

orm

Poeder

De belangrijkste effecten zijn stimulerend, euforie en ontvuchterend. Werking vanaf enkele minuten tot een half uur na inname.

In dit hoofdstuk bespreken we het gebruik van snuifcoke en basecoke (crack). De laatste variant wordt overigens zelden gebruikt in de recreatieve sfeer.

Product prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

rijs

De prijs van een gram cocaïne schommelt nog steeds rond het niveau van voorgaande jaren. Hierin zijn geen duidelijke regionale verschillen te zien. Over het

algemeen wordt 50 voor één gram betaald.¹ Overigens betwijfelen panelleden dat zo'n portie ook daadwerkelijk één gram bevat en menen zij dat er doorgaans iets minder in zit. Voor een betere kwaliteit worden hogere prijzen gevraagd.² Dealers zakken soms in prijs voor frequente afnemers. itgaanders beschouwen het als een dure drug, helemaal voor het kortdurende effect dat het uiteindelijk geeft: "witte neus kost een berg, werkt een beetje." (K 10)

Prij en van coca ne	
ron	Prijs per gram
Regio- en kernpanel	35 - 60
Antenne Amsterdam 2006/2007	40 - 70
Tendens, Gelderland 2007	40 - 50
NND	42,80 (gem.)
DIMS	40 - 60

waliteit

Volgens de meest recente rapportage van het DIMS verschilt de zuiverheid van de geteste monsters niet wezenlijk met het voorgaande jaar. Het gemiddelde percentage cocaïne in de geteste cocaïnemonsters is stabiel gebleven (in 2006 was dit 53 , het maximaal haalbare is 89). Wel zette de eerder ingezette trend, dat er meer andere farmacologische actieve stoffen in de cocaïne poeders worden aangetroffen, verder door. Van de in 2006 als cocaïne gekochte poeders die in het laboratorium van het DIMS werden geanalyseerd bevatten de meeste (94) daadwerkelijk cocaïne. Slechts 5 van de aangeboden monsters bij het DIMS was echter onversneden.

Cocaïne wordt de laatste jaren steeds vaker versneden met fenacetine. Sinds 2001 is dit significant toegenomen.³ Fenacetine is van oorsprong een geneesmiddel (voorloper van paracetamol), waarvan de structuur op die van cocaïne lijkt. Het is uit de handel gehaald omdat het (bij veelvuldig en intensief gebruik) mogelijk kankerverwekkend zou zijn. Andere relatief vaak voorkomende versnijdingsmiddelen zijn procaïne, cafeïne, lidocaïne, diltiazem, manitol en levamisol. Over het algemeen vormen deze versnijdingsmiddelen geen (extra) bedreiging voor de (volks)gezondheid. Soms wordt cocaïne versneden met stoffen die wel (zeer) schadelijk zijn. Wanneer deze worden aangetroffen, kan er een regionale of nationale waarschuwing worden uitgegeven. Zo is er sinds eind 2004 een aantal keer gewaarschuwd voor de vervuiling met atropine, waarvan de laatste keer in augustus 2007.

Over het algemeen schatten de panelleden de kwaliteit van de cocaïne, in vergelijking met andere (hard)drugs, hoog in en uiten zij weinig klachten hieromtrent. Eén panellid zegt dat cocaïne tegenwoordig teveel wordt versneden, waardoor je

¹ Op sommige internetfora worden lagere prijzen genoemd. Dit zijn echter mensen die zeggen connecties te hebben.

² Dit verklaart de uitschieter van 70 in de Amsterdamse Antenne.

³ Uit een voorlopige rapportage van het DIMS blijkt dat in het eerste halfjaar van 2007 minder fenacetine werd aangetroffen en dat levamisol vaker werd gebruikt als versnijdingsmiddel.

de hele avond door moet blijven snuiven. Anderen vertellen dat gebruikers het soms zelf versnijden, omdat ze de cocaïne te sterk vinden.

verkrijgbaarheid

Door zowel het regio- als het kernpanel wordt aangegeven dat cocaïne overal in Nederland gemakkelijk te verkrijgen is voor de geïnteresseerde consument. Zowel voor jong en oud, als in de grotere steden en in kleinere gemeenten. Sommigen geven aan dat dit een van de meest gemakkelijk verkrijgbare harddrugs is, wat naar hun idee te maken heeft met de gunstige winstmarge op cocaïne. Dealers kunnen op ieder moment van de dag gebeld worden en komen dan op verzoek de cocaïne brengen op locatie. Minder vaak wordt het op vaste locaties aangeboden omdat dit voor de dealer riskanter is. Sommige dealers bieden twee verschillende soorten kwaliteit aan en laten de klant kiezen, met een duurdere versie voor de fijnproever.

mago

Cocaïne is een drug die tot de verbeelding blijft spreken. Vooral de immer aanhoudende populariteit van films als Scarface onder jonge mensen getuigt hiervan. Het blijft een drug die geassocieerd wordt met rijkdom, spanning en sensatie, waar reclame- en marketingbureaus handig gebruik van blijven maken. Volgens sommige panelleden wordt cocaïne nog altijd gezien als een statusverhogend middel. "Ze gebruiken het omdat het duur is, het is wel cool. Cocaïne is echt niet populair om zijn werking. Die is toch minder interessant." (RJ19) Jongere gebruikers vinden het gebruik van cocaïne interessant staan en schepen graag op over het feit dat zij (weleens) cocaïne gebruiken. (RJ2, RJ10) De meerderheid van de panelleden geeft echter aan dat de drug eigenlijk "gemeengoed is geworden, maar dat was al een tijdje zo. Je ziet het echt in alle lagen van de bevolking en het heeft dan ook nog weinig met status te maken." (K 6) Sommige gebruikers realiseren zich niet eens dat cocaïne illegaal is, zo normaal wordt het gebruik bevonden.⁴

In September 2006 lanceert een Amerikaanse fabrikant een energiedrankje op de Engelse en Amerikaanse markt, met de naam 'cocaine'. Het

drankje wordt gepromoot met de slogans: 'speed in blik' en 'vloeibare cocaïne'. Het drankje bevat 3.5 keer zoveel cafeïne als Red Bull. Volgens de producent heeft het drankje hetzelfde opwekkende en euforische effect als een lijntje cocaïne. Er is een stof toegevoegd aan het drankje waardoor de keel verdoofd raakt, net als na het gebruik van cocaïne. In mei 2007 moet het echter alweer uit de schappen worden gehaald omdat de naam toch te controversieel is.

⁴ KP2, K 14 en Roomer & Poelmans (2006: 30).

Hier tegenover staan enkele (sub)scenes (vooral alternatief en underground) waarbinnen cocaïne nog steeds een negatief imago heeft. In deze kringen vinden ze het juist sneu om cocaïne te gebruiken en ervaren het als een egoïstische drug.

Gebruik van cocaïne

Van de algemene bevolking heeft de leeftijdsgroep 25-44 jaar het vaakst weleens cocaïne gebruikt. Het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is het hoogst bij jongeren en jongvolwassenen (vooral twintigers en dertigers). In stedelijke gebieden wordt vaker cocaïne gebruikt dan op het platteland.⁵ Uitgaanders gebruiken vaker cocaïne dan de algemene bevolking. Afhankelijk van het soort setting waar zij geïnterviewd zijn en leeftijd varieert het huidige gebruik van 4 tot 10.

Prevalentie cocaïne in Nederland					
Onderzoek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	3.4	0.6	0.3
		15-24	2.8	1.0	0.4
		25-44	5.3	0.9	0.4
		45-65	1.6	0.1	0.1
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	26.0	16.2	7.8
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	33		10
		15-40 (gem. 21)	11.5		3.5
Zaandam: uitgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	12.9		4.3
		12-17			4.0
		18-24			3.8
		25-44			6.3

Gebruiksfrequentie, dosering en toediening

Grofweg kunnen we binnen het uitgaanscircuit – los van de vraag waar uitgaanders hun cocaïne gebruiken – een onderscheid maken tussen ‘meesnuivers’, ‘gelegenhedssnuivers’ en ‘doorsnuivers’. Meesnuivers gebruiken het minst frequent en ook de kleinste hoeveelheden, doorsnuivers gebruiken het vaakst en het meest.⁶ Meesnuivers gebruiken eigenlijk alleen één of een paar snuifjes wanneer

⁵ Rodenburg et al. (2007:63).

Het aantal lijntjes/snuifjes uit één gram cocaïne varieert per gebruiker, van korte dunne lijntjes tot dikke lange lijnen. In doorsnee gaan er zo'n 20 lijntjes uit een gram (zie ook: Cohen, 1989).

iemand anders het op tafel legt. Zij zullen het nooit uit zichzelf halen omdat zij er ook niet snel naar talen. Gelegenheidssnuivers zijn mensen die af en toe, met een groep of individueel, een gram afnemen bij de dealer. Ze leggen wat geld bij elkaar en bellen de dealer. Meestal blijft het gebruik beperkt tot ongeveer een kwart tot een halve gram op een avond. Sommigen zullen de dealer later op de avond weer bellen, anderen hebben hier simpelweg het geld niet voor. "Dat wat ze kopen gaat echter altijd op." (RJ19) De doorsnuivers nemen vaak het initiatief om cocaïne aan te schaffen. Hun gebruik blijft ook niet beperkt tot het weekend of speciale gelegenheden. "Cocaïne is een drug die je overal kunt gebruiken, ook op de dinsdagavond terwijl je naar reys anatomy zit te kijken." (R 1) De hoeveelheden die worden gebruikt kunnen oplopen tot een flink aantal grammen op één avond en nacht, maar dat zijn uitzonderingen.

Cocaïne kan en wordt overal gebruikt in het uitgaansleven, maar een deel van de panelleden heeft het idee dat het meer een drug is voor in de kroeg dan op de dansvloer. In verschillende Nederlandse steden met weinig clubs maar wel kroegen, is cocaïne volgens de panelleden de populairste harddrug. Op (grote) party's wordt er nog steeds weinig cocaïne gebruikt. Bezoekers willen daar uit hun dak gaan en over het algemeen vinden zij een pilletje (ecstasy) daar toch meer geschikt voor. Daarnaast is cocaïne in deze setting een onhandige drug. Cocaïne wordt bijna altijd gesnoven. Lijntjes worden thuis vaak op cd- of dvd-hoesjes gelegd, al dan niet in een patroon (figuursnuiven). In een club of op een party is er geen tijd of mogelijkheid om het rustig op tafel neer te leggen. Gebruiken ze in deze settings toch cocaïne, dan wordt er vaak een plek opgezocht waar snuivers zich privé kunnen terugtrekken, zoals op het toilet. Dit is echter niet ideaal, aangezien het over het algemeen niet bij één snuifje blijft. Zodoende blijf je de hele avond de toiletten bezoeken om met behulp van een sleutel de cocaïne op te snuiven. Voor de toiletten moet er echter iedere keer betaald worden, staan er lange rijen en wordt er gecontroleerd door toiletjuffrouwen en ander personeel. Daar waar minder controle is door portiers wordt echter wel openlijk cocaïne gebruikt op de dansvloer.

Sommigen maken (ook) gebruik van een bullet, een apparaatje waarmee de cocaïne per dosis in de neus wordt verstoven. Anderen geven er de voorkeur aan om de cocaïne niet mee naar binnen te nemen in de club. Dan wordt er alleen vooraf aan het bezoek wat gesnoven, of gaan de bezoekers naar buiten voor een snuif.

In het clubcircuit zien wij vaak clubs met draaideuren. In clubs waar streng wordt gecontroleerd, en mensen het dus liever niet mee naar binnen nemen, zijn er bijvoorbeeld wel heel makkelijk met stempeltjes en o. Dus wat mensen doen, is gewoon een stempeltje halen, de auto aan de ene kant in, snuiven, en aan de andere kant er weer uit en terug de club in. 2

Zoals gezegd is cocaïne niet alleen een weekenddrug. Vele verschillende gelegenheden blijken geschikt om cocaïne te gebruiken. Panelleden blijven zich verbazen over de locaties en momenten waarop zij cocaïnegebruik aantreffen. Cocaïne wordt niet alleen op uitgaanslocaties genomen, ook in de privésfeer is het een populaire drug. Op verjaardagsfeestjes gaan bijvoorbeeld ook envelopjes rond. Zowel in onze eigen panelstudie als die van de Amsterdamse ntenne manifesteert cocaïne zich als een drug voor mensen met zeer uiteenlopende achtergronden en leefstijlen, die op vele verschillende momenten wordt aangeboden en gebruikt. Cocaïne wordt, in vergelijking met bijvoorbeeld ecstasy, vaak in een opwelling genomen en lang niet altijd van tevoren gepland. Overigens is plannen ook niet echt nodig, want vaak is het een kwestie van de dealer bellen, die dan binnen niet al te lange tijd de cocaïne komt bezorgen.

otieven en effecten

Ook in gebruikerskringen blijft er ten opzichte van cocaïne de nodige scepsis bestaan, er bestaat vaak een tweeslachtige houding. Aan de ene kant ervaren gebruikers bepaalde effecten als zeer prettig. Zij hebben minder last van negatieve bijwerkingen dan bij andere partydrugs. Vanwege de kwaliteit wordt het gezien als een veilige drug, waarvan de uitwerking niet zo heftig is waardoor ze ook niet zo snel 'fout kunnen gaan'. Bovendien is matig gebruik niet echt zichtbaar aan uiterlijke kenmerken. Anderzijds vinden veel mensen, zoals eerder gezegd, cocaïne een dure drug, helemaal in verhouding tot het "weinig briljante effect". (R 6) De werking is uiteindelijk maar van korte duur. Een half uur later verlangt de gebruiker weer naar een volgende snuif om het prettige gevoel weer op te roepen. Om deze reden wordt het ook als een verslavingsgevoelige drug gekenmerkt. Er zijn opvallend veel uitgaanders die zich (zeer) negatief uitlaten over cocaïne, maar wanneer het wordt aangeboden of wanneer het idee wordt geoperd om de dealer te bellen kunnen ze de verleiding toch niet weerstaan.

Een van de gewaardeerde effecten van cocaïne is het feit dat de gebruiker langer door kan gaan op een avond. Het geeft energie en de gebruiker voelt zich fit en alert. Daarnaast wordt het vaak gebruikt om een aangeschoten of dronken gevoel te neutraliseren, waardoor ze langer op hun benen kunnen blijven staan. "Zodra ze bier drinken, gaat de coke alarmwekker rinkelen, daarom is het in eerste instantie zo'n geschikt middel voor kroegentochten enzo." (K 2) Daarnaast is het voor sommigen een middel dat de seksuele ervaring stimuleert, "zij snuiven cocaïne of smeren het op hun fluitje om de seks interessanter te maken." (RG3) Ook zijn er meer als psychisch te duiden positieve effecten. Het zelfvertrouwen neemt bijvoorbeeld toe, net als de communicatieve vaardigheden.

e ondheidsrisico s en negatieve bijwerkingen

Over het algemeen zien panelleden weinig gezondheidsproblemen bij cocaïnegebruik, mits er niet overmatig wordt gebruikt. Gezondheidswerkers delen de opvatting dat het merendeel van de cocaïnegebruikers bewust kan omgaan met

deze drug en verantwoord gebruikt. Met name bij gematigd gebruik worden er weinig acute en subacute negatieve bijwerkingen genoemd.

cuut Last van een 'droge bek' waardoor er veel alcohol wordt gedronken en veel wordt gerookt. (RJ12) Sommige gebruikers krijgen last van een verstopte neus of bloedneus. Ze worden egocentrisch, opgefokt, agressief (wat kan leiden tot geweld en verwondingen), zijn niet meer te stuiten in hun monologen of worden paranoïde. Sommige gebruikers ervaren hun gedrag onder invloed, naderhand als zeer beschamend.

Subacuut Voor de 'natte snuivers' (cocaine gebruiken om de effecten van alcohol te dempen) is de kater de volgende dag groot, omdat zij teveel alcohol gedronken hebben. Sommigen hebben last van slapeloosheid en zijn de volgende dag chagrijnig. Tevens wijzen verschillende panelleden op het gevaar van het gebruik van cocaine in het verkeer. "Sommigen kruipen sneller achter het stuur en realiseren zich niet dat ze toch minder scherp zijn, ook al voelen zij zich nuchterder en in staat om te rijden." (RG5)

ange termijn Door langdurig cocainegebruik kan het gedrag sterk veranderen. Gebruikers worden prikkelbaar, koel, arrogant en egoïstisch. De drug werkt verslavend. Wanneer iemand het idee oppert om te gaan halen, is het moeilijk om deze gedachte weer los te laten. Grootgebruikers klagen over hun hart en hun neus. Hoewel volgens verschillende panelleden gebruikers lange tijd veel cocaine kunnen gebruiken zonder dat het hen opbreekt (lichamelijk of financieel), komen zij in hun werk toch vaker in aanraking met gebruikers die wel problemen hebben. Bij hen ontstijgt het gebruik de recreatieve sfeer. Omdat een cocaineverslaving ook een financiële aderlating is, belanden meer gebruikers in de criminaliteit volgens één panellid. Uit de cijfers van het LADIS blijkt overigens dat er aan de stijgende lijn in aanmeldingen van het aantal hulpzoekende cocainegebruikers sinds 2001, in 2005 een einde is gekomen (9.824 hulpzoekenden). In 2006 is er zelfs sprake van een lichte daling.⁷

erspreiding

Bij de verspreiding van cocainegebruik maken we eerst een onderscheid naar regio's en daarna naar scenes.

erspreiding per regio

Het gebruik van cocaine komt in alle Nederlandse regio's voor. Terwijl in de vorige editie van de Trendwatch bleek dat alleen de Amsterdamse markt verzadigd was, zien we dat het gebruik van cocaine nu ook in andere delen van Nederland tegen het verzadigingspunt aanloopt. Volgens leden van het regiopanel, die veelal zicht hebben op de minder verstedelijkte gebieden, is het gebruik van cocaine daar vooral de laatste twee jaar gestegen, tot een punt waarop het nu gestabili-

⁷ LADIS nieuwsflits, oktober 2006 LADIS bulletin, december 2006.

seerd lijkt.⁸ In Gelderland en het Midden van Nederland lijkt er nog wel een klein beetje rek in te zitten. In regio Zuid blijkt er opvallend minder cocaïne te worden gebruikt dan in de andere regio's, maar hier nemen de panelleden tevens de grootste groei waar. Het lijkt er dus sterk op dat de verspreiding van cocaïnegebruik in het zuiden van het land van een meer recente datum is.

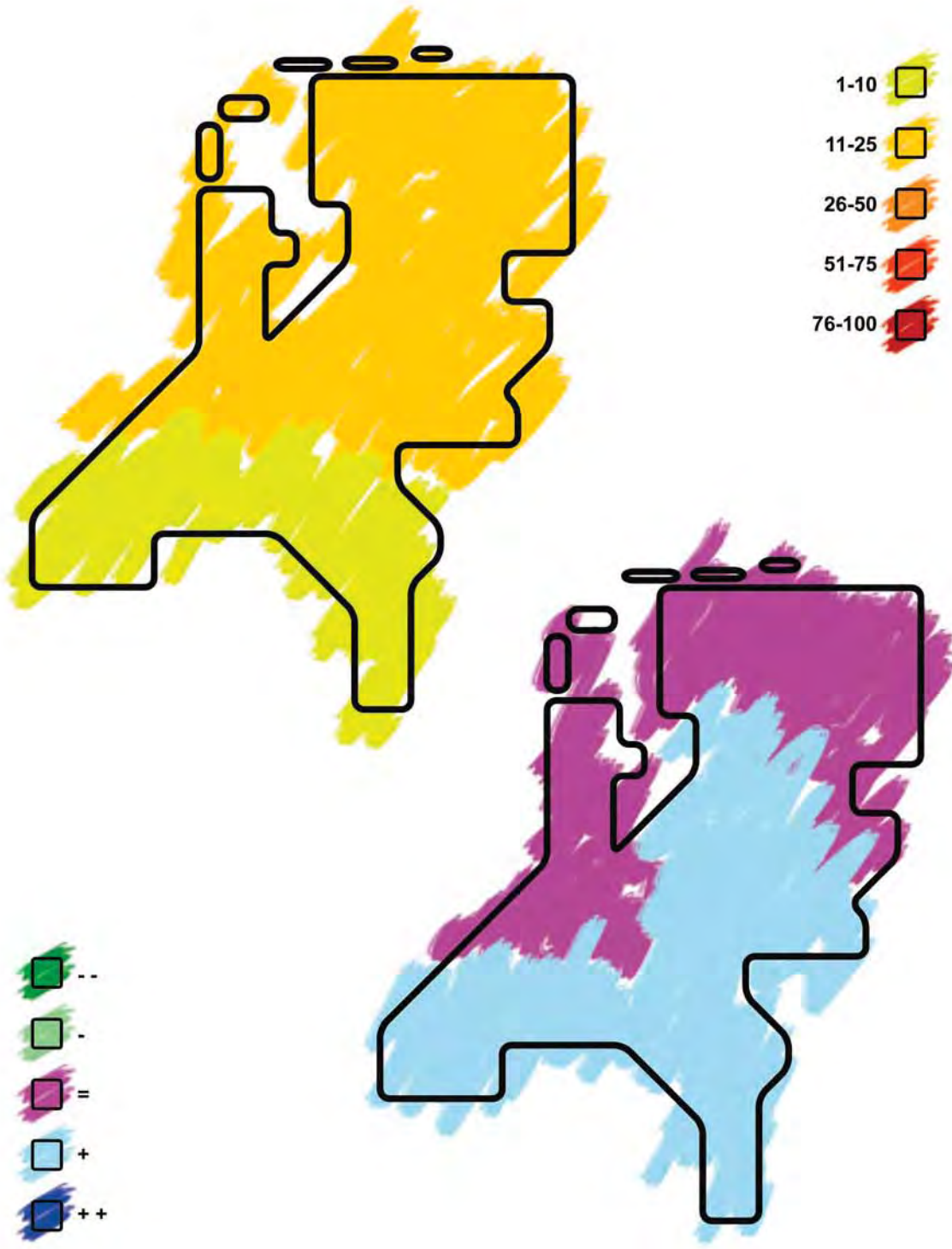
Opvallend is dat de panelleden van ntenne in 2006 in Amsterdam weer een lichte stijging in het gebruik van cocaïne waarnemen. Van onze panelleden in Rotterdam horen we ook dat het daar licht lijkt te stijgen. Panelleden menen dat de interesse in cocaïne sinds de exponentiële groei van de laatste jaren, in deze steden nu lijkt te fluctueren rondom een stabiele lijn.

Zowel leden van het regio- als het kernpanel spreken van toenemend cocaïnegebruik in rurale gebieden meer dorpsjeugd lijkt cocaïne te gebruiken, met name jongens. Terwijl in de vorige Trendwatch nog over voorbijgaande epidemietjes werd gesproken, is het nu niet meer van tijdelijke aard. Het gebruik van cocaïne onder jongeren in dorpen hangt niet zozeer samen met een voorkeur voor een bepaalde muziekstijl (zeer divers) als wel met leefstijl. Het betreft hardwerkende jongeren, die over het algemeen zware lichamelijke arbeid verrichten in bijvoorbeeld de bouw of de visserij(industrie). Een gezondheidswerker in het westen van het land heeft bijvoorbeeld de situatie in drie naburige dorpen in kaart gebracht. De samenstelling van de bevolking verschilde per dorp tussen (rijke) forensen, vissers en arbeiders, en boeren. De arbeiders uit het oude vissersdorp bleken uiteindelijk de grootste hoeveelheden cocaïne te gebruiken.⁹ (RG5) Omdat de jongeren vaak nog bij hun ouders inwonen hebben ze redelijk wat geld te besteden in hun vrije tijd. Het gebruik van cocaïne is vaak puur functioneel voor deze jongens. Na een week hard werken willen ze in het weekend van hun vrije tijd genieten en los gaan: hard werken, hard feesten! Met behulp van cocaïne kunnen ze langer doorgaan en meer drinken. Sommige jongens beginnen nu ook doordeweeks en op het werk te gebruiken voor de extra energie.

⁸ Van de 37 groepen waarop het regiopanel zicht heeft, wordt door 7 groepen **geen** cocaïne gebruikt. Van 16 groepen is meer dan 10 huidige gebruiker van cocaïne. Vergeleken met ecstasy wordt cocaïne in iets minder netwerken gebruikt en tevens door een kleiner deel van de verschillende netwerken waar het wel wordt gebruikt.

⁹ Enige voorzichtigheid is echter geboden, aangezien de media veel aandacht heeft voor kleine (vaak traditionele) dorpen waar de cocaïne welhaast op straat zou liggen (Volendam, rijk, Katwijk, etc). Hierdoor kunnen de waarnemingen van de panelleden vertroebeld zijn. Bovendien valt het gebruik in kleine dorpen vaak sneller op en wordt het eerder als problematisch ervaren dan in de grotere steden.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) coca ne, naar regio

erspreiding per scene

Sommige panelleden kunnen nog steeds verbaasd raken over de verschillende typen mensen die weleens een lijntje nemen. "Ik kom mensen tegen van wie je het absoluut niet zou verwachten, van die mensen die nooit uitgaan en eigenlijk gewoon suf zijn." (RG5) Cocaine is, in tegenstelling tot verschillende andere harddrugs, een drug die niet geassocieerd wordt met een bepaald type uitgaander of scene. Er is geen eenduidig profiel te schetsen van de cocainegebruiker. Zowel trendsetters, trendvolgers als mainstreamers in verschillende scenes, gebruiken het middel. Cocaine heeft zich door alle lagen van de Nederlandse bevolking, en binnen vele (sub)scenes, verspreid.

Overigens is het opvallend dat er bepaalde clubs en subscenes zijn waar mensen alléén cocaine gebruiken en geen andere harddrugs. Dit zijn vaak clubs waar een wat ouder publiek komt. Cocaine lijkt de meest populaire en soms ook enige gebruikte (hard)drug te zijn onder de oudere en chiquere uitgaanders die onder andere ook vaker thuis feestjes organiseren. Al sinds enkele jaren heeft cocaine zich ook verspreid buiten het chiquere en trendsettende uitgaanssegment.

Het valt verschillende panelleden op dat jongeren op steeds jongere leeftijd met coke beginnen. "Ik ontmoet jongens van 15 die als eerste drug bedoeld wordt: harddrug coke hebben gebruikt. Eerst snuiven ze een paar keer en dan denken ze pas aan een pilletje, blijkbaar is het nu ook een drug waar je mee kan beginnen." (2) Cocaine wordt overigens zeker niet in alle (sub)scenes gebruikt, ook al zijn deze niet altijd wars van het gebruik van andere (hard)drugs.

Twee op de drie panelleden geven aan dat het gebruik van cocaine stabiel blijft. De rest spreekt van een (lichte) stijging. Dit is echter meer een kwestie van regionale dynamiek (zie vorige paragraaf) dan van dynamiek in een bepaalde scene. Op het niveau van scenes is de algemene lijn die van een stabilisering. Alleen in de **mainstream** lijkt het nog licht toe te nemen.

In de verschillende **dancestromingen** speelt cocaine een kleinere rol dan ecstasy. In de **hardcore** scene is cocaine nog het minst populair, althans vergeleken met de andere dancestromingen. Hardcore liefhebbers bezoeken bij voorkeur party's en zoals gezegd, wordt cocaine in dergelijke settings niet echt gezien als

O N	Gebruik	Dynamiek	Gebruik ¹⁰	Dynamiek ¹¹
Dance	11-25	11-25	11-25	-
Hardstyle Hardcore	11-25	11-25	11-25	-
Mainstream	11-25	51-75	51-75	-
Urban	1-10	11-25	1-10	-
Rotisch	11-25	11-25	11-25	-
Underground	1-10	11-25	1-10	-

¹⁰ Percentages.

¹¹ () lichte stijging in enkele netwerken.

() geen verandering in enkele netwerken.

een handzame drug. Speed is voor hen veel gemakkelijker omdat het langer werkt en bovendien ook nog goedkoper is per dosis die nodig is. Volgens de informatie van het regiopanel gebruikt in 'slechts' de helft van de groepjes hardcore liefhebbers meer dan 10 van de leden cocaïne. Dit zijn overigens dan ook vaak jongeren die al vanaf jonge leeftijd werken. Deze groepjes hardcore liefhebbers gebruiken echter net zo goed ook veel speed en/of ecstasy. De helft neemt meer speed dan cocaïne en alle hardcore groepen gebruiken meer ecstasy dan cocaïne. Cocaïne is dus voor hardcore liefhebbers, een uitzondering daargelaten, niet de meest populaire (hard)drug op het lijstje.

In de **urban** scene is cocaïne nog steeds een marginaal gebruikt middel, hoewel het naast cannabis, tabak en alcohol, eigenlijk wel de enige gebruikte (hard)drug is binnen deze scene. In de **tekno** scene wordt er ook weinig cocaïne gebruikt. Naast het feit dat er weinig geld voor is, overheerst hier nog steeds een negatief beeld van cocaïne. "Er is geen ruimte voor grote ego's." (K 17) "Ik bood het laatst op een feestje aan iemand aan, en diegene weigerde zelfs. Dit was mij eigenlijk in andere scenetjes nog nooit overkomen en de gast aan wie ik het aanbod was nou niet bepaald een geheelonthouder." (K 10) Veel **psychonauten** hebben ooit weleens cocaïne gebruikt, maar meestal blijft het bij experimenteren. De meesten vinden het een dure drug, waarvan het effect niet bijzonder genoeg is voor mensen die drugs gebruiken om hun geest te verruimen. Volgens een panellid dat goed zicht heeft op deze scene neemt de populariteit van cocaïne in deze groep zelfs af. (R 6) Op **erotische** feesten zelf wordt er niet veel cocaïne gebruikt, hoewel het wel aanwezig is. Op de meer besloten afterparty's wordt het middel frequenter gebruikt vaak in combinatie met andere middelen.

Ten slotte zijn er nog twee groepen die vaker door de panelleden worden genoemd als het gaat om het gebruik van cocaïne: studenten en voetbalsupporters. De redenen om te gebruiken verschillen enigszins. Het ontvullende effect ervaren beide groepen als zeer positief. Het alcoholgebruik op de studentensociëteiten en tijdens de voetbalwedstrijden is groot. Studenten gebruiken cocaïne daarnaast ook wel om het studeren te faciliteren en om niet te bezwijken onder de druk van de vaak zelfopgelegde hoge eisen.¹² Voor de dealers in de studentenstad Groningen is het doordeweeks dan ook drukker dan in de weekenden, wanneer de studenten vaak weer naar het thuisfront terugkeren. Voetbalsupporters zouden cocaïne tevens gebruiken vanwege de agressiebevorderende effecten, tijdens wedstrijden en de eventuele rellen, gevechten na de wedstrijd.

¹² In NRC-Next van 10 mei 2006 staat een artikel over toename van het aantal cokegebruikers en ook het aantal problematische gebruikers. De ondertitel luidt: "Studentenverenigingen vormen vaak kweekvijvers voor toekomstige cokejunks." Hoogopgeleide jongeren zouden het veel gebruiken omdat het voor hen een praktische drug is en zij het kunnen betalen. Dit zijn mensen die moeten presteren onder hoge druk en de lat erg hoog leggen voor zichzelf.

asecoke of crack

Basecoke, freebase of gekookte coke is de rookbare vorm van cocaïne. Aanvankelijk maakten gebruikers, vooral heroïneverslaafden, van cocaïnepoeder hun

eigen basecoke. Daar komt ook de typisch Nederlandse naam gekookte coke vandaan. Maar al jarenlang kan het ook in Nederland kant en klaar bij de dealer worden gekocht. Daarom is de naam crack eigenlijk beter op zijn plaats.

Door middel van een pijpje of een stukje aluminiumfolie wordt de damp geïnhaleerd. Bijna direct daarna – veel sneller dan bij snuiven, vrijwel even snel als bij spuiten – ervaart de gebruiker een korte rush en komt in een staat van euforie en extase. De werking is echter van korte duur en, vooral bij herhaald gebruik, er ontstaat een groot verlangen, een hunkering ('craving') naar de volgende portie. Hoewel een portie op straat slechts 5 of 10 euro kost, is crackgebruik een dure bezigheid. De porties zijn klein, de drang om opnieuw te gebruiken is groot en wie dit niet lukt komt snel in een toestand die bekend staat als 'crash'.

it onze eigen landelijk panelstudie en alle andere lokale/regionale panelstudies in Nederland komt naar voren dat op het gebruik van basecoke of crack, buiten de klassieke verslaafdenscene, een groot taboe blijft rusten. Net als heroïne heeft basen een zeer negatief imago bij recreatieve drugsgebruikers. Het feit dat basecoke niet recreatief genuttigd wordt ligt ook aan het effect en de werking van dit middel. "Men is niet echt op zoek naar dat hardere, vaak vage spul. Crack heeft niets te zoeken in dit soort – recreatief – gebruik, daar is de rush veel te kort en heftig voor." (KP1) Toch zijn er wel enkele groepjes jongeren die basecoke gebruiken, vaak is het echter zo dat wanneer een persoon begint met basen hij of zij snel door de vriendengroep verstoten wordt, omdat het merendeel niets met deze drug te maken willen hebben.

In 2006 krijgen we van twee gezondheidswerkers uit het panel (KG3 en KG7) te horen dat er iets meer met basecoke wordt geëxperimenteerd. Overigens niet tijdens het uitgaan, maar bijvoorbeeld onder jongeren die zich vervelen. Eén gezondheidswerker (KG7) heeft het gerucht gehoord dat studenten met het middel zouden experimenteren, maar dit heeft hij zelf nooit kunnen staven. Wel weet hij van een meisje dat een 'base party' heeft bezocht, bij wijze van experiment. Met een aantal vrienden ging zij 'gezellig' de hele nacht coke roken bij iemand thuis. Dit waren pas afgestudeerde mensen die nu naar zijn idee "van gekkigheid niet meer weten wat ze met hun geld moeten doen." (KG7)

We horen niets meer over het signaal van panelleden in Trendwatch 2004-2005, dat meer plattelandsjeugd basecoke zou gebruiken.

Trends cocaïne

- Cocaïne is nog meer een algemeen goed geworden, voor een breed en gevarieerd publiek.
- Onder uitgaanders, maar niet per se in het uitgaansleven, is cocaïne ongeveer even populair als ecstasy.
- De prijs van cocaïne is hetzelfde gebleven, maar ligt - met gemiddeld ongeveer 50 euro - beduidend lager dan begin jaren negentig.
- Ook de kwaliteit blijft vrijwel gelijk, op een tamelijk hoog niveau van zuiverheid. Wel veranderen de versnijdingsmiddelen.
- Uitgaanders snuiven cocaïne, het roken van basecoke of crack is bij hen een zeldzaamheid.
- Terwijl in 2004/2005 alleen de Amsterdamse cocaïnemarkt verzadigd was, is dit nu in heel Nederland het geval, met uitzondering van regio Zuid. Het zuiden is echter bezig met een inhaalslag: het cocaïnegebruik ligt er wat lager dan in de rest van het land, maar vertoont ook een opwaartse trend. Voor de overige regio's geldt dat het cocaïnegebruik wel toenam, maar dat de rek er (bijna) uit is.
- In Amsterdam en Rotterdam is er een lichte opleving, maar over een wat langere periode schommelt het gebruik van cocaïne rond een stabiele lijn.
- Cocaïnegebruik is toegenomen op het platteland, vooral onder jongeren die al op jonge leeftijd hard werken, maar nog wel vaak bij hun ouders wonen.
- Het gebruik van cocaïne is meer aan leefstijl gekoppeld dan aan een specifieke muziekstijl.
- Het blijft een populair middel voor thuisgebruik. Niet alleen op thuisfeestjes of voor en na het stappen, ook bij een avondje video, gamen, spelletjes spelen etc.
- Het is geen drug die exclusief in het weekend wordt gebruikt.
- Van de verschillende uitgaansscenes is er alleen bij bezoekers in mainstream clubs nog een kleine toename van het gebruik.
- Cocaïne is nog steeds weinig populair in de meer alternatieve scenes.
- Cocaïne blijft populairder in cafés en clubs dan op de grotere party's.
- Het ontnuchterende effect bij alcoholgebruik blijft hooggewaardeerd onder de gebruikers en raakt ook steeds bekender.
- Voetbalsupporters en studenten worden vaak genoemd in verband met het gebruik van cocaïne (over het algemeen in combinatie met alcohol).
- Nog steeds zijn cocaïnegebruikers gemiddeld wat ouder dan gebruikers van andere partydrugs, maar er gebruiken nu ook steeds meer groepjes jongeren, in dorpen én steden, cocaïne.

- Sommige panelleden zien meer cokegebruikers in de problematische sfeer belanden. Het aantal aanmeldingen bij de verslavingszorg daalt echter licht.

M T MIN

In de twee voorgaande edities van Trendwatch bleek dat het gebruik van amfetamine (speed) in het Nederlandse uitgaansleven beduidend lager lag dan dat van cocaïne en ecstasy. Amfetaminegebruik was niet breed verspreid en concentreerde zich vooral in de meer alternatieve scènes (underground-, techno- en kraakscènes).

hemische naam 1-fenylpropaan-2-amine¹

orm poeder, pillen en capsules

Het middel is zowel een psychische als fysieke stimulant. Vroeger werd het ook wel gebruikt als vermageringsmiddel. Wanneer amfetamine wordt gesnoven duurt het enkele minuten voordat het gaat werken. Een typisch effect is de sterke prikkeling in de neus. Amfetamine die oraal wordt ingenomen begint na 15 á 30 minuten te werken. Spuiten van amfetamine komt in Nederland heel weinig voor.

In de editie van 2003 bleek dat speed populairder werd bij bezoekers van hardcore, old school en hardstyle feesten, vooral vanwege het energieke effect van amfetamine. In de Trendwatch 2004-2005 leek amfetamine in deze kringen nog steeds iets toe te nemen. Bij andere uitgaanders bleef het middel weinig populair, vanwege

een negatief imago. Velen beschouwden amfetamine als 'chemische rotzooi' en associeerden de drug met de weinig trendy gabbers en krakers. Bovendien vonden velen dat het gebruik van amfetamine uitgesproken nadelige bijwerkingen had. Voor jongeren speelde echter ook het financiële plaatje een rol. Diegenen die wilden experimenteren met drugs, maar weinig geld hadden, beschikten naast ecstasy over weinig andere goedkope opties. In Trendwatch 2003 zagen de panelleden dat amfetamine populairder werd onder de lager opgeleide jeugd, vooral in de meer rurale gebieden. In 2004-2005 bleek dit nog steeds het geval te zijn, maar werd er geen exponentiële groei waargenomen in de populariteit.

Product prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

rijs

Speed wordt eigenlijk bijna overal in poedervorm gekocht en gebruikt. De gemiddelde prijs voor één gram speed ligt rond de 7,50.² In de regio Zuid is de prijsvariatie het grootst (2 - 15 per gram). In de overige regio's ligt de prijs tussen de 5 en 10. In Amsterdam worden de hoogste bedragen voor een gram betaald. Dit kan te maken hebben met de problematische verkrijgbaarheid voor

¹ Naast speed is het middel in de volksmond bekend als: snelle, pep, nos, spd, balluk, snuifje, bolle J, koffie, Speedy Gonzales en – in het zuiden van het land – schnatz, sjnoef, en sp d.

² Deze prijzen worden ook genoemd op diverse internetfora waar jongeren de prijzen bespreken.

sommigen: de speedmarkt in Amsterdam is relatief klein en redelijk toegankelijk.³

Prij en van amfetamine	
ron	Prijs per gram
Regio- en kernpanel	2 - 15
Antenne 2007	10 - 20
Tendens 2007	2,50 - 5
NND	10
DIMS	5 - 15

waliteit

De resultaten van DIMS laten de afgelopen jaren een vrij stabiel beeld zien in de kwaliteit van amfetamine. Amfetaminemonsters worden vooral in poedervorm aangeleverd.

In 2006 bevatte 96 van de door gebruikers als speed gekochte monsters daadwerkelijk amfetamine. De monsters bestaan vrijwel nooit uit alleen zuivere amfetamine. Gemiddeld bevatten de onderzochte speedmonsters ongeveer 34 amfetamine. Het meest gangbare versnijdingsmiddel is cafeïne.⁴

Het algemene beeld bij panelleden is dat de kwaliteit van de speed in hun regio of stad slecht is. "Het gaat van de grote dealer die het versnijdt, naar de kleinere dealers die het, alvorens het hier terecht komt, ook weer versnijden. Diegenen die goede speed hebben zullen dat alleen voor zichzelf houden." Alleen in Zeeland zeggen preventiewerkers (RG3), die zelf ook af en toe een monster opsturen naar de testservice van DIMS, dat de kwaliteit beter lijkt te worden en dat de speed tegenwoordig redelijk zuiver is. De gebruikers zelf klagen zelden over de kwaliteit van speed, alleen over de negatieve bijwerkingen. Wanneer de kwaliteit slecht is, nemen ze een beetje extra voor het gewenste effect. Omdat het goedkoop is vinden ze dit ook niet zo heel erg. "Ook al merken de jongeren soms dat het slecht spul is, het zal hen niet weerhouden het te gebruiken, als dat immers het enige is dat voorhanden is..." (R 7)

erkrijgbaarheid

Behalve in Amsterdam is amfetamine gemakkelijk tot zelfs zeer gemakkelijk te verkrijgen. Vooral in het zuiden van het land is het erg gemakkelijk. Het kan bij de thuisdealer worden gehaald, maar er zijn ook dealers die het komen brengen. Sommige dealers verkopen exclusief speed, terwijl anderen daarnaast ook andere middelen aanbieden. Twee panelleden geven aan dat er veel kleine dealers zijn: jongeren die zelf een grotere hoeveelheid halen voor de vriendengroep en eventueel nog wat voor de doorverkoop aan andere jongeren in het dorp, de buurt of op school.

mago

Nog steeds heeft speed het negatieve imago dat in eerdere edities van de Trendwatch al werd besproken. Het middel wordt geassocieerd met krakers en gabbers, types die zich in de ogen van buitenstaanders afzetten tegen de dominante cultuur en vaak agressief overkomen. Speed geldt als een drug voor 'lo-

³ Nabben et al. (2007:67).

⁴ it een voorlopige rapportage van het DIMS over de monsters ingeleverd in de eerste zes maanden van 2007, komt ongeveer eenzelfde beeld naar voren.

sers' zonder geld en in sommige scenes wordt het zelfs gezien als een junkie-drug. Dit beeld komt echter niet overeen met de beleving van groepjes artistiekelingen in de grote steden die het juist een heel probaat middel vinden om langer te kunnen presteren tijdens het werk.

Er lijkt sprake van een langzame herwaardering voor het middel. In de Antenne 2005 werd dit al in sommige Amsterdamse scenes waargenomen.⁵ Eenzelfde trend blijkt nu ook uit ons panel. Er is meer waardering voor het middel, vooral voor de effectieve werking. Steeds meer mensen lijken zich hierop te focussen in plaats van op alle negatieve eigenschappen van het middel.

In sommigen scenes heeft speed nu een positief imago. Plattelandsjongeren geven de voorkeur aan het gebruik van amfetamine omdat het een drug is voor het volk, een simpel middel voor simpele mensen. Al dat hippe, dure en geheimzinnige gedoe (geassocieerd met cocaïne) is nergens voor nodig. "Zij zeggen: wij in de boerendorpen zijn veel te nuchter en bovendien heeft speed hetzelfde effect als coke." (RJ3)

Gebruik van amfetamine

Prevalentie amfetamine in Nederland					
Onder oek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik	2005	15-64	2.1	0.3	0.2
		15-24	2.0	0.9	0.4
		25-44	2.6	0.3	0.3
		45-64	1.6	0.0	0.0
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)	16.9	5.6	1.5
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers Discotheekbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)	25		5.5
		15-40 (gem. 21)	7		1.5
Zaandam: itgaanders	2006	12-44 (gem. 21)	6.8		2.4
		12-17			3.0
		18-24			1.9
		25-44			3.1

Van de algemene bevolking heeft de leeftijdsgroep 25-44 jaar het vaakst weleens ecstasy gebruikt. Het recente (laatste jaar) en huidige (laatste maand) gebruik is bij jongeren (15-24 jaar) het hoogst. Volgens het landelijke bevolkingsonderzoek wordt amfetamine in stedelijke gebieden vaker gebruikt dan op

⁵ Nabben et al. (2006: 61).

het platteland.⁶ itgaanders gebruiken vaker amfetamine dan de algemene bevolking. Afhankelijk van het settingtype waar zij geïnterviewd zijn en de leeftijd van de uitgaander, varieert het huidige gebruik van 2 tot 6 .

gebruiksfrequentie, dosering en toediening

De gebruiksfrequentie verschilt aanzienlijk per gebruiker en scene. Over het algemeen vindt amfetaminegebruik alleen in weekenden plaats – en lang niet ieder weekend. In clubs en kroegen wordt het minder vaak genomen. Hoewel sommige panelleden aangeven dat het gebruik toeneemt in het reguliere circuit, is amfetamine nog steeds een drug die vooral op party's wordt gebruikt. Het gebruik wordt meestal van tevoren gepland, omdat dealers lang niet altijd bereid zijn om voor een kleine hoeveelheid langs te komen. De regelmatige gebruiker zal zelf iets meenemen wanneer hij naar een feest gaat, maar de gelegenheidsgebruikers zullen afwachten of iemand iets mee heeft iemand die het hen aanbiedt of aan wie ze kunnen vragen om een snuif. Het is een redelijk goedkope drug, waardoor gemakkelijk wordt gedeeld.

De dosis die mensen per snuif en/of per avond gebruiken verschilt erg per persoon en is ook afhankelijk van de kwaliteit. Aangezien er tolerantie wordt opgebouwd, hebben frequente gebruikers meer nodig op een avond en zijn ze geneigd om grotere lijnen te leggen. In principe geeft een sleutelpuntje echter al voldoende effect. In de scenes waar vaker speed wordt gebruikt, wordt op één avond ongeveer een halve tot hele gram gebruikt (uit één gram halen zij dan ongeveer 10 lijntjes). Er worden daarnaast, vooral door het regiopanel, ook groepjes genoemd die veel gebruiken (tot enkele grammen per avond) en ook vaker dan alleen in het weekend. Ook in de Gelderse Tendens komt dit naar voren: "De hoeveelheden die ze weg snuiven zijn ongekend. Ze willen knallen en echt tot het uiterste gaan. Nachten lang halen ze er mee door."⁷ Deze jongeren gebruiken ook doordeweeks. Voor sommigen komt het er op neer dat zij 3 tot 4 gram per week gebruiken. "Diegenen die het doordeweeks gebruiken, maken lange dagen, moeten vroeg op en willen 's avonds gewoon bij de groep blijven op de hangplek . Sommigen moeten om 4 uur op en willen toch na tien 's avonds blijven." (RJ8)

Over het algemeen snuiven deze jongeren de amfetamine. In andere netwerken en scenes wordt er vaker afgewisseld tussen het slikken (poeder, bommetjes⁸ of capsules) en het snuiven. Gebruikers snuiven omdat bij orale inname het effect langer op zich laat wachten en het daardoor

Bij veel smartshops kunnen lege capsules worden gekocht, bedoeld voor kruiden, zaden of andere vies smakende middelen. Er worden zowel vegetarische als gelatine capsules aangeboden. De lege capsules kosten rond de 8 euro voor 100 stuks. Voor ongeveer 30 euro koop je er een capsulemachine bij, waarmee je in korte tijd een grotere hoeveelheid capsules kunt vullen.

⁶ Rodenburg et al. (2007:63).

⁷ Roomer & Poelmans (2006:29).

⁸ Amfetamine verpakt in een dichtgedraaid vloeitje.

moeilijker is om te doseren. Wanneer zij amfetamine doorslikken hebben zij echter niet de vieze smaak van amfetamine in hun mond en hopen ze dat de schade aan hun neus en lichaam beperkt blijft.

Eén dealer uit het noorden en één preventiewerker in het zuiden van het land zijn speedpillen tegengekomen, wat volgens hen vrij ongebruikelijk is. "Het waren hele grote joekels. Een hele in één keer nemen zou echt té heftig zijn. Ze worden verkocht onder de naam 'kapsones'." (K 14)

otieven effecten

Speed is een rechttoe, rechtaan middel, met een onvervalst oppeppend effect, waardoor de gebruiker genoeg energie heeft om de hele avond (of meerdere) door te halen. Het is zeer functioneel op momenten dat de vermoeidheid toeslaat maar de uitgaander nog niet bereid is om het feest te verlaten. Bovendien heeft het geen mild hallucinogene effecten zoals bij ecstasy, waardoor de gebruiker scherp blijft. "Het is gewoon een heel effectief en goedkoop middel. Daarbij is het een hele vlakke drug, het geeft niet zo'n schokkende high als bijvoorbeeld een pil, maar houdt je constant en erg helder." (K 12) Daarnaast neutraliseert speed, net als cocaïne, het effect van alcohol.

Sommigen gebruiken speed om zich beter te kunnen concentreren op de (saaie) dagelijkse taken of ter verdrijving van de verveling. "Zelfs het dorp wordt leuk met een beetje speed." (R 7) Het geeft meer zelfvertrouwen en sommige gebruikers denken dat ze de hele wereld aankunnen ze worden actief en vrolijk en het praten gaat gemakkelijker, soms is de woordenstroom niet meer te stoppen. Het gebruik van amfetamine kan aanzetten tot baldadigheid of zelfs agressieve uitpattingen.

e onddheidsrisico s en nadelige bijwerkingen

Vergeleken met cocaïne en ecstasy, is er maar weinig aandacht voor speed en de eventuele gezondheidsrisico's. Een gezondheidswerker weet niet of het wel juist is dat er vanuit preventie zo weinig aandacht is voor speed. "Het lijkt een vergeten middel, terwijl het toch al jaren lang een redelijk stabiele rol blijft spelen in bepaalde delen van het uitgaansleven." (KG7)

Over het algemeen maken panelleden zich weinig zorgen over het speedgebruik. Enkelen geven aan dat sommige groepen jongeren eigenlijk te veel en te vaak gebruiken, en beginnen zich wel zorgen te maken, hoewel ze doorgaans denken dat het een fase is waar de jongeren doorheen moeten. De meerderheid van de panelleden ziet echter wel dat het gebruik van invloed is op de fysieke verschijning van deze frequente gebruikers. Hoewel de jongeren het zelf toeschrijven aan de puberteit, wijten panelleden de extreme vermagering, slechte huid, bleke snuiten en tandbederf aan het gebruik van amfetamine. "Ze zien eruit alsof hun bloed is afgetapt." (RJ5) Daarnaast kampen sommige jongeren met depressies, onverschilligheid en neerslachtigheid. Verschillende panelleden geven ook aan dat zij vaker jongeren tegenkomen die verslaafd zijn. Het aantal hulpaanvragen

voor amfetamineverslaving is sinds 2001 verdrievoudigt, waarbij ook het aantal hulpaanvragen van jongeren onder de 20 jaar is toegenomen.⁹

De gebruikers ervaren zelf de volgende nadelige bijwerkingen:

cuut: Het giert in de keel en ze hebben pijn in hun neus. Omdat het middel niet altijd goed is te doseren kunnen ze erg opgefokt raken en is het niet gemakkelijk om het gebruik voor omstanders te verhullen.

Subacuut: Vermoeidheid, uitputting en spierpijn omdat ze te lang zijn doorgedaan en hun grenzen hebben overschreden. Sommigen hebben dagen erna nog last van slapeloosheid en hartritme stoornissen. De kater is de volgende dag groter dan bij andere middelen, zoals cocaïne.

ange termijn: "Pep houdt je jong, oud word je niet!" (K 14) Sommige jongeren klagen over het feit dat zij chronisch verkouden zijn en over de aantasting van hun neusbotje. Een aantal is bang voor verslaving, maar dat zijn er weinig. De meesten vinden zelf dat ze het in de hand hebben. Sommigen klagen over depressieve gevoelens en dat zij zich sociaal buitengesloten voelen. Omdat ze bang zijn dat andere mensen het (dagelijkse)gebruik herkennen gaan ze contact met anderen vermijden.

erspreiding

Bij de verspreiding van amfetaminegebruik maken we eerst een onderscheid naar regio's en daarna naar scenes.

Verspreiding per regio

Als we de regionale verspreiding van amfetamine naast die van cocaïne (Hoofdstuk 8) leggen, zien we een opmerkelijk verschil. In het zuiden van het land wordt er meer amfetamine, maar minder cocaïne gebruikt dan in de rest van Nederland. Bovendien neemt het gebruik van amfetamine in het zuiden van het land toe. In deze regio wordt het middel positiever gewaardeerd dan in de overige regio's. Zo wordt er in de andere regio's (vooral in Groningen) vaak gezegd dat jongeren liever cocaïne gebruiken dan amfetamine, maar daar simpelweg het geld niet voor hebben: de energieboost van één snuif amfetamine duurt immers langer dan die van cocaïne en is ook goedkoper. In het zuiden van het land krijgen we deze berichten zelden te horen.

Naast het feit dat amfetamine over het geheel genomen op het platteland positiever gewaardeerd wordt dan in verstedelijkte gebieden, is er een verschil in waardering tussen Amsterdam en Rotterdam.¹⁰ In Rotterdam is het imago van amfetamine toch iets beter. Dit kan te maken hebben met het feit dat Rotterdam

⁹ LADIS bulletin, oktober 2007.

¹⁰ In de Trendwatch 2003 zeiden panelleden ook dat in de minder stedelijke gebieden amfetamine een meer positieve status had.

de bakermat is van de gabbercultuur, waarbinnen amfetaminegebruik populair was.

Het meest in het oog springende gebruik van speed zit bij de **dorpsjeugd** (vaak omschreven als hang- en probleemjongeren), verspreid over alle regio's.¹¹ Het volgende profiel dringt zich op. Deze speedgebruikers zijn onder de 20 jaar, autochtoon, hardcore fans of in ieder geval liefhebbers van harde muzieksoorten, en worden door hun omgeving en jongerenwerkers vaak aangeduid als risicjongeren. Deze jongeren gebruiken niet alleen in het weekend, maar ook doorde-weeks en op straat.¹²

Veel wijst erop dat het amfetaminegebruik sinds de laatste editie van Trendwatch (2004-2005) is toegenomen onder dorpsjongeren. Maar het is lastig te bepalen hoe sterk de stijging is. Vooralsnog houden we het op een lichte toename in het gebruik van amfetamine onder jongeren in de meer rurale gebieden.

In deze nieuwe editie hebben wij voor het eerst gegevens van het regiopanel kunnen toevoegen, waardoor we nu meer informatie hebben over buitenstedelijke gebieden. In de editie van 2003 wezen panelleden er al op dat amfetamine steeds populairder werd onder de lager opgeleide jeugd in dorpen en kleinere steden. Zij verwachtten toen dat het waarschijnlijk zou toenemen.¹³ Ook in de editie van 2004-2005 wezen panelleden op het opvallende amfetaminegebruik door dorpsjeugd. Nu horen we het veelvuldig, maar vooral van het regiopanel. Veel van deze regiopanelleden werken vooral met groepen (probleem)jongeren die in het oog springen. Jongeren die vaak geneigd zijn meer te experimenteren en zich meer afzetten tegen ouders en gezagsdragers. Hun drugsgebruik wordt breed uitgemeten (soms ook in de media) en vaak als zeer problematisch ervaren, terwijl dit geen representatieve groep jongeren is. In de beeldvorming wordt deze groep sterk uitvergroot. Zoals in het vorige hoofdstuk al is aangegeven, wordt in dorpen vaak heftiger gereageerd op (geruchten omtrent) een hanggroep en hun drugsgebruik. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de opwinding over het 'Geheim van Goeree'. Op 1 augustus 2006 zond het netwerk een reportage uit over het 'witte eiland.' Dealers zouden rond scholen over elkaar heen vallen, amfetamine zou makkelijker te bestellen zijn dan een pizza en volgens sommige jongeren was er meer speed dan kunstmest op Goeree. Onze panelleden zeggen nu dat, hoewel er inderdaad groepjes jongeren zijn die veel en soms problematisch speed gebruiken, het geen wijdverbreid probleem is onder de Goereese jeugd.¹⁴

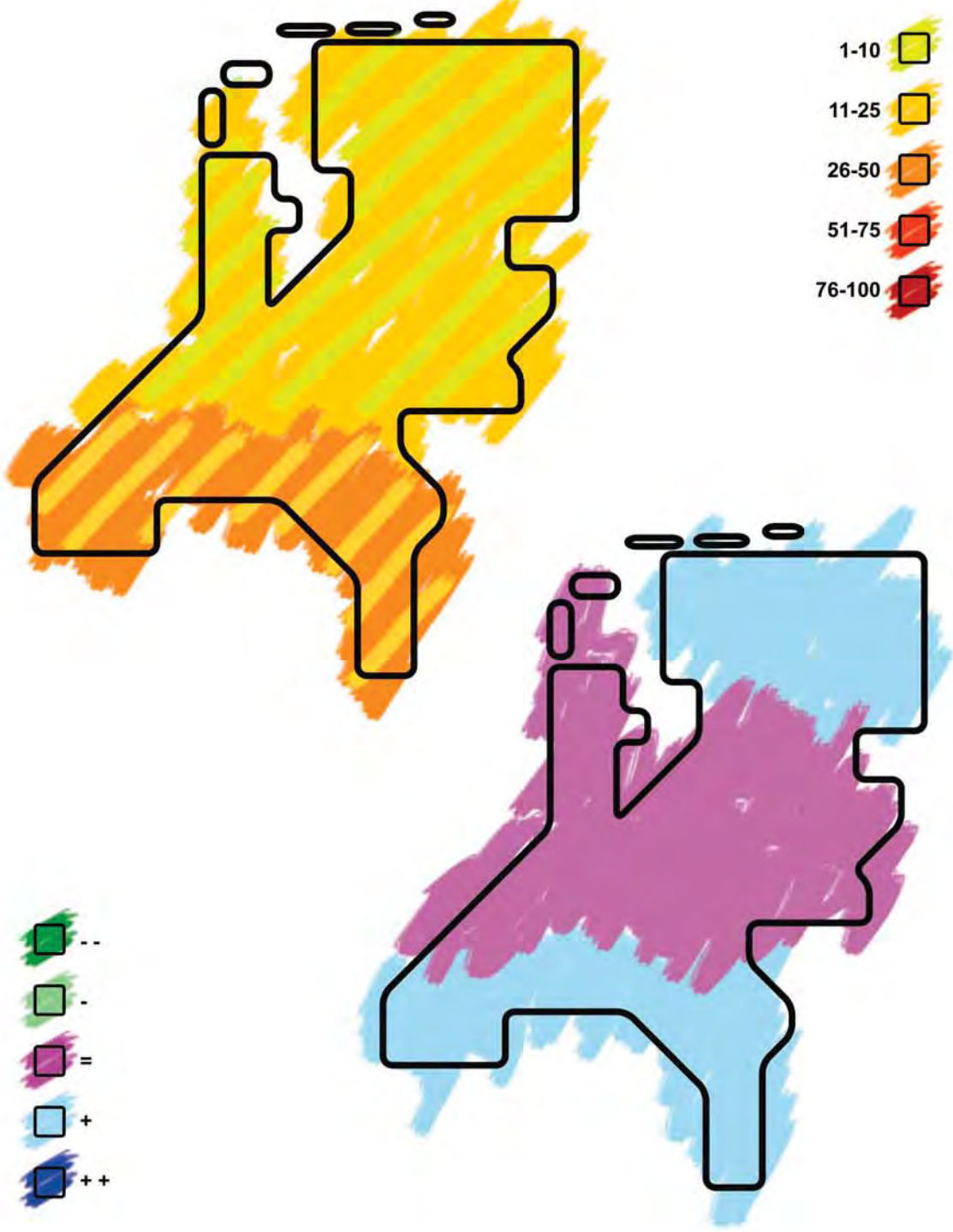
¹¹ In de Amsterdamse panelstudie komt daarentegen een ander beeld naar voren. Amfetamine speelt daar **geen** rol onder hang- en probleemjongeren. Dit kan echter verklaard worden doordat een groot deel van de hang- en probleemjongeren in steden van allochtone afkomst is. Het is bekend dat weinig allochtonen harddrugs gebruiken. (Nabben et al., 2007:90-95).

¹² Ook het panel van de Tendens wijst op het speedgebruik onder (hang)jongeren. (Roomer & Poelmans, 2006:28-29).

¹³ Nabben et al. (2003: 73).

¹⁴ In een recent onderzoek van de GGD onder jongeren van 13-24 op de Zuid-Hollandse eilanden sprong één gemeente sprong erboven uit. Daar had 4% van de jongeren ervaring met harddrugs (versus 1.5% van de hele groep). Over het algemeen verschilde het gebruik van hard-

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) amfetamine, naar regio

drugs onder jongeren op Goeree-Overflakkee niet met de andere Zuid-Hollandse eilanden en ook niet met de rest van Nederland (Kenens, 2007:9).

erspreiding per scene

Het gebruik van amfetamine is minder wijd verspreid dan dat van cocaïne en ecstasy. Het blijft een drug die het sterkst aan specifieke muziekstijlen en scenes is gebonden. Net als in voorgaande jaren is amfetamine vooral aanwezig in de underground-, hardcore-, tekno-, kraak- en alternatieve scenes. Daar is het vaak een van de meest populaire middelen uit het rijtje. Zoals een panellid uit de tekno scene zegt: "als de coke eens zou weten hoeveel pep wij versleten, had de coke liever pep geheten." (K 18) In deze scenes is het gebruik van speed vrij stabiel en niet echt onderhevig aan fluctuerende oplevingen in populariteit of interesse, zoals bij ecstasy en cocaïne het geval is.

M T MIN	Gebruik	Dynamiek
Dance	11-25	1-10
Hardstyle Hardcore	26-50	1-10
Mainstream	11-25	51-75
urban	11-25	1-10
erotisch	1-10	1-10
underground	26-50	1-10

Tussen alle verschillende dancestromingen blijft amfetamine het meest populair in de **hardere stijlen**. Het aantal beats per minuut ligt daar hoog en om het tempo vol te houden is amfetamine een zeer probaat middel. Volgens een organisator van hardstyle feesten dans je het lekkerst wanneer je eigen hartritme gelijk is aan het ritme van de muziek. (K 3) Bovendien passen de "democratische en economisch goed deelbare, eigenschappen van

speed goed bij deze scene, in tegenstelling tot cocaïne." (K 6) Binnen de andere dancestromingen is amfetamine geen onbekend middel. Maar als het gebruikt wordt, dan toch vooral puur functioneel: om een nacht door te halen. Vanwege het negatieve imago, vooral onder de meer trendy uitgaanders, wordt met het gebruik echter niet te koop gelopen.

In de **mainstream** lijkt het gebruik van amfetamine iets toe te nemen. Net als voor cocaïne is de ontnuchterende werking van speed ontdekt en dat effect wordt binnen deze scene goed gewaardeerd. **Psychonauten** nemen het middel wel, maar over het algemeen blijft het bij experimenteel gebruik. Psychonauten zijn vooral geïnteresseerd in de geestverruimende effecten van drugs. Speed heeft juist dit effect niet. Volgens R 6 spelen bij psychonauten ook de (vermeende) slechte kwaliteit en het negatieve imago van het middel mee. Op **erotische** feesten speelt het gebruik van speed bijna geen rol en in de **urban** scene wordt zelfs door geen enkele panelstudie en ook niet door ons eigen panel amfetaminegebruik waargenomen.

¹⁵ Percentages. Een kleurloos vlak houdt in dat geen enkel gebruik wordt gerapporteerd (0 %).

¹⁶ () lichte stijging in enkele netwerken.

Methamfetamine

Methamfetamine wordt ook wel crystal, ice, tina, yaba of meth genoemd.¹⁷ Het is een stimulant, die lijkt op adrenaline en ongeveer 2 tot 3 keer sterker en giftiger is dan amfetamine. Het kan gerookt, gesnoven, geslikt of geïnjecteerd worden, maar in Nederland horen we alleen van mensen die het snuiven.

In de Verenigde Staten en Zuidoost-Azië is het gebruik van methamfetamine al langer een groot probleem.¹⁸ In Europa is het minder bekend en wordt het eigenlijk vooral in de Baltische staten en Tsjechië aangetroffen. In Nederland wordt het eerder gebruikt en is het slecht verkrijgbaar. Over de kwaliteit kunnen we daarom ook weinig zeggen. In 2006 werden er in totaal 14 monsters aangeleverd bij DIMS die als methamfetamine waren gekocht.¹⁹ Hiervan bevatten 10 poeders daadwerkelijk methamfetamine met een gemiddeld gehalte van 42% (maximale is 80%).

Prijzen van methamfetamine	
bron	Prijs per gram
Regio- en kernpanel	50 - 80
Antenne 2006	120 - 180
NND	45
Diverse internetfora	15 - 60

Hoewel methamfetamine in zeer geringe mate wordt gebruikt in Nederland is het wel een drug die veel aandacht krijgt in de media en waarover de meeste geruchten rondgaan. Ook als onze panelleden iets weten te vertellen over methamfetamine in 'hun' scene, groep of werkgebied, dan zijn het toch vooral geruchten. Hun beeld is dat de drug niet past in het menu van recreatieve gebruikers. Alleen degenen die veel met drugs experimenteren willen het weleens proberen, maar van veelvuldig gebruik horen de panelleden eigenlijk nooit.

Door gebruikers worden vooral bij veelvuldig gebruik vaak zeer negatieve bijwerkingen ervaren als paranoia, hallucinaties en gewelddadig gedrag. Door de negatieve bijwerkingen is het imago van methamfetamine is nog slechter dan van amfetamine. Het staat bovendien bekend als zeer verslavend. Het dominante, negatieve imago van de drug wordt met name bepaald door angstaanjagende verhalen uit de (vooral Amerikaanse) media. Daarin worden steevast beelden vertoond van gebruikers en de methamorfose.²⁰ Wanneer je eenmaal begint, kom je er niet meer vanaf, zo is de boodschap.

¹⁷ Methamfetamine wordt in de Verenigde Staten ook speed genoemd. Hierdoor ontstaat soms verwarring met amfetamine.

¹⁸ NND Nieuwsbrief (jaargang 5 nr. 1, 2007: 7).

¹⁹ Tevens bevatten 20 als ecstasy gekochte tabletten methamfetamine, maar in zeer lage dosis.

²⁰ In diverse fora is veel aandacht voor methamfetamine. De reacties zijn echter vaak negatief en het duurt nooit lang of dit soort foto's worden geplaatst.

Slechts in twee scènes zien we een licht toegenomen belangstelling voor methamfetamine. In de Amsterdamse Antenne 2006 worden enkele homonetwerken genoemd, die met het middel experimenteren omdat het de seksuele activiteit zou stimuleren. Daarnaast wordt het iets populairder onder psychonauten. (R 6). Deze belangstelling wordt mede gevoed door berichten en verhalen waarin de 'leuke' en 'hilarische' kanten van methamfetamine worden belicht, zoals in de film Spun.²¹ Dergelijke geluiden verminderen de angst en wakkeren de interesse aan om eens te experimenteren. Mits er gecontroleerd wordt gebruikt, loop je weinig risico. Bovendien vinden gebruikers het effect veel beter dan van speed omdat het meer euforisch is. Maar de negatieve bijwerkingen zijn ook veel sterker. Sommigen klagen dat zij dagen niet kunnen slapen en dat de 'crash' veel heftiger is, dan na het gebruik van amfetamine. (R 6)

Trends amfetamine

- Amfetamine zit iets in de lift, maar het gebruik blijft beduidend lager dan van ecstasy en cocaïne.
- De prijs varieert, vooral in het zuiden van het land, maar is met gemiddeld 7,50 per gram hetzelfde gebleven.
- De kwaliteit is stabiel. Amfetamine wordt vaak versneden met cafeïne.
- De verkrijgbaarheid, met uitzondering van Amsterdam, is doorgaans goed.
- Amfetamine wordt gesnoven of geslikt, vaak naar gelang de situatie.

- Amfetamine heeft nog steeds een overwegend negatief imago.
- Maar er is landelijk een herwaardering, onder andere vanwege het ontnuchterende effect bij/na alcoholgebruik.
- Op het platteland is de waardering positiever dan in verstedelijkte gebieden en in Rotterdam positiever dan in Amsterdam.
- In rurale gebieden is het middel populairder dan in stedelijke gebieden. Dit in tegenstelling tot wat uit landelijk bevolkingsonderzoek (NPO) naar voren komt.
- In het zuiden van het land ligt het gebruik hoger en neemt het ook toe.

- Amfetamine blijft sterk verbonden met specifieke muziek- en leefstijlen.
- Het blijft vooral een drug voor party's, hoewel het in het reguliere uitgaanscircuit nu ook iets vaker wordt gebruikt.
- In het trendy uitgaansleven blijft speed marginaal aanwezig en meer verborgen vanwege het beklijvende negatieve imago in deze netwerken.

²¹ Jonas Ackerlund is de regisseur van de film Spun (2002) dat zoiets betekent als 'naar de klote'. Een methamfetamineverslaafde wordt door zijn dealer geïntroduceerd bij de maker van zijn favoriete drug. Er volgt een non-stop driedaags avontuur.

- Jongeren onderschatten de latente gezondheidsrisico's van (fors) amfetaminegebruik.
 - In de meer alternatieve scenes blijft het gebruik stabiel en hoog.
 - De hardcore scene lijkt verzadigd.
 - Het gebruik van amfetamine onder 'dorpsjeugd' neemt licht toe.
 - Bij bepaalde groepjes plattelandsjongeren blijft het gebruik niet langer beperkt tot het weekend en party's.
-
- Methamfetamine wordt nog steeds zelden gebruikt. Er lijkt echter iets meer interesse voor het middel te komen in kleine niches.

1 N R OS MIDD N

Narcosemiddelen zijn in de letterlijke zin van het woord verdovende middelen. In de medische sector worden zij vaak gebruikt bij operaties, maar bij recreatief gebruik gaat het, althans in principe, om lichtere doseringen en worden andere effecten nagestreefd. We besteden in dit hoofdstuk vooral aandacht aan de twee narcosemiddelen die het vaakst door uitgaanders worden gebruikt: **GH** en **ketamine**. Beide middelen worden ook geschaard onder de partydrugs, maar in de vorige edities van Trendwatch bleek steeds dat GHB en ketamine voornamelijk in privé- en thuissettings worden genomen. Daarnaast gaan we kort in op het gebruik van **lachgas**. Andere narcosemiddelen laten we buiten beschouwing, omdat deze zelden of nooit recreatief gebruikt worden.

hemische naam

H¹

Gamma-Hydroxy-Boterzuur

ketamine²

2-(2-chloorfenyl)-2-methylamino-cyclohexan-1-on

orm

poeder, pillen en vloeibaar

Dosering is erg belangrijk. De middelen werken meestal snel, tot hooguit een half uur na inname.

GHB was in de afgelopen jaren het meest populaire narcosemiddel onder uitgaanders.³ Vergeleken met andere partydrugs was het gebruik echter summier. In 2003 was GHB over het hele land uitgewaaierd en in verschillende scenes en netwerken bekend. Onder de trendsetters was de piek toen al

voorbij. In 2005 was de interesse nog meer aan het verflauwen, behalve in Groningen en Rotterdam waar het nog licht leek toe te nemen. GHB was vooral een populair middel in de kinky- en homoscene, vanwege het erotische imago.

Ketamine werd in 2003 sporadisch gebruikt in de uitgaansnetwerken - eigenlijk alleen in de tekno- en psychonautenscene. De hype die in 2000 rond dit middel ontstond, was ingezakt. Het vermoeden bestond echter in 2003 dat het onder trendsetters in Amsterdam weer iets vaker gebruikt werd. In 2004-2005 bleek inderdaad dat de markt meer in beweging was en dat er buiten de psychonauten meer netwerken geïnteresseerd waren. Op internetfora werden ook meer vragen gesteld over ketamine.

¹ In de volksmond wordt GHB ook wel roessie, vloeibare TC, buis, G, gehaktballen, goddelijke hemelse belofte en potje genoemd.

² Bijnamen voor ketamine zijn: ketalar, special K, kittycat, ket en kat in de zak.

³ In tegenstelling tot de Verenigde Staten, waar ketamine meer wordt gebruikt dan GHB en ook een grotere rol speelt in het uitgaansleven dan hier in Nederland. (Kelly et al., 2006:889).

Product prijs, kwaliteit, verkrijgbaarheid en imago

rijs

In alle Nederlandse regio's en steden wordt ongeveer dezelfde prijs betaald voor GHB. Een groot deel van de panelleden spreekt, net als in de voorgaande edities, van het kopen van fl gelflesjes gevuld met GHB, die in uitgaanscentra worden aangeboden. De prijs van een fl gelflesje ligt bijna overal rond

Prij en van GH		
ron	GH per volume	etamine per gram
Regio- en kernpanel	2 - 5 (5ml) 70 - 100 (1)	10 - 50
Antenne 2006	5 - 10 (5ml) 150 - 260 (1l)	20 - 60
NND	175 (1l)	-
DIMS	2 - 8 (5ml)	20 - 40

de 10 euro. De literprijzen voor GHB verschillen wel. Vaak is dit afhankelijk van de relatie met de dealer of verkoper. De prijs van GHB is sinds de vorige Trendwatch editie gedaald.

Voor ketamine worden meer verschillende prijzen genoemd door het panel. De prijs van ketamine is dan ook sterker afhankelijk van de verkrijgbaarheid en de kwaliteit van het product, dan die van GHB. In vergelijking met voorgaande jaren is de prijs van ketamine redelijk stabiel gebleven. Alleen in Amsterdam is er sprake van een forse prijsdaling.

waliteit

Volgens de panelleden is de kwaliteit van GHB en ketamine zelden een punt van discussie voor de gebruikers. In 2006 werden 129 als GHB gekochte monsters ingeleverd bij DIMS. Hiervan bevatten 120 monsters daadwerkelijk GHB of GBL.⁴ De gemiddelde hoeveelheid was 43.5 , terwijl dit maximaal 82 kan zijn. Ten opzichte van voorgaande jaren is de kwaliteit redelijk stabiel gebleven.

Ketamine wordt aanzienlijk minder aangeboden bij DIMS en daarom is het moeilijk om harde uitspraken te doen over de kwaliteit. In 2006 werden 23 als ketamine gekochte monsters ingeleverd, waarvan 22 ook daadwerkelijk ketamine bevatten. Het gemiddelde percentage was 76.4, hetgeen redelijk 'goed' is. Panelleden verwachten ook niet anders aangezien zij denken dat de meeste ketamine direct uit het laboratorium of uit het medicijnkastje komt. Dat zou mede kunnen verklaren waarom er niet veel ketamine bij DIMS wordt aangeboden. In Amsterdam is in één netwerk foute ketamine in omloop geweest.⁵

⁴ GBL, Gamma-butyrolaceton, is één van de twee grondstoffen voor GHB. GBL wordt in het lichaam in GHB omgezet. Het is twee keer zo sterk als GHB en daarom ook moeilijker te doseren. Twee panelleden hebben geruchten opgevangen dat jongeren dit ook zouden gebruiken, maar het blijft bij geruchten.

⁵ Nabben et al. (2007: 72).

verkrijgbaarheid

De verkrijgbaarheid van GHB is in alle regio's redelijk goed en zelfs verbeterd sinds de vorige Trendwatch editie. Op sommige plekken is zelfs een groot aanbod. De productie en verkoop van GHB is vaak een vriendenaangelegenheid. Het is gemakkelijk om zelf te maken, de grondstoffen zijn legaal te koop in Nederland en het recept staat op meerdere internetsites. In het Igemeen agblad van 14 september 2007 wordt de indruk gewekt dat meer jongeren GBL gebruiken, omdat dit meer verkocht wordt. GBL is echter een grondstof voor het maken van GHB. Er is dus geen sprake van een enorme toename in het gebruik van GBL, de enige (voorzichtige) trend die wij waarnemen is dat gebruikers iets vaker zelf aan de slag gaan in de keuken.⁶ Panelleden zien bijvoorbeeld ook steeds vaker dat mensen literflessen GHB in hun koelkast bewaren.

Ketamine is niet altijd en overal verkrijgbaar, hoewel er wel steeds meer wordt aangeboden op de Nederlandse markt en bovendien ook van diverse kwaliteit. In Amsterdam zijn meer dealers die het verkopen en kan het soms ook bij cocaïne-dealers worden besteld. Omdat het vaak wordt gebruikt als een extraatje, vinden veel gebruikers het niet erg als de dealer niet direct kan leveren. Sommige panelleden horen dat er ook ketamine geregeld kan worden via vrienden die werken op een veebedrijf. Daarnaast komt er volgens een dealer ook ketamine uit India waar het legaal en gemakkelijk verkrijgbaar is. In Amsterdam opperen sommige dealers dat er een deel via de farmaceutische industrie afkomstig is.

mago

Het imago van GHB is tweeslachtig. Enerzijds heeft het een erotisch imago dat door veel gebruikers wordt gewaardeerd. Daarnaast heeft het ook een slechte naam, omdat gebruikers er op out gaan en vanwege de reputatie van rapedrug. Hoewel het er in 2006 op leek dat het middel steeds positiever werd gewaardeerd, zal de negatieve berichtgeving in de media in 2007, deze ontwikkeling waarschijnlijk beïnvloeden.⁷ Ketamine heeft van oudsher meer een cultimago.⁸ Vanwege de psychedelische effecten blijft het middel binnen bepaalde scenes erg tot de verbeelding spreken. Jongere uitgaanders lijken, in tegenstelling tot psychonauten, minder te hechten aan, en op de hoogte te zijn van, de imago's van beide middelen. Zij ervaren de effecten vooral als grappig en zien het veelal als een spannende nieuwe kick om ermee te experimenteren.

⁶ Dit wordt ook wel 'soep koken' genoemd.

⁷ In Eindhoven werden half maart 2007 uitgaanders op het Stratumseind onwel, het ging vermoedelijk om GHB die in de drankjes werd gedaan. Op 30 mei 2007 stonden de kranten vol van de HIV-besmettingen van homoseksuelen op een seksfeest in Groningen, waar de slachtoffers van tevoren waren verdoofd met GHB. Op 16 juli 2007 meldden kranten dat twee jonge meisjes met GHB waren gedrogeerd en seksueel misbruikt.

⁸ Nabben & Korf (2000).

Gebruik van GHB en ketamine

Er bestaan geen recente gegevens over het gebruik van beide middelen door de algemene Nederlandse bevolking. Wel wordt af en toe naar het gebruik van GHB gevraagd in specifieke onderzoeken onder uitgaanders. Het huidige gebruik (laatste maand) van GHB varieert van 2 tot 4. Cijfers over ketamine zijn alleen bekend voor Amsterdam.

Prevalentie GHB en ketamine in Nederland					
Onderzoek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Antenne (Amsterdam):	2005				
Cafébezoekers – GHB		15-65 (gem. 27)	10.0	4.9	1.5
Cafébezoekers – ketamine		15-65 (gem. 27)	4.4	2.2	1.0
Tendens (Gelderland):	2005-2006				
Coffeeshopbezoekers – GHB		18-61 (gem. 27)	9		2
Discotheekbezoekers – GHB		15-40 (gem. 21)	2.5		1
Zaandam:	2006				
uitgaanders – GHB		12-44 (gem. 21)	6.0		2.2
		12-17			4.0
		18-24			1.6
		25-44			2.1

Gebruiksfrequentie, dosering en toediening

GHB en ketamine worden vooral in het weekend gebruikt en vaker thuis of in privésettings, dan in uitgaanslocaties. Het overgrote deel van de gebruikers van beide middelen gebruikt niet op grote schaal en zeker niet frequent. Voor enkelen blijft het gebruik echter niet langer beperkt tot het weekend of speciale gelegenheden, bijvoorbeeld probleem- of hangjongeren, die ook meer of dagelijks GHB gebruiken in de zomervakantie. Voor het eerst komen panelleden nu ook 'GHB-verslaafden' tegen in enkele uitgaansnetwerken. Dergelijke gebruikers nemen om de vier uur een dopje GHB. Soms zetten zij zelfs het alarm op hun horloge of telefoon en dit kan de hele dag doorgaan (en nacht).

Ketamine wordt een stuk minder gebruikt dan GHB en ook minder vaak. Het wordt toch meer gezien als een drug die voor speciale gelegenheden wordt gereserveerd. Ketamine wordt dan ook zelden elke week gebruikt in netwerken. Het gros neemt ketamine in het weekend en wacht weer een poosje na het gebruik. Beide middelen worden niet gezien als ideale partydrug, wat overigens niet wegneemt dat GHB op sommige party's wordt gecombineerd met stimulantia. De uitwerking van een 'kleine' dosering verschilt erg van een 'grote' dosering. De grens tussen een 'kleine' en een 'grote' dosering luistert echter zeer nauw en verschilt per persoon en per kwaliteit. Vooral thuis en in een rustige omgeving zijn de doseringen groter. De kleinere doseringen zijn geschikter voor in het uit-

gaansleven. Toch worden narcosemiddelen relatief weinig in een club of kroeg gebruikt, omdat de dosering moeilijk is in te schatten en daarmee ook het effect van de roes. Over het algemeen neemt iemand niet meer dan 20 ml GHB op een avond. Deze hoeveelheid wordt meestal verspreid over de avond genomen. GHB komt bijna alleen in vloeibare vorm voor in Nederland en wordt derhalve altijd gedronken. Soms wordt het voor gebruik verdund of met een (non-alcoholisch) drankje vermengd om de zoute smaak te verhullen. it één gram ketamine worden ongeveer 40 snuifjes gehaald.⁹ De meesten nemen enkele nipjes of wat meer tot een kwart of halve gram per persoon op een avond. Ketamine wordt vrijwel altijd gesnoven in Nederland, maar soms ook wel geslikt.

otieven effecten

Voor het gebruik van GHB worden twee belangrijke motieven genoemd. Ten eerste is het een drug die een rustgevend effect geeft. Dit wordt vaak als prettig ervaren na het gebruik van uppers of wanneer een persoon niet in slaap kan vallen. Daarnaast vinden veel gebruikers het ook een sociale en erotische ontremmer en stimulerend voor hun seksleven.

Er zijn ook gebruikers die zeggen dat ze graag een dopje GHB nemen omdat dit hetzelfde effect geeft als een flinke alcoholroes (het bootst de vage en slingerende alcoholroes na) en een stuk goedkoper is. Een bijkomend voordeel is dat gebruikers de volgende dag geen of nauwelijks last hebben van een kater. Er zijn ook uitgaanders die GHB ter vervanging van andere middelen gebruiken, omdat ze de volgende dag minder hinder ondervinden van de nadelige effecten. Ze vinden GHB een stuk gezonder dan andere middelen. Ook de behoefte om andere middelen te nemen zou worden geremd: de drang om cocaïne te nemen verdwijnt en de biertjes blijven staan.

Ketamine wordt door sommigen gebruikt omdat zij de K-hole willen ervaren. Dit is een tripachtige beleving, waarbij visuele en bizarre effecten worden ervaren en vreemde zwaartekrachten op het lichaam lijken in te werken.

De ik gevoel verdwijnt, langzaam stijgt je geest op, je vliegt langs verschillend de werelden en opeens krijg je het boek te zien waarin al je vragen worden beantwoord, die je overigens niet altijd de volgende ochtend nog weet te herinneren. 6

Voordelen van deze trip zijn volgens gebruikers dat de werking minder lang aanhoudt dan van tripmiddelen als paddo's en LSD, sneller na inname begint en dat er achteraf geen kater is. Daarnaast worden kleinere hoeveelheden gebruikt voor een euforisch en soms 'freaky' gevoel. De gebruikers worden uitbundig, onge-

⁹ Nabben et al. (2007: 72).

remd en ervaren weinig problemen, krijgen pratikicks en halen de gekste dingen uit die in groepsverband vaak als gezellig en grappig worden ervaren.¹⁰

Gezondheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

De panelleden noemen weinig in de praktijk voorkomende gezondheidsrisico's voor de gebruikers van ketamine en GHB. Bovendien neemt de meerderheid van de gebruikers deze middelen in beperkte mate en zijn zij vaak voorzichtig met hun doseringen. Zij gaan liever niet 'out' (op GHB) of 'fout' (op ketamine).

Onvrijwillig gebruik van GHB of ketamine

Het effect van GHB of ketamine kan zeer beangstigend zijn wanneer de gebruiker niet bewust is van het feit dat hij of zij dit middel gebruikt. De verwarring tussen ketamine en cocaïne is al langer bekend bij onze panelleden, maar komt eigenlijk sporadisch voor. Toch gebeurt het nog weleens dat mensen denken dat zij cocaïne aangeboden krijgen, wat ketamine blijkt te zijn.

Het ongemerkt toedienen van GHB gebeurt al langer, bijvoorbeeld met de intentie om een meisje seksueel te kunnen misbruiken. De afgelopen twee jaar wordt er vaker GHB ongemerkt aan mensen toegediend. Niet perse om meisjes te verkrachten, maar meer bij wijze van 'grap'. Soms binnen vriendengroepen, maar ook wel bij onbekenden. In verschillende regio's geven panelleden aan dat zij dit steeds vaker te horen krijgen. Het is overigens zeer moeilijk om aan te tonen of het daadwerkelijk om een

GHB drogering gaat, omdat het (in de vorm van GBL) een lichaamseigen stof is en bovendien al heel snel niet meer traceerbaar is in het lichaam.

Hoewel er vaak gewaarschuwd wordt voor overdosering bij GHB, reageren omstanders en gebruikers toch vaak laconiek over 'out gaan'. Volgens panelleden is men vaak niet genoeg op de hoogte van de gevaren.¹¹ Voor personen met minder of geen ervaring is het 'out gaan' vaak een angstige ervaring en aanblik. Diegenen die weten wat er aan de hand is met het slachtoffer denken echter vaak "ach die moet zijn roes even uitslapen en laten ze liggen." (KG1) Gebruikers kunnen echter problemen krijgen met hun ademhaling, onderkoeld of juist oververhit raken, of zelfs stikken in hun eigen braaksel. Ook bij ketamine zijn veel gebruikers zich niet bewust dat zij van dit middel in coma kunnen raken. Er

¹⁰ Een groepje jongens zegt onder andere ketamine te gebruiken omdat zij denken dat het bij controle niet zichtbaar is in de urine. Overigens is het wel degelijk aantoonbaar (tot 48 uur na inname), maar de test is duur en wordt daarom zelden uitgevoerd, ook omdat recreatief gebruik van ketamine bijna niet voorkomt in Nederland.

¹¹ Zo vertelt een dealer een verhaal over het gebruik van GHB in een studentenhuis voor meisjes. Er werd een kaartspelletje gespeeld. De verliezer moest steeds een slokje GHB nemen, daarnaast werd er ook alcohol gebruikt, wat uiteindelijk "interessante taferelen opleverde." (K 14)

wordt ook gewezen op het gevaar van het gebruik van GHB met alcohol. Hoewel veel gebruikers ondertussen weten dat deze twee beter niet gecombineerd kunnen worden, gebeurt het toch. Bijvoorbeeld wanneer het effect van GHB te lang op zich laat wachten en de gebruiker denkt dat de GHB niet werkt. Zeker in het verkeer kan deze vertraagde werking leiden tot gevaarlijke situaties.¹²

Panelleden noemen de volgende nadelige bijwerkingen die door gebruikers worden ervaren:

cuut

H . Behalve misselijkheid, vaagheid, de vieze smaak en niet lekker voelen, is volgens de panelleden het overgrote deel weleens out gegaan of de controle kwijtgeraakt. Maar lang niet alle gebruikers beschouwen outgaan per se als negatief of vervelend.

etamine. Hoewel sommigen juist de K-hole willen ervaren, zijn anderen daar beducht voor. Ze raken in een 'bad trip' waar ze niet meer uit kunnen komen of hebben een bijna doodservaring. Omstanders vinden het gedrag van iemand die in een trip zit soms erg vervelend omdat zij geen contact meer met diegene kunnen maken. Verder ervaren gebruikers misselijkheid, overgeven, pijn aan de neus, desoriëntatie, in elkaar zakken en niet meer kunnen lopen. Na het gebruik van ketamine hebben sommigen last van hun longen.

Subacuut

Er worden voor zowel H als ketamine weinig subacute bijwerkingen genoemd. Na het out gaan hebben de meeste nergens last van. Zelfs geen hoofdpijn. Wel zeggen sommige gebruikers dat ze last hebben van diarree.

ange termijn

H . Verslaving, de ontwenningsverschijnselen zijn zeer heftig volgens het panel. Last van paranoia, waanbeelden en motorische storingen.

etamine. Hierover is weinig bekend bij het panel omdat ketamine in verreweg de meeste gevallen slechts voor een korte periode wordt gebruikt. Daarnaast is het zelden de enige drug op het lijstje van de gebruikers, waardoor het moeilijk is om de langere termijn effecten van de verschillende drugs van elkaar te scheiden. Wel zegt één panellid dat hij onlangs op Ibiza, waar de drug al langer gebruikt wordt en populairder is dan in Nederland, mensen tegenkwam die al gedurende langere tijd aan de ketamine zaten en er grauw en uitdrukkingloos uitzagen. (K 13) Een panellid geeft aan dat ketamine op termijn behoorlijk psychisch verslavend kan werken. (R 6)

¹² Niet alleen onze panelleden horen soms verhalen van mensen die bijvoorbeeld achter het stuur 'out gaan', af en toe staat er in de kranten ook een berichtje van mensen met GHB op achter het stuur, die zwalkend over de weg rijden. (www.blikopnieuws.nl, 23 juli 2007).

erspreiding

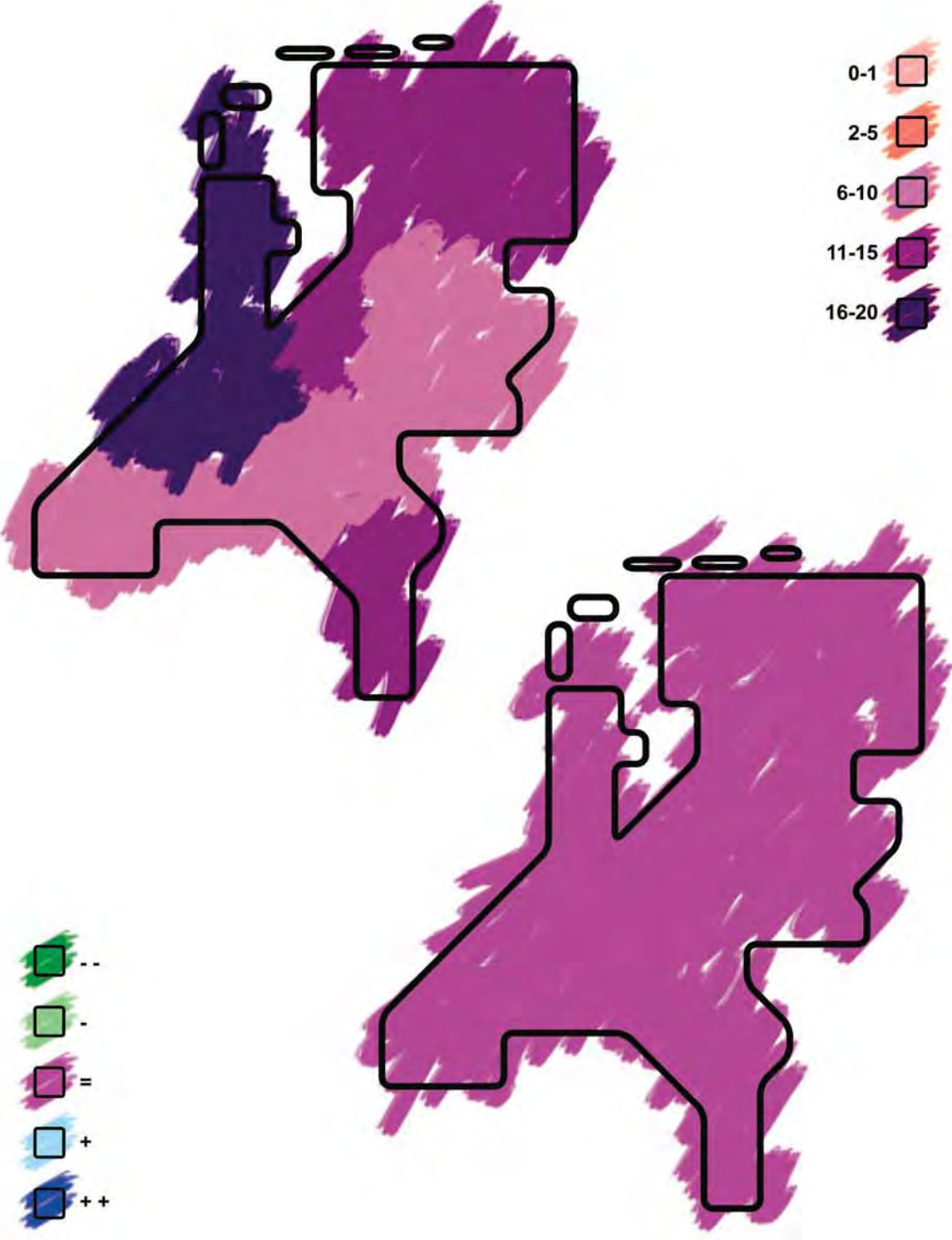
erspreiding per regio

De onderstaande figuren zijn qua kleurverhoudingen niet vergelijkbaar met die in de voorgaande hoofdstukken. GHB en ketamine worden allebei op veel kleinere schaal gebruikt. Om de regionale verschillen toch te kunnen onderscheiden, hebben wij de categorieën gedetailleerder uitgesplitst.

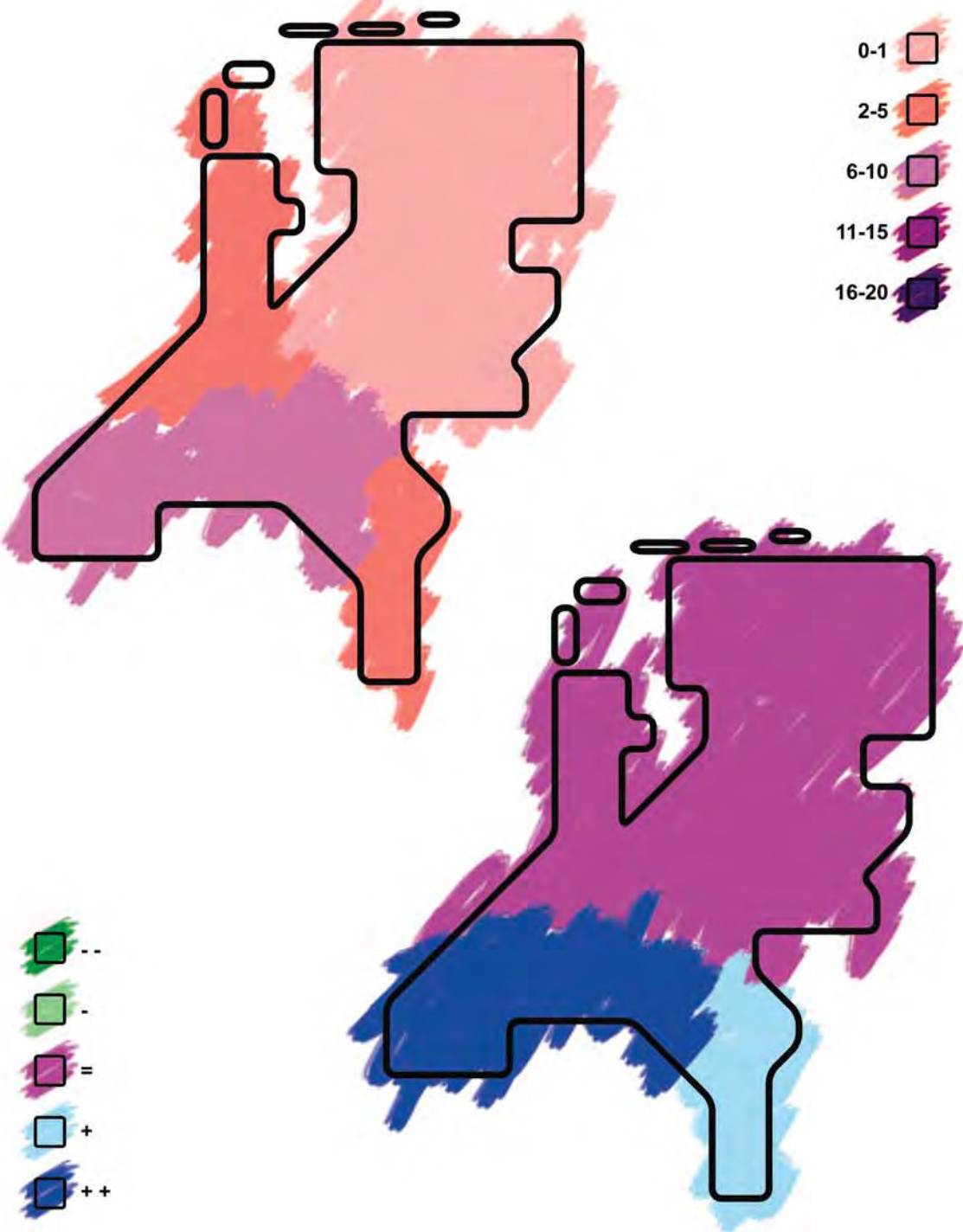
Het gebruik van GHB is gestabiliseerd over heel Nederland, maar op een lager niveau dan enkele jaren geleden, toen het middel heel snel opkwam in het Nederlandse uitgaansleven (rond 2001). Alleen onder (probleem)jongeren in de meer rurale gebieden in het noorden, zuiden en oosten van het land, zien panelleden een lichte toename in het gebruik van GHB. Volgens een panellid is het opvallend hoe gemakkelijk en snel dit middel "ingebakken is geraakt" in de jongerencultuur, waarin ook het zelf vervaardigen een belangrijke rol speelt. (RJ14)

De toenemende belangstelling voor ketamine, die in de voorgaande edities van Trendwatch werd waargenomen, heeft zich tot nu toe eigenlijk alleen in het zuiden omgezet in een daadwerkelijke toename in het gebruik. Daar wordt, overigens op kleine schaal, ketamine in zowel rurale als stedelijke gebieden gebruikt. Daarentegen blijft de belangstelling in de regio's Midden en Oost vrijwel nihil, afgezien van enkele specifieke scenes en netwerken. In het westen en het noorden van het land zien panelleden nog steeds een lichte groei in de interesse voor ketamine. In het westen wordt er ook een lichte toename waargenomen, deze blijft echter vooral beperkt tot bepaalde netwerken. In de meeste regio's, behalve in het zuiden, blijft het vooral beperkt tot de meer verstedelijkte gebieden.

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) GH , naar regio

Gebruik (boven) en dynamiek van gebruik (onder) ketamine, naar regio

erspreiding per scene

De regionale verschillen zijn, behalve het opvallende gebruik van ketamine in het zuiden van het land, nauwelijks noemenswaardig. Het zijn vooral de verschillen tussen het gebruik van narcosemiddelen in specifieke scènes die opvallen. Het gebruik van GHB en ketamine is sterk gebonden aan bepaalde scènes en netwerken waarbinnen ze zelfs populairder kunnen zijn dan de middelen uit voorgaande hoofdstukken. Daarbuiten weten sommige netwerken zelfs niet eens van het bestaan van GHB en ketamine.

GH	Gebruik	Dynamiek
Dance	11-25	1-10
Hardstyle Hardcore	11-25	1-10
Mainstream	11-25	51-75
rban	0	1-10
rotisch	26-50	1-10
nderground	1-10	1-10

Gebruik ¹³	
1-10	11-25
26-50	51-75
76-100	

Dynamiek ¹⁴	
-	-
-	

GHB is nog steeds populair op **erotische** feesten, in bepaalde kinky- en homonetwerken en dan voornamelijk in meer intieme settings. In de overige scènes wordt het ook wel gebruikt, maar op minder grote schaal en in enkele netwerken. In de **underground** is het geen populaire drug, behalve in kringen van psychonauten, waar de interesse ook iets toeneemt. De toename in de **mainstream** komt voornamelijk voor rekening van jongere groepjes die, zoals gezegd, in bepaalde de-

len van het land iets meer zijn gaan gebruiken. Ook omdat voor hen GHB eenzelfde effect heeft als het drinken van veel bier en daarmee vergeleken een stuk goedkoper is. Bij **dance** blijft het een drug die hoofdzakelijk op afterparty's wordt gebruikt door oudere stappenpers. In de techno en minimal scene komt dit vaker voor dan in andere stromingen, ook buiten de trendsettenende segmenten. De bezoekers van **hardstyle en hardcore** feesten bewaren het gebruik vooral voor na het feest, wanneer ze willen relaxen.

Het gebruik van ketamine zit met name in de **underground**, waar het ook al enige tijd bekend is en afgelopen drie jaar steeds populairder is

T MIN	Gebruik	Dynamiek
Dance	11-25	1-10
Hardstyle Hardcore	11-25	1-10
Mainstream	11-25	51-75
rban	0	1-10
rotisch	0	1-10
nderground	11-25	76-100

Gebruik ¹³	
1-10	11-25
26-50	51-75
76-100	

Dynamiek ¹⁴	
-	-
-	

¹³ Percentages. Een kleurloos vlak houdt in dat geen enkel gebruik wordt gerapporteerd (0 %).

¹⁴ () lichte stijging in enkele netwerken.

geworden. Volgens een panellid is het onder psychonauten momenteel de populairste drug. (R 6) Ook op tekno feesten wordt het bijna altijd wel gesignaleerd. Binnen de **dance** is ketamine nog steeds populairder aan het worden in bepaalde minimal en techno netwerken.¹⁵ Net als GHB blijft ook dit niet langer beperkt tot de trendsettende netwerken binnen deze scenes.

Overigens constateren we dat in verschillende netwerken vaak f GHB f ketamine wordt gebruikt, zelden allebei. Een uitzondering hierop vormen de wat jongere, meer problematische gebruikers in Brabant en Limburg die wel beide middelen gebruiken. Daarnaast worden deze narcosemiddelen bijna altijd gebruikt door mensen die meer illegale middelen en/of harddrugs hebben geprobeerd of gebruikt. Opvallend is dat ketamine vaak wordt gebruikt in die netwerken waarin ook speed een populaire drug is, zoals in de underground. GHB wordt vaker gebruikt in netwerken waar cocaïne en ecstasy populair is.

lachgas

Lachgas, ofwel di-stikstofmonoxide, heeft een milde psychedelische en dissociatieve werking. Lachgaspatronen (bijvoorbeeld voor slagroomsputbussen) of flessen kunnen vrij gemakkelijk besteld worden via het internet of gekocht in de winkel. Lachgas moet eerst in een ballon worden gespoten, omdat het zeer koud is en de longen kunnen bevriezen wanneer het direct wordt ingenomen. Sinds de jaren negentig valt lachgas onder de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening waardoor het nog zelden in clubs en op feesten wordt aangeboden. Het effect van lachgas slaat al na een tiental seconden in en duurt zeer kort. Gebruikers ervaren wazigheid, euforie, vervorming van beeld en geluid en kunnen uiteindelijk ook kortstondig out gaan (wat in dit geval niet snel wordt beschouwd als een negatieve ervaring). Sommigen klagen erover dat op bepaalde feesten lachgas een te dominante rol speelt en dat mensen niet meer bij de gasfles zijn weg te slaan. Het is gevaarlijk om na het nemen van lachgas aan het verkeer deel te nemen, aangezien de gebruiker ondanks het korte effect, nog een tijd onoplettend blijft. Gebruikers hebben soms last van hoofdpijn, duizeligheid of misselijkheid.

Hoewel lachgas midden jaren negentig een korte hype kende, is het nu eigenlijk vrijwel geheel uit beeld verdwenen. Sporadisch wordt het gebruikt op undergroundlocaties, besloten feesten en in privé-settings. itgaanders uit het oosten van het land gebruiken het weleens in Duitsland waar het gemakkelijker ver-

¹⁵ Volgens panelleden is de populariteit van ketamine in de techno scene vooral gegroeid onder invloed van Duitse DJ's.

krijgbaar is. Af en toe duikt lachgas op, bijvoorbeeld lokaal op Koninginnedag. Enkele panelleden hebben tijdens de tweede meting in 2007 de indruk dat er weer ietsje meer interesse voor het middel is.

Trends narcosemiddelen

- De prijs van een gebruikershoeveelheid GHB is gedaald. Ketamine is vooral in Amsterdam goedkoper geworden.
- Gebruikers trekken de kwaliteit van beide middelen zelden in twijfel.
- Hoewel het imago van GHB iets positiever werd, kunnen ongelukken in eigen kring en negatieve berichtgeving in de media deze ontwikkeling weer terugdraaien.
- Jongere gebruikers lijken zich hier weinig van het negatieve imago aan te trekken, zij bereiden vaker zelf GHB ('soep koken').
- Het gebruik van GHB ligt hoger dan van ketamine, maar beide middelen worden veel minder genomen dan andere partydrugs.
- GHB en ketamine zijn geen echte partydrugs ze worden voornamelijk gebruikt op thuisfeestjes en afterparty's. In Amsterdam neemt GHB weer toe sinds 2006.
- In Trendwatch (2004-2005) was er een licht toegenomen belangstelling voor ketamine. Deze heeft zich nu in het zuiden en westen omgezet in gebruik.
- In het noorden van het land blijft de interesse voor ketamine groeien. Elders in het land is de belangstelling vrijwel nihil, afgezien van een aantal specifieke netwerken.
- In het zuiden van het land wordt ketamine in zowel rurale gebieden als stedelijke gebieden gebruikt.

- Het gebruik van GHB en ketamine is sterk gebonden aan bepaalde scenes.
- In sommige netwerken zijn deze middelen populairder dan andere middelen.
- GHB is niet in alle netwerken en scenes bekend. Nog sterker geldt dit voor ketamine.
- In de meeste netwerken en (sub)scenes bestaat er een voorkeur voor één van de twee narcosemiddelen, die dan ook frequenter wordt gebruikt.
- Opvallend is dat in netwerken waar ook andere (hard)drugs gebruikt wordt, vooral GHB op het verlanglijstje staat om in de toekomst te proberen.

- Op out gaan na het gebruik van GHB wordt in bepaalde netwerken nogal laconiek gereageerd en gebeurt er weinig voor diegenen die omvallen.
- Gebruikers maken zich over het algemeen weinig zorgen over de negatieve gevolgen en gezondheidsrisico's van het gebruik van GHB en ketamine.

11 O RIG MIDD N

Naast de middelen die we in voorgaande hoofdstukken afzonderlijk hebben behandeld, hebben panelleden ook gerapporteerd over een aantal middelen die in Nederland recreatief worden gebruikt. Deze worden in dit hoofdstuk besproken.

In de vorige twee edities van Trendwatch kwam het gebruik door uitgaanders van psychedelica als paddo's, LSD en DMT naar voren. Deze middelen speelden niet zozeer een rol in het uitgaansleven, maar werden meer in besloten settings gebruikt. Van de psychedelica werd eigenlijk alleen LSD in enkele netwerken (vooral tekno en psytrance) tijdens het uitgaan gebruikt. In Amsterdam was er in 2004-2005 iets meer aandacht voor DMT bij het hippe publiek. Dit was echter moeilijk te verkrijgen en ook zeer prijzig.

Vooraf energiedranken bleken in de vorige edities populair. In 2003 had Red Bull een stevige positie op de markt veroverd. Poppers en ephedra werden in 2004 en 2005, ondanks de recente verboden (in respectievelijk 2001 en 2004), nog steeds aangetroffen in het uitgaansleven. In 2004-2005 nam de belangstelling voor slaap- en kalmeringsmiddelen onder uitgaanders toe, vooral na een avondje stappen en/of het gebruik van stimulantia. Tot slot verspreidde het gebruik van viagra zich verder in het club- en partycircuit en bleek het gebruik niet langer beperkt tot het homo- en fetisjercircuit.

Psychedelica

Onder psychedelica verstaan we de middelen die (primair) een hallucinogene werking hebben. De meest bekende zijn paddo's en LSD. Op nog kleinere schaal wordt er ook wel DMT, ayahuasca en salvia divinorum gebruikt. Tot slot zijn er allerlei kruiden, planten en andere middelen die door sterk op experimenteren gerichte gebruikers en psychonauten worden geprobeerd.

Ten tijde van het onderzoek waren verse paddo's (vooral) verkrijgbaar in smartshops, net als een aantal andere hallucinerende producten (ecodrugs). De overige hallucinogenen worden overwegend door 'semi-dealers' aangeboden hobbyisten die graag hun passie delen met anderen.

In de panelstudie van de Amsterdamse ntenne 2006 blijkt dat er weinig belangstelling is voor hallucinogenen. Zelfs de nieuwe generatie trance liefhebbers toont weinig interesse.¹ Van een aantal panelleden krijgen we te horen dat er in

¹ Nabben et al. (2007: 73).

Nederland iets meer interesse lijkt te zijn voor de hallucinogenen. Dit is niet specifiek gebonden aan een bepaalde scene of regio.

Er zijn geen recente gegevens bekend over het gebruik van hallucinogenen in de algemene Nederlandse bevolking. Wel wordt af en toe naar het gebruik van psychedelica gevraagd in specifieke onderzoeken onder uitgaanders. Het huidige gebruik (laatste maand) van paddo's varieert van 0 tot 7 en van LSD van 0 tot 1.

Prevalentie psychedelica in Nederland					
Onder oek	jaar	leeftijd	Ooit	Recent	Huidig
Antenne (Amsterdam): Cafébezoekers	2005	15-65 (gem. 27)			
Paddo's			21.8	2.9	0
LSD			6.4	1.0	0
Tendens (Gelderland): Coffeeshopbezoekers	2005-2006	18-61 (gem. 27)			
Paddo's			33		7
LSD			11		1
Discotheekbezoekers		15-40 (gem. 21)			
Paddo's			11.5		1.5
LSD			1		0

paddo's

De paddo is de meest gebruikte hallucinogene drug in Nederland en is eigenlijk ook het enige psychedelische middel dat verspreid over verschillende scènes en netwerken wordt gebruikt. In de helft van de netwerken waar onze panelleden zicht op hebben, zijn er gebruikers die ervaring hebben met paddo's. Vaak wordt er binnen zo'n netwerk maar door een klein aantal mensen gebruikt. Onder psychonauten worden er vaker en meer paddo's gebruikt, hoewel volgens één panelist de interesse in deze kringen iets afneemt. (R 6)

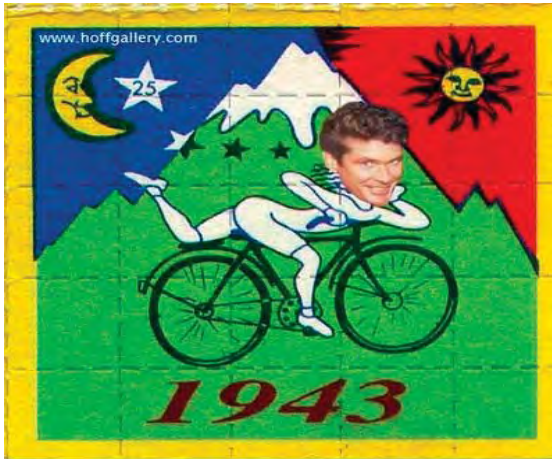
In het zuiden van het land lijkt er iets vaker te worden geëxperimenteerd met paddo's dan in de overige delen van het land. Daar is zelfs één groepje hangjongeren die de paddenstoeltjes in hun top drie van populaire middelen hebben staan. Zij gebruiken vooral paddochocolade. Paddochocolade werd in de vorige Trendwatch eigenlijk alleen in Amsterdam verkocht, maar is nu op meerdere plekken in Nederland te verkrijgen.

Gebruikers zien paddo's vaak als een acceptabele en gezonde drug omdat deze legaal is en natuurlijk. De bad trip wordt daarentegen nog steeds gevreesd. Daarom zijn gebruikers, oud of jong, toch voorzichtig. Zij zoeken, in tegenstelling tot toeristen, vaak rustige en vertrouwde plekken op om het middel te gebruiken, waar de visuele effecten het beste kunnen worden ervaren.²

² Ambulances in Amsterdam rijden al jaren vaker uit voor toeristen die paddo's hebben genomen, dan voor Nederlandse gebruikers. (Buster & Van Brussel, 2007: 4).

S

LSD (lysergzuur-di-ethylamide) is verkrijgbaar als papertrip (prijs: 3-5), mi-

crodots of in vloeibare vorm. De papertrip heeft vaak de voorkeur omdat deze beter te doseren is. In de meeste netwerken wordt LSD niet tijdens het uitgaan gebruikt, behalve op tekno en psytrance feesten. In clubs komt men het zelden tegen, in het partycircuit iets vaker. Op grotere feesten is het volgens panelleden beter mogelijk om rond te dwalen op een trip.

it de panelstudie van de Amsterdamse Antenne 2006, blijkt dat in één derde van de netwerken mensen weleens LSD hebben gebruikt. Dit komt overeen met de netwerken uit ons panel. Vaak gaat het echter om een klein deel van het netwerk. LSD wordt vooral relatief veelvuldig en enthousiast gebruikt in verschillende underground netwerken.³ In andere netwerken en scènes boezemt het middel veel ontzag en angst in. Het wordt in underground netwerken ook in combinatie gebruikt met andere middelen, zoals ketamine, MDMA kristallen of speed. (K 17) LSD dat het populairste hallucino-geen is onder psychonauten lijkt in underground netwerken toe te nemen.

cotrips

Onder de ecotrips verstaan wij de overige natuurlijke hallucinogene middelen die in Nederland worden gebruikt. Sommige kruiden en planten hebben een milde tot sterke hallucinogene werking. Ecotrips die door het panel worden genoemd zijn ayahuasca, DMT⁴ en salvia divinorum, dat ook in sommige smartshops wordt aangeboden. Het gebruik van de ecotrips is weinig populair. Slechts een klein deel van de netwerken heeft ervaring met ecotrips. Paddo's en LSD worden met name in de underground en psychedelisch georiënteerde netwerken vaker gebruikt dan ecotrips. De interesse voor DMT in de meer hippere netwerken, zoals in de Antenne 2005 werd waargenomen, blijft stabiel.

Resterende middelen

Het merendeel van de middelen die hier verder nog aan bod zullen komen zijn legaal en/of worden gebruikt in de medische wereld. Er zijn weinig prevalentiegegevens bekend. Alleen in een onderzoek onder Amsterdamse cafébezoekers is hier uitgebreid naar gevraagd.

³ Dit wordt ook in Gelderland waargenomen. (Roomer & Poelmans, 2006: 34).

⁴ De chemische naam is dimethyltryptamine. DMT zit ook in ayahuasca. In de natuur komt het middel zowel in planten en dieren voor. Er is echter ook een synthetische versie van DMT.

energies drankjes

In bijna alle netwerken worden in meer of mindere mate energies drankjes geconsumeerd. Onder jongeren in de netwerken van het regiopanel is het vooral een populair drankje – en de populariteit lijkt nog steeds toe te nemen. Sommige jongeren zeggen dat zij geen drugs nodig hebben om de hele avond door te kunnen gaan, energies drankjes bieden voor hen

af bezoekers Rotterdam Amsterdam			
Item	Ooit	Recent	Huidig
Energies drankjes	78.7	63.0	37.0
Ephedra en stackers	23.5	7.8	2.5
Erectogenen	5.6	3.7	1.5
Poppers	25.2	12.0	7.1
Slaap- en kalmeringsmiddelen	22.8	10.3	4.7

uitkomst. Toch is het geen middel dat altijd in plaats van andere stimulantia wordt gebruikt tijdens het uitgaan, energies drankjes worden ook in combinatie met andere middelen gebruikt.

Naast Red Bull zijn er veel andere energies drankjes op de markt, jongeren gaan vaak voor een goedkoper merk. De marktpositie van Red Bull is echter nog steeds sterk en het lijkt erop dat hier niet snel verandering in zal komen. Het gebruik van energies drankjes is niet helemaal zonder risico. Op grote party's verschijnen met enige regelmaat mensen op de eerste hulp die last hebben van hartkloppingen na het drinken van energies drankjes. Daarnaast zegt een preventiewerker dat hij een meisje heeft moeten behandelen voor een 'Red Bull verslaving'. Zij dronk acht blikjes op een dag. (KG7)

Ephedra en stackers

Sinds het verbod op ephedra in Nederland verkopen smartshops 'vervangende' producten. Deze verkopen echter een stuk minder goed omdat het effect volgens de gebruikers lang niet zo goed is en niet te vergelijken is met de specifieke werking van ephedra.⁵ In ephedra zit een stof (efedrine) die een aan amfetamine gelijkende werking heeft. Het wordt gebruikt als afslank, concentratieverhogend en energieopwekkend middel. Ook in stackers⁶ mag geen ephedra meer worden verwerkt. Ter vervanging wordt nu vaak cafeïne gebruikt. Hoewel fabrikanten reclame maken met de slogan dat de huidige generatie stackers net zo goed is als ephedra, zijn veel consumenten toch minder enthousiast. Tijdens de eerste meting voor Trendwatch in 2006 zagen panelleden nog steeds dat ephedra door sommige uitgaanders werd gebruikt. In 2007 werd dit echter bijna niet meer waargenomen. In één netwerk werd het nog vaak gebruikt in 2006, in het jaar 2007 waren de gebruikers teruggestapt op ecstasy. Zij hadden aanvankelijk het idee dat ephedra een stuk gezonder was dan ecstasy, maar nadat sommigen last kregen van hartkloppingen besloten ze weer ecstasy te gaan gebruiken. Volgens een onderzoek naar het effect van het verbod van ephedra op de gebruikers,

⁵ Roomer & Poelmans (2006: 35).

⁶ Afslankproduct dat vaak in combinatie met sporten wordt gebruikt.

zegt 41 op zoek te zijn gegaan naar een vervangend middel (14 ging een illegaal middel gebruiken en 27 een legaal middel).⁷

Er gaan geruchten rond in het panel dat er iets meer doping wordt gebruikt in het uitgaansleven. Uit het meest recente nationale prevalentieonderzoek blijkt dat het gebruik van prestatieverhogende middelen significant is gestegen tussen 2001 en 2005, maar het recente gebruik (laatste jaar) blijft beneden de 1%.⁸ Deze middelen worden vooral gebruikt om sportprestaties en het lichamelijke uiterlijk te verbeteren. Frequent gebruik van doping kan van invloed zijn op de stemming van de gebruiker en tot agressiviteit leiden. Bovendien combineert het niet altijd goed met verschillende partydrugs.

erectogenen

Erectogenen worden vooral gebruikt om de seksuele prestaties te verbeteren en langer door te kunnen gaan. Niet zelden worden ze geslikt om het afgezwakte libido na het stimulantiegebruik weer te verhogen. De meest bekende erectogenen zijn: viagra, kamagra en cialis. Over het algemeen worden de pillen voor 4 euro per stuk verkocht. Kamagra dat dezelfde bestanddelen als viagra bevat maar in India wordt gemaakt, wordt op de illegale markt als pil en als gel in verschillende fruitsmaken aangeboden. Cialis heeft andere bestanddelen en is veel moeilijker verkrijgbaar. Het effect van cialis laat in vergelijking met andere middelen langer op zich wachten, maar houdt ook langer aan. In smartshops worden ook enkele natuurlijke erectiebevorderende middelen (o.a. yohimbepreparaten) verkocht. Voor één pilletje wordt ongeveer 4–10 euro betaald. Erectogenen worden in enkele netwerken gebruikt. Vooral in sommige homo- en fetisjnetwerken is het een populair middel. Daarnaast wordt het middel iets vaker dan voorheen buiten deze scenes aangetroffen. Erectogenen spreken tot de verbeelding en mensen willen het graag eens proberen. Enkelen gebruiken het ook op het feest zelf, als opwarmertje, maar meestal wordt het gebruikt op afterparty's of privé feestjes. Soms wordt het bij wijze van 'grap' weleens in drankjes van vrienden gegooid. Viagra gaat slecht samen met overmatig gebruik van alcohol en andere stimulantia. In combinatie met poppers kan het gezondheidsrisico's geven.

poppers

Poppers worden vooral in verschillende homo- en fetisjnetwerken gebruikt omdat seksuele handelingen intensiever worden ervaren. Ook wordt het gebruikt door groepjes jongeren op het platteland. Het middel kampt echter onder veel jongeren met een negatief imago, omdat het met homoseksualiteit en losbandigheid wordt geassocieerd. Hoewel poppers nog steeds worden verkocht onder de toonbank in sommige seksshops, is het gebruik door het verbod afgenomen. "Vroeger rook je een popperlucht op die feesten. Die gebruikers waren toch altijd wel een

⁷ Barendregt & Boon (2005:53).

⁸ Rodenburg et al. (2007:22).

beetje de sfeermakers. Tegenwoordig ruik je het eigenlijk alleen nog in de dark-room.” (KU17)

Slaap- en kalmeringsmiddelen

Hoewel het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen volgens het laatste nationale prevalentieonderzoek is gedaald, melden onze panelleden dat deze middelen onder stappers iets in populariteit toenemen. Een mogelijke reden hiervoor is dat het gemakkelijker is geworden om deze middelen te bestellen via diverse internetsites (zonder recept). Daarnaast worden de middelen ook in het illegale circuit aangeboden. Toch is het in veel netwerken moeilijker om aan slaap- en kalmeringsmiddelen te komen dan aan ecstasy en cocaïne.⁹ Vaak vinden uitgaanders het prettig om een slaap- of kalmeringsmiddel te nemen na een avondje stappen, al dan niet onder invloed van stimulantia. Probleemjongeren willen ze nog wel nemen om rustiger te worden, bovendien denken sommige uitgaanders dat het de werking van andere middelen versterkt.¹⁰

Opium

In de tekno scene wordt weleens opium gerookt op afterparty's: “de nasleep van het feestje dat drie dagen geleden begon.” (KU12) Verder bericht de NND (Nationaal Netwerk Drugsexpertise) over het gebruik van opium als medicijn en mogelijk ook genotmiddel, binnen de Iraanse en Afghaanse asielzoekergemeenschap in Nederland. De opium zou verpakt worden in chocoladepasta en stroop.¹¹

Methylone, ofwel explosion

Dit middel maakte vanaf 2005 in korte tijd landelijke furore. Er ontstond een levendig debat op internet tussen voor en tegenstanders van explosion. De cyberhype verdween, na bemoeienis van de Tweede Kamer, in het voorjaar van 2005 echter weer snel van de markt omdat smartwinkels geen methylone meer mochten verkopen.¹² Sindsdien wordt weinig meer vernomen van het middel.

Ritalin

In 2006 constateren enkele panelleden dat er door jongeren met ritalin wordt geëxperimenteerd. Dit is een medicijn dat gebruikt wordt in de behandeling van ADHD. Voor mensen die het echter recreatief gebruiken heeft het een op amfetamine gelijkend effect. Panelleden zeggen dat het vooral door probleemjongeren wordt gebruikt, die het bijvoorbeeld kopen van vriendjes die het medicinaal gebruiken. Daarnaast wordt het ook in de hardcore scene weleens gebruikt. Sommige uitgaanders menen een legale speed te hebben gevonden die tevens gezond is, aangezien het ook als geneesmiddel wordt gebruikt. Omdat ritalin tevens

⁹ Nabben et al. (2006: 76).

¹⁰ Zie ook: Linck et al. (2007: 29).

¹¹ NND nieuwsbrief (2006).

¹² Nabben et al. (2005: 172-173).

het concentratievermogen vergroot, vermoeden sommige panelleden dat het populair zou kunnen worden onder studenten. In 2007 lijkt de hype echter alweer voorbij en horen panelleden nog maar weinig over recreatief gebruik van ritalin. Als gevolg van onaangename bijwerkingen – sommigen hebben bijvoorbeeld last van hartkloppingen en agressieve gevoelens – is het aanvankelijke enthousiasme getemperd.

Begin 2006 zendt de VPRO een documentaire uit in het programma oorderlicht over hoestdranken (zoals dampo en darolan) die als drugs worden gebruikt. De stof waar het hierbij om draait is D M. Sinds 2004 wisselden jongeren op diverse fora al ervaringen en informatie uit. En in 1996-1997 was er ook al aandacht voor in de Nederlandse media, toen producten met D M in Nederlandse smartshops te koop werden aangeboden. De hype is overgewaaid uit Amerika, waar al langer hoestdranken recreatief gebruikt worden. Daar staat het bekend als 'Robotripping', vanwege de robotachtige bewegingen die iemand onder invloed maakt.¹³ D M wordt in Nederland niet of nauwelijks gebruikt aangezien gebruikers veel negatieve effecten ervaren. Zij krijgen last van angsten, hallucinaties, paniekaanvallen, slaperigheid, duizeligheid, diarree, of moeten kotsen. Hoge doseringen kunnen lijden tot hersenschade, coma en overlijden. In 2007 horen we bijna niets meer over het gebruik van D M. Het gebruik blijft beperkt tot kleine groepjes.

Tenslotte

Sommige gebruikers zijn bereid om met alles te experimenteren wat hun pad kruist. Zo is er een groepje dat geïnteresseerd raakte in **mottenballen** nadat zij in de krant hadden gelezen dat jongeren in Frankrijk mottenballen als drugs gebruikten.¹⁴ (KG6) Ditzelfde groepje heeft daarna ook met **doornappel** geëxperimenteerd. Met alle risico's van dien overigens, omdat sommigen er paranoïde van werden. Ook vernemen we dat sommige jongeren **hortensia s** hebben gebruikt. Ook dit pakte niet altijd goed uit omdat er twee soorten bestaan met verschillende effecten. Omdat ze de verkeerde gebruikten werden er een paar miselijk. Ook het gebruik van (fietsbanden)**lijm** en **khat** wordt bij hoge uitzondering geprobeerd.

¹³ Op www.dhpforum.nl/dxm staat een handleiding over het gebruik van D M. Er worden vier plateaus onderscheiden. Wanneer er een grote dosering wordt genomen, is het plateau hoger en het effect heftiger. Het effect op de eerste twee plateaus wordt als prettig ervaren. De muziekbeleving en emoties worden versterkt en er wordt een licht euforisch gevoel ervaren. De effecten lijken een beetje op die van alcohol. Tussen plateau 2 en 3 zit een overgangsfase waarin de gebruiker sterker vervreemd van zijn omgeving. Het contact tussen zintuigen, spieren en hersenen raakt steeds meer verstoord.

¹⁴ [High van de mottenballen.](#) e Stem, 26 juli 2006.

Trends

- Psychedelica blijven een marginale rol spelen in het uitgaansleven.
- De interesse voor psychedelica lijkt landelijk iets toe te nemen.
- Van de psychedelica worden paddo's het meest gebruikt, hoofdzakelijk incidenteel. Het gebruik hiervan is ook het meest verspreid over verschillende typen netwerken.
- Problemen met paddogebruik doen zich voornamelijk voor onder toeristen in Amsterdam.
- In de underground scene lijkt de populariteit van LSD iets toe te nemen. Dit is de enige scene waar het relatief veel op feesten wordt gebruikt en ook vaker in combinatie met andere middelen.

- De populariteit van energiedranken neemt licht toe onder jongeren.
- Ephedra wordt bijna niet meer gebruikt.
- Erectogenen blijven in bepaalde homo- en fetishnetwerken populair. Daarbuiten wordt er in verschillende netwerken vooral mee geëxperimenteerd.
- Poppers wordt bijna niet meer gebruikt in het uitgaansleven. Het heeft een negatief imago bij jongeren.
- De populariteit van slaap- en kalmeringsmiddelen blijft (op beperkte schaal) toenemen onder uitgaanders.

- In 2006 worden er volgens panelleden twee typen medicijnen recreatief gebruikt: Ritalin en D M.
- In 2007 zijn beide hypes alweer voorbij.

1 OMIGRI

Onder combigebruik verstaan we het gebruik van meer dan één drug, of drugcategorie, door éénzelfde persoon op hetzelfde moment of binnen een dusdanig nauwe tijdsperiode dat het effect van het ene middel nog niet is uitgewerkt. Er ontstaat daardoor een interactie tussen de effecten van de verschillende drugs.

In de vorige twee edities van de Trendwatch kwam naar voren dat er vooral met alcohol werd gecombineerd. De populairste combinatie van de afgelopen jaren was – afgezien van alcohol en tabak – cocaïne en alcohol. Deze combinatie werd in 2004-2005 steeds vaker gebruikt. Het neutraliserende effect van cocaïne op alcohol werd zeer gewaardeerd door uitgaanders. Ecstasy werd met een groter scala aan middelen gecombineerd. Deze combinaties werden onopzettelijk of opzettelijk gemaakt. Bij de eerste hulp (EHBD) op grootschalige party's kwamen in 2004-2005 vaker mensen binnen die onwel waren geworden van de combinatie alcohol en ecstasy.

In de laatste editie van Trendwatch zagen panelleden dat de bereidheid om te combineren toenam. Tijdens het uitgaan was combineren eigenlijk standaard. Alleen de combinatie van ecstasy en amfetamine leek af te nemen in 2004-2005.

Gebruikte combinaties

In bijna alle netwerken is er sprake van combigebruik. Zij hebben allemaal (een aantal) combinaties genoemd van vooral twee middelen, die door drugsgebruikers worden genomen. In onderstaande tabel worden de meest gangbare combinaties weergegeven.

		Gebruikelijke combinaties van middelen, genoemd door panelleden					
		G O M I N R D M T					
		annabis	cstasy	cocaïne	amfetamine	GH	ecstasy
MIDDEL	alcohol	29	17	13	13	6	4
	annabis		7	4	5	3	3
	cstasy			3	7	3	1
	cocaïne				2	3	5
	amfetamine					3	1
	GH						3

De meest voorkomende combinatie is die van alcohol en cannabis. Dat zijn afzonderlijk ook de meest gebruikte middelen (naast tabak). Daarna komen com-

binaties met alcohol. Achtereenvolgens met ecstasy, cocaïne en amfetamine. Ook de combinatie van cannabis met ecstasy komt vrij vaak voor. Ecstasy wordt ook wel gecombineerd met amfetamine, vaker dan met cocaïne. GHB wordt met verschillende middelen gecombineerd, het meest frequent met alcohol. Ook ketamine wordt met uiteenlopende middelen gecombineerd, het meest met cocaïne (CK: Calvin Klein of ketamientje).

Verder zijn er nog enkele combinaties die af en toe worden genoemd door de panelleden. Opvallend hierbij is dat hier meestal ook ketamine in het spel is, namelijk in combinatie met lachgas, LSD of 2-CB.

Hiernaast zijn door het panel nog een aantal combinaties genoemd van meer dan twee middelen, namelijk:

- Ecstasy, cannabis en alcohol
- Ecstasy, cannabis, alcohol en amfetamine
- Ecstasy, GHB en alcohol
- Viagra, ecstasy en GHB
- LSD, amfetamine en ketamine
- MDMA-poeder, 2-CB en LSD
- Ketamine, speed, ecstasy en GHB

Er wordt in het uitgaansleven dus nog steeds het meest veelvuldig gecombineerd met alcohol. Panelleden menen dat combigebruik in het uitgaansleven nog steeds toeneemt,¹ vooral omdat "alle middelen nu ongeveer 'nat' worden gebruikt." (K 8) Volgens sommige panelleden gaan uitgaanders tegenwoordig bewuster om met de hoeveelheden die zij van een bepaald middel nemen en zijn zij nu minder angstig om daarnaast wel alcohol te gebruiken.

otieven en effecten²

Druggebruikers combineren zowel opzettelijk als onopzettelijk. itgaanders combineren opzettelijk omdat zij een ander effect willen ervaren of het effect van het eerst genomen middel willen neutraliseren.³ Vaker worden er onopzettelijk of onbewust combinaties gemaakt. Bijvoorbeeld omdat bepaalde middelen sowieso tijdens het uitgaan worden gebruikt. Alcohol en cannabis zijn twee middelen die

¹ Er zijn weinig recente prevalentiegegevens bekend over combigebruik in Nederland. it een onderzoek in Amsterdam onder cafébezoekers bleek dat alcohol door 22.2 met cannabis werd gecombineerd, door 15.1 met ecstasy, door 14.3 met cocaïne en door 3.6 met amfetamine. (Nabben et al., 2006:225).

² In de voorgaande editie van de Trendwatch zijn wij uitgebreid ingegaan op de effecten van verschillende combinaties. Aanvullingen kunnen worden gevonden in de ntenne 2006 (Nabben et al., 2007) en in de ombi oes (Nabben & Korf, 2000). We zullen daarom in deze paragraaf niet uitgebreid op de effecten van verschillende combinaties ingaan en geven vooral aandacht aan nieuwe ontwikkelingen.

³ In Trendwatch (2004-2005) onderscheidde we drie typen effecten van combinaties: synergisches, antagonistisch en additief.

vaak uit gewoonte met andere middelen worden gecombineerd. Er wordt vooral gecombineerd op speciale gelegenheden. Mensen willen dan helemaal los gaan en hebben tijd vrij gemaakt voor het verwerken van een eventuele kater.

Cocaïne met alcohol is nog altijd een gewilde combinatie, hoewel de populariteit hiervan nu gestabiliseerd lijkt. Waarschijnlijk is het gros van de uitgaanders ondertussen op de hoogte van het ontnuchterende effect van cocaïne. Steeds meer uitgaanders realiseren zich dat amfetamine ook dit effect heeft, waardoor deze combinatie populairder lijkt te worden.

Over het algemeen zijn uitgaanders nog wel iets voorzichtiger met de combinaties alcohol en GHB of alcohol en ecstasy. In enkele netwerken worden deze combinaties vermeden. Toch lijken meer uitgaanders deze combinaties aan te durven. Zij vinden dat ze genoeg ervaring hebben en weten hoe deze middelen gecombineerd kunnen worden zonder out of fout te gaan. In enkele netwerken wordt GHB wel gecombineerd met alcohol bij wijze van 'grap'. GHB is, net als cannabis, een middel dat relatief vaak wordt gebruikt om het effect van stimulantia te neutraliseren. Tijdens het uitgaan wordt dit wel gedaan zodat de scherpe kantjes worden verzacht en thuis zodat de slaap beter gevat kan worden.

Ketamine wordt door de meer frequente gebruikers bijna altijd in combinatie met andere middelen gebruikt en ook wel met meer dan één middel. De combinatie van ketamine met GHB is volgens enkele gebruikers "helemaal space en onbeschrijfelijk" (RJ7-1), terwijl anderen de combinatie van twee narcosemiddelen niet logisch vinden (zie hoofdstuk 11). Laatstgenoemden zweren bijvoorbeeld bij de combinatie van ketamine en LSD, terwijl weer anderen de combinatie van ketamine en ecstasy zullen aanraden.

e ontheidsrisico's en nadelige bijwerkingen

Het bewustwordingsproces bij uitgaanders met betrekking tot het gebruik van partydrugs wordt volgens sommige panelleden gevaarlijk teniet gedaan doordat er tegenwoordig veelvuldig – met name met alcohol – wordt gecombineerd. Hierdoor nemen de gezondheidsrisico's weer toe. Problemen met drugs ontstaan juist vaker door het combineren van verschillende drugs. Volgens panelleden zijn uitgaanders zich weinig bewust van de gevolgen van het combineren van drugs en lijken ze wat dit betreft maar wat te doen. De werking van verschillende drugs op het lichaam moeten echter nauwkeurig op elkaar worden afgestemd om risico's te vermijden.

Medewerkers van de eerste hulp op grote party's (EHBD) zien steeds vaker mensen langskomen met meer gecompliceerde klachten. Zij zitten bijvoorbeeld psychisch in de knoop, slikken daar medicijnen voor, maar nemen daarnaast toch partydrugs, zonder stil te staan bij de gevolgen en de effecten van de verschillende middelen. Tot slot wijzen panelleden op het gevaar van deelname aan het verkeer onder invloed van de combinatie alcohol en cocaïne. Uitgaanders hebben dan immers het gevoel dat ze weer nuchter zijn en kruipen soms te gemakkelijk achter het stuur.

Bepaalde netwerken en groepen lopen meer risico omdat zij excessief combineren en alles door elkaar. Dit zijn vaak (probleem)jongeren die geen maat houden en elkaar proberen af te troeven. Panelleden hebben het idee dat oudere stapers die excessief gebruiken minder risico lopen. Zo zeggen panelleden dat er op tekno feesten, waar vaak veel wordt gecombineerd, zelden of nooit ongelukken gebeuren omdat iedereen elkaar in de gaten houdt. Nadelige bijwerkingen van combinatiegebruik die veelvuldig worden genoemd, zijn:

- Het effect slaat plotseling ongewenst om.
- De roes is zo heftig dat gebruikers niet meer aanspreekbaar zijn en volledig in een eigen wereld zitten.
- De volgende dag kunnen zij zich niets herinneren van de avond ervoor.
- Alcohol en cannabis: dit kan omslaan in 'stronkenschap' en leiden tot 'wegtrekken'.
- Alcohol en cocaïne: de kater is de volgende dag veel groter omdat ze te lang door zijn gegaan met het drinken.
- Alcohol en ecstasy: misselijkheid.
- Alcohol en GHB: de gebruiker gaat eerder out.

erspreiding

Het is evident dat de combinaties die wel of niet worden gemaakt voortvloeien uit de verspreiding van de afzonderlijke middelen in regio's en scenes, zoals die in voorgaande hoofdstukken is besproken.

In verschillende **dancen**netwerken wordt er volgens de panelleden vaak gecombineerd. Vooral de minimal en techno scene springen eruit. Hier wordt veelvuldig en diverser gecombineerd (ook met narcosemiddelen bijvoorbeeld). Daarnaast zijn combinaties van meer dan twee middelen niet ongewoon. De middelen worden vaak met andere uitgaanders geruild of worden gratis verkregen. Op feesten wordt er gecombineerd, maar de excessen komen vaker voor in meer besloten kring, op afterparty's bijvoorbeeld.

In de **hardstyle** en **hardcore** scenes is de combinatie van ecstasy en speed nog steeds populair. "Speed kan soms echt te hard en onrustig opkomen, in combinatie met MDMA wordt het wolliger, vriendelijker en minder opgefokt." (K 12) Ook in omgekeerde volgorde wordt gecombineerd. Wanneer het effect van ecstasy afzwakt, neemt de gebruiker een beetje speed om het lome gevoel te verjagen en door te kunnen feesten. Een enkel panellid meent dat er in deze scene vaker cannabis wordt gecombineerd met ecstasy. Zoals eerder in hoofdstuk 6 is gezegd, komt dit waarschijnlijk omdat er op party's nu niet meer alleen gedanst wordt, maar vaker tijd wordt genomen om te relaxen.

In de **urbanscene** wordt er weinig gecombineerd – en dan eigenlijk alleen tijdens het uitgaan. Dit heeft te maken met het feit dat er sowieso weinig wordt gebruikt en maar een beperkt aantal middelen. Cannabis wordt soms met alcohol gecom-

bineerd, maar zeker niet altijd. Als er cocaïne wordt gebruikt, gaat dit wel vaak samen met het gebruik van alcohol. Soms wordt cocaïne in combinatie met cannabis gebruikt, waardoor gebruikers relaxed worden, maar niet te suf. In de **mainstream** wordt net als in de urban scene voorzichtiger gecombineerd dan in de dancescene. Er wordt in de mainstream vooral tijdens het uitgaan gecombineerd, wanneer er ook alcohol wordt gedronken.

In verschillende **underground** netwerken – en dan met name in de teknoscene – wordt er het meest excessief en veelvuldig gecombineerd en vaak met meer dan twee middelen tegelijk. Een panellid noemt dit het ‘vuilnisbakjes syndroom’. (K 9) In deze netwerken wordt er ook vaker gecombineerd met tripmiddelen als LSD of met ketamine. In de tekno scene worden, net als in de minimal- en tech-noscene, vaak gemakkelijker drugs onderling uitgewisseld en wordt het gratis of voor de inkooprijks aan elkaar doorgegeven.

In sommige **kinky** netwerken worden vaker combinaties gemaakt met meer dan twee middelen. Deze combinaties zijn echter doorgaans zeer afgewogen en bewust, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de teknoscene. Er wordt niet zozeer gebruikt wat er voorhanden is, maar combigebruik is meer een kwestie van wat moet ik voorhanden hebben om de avond zo leuk en lekker mogelijk te laten verlopen. Overigens vindt combigebruik hier vaak pas plaats in een meer intieme setting en speelt alcohol bijna geen rol. Er wordt vooral een combinatie van GHB, ecstasy en viagra gebruikt. Van de GHB worden ze seksueel opgewonden, van de ecstasy socialer en de viagra zorgt ervoor dat ze de hele avond door kunnen gaan met seks.

Het regiopanel rapporteert over enkele netwerken van groepjes **probleem jongeren** die veel verschillende middelen gebruiken en ook geneigd zijn om zoveel mogelijk te combineren. Jongerenwerkers vertellen dat deze jongeren de afzonderlijke effecten van middelen vaak niet eens kennen omdat zij deze altijd combineren. **Psychonauten** zijn ook bereid om de meest vreemde combinaties te proberen. In tegenstelling tot de probleemjongeren houden zij zich wel veel bezig met de verschillende effecten en vinden zij combinaties alleen interessant als die een toegevoegde waarde hebben.

Tot slot wijzen we op een regionaal verschil in combigebruik. In Amsterdam wordt cocaïne steeds vaker met ecstasy gecombineerd, wat vroeger taboe was.⁴ Deze trend wordt niet waargenomen door panelleden elders in het land.

Trends in combigebruik

- Combigebruik komt in bijna alle netwerken voor en neemt nog steeds toe.
- Er wordt vooral gecombineerd met alcohol, vaak omdat alcohol een gewoontemiddel is. Daarom wordt het ook vaak gecombineerd met cannabis.

⁴ Nabben et al. (2007: 78).

- De meest doelbewust gebruikte populaire combinatie blijft cocaïne en alcohol.
 - Daarnaast wordt de combinatie alcohol en amfetamine iets populairder.
 - Ook ecstasygebruik gaat vrij vaak samen met alcohol.
 - Cannabis en GHB worden graag in combinatie met stimulantia gebruikt. Vaak om het effect iets te neutraliseren.
 - Ketamine wordt door frequente gebruikers bijna altijd in combinatie met andere middelen gebruikt.
-
- In minimal-, techno- en teknonetwerken wordt er vaker, diverser, excessiever en met meerdere middelen tegelijk gecombineerd. Vaak is het een kwestie van wat er wordt aangeboden.
 - In de urban en mainstream wordt er minder en voorzichtiger gecombineerd.
 - In de kinky netwerken wordt er overwegend bewust gekozen voor specifieke combinaties en effecten.
 - In Amsterdam worden cocaïne en ecstasy vaker gecombineerd, maar in andere delen van het land wordt dit (nog) niet waargenomen.

1 O N S I S

patronen en trends

Het epicentrum van het Nederlandse uitgaansleven ligt in de dichtbevolkte Randstad. Nieuwe ontwikkelingen in uitgaan en middelengebruik beginnen vaak hier. Vooral in Amsterdam en Rotterdam, maar tegenwoordig ook in Utrecht, zijn er meer trendsettende clubs, cafés en lounges. Het florissante perspectief op de arbeidsmarkt oefent een grote aantrekkingskracht uit op hoogopgeleiden en creatieve trendsetters. Vanwege hun grote sociale actieradius zien en cultiveren zij vaak als eersten nieuwe ontwikkelingen op het gebied van feesten, muziek, mode en drugs. Van hieruit kunnen **verticale trends** ontstaan: trendvolgers pikken de door trendsetters ingezette ontwikkelingen op en eventueel slaan trends vroeg of laat over naar de mainstream. Daarnaast zijn er **horizontale trends**: nieuwe ontwikkelingen verspreiden zich vanuit het centrum van innovatie naar andere delen van het land.

Buiten de Randstad spelen vooral studentensteden een voortrekkersrol in het uitgaansleven. Er zijn grote verschillen tussen de Randstad en de (middel)grote steden én de kleine steden en dorpen op het platteland. Hoewel het uitgaansleven op het platteland cultureel minder gedifferentieerd is, vervullen met name de grote disco's en regionale festivals een belangrijke functie. Vergeleken met het aanbod in de grote stad is de muziekprogrammering hoofdzakelijk gericht op de populaire mainstream.

De invloed van set en setting op het alcohol en drugsgebruik

Pret, plezier en spektakel zijn structurerende principes op grote (dance)feesten. Een soort pretparkbeleving, waar de 'emotional community' binnen een gecontroleerde en begrensde vrijzone collectief uit zijn dak mag gaan. In het licht van de geïndividualiseerde en heterogene samenleving spreken sociologen en criminologen van 'quasi-gemeenschappen' met een sterke onderlinge emotionele band. Daarbinnen zien we een collectieve carnivaleske transgressie, een tijdelijke omkering van de alledaagse orde.

De specifieke keuze voor of afwijzing van een bepaald soort alcohol of een bepaalde drug wordt beïnvloed door een samenspel van set- en settingfactoren zoals: leeftijd, etniciteit, opleiding, vriendengroep of scene, muziekvoorkeur en uitgaanslocatie. De geschiedenis leert dat de connectie tussen set en setting en de 'drug of choice' door de tijd heen aan veranderingen onderhevig is. Nieuwe generaties gebruikers komen en gaan. De huidige recreatieve gebruikersmarkt be-

staat grotendeels uit jonge consumenten. De leeftijdsspanne wordt breder. Drugsgebruik komt het meeste voor bij twintigers, maar ook op jongere en (meer nog) oudere leeftijd worden drugs gebruikt. Sinds de tweede helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw is de uitgaanscultuur door synthese tussen housemuziek en partydrugs – met ecstasy als belangrijkste exponent - ingrijpend veranderd en getransformeerd in een bredere, op plezier en genot gerichte drugscultuur. Dit is overigens geen specifiek Nederlands verschijnsel, maar een internationale trend.

De massaconsumptie op de gebruikersmarkt zal in de nabije toekomst, mede als gevolg van een golvende tijdsgeest en het anticiperende politieke beleid, aan trends onderhevig blijven. In dit licht bezien rijst het vermoeden dat de reikwijdte van het drugsgebruik, en dan vooral van ecstasy en cocaïne, in de toekomst minder exclusief blijft voorbehouden aan de uitgaansscene. Het gebruik van stimulantia vindt wel vaak plaats tijdens het uitgaan, maar ook op andere en soms minder voor de hand liggende locaties (bioscoop, voetbalstadion, in de privé-sfeer). Cocaïne wordt ook vaak thuis met vrienden gebruikt, tijdens het pokeren, na een copieuze maaltijd of bij het gamen. Cannabis roken bij een film intensifieert de kijkervaring. En GHB tijdens het seksspel is toch relaxter in huiselijke kring dan in de club.

itgaan en drugs

Drie factoren zijn in belangrijke mate richtinggevend voor de aard en verspreiding van het huidige drugsgebruik onder jongeren en jongvolwassenen in Nederland: mate van verstedelijking, muziekgenre en smaakcultuur.

Stad en platteland

De drugsmarkt in de grote stad is veel gedifferentieerder dan op het platteland. Vooral als het om meer exotische middelen gaat. Hiermee is niet gezegd dat gebruikers op het platteland moeilijk aan genotsmiddelen kunnen komen. Hooguit is er minder keuze uit het aantal bezorgers van drugs. Maar prijs en kwaliteit van ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB en ketamine laten grote overeenkomsten zien tussen de regio's. De horizontale verspreiding van cocaïne, GHB en ketamine toont dit duidelijk aan.

Landelijk gezien hebben uitgaande jongeren over het algemeen meer ervaring met drugs dan niet-uitgaande jongeren. Hoewel de verschillen tussen stad en platteland kleiner worden, is het drugsgebruik in de grote stad - door een oververtegenwoordiging van een jonge en vaak hoogopgeleide populatie - in relatieve en absolute zin omvangrijker dan in elk willekeurig dorp of kleine stad. Het alcoholgebruik laat een tegenovergesteld patroon zien: plattelandjongeren drinken vaak forser dan stadsjongeren.

u iekgenre en imago van drugs

De muziekvoorkeur blijkt vaak een goede voorspeller voor de keuze van alcohol- en drugs. De aanhang van urban – met uitzondering soms van de multi-etnische netwerken in grote steden – bestaat over het algemeen uit een ‘zwart’ publiek dat minder ‘drugsminded’ is dan de liefhebbers van dance. Dure drankjes en cannabis zijn de meest populaire genotsmiddelen. In de dancescene worden daarnaast stimulantia (ecstasy, amfetamine, cocaïne) genomen. Plezier en genot in de dancescene zijn sterk gekoppeld aan de wens van een energieke roes en de beleefde trance-ervaring. Binnen urban spelen materialisme, succes en ‘sexiness’ een grotere rol dan de roesbeleving van stimulerende middelen.

Twee ontwikkelingen stellen deze etnische waterscheiding - tussen dance en urban, en tussen wel of geen ecstasygebruik - op de proef. De eerste is een veranderende of wisselende setting en vriendenkring. In Amsterdam begeven sommige ‘zwarte’ trendsetters zich in zowel het urban- als het dance milieu. Hun gebruik wordt beïnvloed door de (tijdelijke) samenstelling van de vriendenkring en de keuze voor de setting. De kans dat ‘zwart’ ecstasy slikt, is groter op een dancefeest dat dominant ‘wit’ is. Op dominant ‘zwarte’ hiphopfeesten blijft ecstasy taboe.

Het tweede aspect bij de diffusie van ecstasy naar andere etnische groepen is een veranderend imago: van dance drug naar love drug. Zolang het ritme de roes bepaalt, loopt het urban publiek niet warm voor pilletjes waar je een snelle hartslag van krijgt. Urban liefhebbers zien ecstasy daarom vooral als een snelle dancdrug. Een imagooverandering van ecstasy kan hier verandering in brengen. Dit in navolging van wat reeds gaande is in Amerikaanse hiphopclubs. Daar is een deel van het ‘zwarte’ publiek meer ontvankelijk geworden voor ecstasy, omdat succesvolle hiphop- en rapsterren positief zingen over de erotische kwaliteiten van de drug.

Smaakcultuur

De indeling dance versus urban is nog vrij grof. Het uitgaansleven is veel gedifferentieerder dan alleen dance of urban. Binnen het uitgaansleven is het van groot belang om je te onderscheiden door middel van smaakculturen en scenes. Deze laten soms een sterke clustering zien van etniciteit, leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid, economisch en/of (sub)cultureel kapitaal. Het profiel van bezoekers van erotische feesten is heel anders dan bijvoorbeeld bij hardcore, hip, r&b, keetjongeren of gesloten underground netwerken. De omgangsvormen, codes, modes, gadgets, muziek en het gebruik van alcohol en drugs, kunnen onderling enorm verschillen.

In de op distinctie gerichte smaakcultuur komen set, setting én drug bij elkaar. Keetjongeren op het platteland verschillen qua kleding, mores, gebruik e.d. flink van clubgangers in de grote stad. Hiphoppers ontleen een andere identiteit aan hun muziek dan de hardcorejeugd. Dit geldt soms in extreme mate ook voor de consumptie van genotsmiddelen. Zelfs binnen het dancegenre is er sprake van

verschillende segmenten. Ecstasy heeft zich verticaal verspreid en is populair in sterk uiteenlopende kringen binnen de dance. Ook bij cocaïne is er sprake van een verticaal trendmechanisme, omdat het gebruik dwars door alle smaakculturen loopt, binnen én buiten de dancenetwerken. Het middel is minder sterk gerelateerd aan de partycultuur dan ecstasy. Gebruikers bevestigen dit ook telkens door cocaïne niet als dé partydrug te zien. Amfetamine daarentegen verspreidt zich eerder horizontaal, omdat het meer scene en muziek gebonden is.

De gebruikersmarkt van narcosemiddelen is kleiner dan de stimulantiamarkt. Het gebruik van ketamine en GHB komt voor in specifieke netwerken waar, naast alcohol en cannabis, ook vaak stimulantia worden gebruikt. Bij het gebruik van psychedelica is de bandbreedte nog smaller. Er zijn netwerken (o.a. underground en psychonauten) waarbinnen bij wijze van spreken het hele drugslexicon op het (verlang)lijstje staat. Gebruikers van psychedelica hebben vaak ook ervaring met narcosemiddelen en stimulantia. Maar de meeste stimulantia-gebruikers nemen nooit narcosemiddelen.

Trends op de uitgaansmarkt

Wat zijn de meest pregnante en (nieuwe) fenomenen in het Nederlandse uitgaansleven van 2006-2007?

Veradiging van dance events en expansie naar Europa
Hoewel de dancebranche een voorzichtig optimisme koestert over de ontwikkeling van de dancesector, is deze markt over de hele linie toch verzadigd. Alleen de oorspronkelijk partyluwe zuidelijke regio is enkele grote dance-events rijker geworden. Grote dance evenementen (Awakenings, Sensation, Defqon, Dancevalley, Mysteryland etc.) trekken nog steeds tienduizenden feestgangers. Maar een groeiende groep feestgangers wacht steeds langer met de aanschaf van een ticket. Door een overdaad aan danceparty's in de afgelopen jaren zijn ze ook kritischer over de programmering en de randvoorwaarden.¹ Een zorg van organisatoren is ook dat het dancepubliek op sommige grote party's in de breedte veroudert, terwijl de belangstelling bij de nieuwe generatie afneemt. Hoewel het partyseizoen een overvolle agenda kent, realiseren grote danceorganisatoren (ID&T en DC) zich dat de echte groei in het buitenland zit.² Nederlandse danceorganisaties hebben als voordeel dat zij een goede, professionele reputatie hebben in het buitenland en meeliften op het succes van internationaal bejubelde Nederlandse dj-ambassadeurs als Tiësto en Armin van Buuren.

¹ Zoals: prijzen (entree, consumpties en wc's) faciliteiten (wc's, bereikbaarheid, doorstroming, chillplekken) en verrassingselementen (decors, locatie, line-up, gadgets, variatie in schaal-grootte).

² Naar verwachting exploiteert ID&T het Sensation concept in 2008 al in 15 Europese landen.

Club en discosector schaalvergroting versus intimiteit

Het professionele discotheek- en clubcircuit maakt zich zorgen. Het aantal faillissementen neemt toe, met tegelijkertijd een forse schaalvergroting bij de overgebleven discotheeken. Hoewel danceorganisatoren onderkennen dat nieuwe trends juist geboren worden in clubs, blijft het publiek – vooral buiten de Randstad – steeds vaker weg. De gevoelige feestconjunctuur lijkt nog het minste vat te hebben op de clubs in grote steden. Want naast een groot lokaal uitgaanspotentieel komen in het weekend ook veel stappers van buiten.³

Met name in de Randstad worden meer kleinschalige initiatieven ontwaard, die zich vertalen in zowel luxe als alternatieve kleine(re) intieme nachtclubs, festivals en feesten die meer persoonlijk van aard zijn. Deze grotere hang naar intimiteit loopt vrijwel parallel met de verzadiging van commerciële grootschalige feesten. Tekenend is ook de gestage opkomst van privéfeestjes.

Keten trefpunten voor jongeren met een populaire do it yourself cultuur Keten zijn (semi) informele jongerenontmoetingsplekken waar vrienden elkaar ontmoeten op een - niet aan weersomstandigheden bloot staande - overdekte en afgeschermdde plek. De keet wordt door vaak laagopgeleide jongeren naar eigen smaak ingericht en overwegend alleen door de vriendengroep gebruikt. Mede dankzij de keet behoren deze jongeren niet tot de hangjeugd, die bij de gemeente en de politie vaak een doorn in het oog is vanwege overlast in het publieke domein. De keetjeugd is innovatief en bekwaam in het creëren én onderhouden van deze plekken. Het zijn vaak jongensgroepen die veel tijd en aandacht aan hun keet besteden. Meisjes creëren minder plekken, maar gaan wel bij de keten langs.

Onder elkaar zijn en gezelligheid, zijn de belangrijkste redenen om een keet te bouwen, te beheren en te bezoeken. In veel gevallen gaat dit hand in hand met stevig alcoholgebruik. Verschillende partijen, soms met normaliter tegenstrijdige belangen, dringen aan op een krachtige aanpak van keten, tot aan volledig sluiten. Hoewel de hoeveelheden alcohol die jongeren in keten drinken groter is dan wenselijk, is niet eenvoudig vast te stellen in hoeverre sprake is van een probleem dat specifiek voor de keten geldt. Ook in het reguliere uitgaansleven wordt op het platteland meer gedronken dan in de grote stad.

Tempering van urban buiten de Randstad

Sinds enkele slimme feestorganisatoren in de Randstad allochtone én autochtone jongeren wisten te verleiden door de populaire r&b en hiphop ritmes om te smeden tot een nieuw concept, heeft urban ook buiten de Randstad een grote vlucht genomen. In tegenstelling tot het hardcore electoraat wonen relatief veel aanhangers van urban juist in de verstedelijkte Randstad. Dit neemt niet weg dat er ook op het platteland veel vriendennetwerken zijn die geregeld afreizen naar

³ Daarnaast kent een stad als Amsterdam sowieso de invloed van het jeugdtoerisme.

grote discotheken waar urban wordt gedraaid. Hoewel promotors urban niet exclusief koppelen aan etniciteit, blijkt in de praktijk dat het publiek etnisch meer gem. leerd is dan op een dancefeest. Typerend voor de doorsnee urbanstijl is de sterke fixatie op materialisme, dat als 'bling-bling' een eigen leven is gaan leiden. Het urbanpubliek is vaak uitgedost in opvallende sexy en trendy outfits, waarbij het showen van merkenlogo's en (dure) accessoires een belangrijk onderdeel is van het nachtelijk feestritueel. Clubuitbaters worden wel regelmatig geconfronteerd met schermutselingen in en rond de urbanfeesten. Als gevolg hiervan worden minder urbanfeesten geprogrammeerd.

rijke festivals zijn populair

In diverse regio's investeren gemeenten meer in nieuwe en vrij toegankelijke festivals. Deze zijn naar verhouding vaker gericht op urban (funk, hiphop, reggae, dancehall etc.) dan op dance. Een combinatie van verschillende muziekstijlen komt ook voor. Er wordt meer aandacht besteed aan andere (straat)culturele uitingen als poëzie, theater, dans e.d. De gedachte erachter is dat er betrekkelijk weinig voor allochtone jongeren wordt georganiseerd. Aangezien een groot deel van hen niet van dance houdt en clubs minder urban programmeren, voorzien dergelijke festivals in een grote behoefte.

roeit en mainstreaming van hardcore

De heropleving van de 'gabbercultuur' zet door. De aanhang van hardcore, speedcore en hardstyle breidt zich vooral in de oostelijke en zuidelijke regio op het platteland verder uit. De jonge hardcoreliefhebbers zijn de meest fanatieke partygangsters. Ook is er weer een versnelling van het ritme, wat mogelijk gevolgen heeft voor het drugsgebruik. Clubuitbaters hebben vaak moeite met de mores en muziekmaat van deze onstuimige jeugdcultuur. Vergeleken met de andere dancescenes is dit segment grotendeels 'wit', laagopgeleid en in grote meerderheid van het mannelijk geslacht. En hoewel hardcore meer mainstream en minder eenkennig is geworden, blijft het sterke groepsgevoel voor veel jongeren een belangrijk referentiekader voor de vorming van hun persoonlijke identiteit. Overigens is de fixatie op Lonsdale verder afgezwakt.

verspreiding en popularisering van minimal

Deze van techno afgeleide stroming heeft zich in een mum van tijd vanuit de Randstad weten te verspreiden over andere grote (studenten)steden in Nederland. Het minimal genre is een reactie op de tempoversnelling binnen het technogenre en staat haaks op het hardcoregenre. Naast de toenemende invloed op party's heeft minimal ook menig alternatief poppodium en trendsettende club weten te veroveren. Het bezoekersprofiel is te typeren als: grootstedelijk, kunstzinnig, a-commercieel, alternatief-trendy, drugs-minded, nerdy en individualistisch. De voortrekkers klagen er al over dat hun stijl door te veel trendvolgers wordt overgenomen.

rotisering van het club- en discocircuit

Met de oprukkende 'pornoficatie' is de (underground) sekscultuur verder getransformeerd in een commercieel erotisch feestcircuit. Veel erotische feesten worden inmiddels met succes door het hele land geprogrammeerd in discotheken, maar ook in grotten, kelders e.d. Clubuitbaters grijpen de teruglopende bezoekersaantallen aan om te experimenteren met andere typen feesten en publiek dat ouder is dan de doorsnee clubbezoeker en vaak goed in de slappe was zit. Hoewel de muziek minder van primair belang is, wordt er bij uitstek dance gedraaid. De erotisering van een deel van het clubaanbod heeft automatisch geleid tot nieuwe praktijken en omgangsvormen, die soms hevig worden bediscussieerd door gemeenteraadsleden, clubuitbaters, organisatoren en bezoekers.

Trends op de alcohol- en drugsmarkt

Het ene middel wordt meer gebruikt dan het andere. Alcohol en drugs worden ook gecombineerd, dat wil zeggen tegelijkertijd of kort na elkaar genomen.

ombigebbruik is niet nieuw, maar in principe leidt elk nieuw middel op de markt tot potentiële nieuwe combinaties. Vooral in de hedonistische dancenetwerken is het niet ongewoon om farmacologisch contrasterende middelen door elkaar te consumeren. De combiroes van alcohol en stimulantia en/of cannabis komt over de gehele linie voor. Ook middelen als cannabis en GHB worden niet zelden met stimulantia gecombineerd ter neutralisering of juist intensivering van een roes. Toch vloeien veel combinaties eerder voort uit gewoonte, dan dat er bewust wordt gemixt om een bepaald effect na te streven. In de meer specifieke, vaak stedelijke, dance- en fetisjnetwerken wordt veel meer gecombineerd dan bij urban en mainstream. Panelleden menen dat combinaties van alcohol en drugs tegenwoordig het grootste gezondheidsrisico vormen.

Alcohol

De consumptie van alcohol is wijdverbreid. Drank is met stip het meest gebruikte genotsmiddel. Bier blijft de alcoholmarkt domineren. Nog altijd associëren veel jongeren bier met mannelijkheid en wijn en zoete drankjes met vrouwelijkheid. Maar de smaakbeleving van alcohol blijft aan verandering onderhevig. De exclusieve en distinctieve smaakbeleving komt steeds meer op de voorgrond te staan. Op de markt van gedestilleerd verschijnen telkens nieuwe luxe varianten van whisky, cognac en wodka. Sjieke (culi)clubs, lounges en strandterrassen zijn ideale promotielocaties om de hippe stappers te verleiden. In navolging van champagne en rosé zit sinds 2007 ook de licht mousserende prosecco in de lift. Zoete breezers zijn na een succesvolle periode veel minder populair, net als premix drankjes.

De smaakverschillen tussen publieksgroepen en leeftijdscategorieën kunnen soms aanzienlijk zijn. Fors drinken op het platteland geldt als nog normaler dan

in de grote stad. Drinken versterkt de groepsband. Door de brede maatschappelijke discussie over de verhoogde sociale en gezondheidsrisico's op de lange termijn door overmatige alcoholconsumptie vanaf jonge leeftijd, komen naast de jonge 'binge drinkers' ook de ouders automatisch in beeld. Vooralsnog wijst de weerbarstige praktijk uit dat de (politieke) opwinding hierover veel jongeren koud laat. Ze reageren eerder laconiek en geamuseerd op incidenten en 'lollige' dronkenschap en lijken (nog) weinig gevoelig voor verhalen over risico's op de langere termijn.

cannabis

Het gebruik van cannabis is wijder verspreid in stedelijke dan in rurale gebieden, waar het een negatiever imago heeft en waar minder onderscheid gemaakt wordt tussen soft- en harddrugs. Cannabis is overal vrij gemakkelijk te verkrijgen. Ook als er geen coffeeshop in de buurt is, zijn er genoeg andere mogelijkheden. Minderjarigen weten doorgaans tamelijk eenvoudig aan cannabis te komen. In Nederland geteelde marihuana (nederwiet) wordt het meest gebruikt. De prijs van nederwiet is in 2006/2007 gestegen, terwijl de kwaliteit in sterkte de afgelopen jaren is gedaald. Behalve in coffeeshops wordt over het algemeen weinig in uitgaanslocaties geblowd. In menig café wordt het niet op prijs gesteld dat iemand een joint opsteekt. Ook de portiers van clubs, discotheken en party's stellen zich steeds minder soepel op jegens bezoekers die cannabis in hun bezit hebben of ter plekke gebruiken. Niet zelden wordt de wiet of hasj bij de ingang, tijdens het fouilleren, of op het feest zelf in beslag genomen. Het resultaat is dat blowers hun rookwaar beter gaan verstoppen of elders een joint gaan roken. Hangjongeren blowen vaak en veel uit verveling.

ecstasy

Itgaand Nederland lijkt ecstasymoe. Hoewel het middel in veel (dance)netwerken nog steeds een prominente plaats inneemt, resulteert het gebruik op de langere termijn vaak automatisch in een zelflimiterend patroon. De gebruiksfrequentie en dosering kunnen per netwerk flink verschillen. Maar de teneur is dat er over de hele linie - ondanks de talrijke filmpjes op internet van gedrogeerde jongeren die zwaar van de kaart zijn van de ecstasy - wordt gematigd. Zelfs in de extremere slikmilieus is het gebruik beheerster geworden.

Zowel in de grote (studenten)steden als op het platteland is er sprake van een stabiliserende dan wel dalende ecstasytrend. In slechts enkele netwerken is er een toename. Het aanbod van ecstasy blijft stabiel en vertoont weinig extreme fluctuaties in prijs (met een paar euro per pil onveranderd laag) en kwaliteit. Zoals gezegd is het niet ondenkbaar dat het gebruik van ecstasy zich in de toekomst meer in andere netwerken en andere settings gaat verspreiden die niet primair geassocieerd worden met de dancecultuur.

cocaine

Zowel in de grote (studenten)steden als op het platteland vertoont het cocaine-gebruik fluctuaties. Maar over het algemeen is de trend stabiel dan wel licht opwaarts. Het gebruik van cocaine heeft zich in de afgelopen twee jaar, met uitzondering van regio Zuid, verder verspreid. Snuifcocaine is in alle regio's (redelijk) goed verkrijgbaar. De prijs schommelt rond de 50 euro per gram.

Het gebruik van cocaine is, in tegenstelling tot ecstasy, eerder aan leefstijl gekoppeld dan aan een specifieke muziekstijl. Het middel wordt met uitgaan geassocieerd, maar net zo goed met thuisgebruik. We onderscheiden gelegenheden-, mee- en doorsnuivers alleen de laatste categorie gebruikt veelvuldig cocaine tijdens het uitgaan en doordeweeks. In de grote steden is cocaine vooral populair onder de hoger opgeleide stappers die een groot segment vormen binnen het gedifferentieerde uitgaansleven. Het gebruik van cocaine laat een verticale trend zien, wat wil zeggen dat cocaine, in tegenstelling tot bijvoorbeeld amfetamine, ook meer binnen het bereik is gekomen van andere typen netwerken. Er is sprake van een voortschrijdende 'democratisering', plus een horizontale verspreiding, nu ook lager opgeleide en hardwerkende jongeren op het platteland in toenemende mate cocaine gebruiken. We kunnen niet langer spreken van kleine epidemietjes die snel overwaaien, want het gebruik van cocaine is in menig netwerk haast vanzelfsprekend. Tegelijkertijd wordt er gewaarschuwd voor de sluipende afhankelijkheid bij regelmatig gebruik. Niet zelden gaat dit gepaard met een stevige alcoholconsumptie.

amfetamine

De trend bij amfetamine is stabiel en soms omhoog. Het gebruik van amfetamine is beduidend lager dan van ecstasy en cocaine. Jongeren op het platteland beoordelen amfetamine positiever en het gebruik ervan is ook populairder dan in de stedelijke gebieden. Ook amfetamine wordt wel genomen vanwege het ontvullende effect bij alcohol.

Het gebruik van amfetamine blijft sterk verbonden met subculturele leefstijlen en alternatieve (muziek)scenes in het uitgaansleven. Hoewel het middel ook in het reguliere uitgaanscircuit wordt gebruikt, geldt het vooral onder plattelandjongeren en jonge stappers als een goedkope en effectieve partydrug. De prijs varieert weliswaar, maar is met gemiddeld 7.50 euro vrij stabiel. Amfetamine is vaak versneden met cafeïne. Het gebruik blijft, met uitzondering van specifieke gebruikersgroepjes (o.a. hardcore, hangjeugd, dorpsjongeren) voornamelijk beperkt tot het weekend. De belangstelling voor methamfetamine is in sommige kleine niches groter geworden, maar het middel wordt nog steeds heel weinig gebruikt in Nederland.

anarcosemiddelen en ketamine

In zowel de grote (studenten)steden als op het platteland is er een licht opwaartse trend bij narcosemiddelen. Ze zijn wel veel minder bekend en populair dan

(andere) partydrugs, waarbij het gebruik van GHB hoger ligt dan van ketamine. De prijzen zijn in de afgelopen jaren enigszins gedaald. Beide middelen zijn elk voor zich sterk gebonden aan specifieke scenes en worden, met uitzondering soms van GHB in clubs en party's, voornamelijk op thuis- en afterfeesten gebruikt. Ketamine heeft zich verder verspreid in het Westen en Zuiden van het land, GHB over het platteland.

GHB heeft de reputatie van een 'ongelukkigendrug' – en in gebruikerskringen wordt nogal eens laconiek gereageerd op ongevallen met GHB. Over het algemeen maken gebruikers zich weinig zorgen over de gezondheidsrisico's van het gebruik van narcosemiddelen. Vooral in Amsterdam is de ketamine door het toegenomen aanbod fors goedkoper geworden.

verige middelen

Psychedelica spelen nog steeds een marginale rol in het uitgaansleven. Desalniettemin lijkt de interesse op het platteland iets toe te nemen. De voornamelijk incidenteel gebruikte paddo is het meest populaire hallucinogeen in verschillende typen netwerken. Gebruik van S blijft goeddeels beperkt tot de psychonautische en aan dance gelieerde (underground) netwerken.

Het gebruik van ephedra is na de strafbaarstelling verder afgenomen. rectogenen (Cialis, Viagra e.d. vinden naast bepaalde homo- en fetisjnetwerken verder hun weg in andere partynetwerken. Het gebruik van poppers is buiten de homo-scene nihil. Slaap- en kalmeringsmiddelen nemen in populariteit toe. Van italin en wordt na hun hype periode weinig meer vernomen.

Hori ontale verspreiding over het land

In deze Trendwatch zijn patronen en trends in middelengebruik per regio in kleur gevisualiseerd. Nederland hebben we verdeeld in vijf regio's: Noord, Oost, Midden, Zuid en West. Per middel zijn steeds twee kaarten gemaakt, namelijk een kaart waarop per regio de mate van regelmatig gebruik onder uitgaanders wordt aangegeven, plus een kaart waarop per regio de dynamiek is ingekleurd (toename, afname, stabiel in het afgelopen jaar). Deze kaarten zijn in de voorgaande hoofdstukken al gepresenteerd. Voor de vijf belangrijkste middelen – alcohol, cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine – zetten we de kaarten op de volgende pagina's nog eens naast elkaar. Het betreft hier geen harde kwantitatieve prevalentiegegevens, maar een weergave van de kwalitatieve informatie uit het panel. Bij dezelfde mate van regelmatig gebruik kan er wel verschil zijn in frequentie waarmee de middelen genomen worden.

et op e kleurencategorie n ijn soms vrij grof, waardoor omvang van gebruik van middelen soms dichter bij elkaar lijkt te liggen dan in werkelijkheid het geval kan ijn.

Gebruik van vijf middelen, naar regio

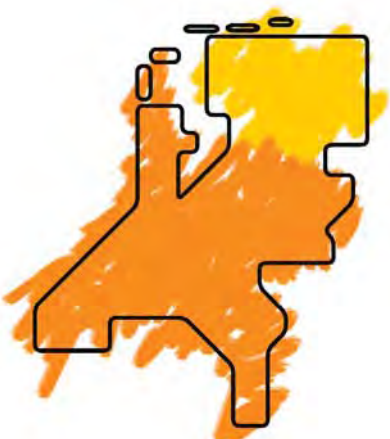
alcohol

cannabis

ecstasy

cocaïne

amfetamine

Dynamiek in gebruik van vijf middelen, naar regio

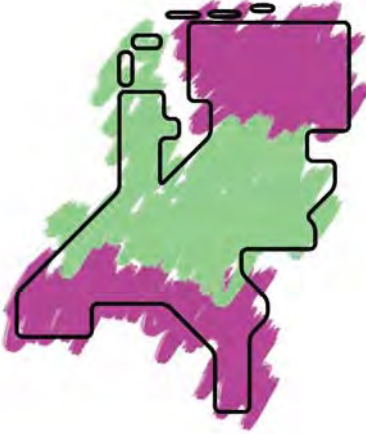
alcohol

cannabis

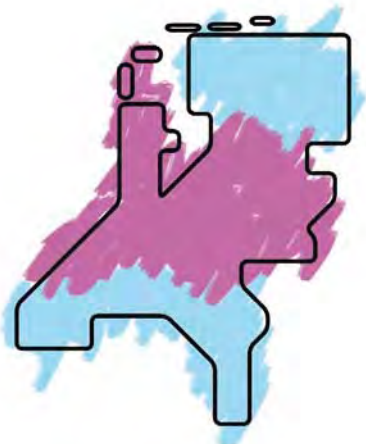
ecstasy

cocaïne

amfetamine

Door het hele land drinken vrijwel alle uitgaanders regelmatig **alcohol**. Het aandeel drinkers is stabiel. Voor de belangrijkste andere middelen is het beeld als volgt:

- Tussen een kwart en de helft van de uitgaanders gebruikt regelmatig **cannabis** dat geldt voor het hele land. Het aandeel gebruikers is overwegend stabiel, maar stijgt licht in de regio Zuid.
- In de meeste regio's gebruikt tussen een kwart en de helft van de uitgaanders regelmatig **ecstasy** in de regio Noord is dat wat minder. In de regio's Noord en Zuid is het aandeel ecstasygebruikers stabiel, in de rest van het land is er een dalende trend.
- In de meeste regio's gebruikt rond één op de tien uitgaanders regelmatig **cocaïne** in de regio Zuid is dat minder. In de regio's Noord en West stijgt het aandeel cocaïnegebruikers licht, in de rest van het land is de situatie stabiel.
- In de meeste regio's gebruikt tussen één op de tien en een kwart van de uitgaanders regelmatig **amfetamine** in de regio Zuid is dat meer. In de regio's Noord en Zuid stijgt het aandeel amfetaminegebruikers licht, in de rest van het land is de situatie stabiel.
- Het aandeel regelmatige gebruikers van **GHB** ligt overal in het land lager dan één op de vijf uitgaanders, maar varieert sterk: het laagst in de regio Oost en in Brabant en Zeeland, iets hoger in Limburg en de regio's Midden en Oost, en het hoogst in de regio West. De situatie is redelijk stabiel.
- Het aandeel regelmatige gebruikers van **ketamine** is vrijwel overal in Nederland lager dan 5% van de uitgaanders. In de regio's Noord, Oost en Midden wordt uiterst zelden ketamine gebruikt, in de regio West iets vaker, maar mondjesmaat, en in een deel van de regio Zuid verhoudingsgewijs het vaakst. Alleen in de regio Zuid is er enige stijging.

Vergeleken met de rest van het land vallen per regio de volgende patronen en trends op:

- **Noord** Gebruik van ecstasy is hier iets lager. Amfetamine stijgt licht
- **Oost en Midden** Ecstasy daalt licht, cocaïne stijgt licht.
- **Zuid** Gebruik van cocaïne is hier iets lager, van amfetamine en ketamine wat hoger. Ecstasy daalt licht, cannabis stijgt licht. Ook ketamine stijgt licht, maar het gebruik blijft zeer laag.
- **West** Gebruik van GHB en ketamine is hier het hoogst. Ecstasy daalt licht, cocaïne stijgt licht.

verticale verspreiding over scènes

Om de verticale verspreiding van middelengebruik in kaart te brengen, is het uitgaanscircuit ingedeeld in vijf categorieën: dance, hardstyle/hardcore, mainstream, urban, erotisch en underground.

Voor het regelmatig gebruik van middelen geldt:

- **alcohol** het hoogst bij dance, hardcore/hardstyle en underground.
- **cannabis** het hoogst bij underground en hardcore/hardstyle en het laagst bij erotisch.
- **ecstasy** het hoogst bij underground en het laagst bij urban.
- **cocaïne** het laagst bij urban en underground.
- **GH** het hoogst bij erotisch en het laagst bij urban.
- **amfetamine** het hoogst bij underground en het laagst bij urban en erotisch.

Al met al is het middelengebruik het hoogst en meest gevarieerd bij underground en hardcore/hardstyle en het laagst en minst gevarieerd bij urban.

G R I	alcohol	cannabis	ecstasy	cocaïne	amfetamine	GH	ketamine
Dance	76-100	26-50	26-50	11-25	11-25	11-25	1-10
Hardstyle Hardcore	76-100	51-75	51-75	11-25	26-50	11-25	1-10
Mainstream	51-75	26-50	11-25	11-25	11-25	11-25	1-10
urban	51-75	26-50	1-10	1-10			
erotisch	51-75	1-10	26-50	11-25	1-10	26-50	
underground	76-100	76-100	26-50	1-10	26-50	1-10	11-25

legenda	
1-10	1-10
11-25	11-25
26-50	26-50
51-75	51-75
76-100	76-100

Over het geheel genomen is er vooral sprake van een redelijk stabiele situatie. Toename van ketaminegebruik in de underground springt er het sterkst uit. Het betreft hier echter een tamelijk geïsoleerde scene, waardoor (nog) weinig te zeggen valt over een eventueel toekomstige verspreiding. Wel is er al enige toename in ketaminegebruik in enkele dance netwerken. Binnen dance is daarnaast enige toename in enkele netwerken bij cannabis, cocaïne en amfetamine. Binnen hardstyle/hardcore geldt dat voor alcohol, cannabis en amfetamine. En binnen urban soms voor ecstasy.

De meeste dynamiek zien we binnen mainstream: daar is een lichte stijging bij alcohol, cocaïne, amfetamine en GH.

D N MI	alcohol	cannabis	ecstasy	cocaïne	amfetamine	GH	ketamine
Dance		()		()	()		()
Hardstyle Hardcore	()	()			()		
Mainstream				()			
urban			()				
erotisch							
onderground			(-)			()	

legenda	
	--
	-

conclusie horizontale en verticale verspreiding

Bij **cannabis** zijn er wel verschillen tussen scènes en muziekstijlen, maar deze vormen meer een bestendiging van een bestaande situatie. Cannabisgebruik onder uitgaanders is wijdverbreid over het hele land, maar neemt nog wel toe in het zuiden van het land. Hier is dus nog wel enige horizontale verspreiding.

Landelijk gezien is de **ecstasy**markt al enige jaren over het verzadigingspunt heen en de trend is overwegend neerwaarts. Toch is er nog wel enige horizontale verspreiding (in het zuiden van het land). Mogelijk vindt in de nabije toekomst verticale verspreiding plaats, doordat de drug gebruikt zou kunnen gaan worden in urban kringen.

Het gebruik van **cocaïne** – het verslaafdencircuit niet meegerekend – laat een voortgaande horizontale verspreiding zien. In sommige delen van het land is sprake van stabilisering, maar in andere regio's neemt het gebruik nog toe. De verticale verspreiding blijkt vooral uit een lichte toename in de mainstream. Kortom: deze markt is nog niet verzadigd.

Het gebruik van **amfetamine** verspreidt zich horizontaal naar het noorden en zuiden, en verticaal naar de mainstream.

Het gebruik van **GH** is beduidend lager dan van stimulantia. De lichte toename in de mainstream wijst op verticale verspreiding. Het gebruik is onevenwichtig

verdeeld over het land, maar ligt verhoudingsgewijs (nog) het hoogst in het westen van het land. Horizontale spreiding in de nabije toekomst is dus niet onwaarschijnlijk.

Het gebruik van **ketamine** ligt nog lager. De verspreiding van deze drug is verbrokken. Het gebruik verschilt tussen regio's, maar er is geen duidelijk patroon in te ontwaren. Het is vooral een middel dat gebruikt wordt in niches van de uitgaansmarkt, het vaakst in de underground. Verticale verspreiding vanuit de underground is, door de groeiende populariteit van minimal niet ondenkbaar.

De uitgaansmarkt van drugs mag dan in grote lijnen vrij stabiel zijn, er is wel degelijk opwaartse en neerwaartse dynamiek.

IT R T R

- Abraham, M.D., Kaal, L.H. & Cohen, P.D.A. (2002). *licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001*. Amsterdam: Mets en Schilt/Cedro.
- Ates, N. (2006). *'Het is niet al goud wat er blingt' - lling blingt de migratie van een term*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (scriptie).
- Barendrecht, C. & Boon, B. (2005). *phedragebruikers in Nederland. le ier, presteren en afslanken*. Rotterdam: IVO.
- Bauman, Z. (2005). *i uid ife*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, M. de (2006). *S uats, drugs technobeats. en empirisch onderzoek naar de te knoscene in Nederland*. Leiden: Universiteit Leiden (scriptie).
- Bieleman, B., Kruize, A. & Nienhuis, A. (2006). *onitor alcoholverstrekking jongeren 2005. aleving leeftijdsgren en 16 en 18 jaar drank en horecawet, metingen 1999, 2001, 2003 en 2005*. Groningen: INTRAVAL.
- Boeri, M.W., Sterk, C.E. & Elifson, K.W. (2004). *Rolling beyond raves: ecstasy use outside the rave setting*. *ournal of rug ssues*, 4(4), 831-860. Tallahassee: Florida State niversity, School of Criminology & Criminal Justice.
- Bogt, T. ter & Hibbel, B. (eds.) (2000). *ilde jaren. en eeuw jeugdcultuur*. trecht: Lemma.
- Boom, S.G.M. van den (2007). *The use of the critical incident technique to e plore adolescents alcohol e periences and their behavioural impact*. Enschede: niversiteit van Twente (scriptie).
- Boutellier, H. (2005). *e veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boutellier, J.C.J. (2006). *Fataal vitaal. De criminologie van een vloeibare samenleving. ustiti le verkenningen*, 32(5), 27-44. Den Haag: Boom.
- Breedveld, K., Broek, A. van der, Haan, J. de, Harms, L., Huysmans, F. & Ingen, E. van (2006). *e tijd als Spiegel. Hoe ederlanders hun tijd besteden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel planbureau.
- Brunt, T. (2007). *S efnitieve rapportage 2006*. trecht: Trimbos Instituut.
- Buster, M. & Brussel, G. van (2007). *cute medische hulp in verband met incidenten door het gebruik van roesmiddelen in msterdam, 2007. en stijgende trend van paddo incidenten*. Amsterdam: GG&D.
- Cadat, M. & Engbersen, R. (2006). *onsdale lash. adicaliserende jongeren veroveren het verstedelijkte platteland*. trecht: NIZW Sociaal beleid.
- Cohen, H. (1975). *rugs, druggebruikers en drug scene*. Alphen aan den Rijn: itgeverij Samson.

- Cohen, P. (1989). Cocaine use in Amsterdam in non deviant subcultures. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie.
- Dalrymple, T. (2006). Drugs. De mythes en de leugens. Amsterdam: Nieuw Amsterdam uitgevers.
- Diemel, S. & Blanken, P. (1999). The feasibility of data sources for the detection, tracking and understanding of changes in drug consumption patterns in the Netherlands. Rotterdam: IVO (studie 20).
- Diepen, G.H. van (2007). Jongerenontmoetingsplaatsen inriesland een inventarisatie. Leeuwarden: Partoer CMO Fryslân.
- Dohmen, M. M. & Compagne, R.G.I. (2007). Eten in keten. Venlo: GGZ/NML.
- Donselaar, J. van (2005). Monitor racisme en discriminatie. Cahier nr.4 Het onsdale vraagstuk. Amsterdam/Leiden: Anne Frank Stichting/ Universiteit van Leiden.
- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2006). Jaarbericht 2005. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Drugs Informatie en Monitoring Systeem (2007). Jaarbericht 2007. Utrecht, januari week 1 tot en met juli week 26 2007. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Forsyth, A.J.M. (1996). Places and patterns of drug use in the Scottish dance Scene. Addiction, 91 (4), 511-521. Basingstoke: Carfax Publishing Company.
- Forsyth, A.J.M., Barnard, M. & McKeganey, N.P. (1997). Musical preferences as an indicator of adolescent drug use. Addiction, 92 (10), 1317-1325. Basingstoke: Carfax Publishing Company.
- Gelder, P. van, Reinerie, P. & Burger, I. (2003). Het je dak in Den Haag 2002. Uitgaan de jongeren en genotmiddelengebruik. Den Haag: Parnassia en More.
- Gelder, P. van, Reinerie, P. & Burger, I. (2004). Het je dak in Den Haag 2003. Uitgaan de jongeren en genotmiddelengebruik. Den Haag: Parnassia en More.
- Gemert, F. van (2005). Gansta rap de controversie voorbij. Justitiele verkenningen, 31(4), 68-81. Den Haag: Boom.
- Gladwell, M. (2000). The Tipping point. How little things can make a big difference. New York: Little Brown & Company.
- Gosselt, J. (2006). Rank kopen kent geen leeftijd. Alcoholverkoop aan jongeren onder de wettelijke leeftijdsgrens een onderzoekprotocol en een studie naar de naleving. Enschede: Universiteit van Twente (scriptie).
- Hebdige, P. (1979). Subculture the meaning of style. London: Methuen & Co.
- Hento, D.J. & Doff, R. (2006). Genotmiddelengebruik onder jongeren in de gemeente Eemsmond quickscan. Groningen: Verslavingszorg Noord Nederland.
- Hertog, E. den, Klooster, M., Massen, K. & Ruigrok, M. (2006a). Markpasvorm T en dance. Een kwantitatief onderzoek naar de beleving en waardering van de dance markt in het algemeen en T en dance in het bijzonder. Amsterdam: Ruigrok MC Marktonderzoek & Communicatie.

- Hertog, E. den & Klooster, M (2006b). Dance roepen december 2005. Een kwalitatief onderzoek naar de beleving en waardering van het begrip dance, T en dance. Amsterdam: Ruigrok MC Marktonderzoek & Communicatie.
- Heuvel, M. van den (1993). Ooms op de Heuvel, tieners in de soos. Voorlogse jeugd cultuur in Tilburg, 1945-1965. Tilburg: Tilburg University Press.
- Homan, M. (2006). Generatie onsdale. Treem rechtse jongeren in Nederland na oor tuyn en van ogh. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.
- Jans, N. (2006). Roegtijgers amlopers. Een onderzoek naar alcohol en drugsgebruik, veiligheid en mogelijkheden voor preventie in het uitgaansleven van aan dam. Zaandam: GGD Zaanstreek-Waterland.
- Jianu, I.D. (2007). Home is where your heart is. In aesthetic research into the electronic dance music industry. Amsterdam: Vrije universiteit (scriptie).
- Kelly, B.C., Parsons, J.T. & Wells, B.E. (2006). Prevalence and predictors of club drug use among club-going young adults in New York city. Journal of Urban Health Bulletin of the New York Academy of Medicine, 83(5), 884-895. Boston: Springer.
- Kenens, C.A. (2007). Genieten met mate n. Onderzoek naar omvang en achtergronden van genotmiddelengebruik onder jongeren en jongvolwassenen op de Zuid Hollandse eilanden. Spijkenisse: Bouman GGZ & GGD Zuid Hollandse Eilanden.
- Korf, D.J., Blanken, P. & Nabben, T. (1991). Een nieuwe wonderpil verspreiding, effecten en risico's van ecstasygebruik in Amsterdam. Amsterdam: Jellinekreeks nr.1.
- Korf, D.J., Wouters, M., Benschop, A. & Ginkel, P. van (2004). Sterke wiet. Een onderzoek naar blowgedrag, schadelijkheid en afhankelijkheid van cannabis. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Wouters, M., Nabben, T. & Ginkel, P. van (2005). Cannabis onder coffeeshop niet gedoogde cannabisverkoop in tien Nederlandse gemeenten. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J. (2006). De normalisering van cannabisgebruik. Justitiële Verkenningen, 32(1), 61-71. Den Haag: Boom.
- Korte, J. (2007). Alcoholgebruik bij middelbare scholieren in Twente. Prevalentie, determinanten en de rol van keten. Enschede: Universiteit van Twente (scriptie).
- KPMG (2002). Dance in Nederland. De betekenis en impact van dance op de Nederlandse economie en maatschappij een verkenning. Amstelveen: KPMG services.
- Kramer, M. & Dupont, H. (2006). Nieuwe H lesje ink. Alcohol en ander druggebruik bij hangjongeren in Heerlen. Sittard: Mondriaan Zorggroep.
- Kuunders, M.M.A.P., Dalen, W.E. van, & Mulder, J. (2006). Eetbeleid Het hokjes denken voorbij. Visienota gemeentelijk eetbeleid. Utrecht: STAP.
- Leccese, A.P., Pennings, E.J.M. & Wolff, F.A. de (2000). Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature. Leiden: L MC.
- Leland, J. (2004). Hip the history. New York: Harper Collins.

- Linck, H., Poelmans, I. & Jong, M. de (2007). Tendens 2007 Alcohol en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Nederland. Arnhem: Iriszorg.
- Loop, J. van der, Breebaart A. & Grin, R. (2007). Quickscan S gemeente. Onderzoek naar alcohol en drugsgebruik door jongeren in het uitgaansleven van de S gemeente. Alkmaar: Brijder verslavingszorg.
- McDonald, M. (1994). Gender, drink and drugs. Oxford: Berg Publishers.
- Monshouwer, K., Dorsselaer, S. van, Gorter, A., Verdurmen, J. & Vollebergh, W. (2004). Eugeid en riskant gedrag. Ervenggegevens uit het peilstation onderoek 2003. Utrecht: Trimbos instituut.
- Moors, H. (2007). Treem oeilijk treem en radicaal gedrag van jongerengroepen in Limburg. Isico s en eactierepertoires. Tilburg: IVA.
- Mulder, J. (2005). Indrinken op eigen erf andelijk veldonderoek naar jongerenontmoetingsplekken in een semi particuliere omgeving. Utrecht: STAP (stichting alcoholpreventie).
- Muller, J. (2006). Lang doorgaan, harder werken, geen kater. Studentenverenigingen vormen vaak kweekvijvers voor toekomstige cokejunks. e t ,10 mei.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2000). e combiroes. ecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, coca ne, tc en amfetamine. Amsterdam: Thelathesis.
- Nabben, T. & Korf, D.J. (2004). .Trendwatch. ebruikersmarkt uitgaansdrugs in e derland 2003. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., uak, L. & Korf, D.J. (2005). .Trendwatch. ebruikersmarkt uitgaansdrugs in e derland 2004 2005. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2006). ntenne 2005 Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge msterdammers. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T., Benschop, A. & Korf, D.J. (2007). ntenne 2006 Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge msterdammers. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nationaal Netwerk Drugsexpertise (2006). NND Nieuwsbrief, jaargang 4, nr. 4.
- Nationaal Netwerk Drugsexpertise (2007). NND Nieuwsbrief, jaargang 5, nr. 1 & 2.
- Niesink, R. J. M., Planije, M., Rigter, S., Hoek, J. & Mostert, L. (2000). TH concentraties in wiet, nederwiet en hasj in e derlandse coffeeshops. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Niesink, R.J.M., Rigter, S., Hoek, J. & Goldschmidt, H. (2006). TH concentraties in wiet, nederwiet en hasj in e derlandse coffeeshops 2005 2006 . Utrecht: Trimbos Instituut.
- Niesink, R.J.M., Rigter, S., Hoek, J. & Goldschmidt, H. (2007). TH concentraties in wiet, nederwiet en hasj in e derlandse coffeeshops 2006 2007 . Utrecht: Trimbos Instituut.
- Oenen, G van (2002). Het surplus van illegaliteit. Amsterdam: de Balie.
- Parker, H., Measham, F. & Aldridge, J. (1995). rugs futures hanging patterns of drug use amongst nglish youth. London: Institute for the Study of Drug Dependence.

- Parker, H., Aldridge, J. & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: The normalization of adolescent recreational drug use, adolescence and society*. London: Routledge.
- Parker, H. (2005). Normalisation as a barometer: recreational drug use and the consumption of leisure by young Britons. *Addiction research and theory*. 13(3), 205-215. Oxfordshire: Taylor & Francis Ltd.
- Polhemus, T. (1996). *Stylesurfing. What to wear in the 3rd millennium*. London: Thames and Hudson.
- Pijlman, F.T.A., Krul, J. & Niesink, R.J.M. (2003). *Itgaan en veiligheid feiten en fictie over alcohol, drugs en geestes- en gezondheidsverstoringen*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Reynolds, S. (1998). *Energy flash. A journey through rave music and dance culture*. London: Picador.
- Presdee, M. (2000). *Cultural criminology and the carnival of crime*. London: Routledge.
- Rodenburg, G., Spijkerman, R., Eijnden, R. van den & Mheen, D. van de (2007). *Nationale prevalentie onderzoek middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Rogers, E.M. (1995). *Diffusion of innovations*. 4e ed. New York: The free Press.
- Roomer, A. & Poelmans, I. (2006). *Tendens 2005-2006 Alcohol en drugsgebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Nederland*. Arnhem: De Grift.
- Schenk, W. & Sitalsing, K. (2007). Bizar Sekschandaal in Groningen, tien mannen besmet met HIV. *Volkskrant*, 31 mei.
- Schouten, N. (2007). *Wonsdalejongeren. Reemdelingenhaat onder jongeren op het verstedelijkte platteland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (scriptie).
- Shapiro, H. (1988). *Dancing for the man. The story of drugs and popular music*. New York: William Morrow and Company.
- Sitalsing, K. (2007). Meisjes gedrogeerd met GHB. Kinderen bewusteloos achtergelaten een is misbruikt. *Volkskrant*, 16 juli.
- Sligter, A. (2007). Ede sluit illegale drankketen: Actie in kader van beleid tegen overmatig alcoholgebruik door jongeren. *Volkskrant*, 7 november.
- Smit, E. (2006). *Onder het genot van verslaving op jeugdig genotmiddelengebruik door jongeren in het Gooi een beschrijvend onderzoek met ideeën van en voor gemeenten*. Bussum: GGD Gooi en Vechtstreek.
- Thornton, S. (1995). *Tribal cultures. Music, media and subcultural capital*. Cambridge (UK): Polity Press.
- Van Spronsen & Partners (2006). *Bedrijfsprofiel, discotheken in beeld*. Leiderdorp: Van Spronsen & Partners.
- Veen, G. van (2004). *Release. Het verhaal van T. deel 1*. Amsterdam: Vessallucci.
- Veen, G. van (2006). *De minimale revolutie. Een nieuwe scene, met eigen feesten, eigen dj's en een onverzadigbare drang om door te gaan*. Release, 01.
- Verhagen, S. (2000). *Abbers in de media. Van volkse reischoppers tot brave burgers*. Utrecht: Ter Bogt, T. & Hibbel, B. (2000) *Wilde jaren. Een eeuw jeugdcultuur*. Utrecht: Lemna.

- Vorm, M.T.P. van der & Tielen, J.T. (2003). Rapportage Alcohol eetkeet. Resultaten van een onderzoek uitgevoerd onder uitgaanders te Rotterdam in het kader van het Alcoholplan van het platform verslavings.org. www.ggdzhn.nl.
- Vuuren, C.L. van & Tielen, J.T. (2005). Quick Scan uitgaansdrugs en preventie onderzoek naar alcohol en drugsgebruik en mogelijkheden voor preventie in het uitgaansleven en sportkantines in Rotterdam. Leiden: DZB Leiden & GGD Zuid-Holland.
- Waardenburg, B., Groot, W. de, Veenstra, H., Bruine, W. de, Elzinga, S. & Maljaars, J. (2006). Verslag ongerenketen. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool (beroepsproject).
- Wermuth, M. (2002). No sell out. De popularisering van een subcultuur. Amsterdam: Aksant.
- Westbrook, A. (2002). Hiphoptionary. The dictionary of hip hop terminology. New York: Random house.
- Wilk, D. van der (2005). Samen feesten voor een betere toekomst en stadssociologisch onderzoek naar de interacties op multi etnische feesten. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (scriptie).
- Wouters, M., Korf, D.J. & Kroeske, B. (2007). Harde aanpak, hete zomer: Een onderzoek naar de ontmanteling van hennepwekerijen in Nederland. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

I G

Over icht regio en kernpanelleden Trendwatch

Omdat wij in deze nieuwe Trendwatch editie gebruik maken van een regio- en een kernpanel hebben wij aan de codes ofwel een K (van kernpanel) of R (van regiopanel) toegevoegd.

ernpanel

In de vorige Trendwatch bestond het kernpanel uit 26 deelnemers. In deze editie is het aantal panelleden bijna gelijk gebleven (25). We onderscheiden drie verschillende categorieën:

- (KG) Gezondheidswerkers in het kernpanel (8)
- (KP) Politie in het kernpanel (4)
- (K) Kernpanelleden actief in het uitgaanscircuit (13)

Wij hebben 16 panelmutaties moeten uitvoeren. De panelmutaties kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: nieuwe **n** panelleden, die nieuwe locaties en/of netwerken vertegenwoordigen vervangen **v** panelleden, die worden vervangen door anderen, afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk en uit-tredende panelleden die niet zijn vervangen omdat er geen geschikte opvolger is, of vervanging niet noodzakelijk werd geacht.

Mutaties

Er zijn vijf nieuwe panelleden bijgekomen: drie mensen die actief zijn in het uitgaanscircuit, één gezondheidswerker en één politieagent. Vijf panelleden zijn vervangen. Vier van deze panelleden zijn vervangen door een collega die werkzaam is in dezelfde functie. K 12 is vervangen door een organisator van andere feestjes en tevens stapper in Eindhoven. Tot slot zijn er zes panelleden uitgetreden. Er zijn met name leden uit het uitgaanscircuit uitgetreden. Voor KP3 hebben wij geen vervanging kunnen vinden, KP5 kon op verzoek van zijn meerderen op het laatste moment geen medewerking meer verlenen en KG8 hebben wij in het regiopanel geplaatst.

Ge gezondheidswerkers	
KG1 Man Landelijk	Verpleegkundige, in die hoedanigheid veelvuldig werkzaam op grote danceparty's. Zijn organisatie is bij de meeste grote danceparty's betrokken en verricht daar zo nodig medische hulp in noodsituaties. Jaarlijks aanwezig op ongeveer 30 grote party's
KG2 Duo West	Duo. Drijvende kracht achter een vrijwilligersteam dat eerste hulp verricht op dancefeesten (in- en outdoor). Zij werken vooral op feesten in Zuid-Holland. Het team bezoekt ongeveer 150 feesten per jaar met minimaal 1500 bezoekers.
KG3 v Duo West	Preventiewerkers in Rotterdam. Beide hebben verschillende taken. Werken met jongeren en studenten, zij geven met name voorlichting en voeren diverse projecten uit. Zij hebben een pilotstudie verricht rond het thema jongeren, uitgaan en middelengebruik.
KG4 Duo Zuid	In de vorige editie een vrouw, nu een duo. Preventiewerkers in Brabant bij Novadic-Kentron. Leggen contact op party's, op straat, in coffeeshops, cafés etc. Zij zijn betrokken bij pillentesten en voornamelijk actief in het uitgaansleven van Den Bosch en omstreken. Onderhouden tevens contact met jongerenwerkers uit de gehele regio.
KG5 Man Noord	Preventiewerker in Groningen. Werk behelst o.a.: voorlichting, pillentesten en het uitvoeren van quickscans in verschillende gemeenten. Begeleid ook vrijwilligers die vertellen over drugsgebruik in het uitgaansleven. Werkt veel met probleemjongeren.
KG6 Vrouw Zuid	Oprichter van de stichting 'Boy4ever', naar aanleiding van het overlijden van haar zoon door een fatale drugscocktail. De stichting heeft een laagdrempelig, multicultureel inloophuis waar jongeren 7 dagen per week terecht kunnen voor informatie, voorlichting of gezelligheid. Zij geven tevens drugsvoorlichting op hardcoreparty's, dance-events en scholen.
KG7 Man Noord	Werkt als preventie- en veldwerker in Noord-Limburg. Heeft onderzoek gedaan naar het alcohol en drugsgebruik in plattelandsdorpen.
KG9 n Man Noord	Preventiewerker in Friesland. Verricht verschillende preventieprojecten in verschillende gemeentes. Tevens worden er pillen getest, trainingen gegeven en quickscans uitgevoerd.

Politie	
KP1 Man West	Ervaren drugsrechercheur in de Zaanstreek. O.a. signalerende functie op party's en in andere segmenten van het uitgaansleven, waardoor hij goed op de hoogte blijft van ontwikkelingen in middelengebruik.
KP2 v Duo Oost	Politieagenten te Enschede. Vanuit verschillende werkzaamheden hebben zij zicht op het drugsgebruik in Enschede. Eén werkt in de binnenstad en onderhoudt contact met mensen werkzaam in het uitgaansleven. De ander werkt voor het team 'drugs en wapens.'
KP4 v Man West	Politieagent, onder andere belast met openbare orde en veiligheid in de binnenstad van Rotterdam. Onderhoudt ook contacten met portiers en uitbaters van horeca- en clubgelegenheden.
KP6 n Man Oost	Vanwege zijn werkzaamheden (narcotica politie) in de regio IJsselland is hij actief binnen de NND (Nationaal Netwerk Drugsexpertise) en de RND (Regionaal Netwerk Drugsexpertise). Hierdoor is hij goed op de hoogte van de verschillende ontwikkelingen op de drugsmarkt.

itgaanscircuit	
K 2 Vrouw West	Vanuit twee rollen zicht op de gebruikersmarkt van uitgaansdrugs. Zij is ten eerste een actief stapper, vooral in de (minimal) techno en hardcore scene. Daarnaast is zij ook werkzaam als preventiewerker. Zij geeft voorlichting aan jongeren over drugs en werkt bij de pillentestservice.
K 3 Man Landelijk	Algemeen directeur van een toonaangevend bedrijf dat zich specialiseert in het organiseren van landelijke dance feesten met verschillende stijlen.
K 6 Man Noord/Zuid	DJ, organiseert feesten in Groningen en eigenaar van een lokale radiozender. Weet veel van het uitgaansleven van Groningen, maar is onlangs verhuisd naar Eindhoven, waardoor hij hier nu ook meer zicht krijgt op het uitgaansleven. Koos aanvankelijk voor de ruige richting in de housemuziek en bekeerde zich tot fanatieke gabber.
K 7 Man West	Agent, fanatiek stapper (minimal/techno) en webmaster een van de grootste sites gespecialiseerd in elektronische muziek. Werkte voorheen ook als DJ.
K 8 Vrouw West	Heeft een eigen club in de Zaanstreek, maar is niet eenkennig en weet goed wat er ook elders in de uitgaanswereld te doen is. Verhuurt de locatie vaak, waardoor een gevarieerd programma bestaat en verschillende soorten publiek haar club bezoeken.
K 9 Man West	DJ-promotor, webmaster en partyorganisator. Leven vol avontuur, hachelijke momenten en bovenal wilde feesten. Aan de basis van een tot op heden toonaangevende organisatie in Rotterdam.
K 10 Man West	Als DJ is hij gegroeid, waardoor hij nu vooral veel in het buitenland draait. Niet langer actief in de illegale uitgaansscene. Hij richt zich nu voornamelijk op elektro, minimal en italo in Nederland. Draait vooral op meer alternatieve locaties.
K 11 v Man West	Frequente stapper die veel uitgaat in verschillende Rotterdamse clubs, maar ook landelijke party's bezoekt.
K 12 v Man Zuid	Organisator van psy feestjes en frequent bezoeker van tekno feestjes. Geeft ook voorlichting aan jongeren op feesten omtrent het gebruik van drugs. Heeft goed zicht op wat er in verschillende scenes wordt gebruikt.
K 14 Man Noord	Dealt al bijna tien jaar in Groningen, weet hierdoor goed wat er wordt gebruikt en door wie. Organiseert ook feesten in het illegale circuit.
K 17 n Man West	De afgelopen tien jaar beroepsmatig fanatiek bezoeker van dance feesten. In zijn privé-leven bezoeker van fetish & kinky feesten.
K 18 n Man Landelijk	Organisator van tekno feesten, voornamelijk in het oosten van het land. Tevens DJ en Dealer. Heeft hierdoor goed zicht op wat er wordt gebruikt in de tekno scene.
K 19 n Man Landelijk	Bezoeker van vooral techno feesten.

regiopanel

Dit jaar hebben wij tevens een aantal mensen bereid gevonden om deel te nemen aan het regiopanel. Deze mensen hebben allemaal zicht op locaties of netwerken die in eerdere edities nog onderbelicht zijn gebleven, met name in rurale gebieden. De netwerken of locaties waar deze deelnemers zicht op hebben zijn vaak kleiner dan die van de kernpanelleden. De regionale panelleden zijn gevonden door middel van bestaande contacten met verschillende instanties of op basis van eigen veldwerk.

In het regiopanel onderscheiden we naast de drie categorieën experts die ook in het kernpanel zijn gebruikt nog een vierde groep, de jongerenwerkers.

- (RJ) Jongerenwerkers in het regiopanel (19)
- (RG) Gezondheidswerkers in het regiopanel (4)
- (RP) Politie in het regiopanel (2)
- (R) Regiopanelleden actief in het itgaanscircuit (6)

Er zijn 31 regiopanelleden, vijf daarvan hebben zicht op twee of meer netwerken. Wij hebben hun gevraagd om een extra enquête in te vullen en de vragen specifiek te beantwoorden voor de verschillende netwerken. Daardoor worden er totaal 37 netwerken in kaart gebracht door het regiopanel. In een aantal gevallen hebben jongerenwerkers andere collega's aangedragen, omdat deze dan beter zicht hadden op een andere groep in hetzelfde gebied. Om deze reden zijn er in sommige steden, dorpen of provincies meerdere panelleden.

ongerenwerkers	
RJ1 Man Oost	Werkt in een jongeren centrum in Hengelo. Hoewel het centrum door jongeren uit diverse scènes wordt bezocht. Werkt hij met name met Antillianen.
RJ2 Man Oost	Aanvankelijk in het kernpanel, werkt outreachend in Enschede. Is er voornamelijk voor de Marokkaanse doelgroep, maar voert ook onderzoek uit naar drugsgebruik in het uitgaansleven.
RJ3 Man Midden	Werkt in een jongeren centrum te Zeewolde en outreachend. In het centrum worden zowel hardcore als urban feesten georganiseerd.
RJ4 Man Oost	Werkzaam in Hoogeveen. Organiseert verschillende activiteiten voor de verschillende jeugdgroepen. De urbanscene in is Hoogeveen groot, vergeleken met andere groepen.
RJ5 Man Oost	Werkt in een buurtcentrum in Stadskanaal, waar ook feesten worden georganiseerd. Stadskanaal heeft een regionale uitgaansfunctie. Hij heeft zicht op een rechts-extremistische groep jongeren en een meer urban georiënteerde groep. (icht op twee netwerken
RJ6 Vrouw Noord	Al acht jaar werkzaam in Delfzijl en omgeving met jongeren uit diverse scènes. Werkt vooral met jongeren die meer urban georiënteerd zijn en zichzelf hierin ook creatief uiten.
RJ7 Man Zuid	Werkzaam in Brabant. Veel zicht op plattelandsgemeenten en het drugsgebruik van jongeren. Werkt ook voor DIMS en nity. (icht op twee netwerken
RJ8 Vrouw Zuid	Werkzaam in een kleine gemeente in Brabant als jongerenwerkster. Zij werkt daar vooral met een groep hangjongeren.
RJ9 Man Zuid	Werkzaam in de gemeente Veere (Zeeland) en omgeving. Omdat het een gesloten, gelovige gemeenschap is, heeft het hem tijd gekost om het vertrouwen van de, met name autochtone jongeren, te winnen.
BJ10 Vrouw West	Werkt als straathoekwerker in Enkhuizen. De jongeren met wie zij werkt zijn voornamelijk geïnteresseerd in house of top 40 muziek.
RJ11 Man West	Werkzaam in plattelandsgemeenten in de Gooi en Vechtstreek. Duidelijk zicht op twee verschillende groepen jongeren: een autochtone groep actief in de hardstyle scene en een Marokkaanse groep.
RJ12 Vrouw Noord	Werkzaam in een grensgemeente in Groningen. Werkt op de inloop waar met name rechts extremistische randgroepjongeren langskomen. Zij organiseert ook feesten voor de jeugd uit de omgeving.
RJ13 Man Noord	Werkzaam als straathoekwerker in de regio Smallingerland. Veel zicht op jeugd in plattelandsgemeenten. Organiseert verschillende activiteiten vooral gericht op HipHop en breakdance. (icht op twee netwerken
RJ14 Man Noord	Werkzaam in een jongeren centrum en outreachend in Heerenveen. Hij werkt met veel verschillende groepen jongeren in Heerenveen.

jongerenwerkers (vervolg)	
RJ15 Man Zuid	Werkt in Noord-Limburg en heeft zicht op verschillende plattelandsgemeenten. Hij werkt voornamelijk met twee aparte groepen jongeren uit de hardcore scene.
RJ16 Man Zuid	Jongerenwerker in Venray en omgeving. Hij werkt met name met allochtone jongeren.
RJ17 Vrouw Zuid	Werkzaam op een groep hangjongeren in een klein dorp in het zuiden van Limburg. Deze groep is vooral op hardcore gericht.
RJ18 Man Midden	Jongerenwerker in Amersfoort, vooral met de allochtone jeugd. Daarnaast zelf actief uitgaander in de Amersfoortse kroegen. (icht op twee netwerken
RJ19 Man Midden	Jongerenwerker in Amersfoort. In zijn vrije tijd ook actief als DJ. Draait verschillende stijlen.

Ge onheidswerkers	
RG3 ¹ Duo Zuid	Werkzaam in de provincie Zeeland. Bezoeken verschillende feesten, dorpen, steden, uitgaanscentra etc. Daarnaast geven zij voorlichting en voeren quickscans uit.
RG4 Vrouw West	Werkzaam in de kop van Noord Holland bij Brijder Verslavingszorg. Geeft voorlichting op feesten en voert quickscans uit.
RG5 Man West	Werkzaam in de kop van Noord Holland (incl. Texel) bij Brijder Verslavingszorg. Geeft voorlichting op feesten en scholen. Voert tevens quickscans uit.
RG6 Vrouw Zuid	Werkzaam in Zuid-Limburg bij Mondriaan Zorggroep. Doet in verschillende gemeenten onderzoek naar het druggebruik van jongeren. (icht op drie netwerken

Politie	
RP1 Man Noord	Jeugdagent in Delfzijl en omgeving. Werkt met name met de jeugd op straat, maar heeft ook zicht op verschillende ontwikkelingen omtrent drugsgebruik in de regio.
RP2 Man Noord	Sinds 1990 werkzaam in deze regio. Vertelt met name over hangjeugd die hardcore georiënteerd is.

¹ De codes zijn in een vroeg stadium toebedeeld. iteindelijk vielen sommige panelleden na de eerste selectie toch af, waardoor er nu enkele codes ontbreken.

itgaanscircuit	
R 1 Man Landelijk	Organisator van Terror en Oldstyle Rave feesten. Vooral in de regio Haarlem e.o., maar ook in andere delen van het land. Zelf enthousiast bezoeker van illegale feesten in deze regio.
R 3 Man Noord	itbater van drie verschillende (plattelands)discotheken in het noorden van het land. De discotheken hebben meerdere zalen waarin verschillende stijlen muziek worden gedraaid.
R 4 Man Zuid	itbater van een plattelandsdiscotheek in het zuiden van het land. Hierdoor goed zicht op de verschillende stijlen en scènes op het platteland.
R 5 Vrouw Midden	Frequent bezoeker van techno feesten. Zowel in trecht als in andere delen van het land.
R 6 Man Landelijk	Beheerder van een internet forum over drugs en het gebruik hiervan. Vooral gericht op, en gebruikt door psychonauten.
R 7 Man Zuid	Oprichter van de stichting Flakkee. Vanwege het gebrek aan activiteiten voor jongeren (ook op het uitgaansvlak), heeft hij een vrijwilligersorganisatie opgericht die feesten organiseert en jongeren stimuleert bij het opzetten van culturele activiteiten en het realiseren van eigen plekken (JOP's). Tevens probeert hij de gemeente te stimuleren om met een helder jongerenbeleid te komen.